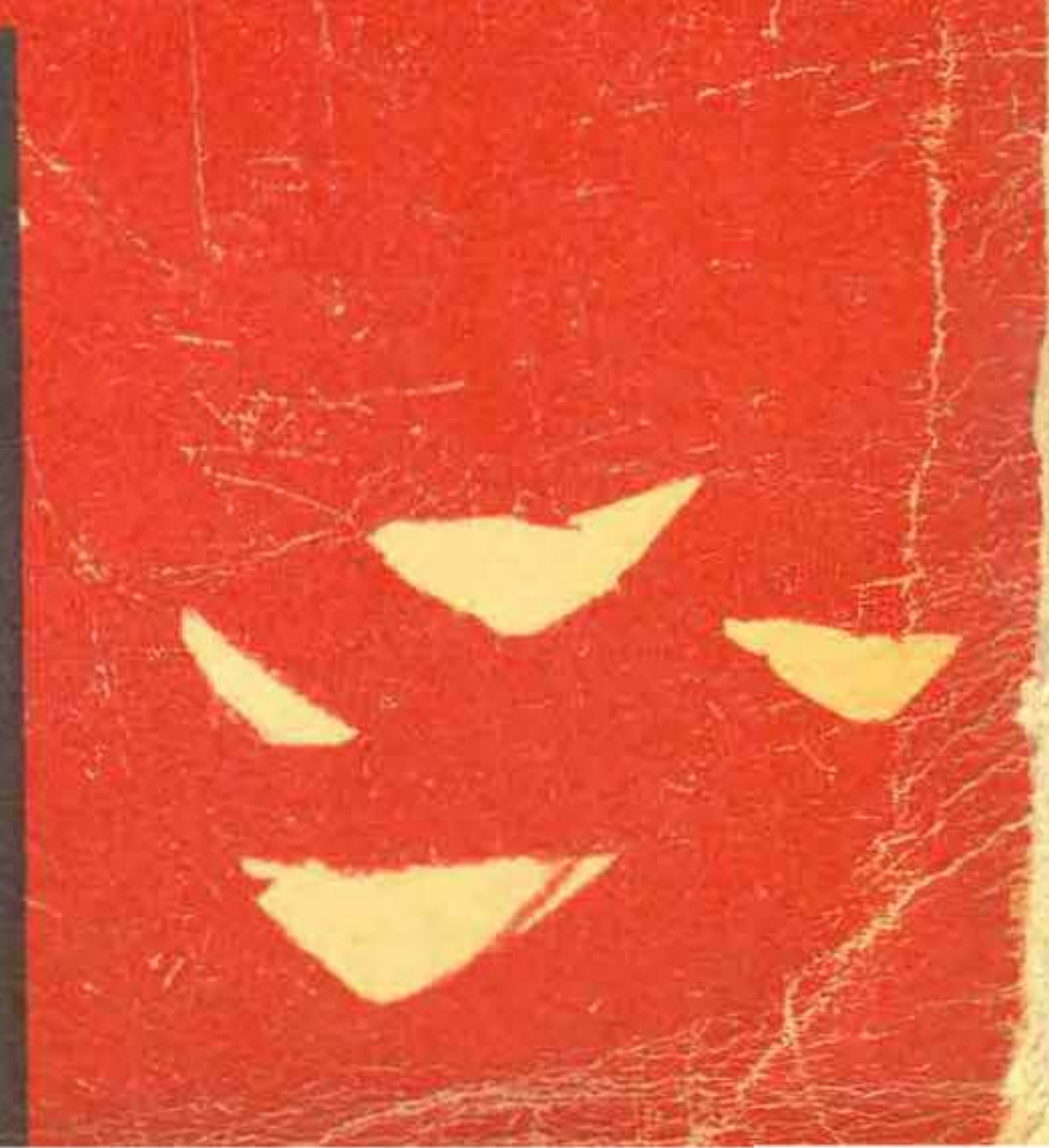
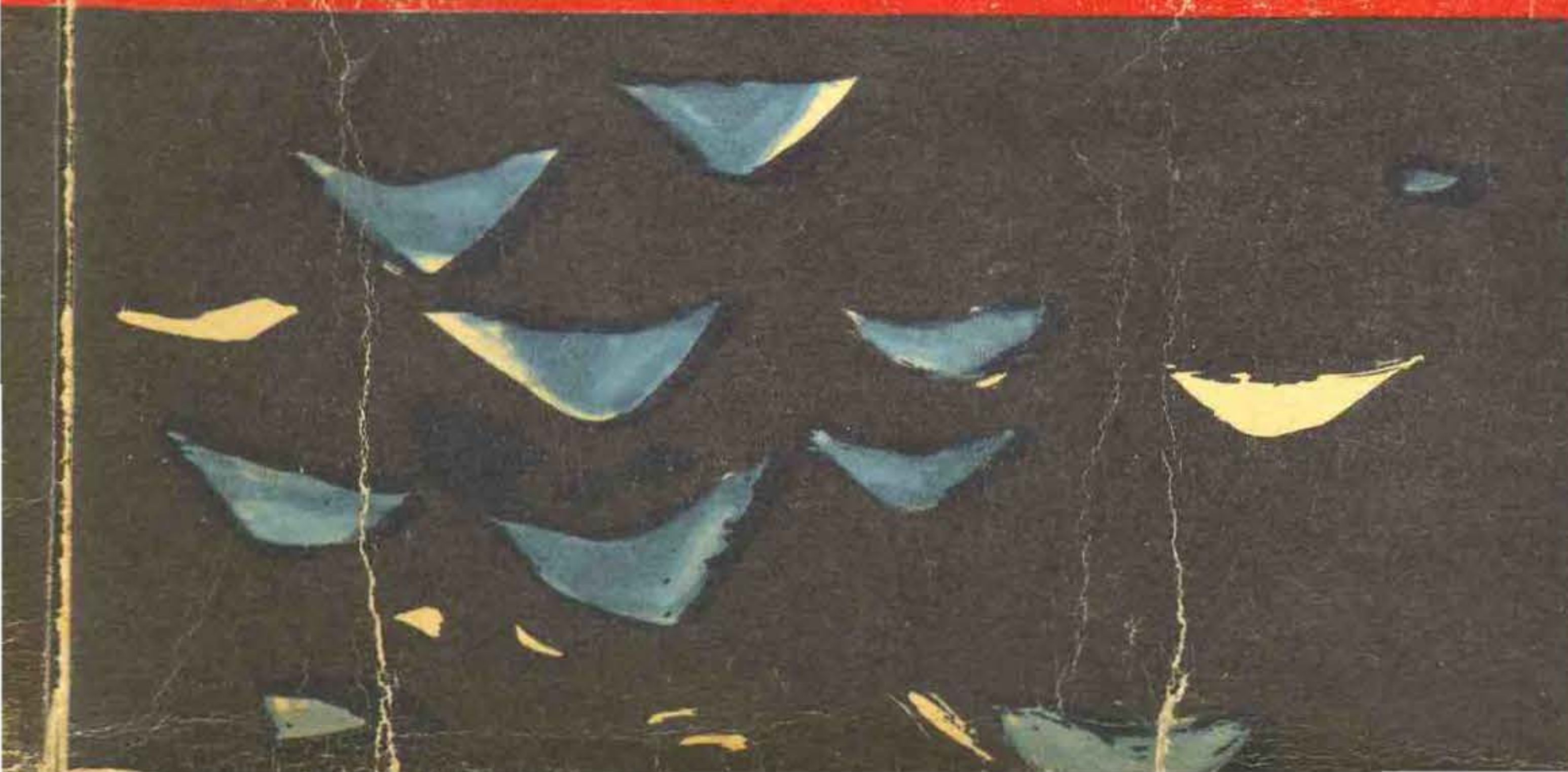

JURNAL DE
CĂLĂTORIE

LA PÉROUSE

LA PÉROUSE

JURNAL DE
CĂLĂTORIE

În românește de
ANCA LIVESCU

*

Coperta de
VALENTINA BARDU

LA PÉROUSE

**JURNAL DE
CĂLĂTORIE**

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ

București — 1962

Cunoașterea Pământului a însemnat, de la apariția omenirii pînă în zilele noastre, o luptă pentru cucerirea și cunoașterea extraordinarului din jur.

Diametrul acestui „în jur“ s-a lărgit și se lărgeste continuu. Azi, omul pășește în Univers cu viteza navelor cosmice în care s-au și îmbarcat primii eroi cosmonauți.

Un aport însemnat în lărgirea orizontului din jurul nostru l-au adus călătoriile din toate veacurile. Și mai ales marile descoperiri geografice din secolele al XV-lea – al XVIII-lea.

Foarte bogata și variata literatură referitoare la aceste isprăvi săvîrșite în acțiunea de descoperire și cunoaștere a globului a constituit, totdeauna, o lectură deosebit de ispititoare pentru orice vîrstă. Jurnalule de bord ale îndrăzneților călători oceanici, ale marilor descoperitori au furnizat oricînd un material instructiv și captivant. Stilul lor simplu, direct, înfățișarea frustă a unor realități imediate, puțin comune, îmbinarea descrierii cu eposul celor mai neașteptate întîmplări fericite sau nenorocite au ridicat jurnalele marilor cercetători ai globului la rangul de prețioase documente, indispensabile în informarea lumii moderne despre casa ei – globul terestru. Au hrănit foamea de cunoaștere și năzuința spre fapte eroice a oamenilor din toate vremurile. Și, în același timp, au emoționat, au zguduit.

Multe din descrierile de călătorii mai stîrnesc azi doar un interes istoric și documentar. Grăiesc despre marile, incomensurabilele dificultăți de altădată în călătoriile de pe glob, despre modul cum au fost biruite atare greutăți, ca omul să ajungă a face un pas și încă un pas mai departe în explorarea necunoscutului, în cucerirea extraordinarului.

Secolele al XV-lea și al XVI-lea au format vremea cînd s-au descoperit continentele și s-a făcut ocolul pământului. Secolul al XVIII-lea a marcat pătrunderea omului european în interiorul lumilor noi :

America, parte din Asia și din Africa. Secolul al XVIII-lea se poate numai secolul explorării și al cercetărilor metodice asupra oceanelor Atlantic, Indian și mai ales Pacific, cu puzderia lui de insule și arhipelaguri, cu mozaicul lui de popoare, cu viața și obiceiurile neîntâlnite, stranii pentru mentalitatea europeană.

Atunci s-au înscris pe harta lumii cele trei călătorii ale englezului James Cook, desfășurate între 1769 și 1779 în Atlantic, Indian și Pacific. Atunci a pornit și expediția francezului La Pérouse, bogată în rezultate științifice și impresionantă prin sfârșitul ei tragic.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fața lumii europene continua să se schimbe într-un tempo tot mai rapid. Feudalitatea îmbătrânea. Se uza. Devenea tot mai anacronică.

Modul de producție capitalist se dezvoltă în sînul orînduirii feudale. Tot mai greu își menținea feudalitatea dominația ei de clasă împotriva forțelor noi, întruchipate în burghezie, clasă nouă și progresistă în acea vreme.

Dintre toate, aristocrația franceză era cea mai ilustră și cea mai descompusă. Strînsă la Versailles, în jurul tronului, ea risipea, în lux, petreceri și războaie dinastice, toată energia ei umană, toate veniturile țării. Devenise nu numai inutilă, ci chiar primejdioasă pentru soarta poporului francez.

Totuși, în ciuda persistenței orînduirii feudale, mijloacele de producție capitaliste din Franța se dezvoltă destul de repede. Ele se aflau în mîna burgheziei, cu toate că puterea politică rămînea mai departe în mîinile nobilimii.

De aceea, feudalismul francez nu mai era atunci decît o anacronică frînă în calea progresului. Masele populare și burghezia murmurau, fremătau. Revoluția se apropia cu pași repezi.

Așa se petreceau lucrurile în toate țările Europei dezvoltate din punct de vedere industrial, în afară de Țările de Jos și de Anglia, unde burghezia înfăptuise revoluția ei.

Ca urmare a revoluției politice și sociale, în Anglia se desfășura, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, revoluția industrială, provocată de utilizarea mașinilor de filat, de intrarea în funcțiune a războaielor mecanice de țesut, de născocirea mașinii cu aburi. Mașinile dădeau mărfuri mai bune și mai ieftine decît puteau produce muncitorii cu roțile lor de tors ori cu rudimentarele lor războaie de țesut. Dar aceste mașini noi și puternice erau scumpe. Numai marii capitaliști și le puteau procura. De aceea „aceste mașini – spune Engels – au dat astfel industria în întregime pe mîna marilor capitaliști și au depreciat cu totul puțină proprietate a muncitorilor (unelte, războaie

de țesut etc.), așa că în scurtă vreme totul a încăput pe miinile capitaliștilor, iar muncitorilor nu le-a mai rămas nimic”¹.

Astfel, prin revoluția industrială, în societatea burgheză s-a grăbit nașterea proletariatului modern.

Burghezia engleză și-a înfăptuit revoluția industrială pe calea exploatării și a jafului nu numai în interior, ci și în țările cucerite în celelalte continente. A jefuit în cel mai înalt grad coloniile. Din această pricină, cele mai bune colonii engleze de atunci, cele 13 „state” din America de Nord s-au revoltat. Războiul pentru independența coloniilor americane, din 1774–1783 a fost „...unul dintre războaiele mari, cu adevărat eliberatoare, cu adevărat revoluționare, care au fost atât de puține în numărul imens de războaie de jaf... Acesta era războiul poporului american împotriva tâlharilor englezi care asupreau și țineau în robie colonială America...”².

Desăvârșirea revoluției industriale în Anglia intensifica apetitul colonial al burgheziei engleze, nevoia de debușeuri și de izvoare de materii prime. De aceea, dacă pierdea coloniile americane, cucerea în schimb India și trimitea în goană noi și noi expediții să cerceteze, să descopere și să cucerească noi colonii. Amiralitatea britanică dădea în 1779 lui Cook instrucțiuni suplimentare : să intre în stăpânirea oricărui pământ încă nedescoperit de exploratorii altor state și să cerceteze cu mare atenție pământurile recent descoperite de francezul Yves Kerguelen-Trémarec. Se spunea chiar, cu referire îndeosebi la India, că francezii descopereau teritorii, iar englezii le luau în stăpânire. În plin război pentru independența coloniilor americane, Cook pornea în cea de-a treia călătorie a sa, folosind vasul „Resolution”.

Putea oare feudalitatea franceză să se lase mai prejos în marea competiție de cucerire a globului ? Desigur că nu. Șchiopătînd și scîrîind din toate încheieturile-i ruginite și betege, Franța lui Ludovic al XVI-lea căuta și ea să se țină de căruța vremii, să-și întărească pozițiile prin cucerirea și exploatarea coloniilor nou-descoperite.

Abia se vestise în lume moartea tragică a lui Cook, în insulele Hawaii, că Franța i-a și opus un succesor. Buchisind atlasele și bucurîndu-se de fiecare pată albă însemnată cu acel „terra incognita”, Ludovic al XVI-lea a ordonat pregătirea unei expediții de explorare a Pacificului : expediția condusă de La Pérouse, din 1785–1788.

Momentul era bine ales.

¹ K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 4, Editura Politică, București, 1958, p. 366.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, Editura Politică, București, 1959, p. 46.

Ajutând coloniile americane în lupta lor antiengleză, flota franceză obținuse o serie de victorii pecetluite prin pacea de la Paris din 1783.

Marinarii francezi ocoliseră vreo cinci ani oceanele luptând cu flota și pirații englezi. Dovediseră că dispuneau încă de o forță redutabilă. Pacea din 1783 apărea ca un răgaz care putea fi speculat întru sporirea puterii coloniale a statului feudal francez. În pofida vieții de lux și risipă împinsă pînă la netrebnicie la Versailles, La Pérouse pornește să înfrunte, ani de zile, necunoscutul oceanelor. Pleca să ajute la dezvoltarea științei și, mai ales, ca „să exploreze și, în limita posibilităților, să cucerească noi teritorii – ținuturi din bazinul Oceanului Pacific sau insule din Oceania – care să compenseze pierderea posesiunilor coloniale ale Franței din America de Nord și din India”¹.

Jean François Galaup de La Pérouse era atunci, în 1785, un marinar cunoscut, bine pregătit, experimentat, întreprid. Născut în 1741, intrase de tînar în școala navală, trăind o viață aspră de marinar, în contradicție cu trîndăvia obișnuită a nobilimii franceze de la curtea lui Ludovic al XV-lea sau al XVI-lea. Încă foarte de tînar, sub comanda lui Saint-André du Vergier, La Pérouse luptase pe mări și oceane în vremea războiului de 7 ani.

La 20 noiembrie 1759, căzuse chiar prizonier în mîinile amiralului englez Hawer, o dată cu vasul „Formidable”.

În timpul războiului pentru eliberare, purtat de coloniile americane, La Pérouse a comandat corabia „L'Amazone”, din escadra viceamiralului d'Etang. A luptat atunci în Antile (1779), iar din 1780 a ajuns căpitanul vasului „Astrée”. A obținut o victorie împotriva englezilor în golful Hudson (1782).

Prin activitatea lui, La Pérouse apărea ca un om puțin obișnuit printre nobilii versaillezi, nobili care purtau „războaie în dantelă” care de mult nu mai știau să mînuiască o spadă și nu mai cultivau eroismul nici măcar în spectacolele cu tragedii clasice.

La Pérouse se număra printre puținii nobili liberali, ca La Fayette, Lameth sau Saint-Simon, interesați în transformarea societății, care gîndeau și asupra viitorului. Războiul pentru independență al coloniilor americane le crease aureola de „eroi ai celor două lumi”.

La Pérouse a călătorit pe fregatele militare „Boussole” și „Astrolabe”, cu un echipaj de 223 de oameni. Luase la bord, ca însoțitori și colaboratori, valoroși oameni de știință, de diferite specialități : naturaliști, astronomi, medici, etnografi să-l ajute în efectuarea cercetărilor asupra pămînturilor nou-descoperite. Conducea o expediție bine orga-

¹ I. P. Maghidovici, *Istoria descoperirilor geografice*, Editura Științifică, București, 1959, p. 623.

nizată și dotată, capabilă să studieze și să valorifice tot ce întâlnea în cale interesant și demn a fi cercetat și adus la cunoștința lumii.

A pornit din Brest la 1 august 1785.

A străbătut Atlanticul, în lung, spre sud. A trecut pe la capul Horn în Oceanul Pacific navigând de-a lungul coastei americane pînă la portul Concepción. De aici, drumul lui La Pérouse a înscris un fel de panglică, larg desfășurată în două mari bucle, înnodate parcă sub brîul ecuatorului. Căuta insule și iar insule. Căuta oameni. Căuta extraordinarul furișat în arhipelagurile ori în atolurile Pacificului.

Din Insula Paștelui (acostase aici la 9 aprilie 1787), La Pérouse a trecut în arhipelagul Hawaii, unde pierise Cook. „Sînt plin de admirație și respect față de memoria acestui mare om, scrie La Pérouse în jurnalul său ; în ochii mei el va rămîne pururea primul dintre navigatori, cel care a stabilit poziția precisă a acestor insule (Hawaii), care a explorat coastele lor, care ne-a adus la cunoștință obiceiurile, tradiția și religia băștinașilor... el și nu altul este adevăratul Cristofor Columb al acestui ținut, al coastei Alaskăi și al tuturor insulelor din mările Sudului“.

În arhipelagul Hawaii, La Pérouse a descoperit o insulă nouă pe care a numit-o Necker. De aici s-a orientat spre miazănoapte pînă la țărmul Alaskăi. Urmărea să inițieze explorarea Americii de Nord de acolo de unde o lăsase Cook.

A descoperit insulele din dreptul coastei americane, dar nu le-a consacrat o cercetare mai amănunțită, impresionat fiind mai cu seamă de naufragiul tragic a două din bărcile sale, în care au pierit 21 de marinari.

A navigat spre sud pînă la golful Monterey. De aici, în 1787, traversînd iar Pacificul în lungul Tropicului Racului, a ajuns în Filipine. A explorat Marea Japoniei, a trecut prin Strîmtoarea Tătarilor, a ocolit pe la sud insula Sahalin, lăsînd în dreapta insula Hokkaido. Din Marea Japoniei a ieșit printr-o strîmtoare necunoscută marinarilor și geografilor europeni și numită de atunci strîmtoarea La Pérouse.

A explorat insulele Kurile și a întins velele spre miazănoapte, pînă la Petropavlovsk-Kamciatsk, unde a acostat la 7 septembrie 1787. De aici a trimis, pe uscat, cu ajutorul rușilor, pînă la Paris, pe Jean Baptiste de Lesseps cu jurnalul de călătorie, hîrțile și materialul științific cules de expediția lui pînă la acea dată.

Din Kamciatka, La Pérouse s-a îndreptat din nou spre sud, spre mijlocul Pacificului. În ianuarie 1788, a ajuns în golful Port Jackson, în Australia (lîngă Sidney de azi). De aici a expediat spre Franța ultimul raport scris, privitor la desfășurarea expediției, anunțîndu-și suveranul că intenționează să exploreze Melanezia, Noua Olandă și

să se întoarcă acasă prin Oceanul Indian, încheind astfel și ocolul pământului, ca un nou Magellan.

Dar după plecarea din Port Jackson nu s-a mai aflat nici o veste, nici o urmă despre expediția lui La Pérouse. Era la începutul anului 1788. Peste un an avea să izbucnească, în Franța, cea mai mare revoluție burgheză.

Patruzeci de ani a domnit un adevărat mister în jurul expediției lui La Pérouse. În 1791, Franța revoluționară a trimis o expediție în căutarea lui La Pérouse și a celor 200 de marinari mistuiți în adâncurile Pacificului, dar expediția s-a întors fără rezultat. Abia după 1828 s-a putut dovedi că fregatele „La Boussole” și „L’Astrolabe”, cu întreg echipajul de 200 de oameni, au naufragiat în mijlocul Oceanului Pacific, lângă insula Vanikoro, din arhipelagul Santa-Cruz, în împrejurări necunoscute.

Așa s-a încheiat una din cele mai interesante expediții de explorare a globului din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Lesseps, trimis din Petropavlovsk-Kamciatsk, a fost dintre puținii supraviețuitori ai echipajului și ai expediției lui La Pérouse. El a păstrat jurnalul de călătorie, așa că o bună parte din prețioasele însemnări științifice lăsate de La Pérouse au ajuns pînă la noi. Ni s-a păstrat astfel una din cele mai bogate, mai sobre și totuși mai documentate descrieri de călătorii din veacul al XVIII-lea.

Incontestabil, La Pérouse este un om al epocii și al clasei sale. Ca reprezentant al clasei sale el privea, în genere, Lumea Nouă și popoarele acestei lumi cu aerul de superioritate al feudalității europene. Dar, totodată, jurnalul său de călătorie scoate la iveală accente de umanism, de dispreț față de regimul feudal, în general un fel înaintat de a privi problema pământurilor nou-descoperite și a oamenilor ce le populează.

Astfel, văzînd în primul rînd rostul științific al expediției sale, el notează în jurnalul său : „Deși francezii au fost primii care au debarcat în ultima vreme pe insula Mowee, nu m-am socotit îndreptățit să pun stăpînire pe ea în numele regelui Franței. În această privință, obiceiurile europenilor sînt din cale afară de ridicole. Filozofii ar trebui să se tînguiască văzînd cum unii oameni, datorită faptului că posedă tunuri și baionete, nu bagă de seamă 60 000 de semeni ai lor și cum, călcînd în picioare cele mai sfinte drepturi ale acestora, cred că pot cotorosi un pămînt pe care băștinașii l-au udat cu sudoarea lor și care de atîtea veacuri este mormîntul strămoșilor lor”.

Și nu o dată La Pérouse condamnă colonialiștii „hrăpăreți care se prefac a fi investiți cu autoritate deplină, pentru a putea săvîrși nepepsiți cele mai sălbatice cruzimi”.

Asemenea constatări, desigur, nu conveneau nici nobililor din Versailles, nici negustorilor din Bordeaux sau Marsilia. Totuși însemnate de un vajnic marinăr, în lupta cu primejdiile și intemperiiile din jur, aceste constatări ridică valoarea progresistă a marelui explorator, ca om de știință, ca marinăr și ca om.

La Pérouse avea ochii deschiși asupra celor ce se petreceau în jur. Viața aspră de marinăr îi furniza îndrăzneala de a critica orînduirea feudală din Europa și chiar unele forme de exploatare colonială. De pildă, în legătură cu Chile nota în jurnalul lui : „În urma acestei descrieri foarte succinte, apare evident că dacă Spania nu-și schimbă metoda de guvernare, nu acordă libertatea comerțului, nu reduce diferitele taxe vamale la mărfurile importate, în sfîrșit, dacă nu ține seama de faptul că un impozit mic, perceput de la o populație imensă, este mult mai rentabil pentru fisc decît un impozit prea mare care reduce consumația, provincia Chile nu va ajunge niciodată la starea de prosperitate la care situația sa topografică îi dă dreptul să năzuiască“.

Întîlnind forme ale orînduirii feudale în îndepărtatele insule melaneziene, La Pérouse, el însuși conte și trimis al unui monarh feudal, exclamă : „regimul feudal, pe care mulți tirani mărunți îl mai regretă, care a fost veacuri de-a rîndul ca o pată asupra Europei și ale cărui rămășițe gotice se mai găsesc și azi în legile noastre, ca niște medalii ce stau mărturie barbariei noastre din trecut – acest regim este, după cum am mai spus, cel mai nimerit pentru a menține cruzimea moravurilor“.

În descrierea pe care o face asupra popoarelor din aceleași insule, se vedește, în concepția lui La Pérouse, influența materialismului francez al secolului al XVIII-lea.

„Urmașii malaiezelor – scria el – au căpătat în aceste insule o vigoare, o forță, o înălțime și proporții pe care, desigur, nu le dețin de la strămoșii lor. Aceste însușiri sînt, fără îndoială, rezultatul hranei îmbelșugate, al climei blînde, în general al influenței exercitate de diferiții factori fizici care au acționat neîntreput asupra multor generații“.

Nu se putea însă ca un feudal, un curtean al lui Ludovic al XVI-lea să nu aibă un anumit dispreț pentru popoarele din colonii. De altfel a avut și conflicte în unele locuri, deoarece insularii au manifestat deseori neîncredere față de acești vizitatori cu spade, puști și tunuri. Și aceste conflicte l-au determinat adeseori la aprecieri lipsite de bunăvoință și chiar de obiectivitate. Dubla sa apartenență, – pe de o parte, om al epocii, pe de altă parte, ca om al clasei sale, – imprimă inevitabil anumite contradicții în atitudinea și concepțiile sale.

Dar nu aceasta constituie caracteristica lui La Pérouse. În jurnalul explorărilor sale, călătorul francez notează că a întâmpinat mari surprize pretutindeni, că l-au pîndit mari primejdii, că a întîlnit oameni și popoare cu obiceiuri și civilizații complet necunoscute și chiar foarte ciudate pentru mentalitatea europenilor. Și, după nesfîrșitele peripeții ale călătoriei, prezentarea caracterului și a originalității acestor civilizații din Pacific, așa cum se înfățișau în stadiul de atunci, constituie unele dintre cele mai atrăgătoare pasaje și momente ale acestui jurnal.

Peste scopurile meschine, peste planurile expansioniste ale afaceriștilor care-i finanțau expediția, La Pérouse a dispus personal de acea căldură care ar fi fost necesară tuturor acțiunilor de pătrundere în universul fizic și moral al popoarelor din sutele și sutele de insule ale Oceanului Pacific, insule și popoare care abia atunci ieșeau din ancestrala lor izolare și intrau în circuitul mondial, înscriindu-se cu numele lor sau cu nume împrumutate pe harta globului.

Călătoria lui La Pérouse completează pe cele săvîrșite de Cook. Ca și ultima călătorie a englezului predecesor, și mai mult decît aceasta, expediția de explorare a lui La Pérouse a sfîrșit tragic. Și tragismul ei e un element care impune în plus cititorului de atunci, ca și celui de azi.

Volumul de față conține și datele culese, după patruzeci de ani, de marinarii cercetători ai condițiilor tragice în care au dispărut cele două corăbii ale expediției, toți marinarii îmbarcați pe ele și La Pérouse însuși.

Expediția lui La Pérouse a lămurit multe taine în geografia globului. Expediția lui a descoperit multe insule din Pacific, de pe lîngă țărmul Asiei sau al Americii ; a contribuit la cunoașterea popoarelor din arhipelagurile acestui vast ocean. De aceea, jurnalul său a rămas un document interesant din istoria descoperirilor geografice.

Azi, cînd Pămîntul devine tot mai mult casa oamenilor liberi și cosmodromul călătorilor spre celelalte planete, cînd ne cutremură emoția culeasă din jurnalele călătoriilor în imponderabil săvîrșite de Gagarin și Titov, citirea jurnalului lui La Pérouse ne ajută să înțelegem tradiția eforturilor și a jertfelor făcute de omenire pentru știință, pentru progres, ne întărește în lupta pentru cuceririle viitoare în cunoașterea Universului.

DUMITRU ALMAȘ

JURNAL DE CĂLĂTORIE

AUGUST 1785 — MOTIVUL CĂLĂTORIEI

Interesul de ordinioară față de descoperiri părea să fi dispărut cu desăvârșire. Călătoria lui Ellis la golful Hudson, în anul 1747, nu răspunsese nădejdlor celor care finanțaseră această expediție. La 1 ianuarie 1739, căpitanul Bouvet avusese impresia că zărește un uscat pe la 54° latitudine sudică ; astăzi pare probabil că ceea ce văzuse nu erau decît ghețuri întinse, dar această greșeală a întîrziat progresele geografiei. În adevăr, teoreticienii, care în singurătatea camerelor lor de lucru desenează forma continentelor și a insulelor, ajunseră la concluzia că așa-zisul cap al Circumciziunii era extremitatea nordică a unor ținuturi australe, a căror existență ei o socoteau absolut necesară pentru echilibrul globului pămîntesc.

Aceste două călătorii descurajaseră pe armatorii particulari care, din simplu spirit de curiozitate, sacrificau sume considerabile în vederea unor cercetări ce de multă vreme nu mai prezentau interes pentru puterile maritime ale Europei.

În 1764, Anglia organizează o nouă expediție, a cărei conducere fu încredințată comodorului Byron. Descrierile acestei călătorii, ca și ale celor făcute de navigatorii Wallis, Carteret și Cook, sînt bine cunoscute.

În luna noiembrie 1766, d. de Bougainville pleacă din Nantes cu fregata¹ „La Boudeuse” și fluta² „L'Etoile”. Acest navigator avu norocul să descopere cîteva insule necunoscute, iar jurnalul său de călătorie, întocmit cu măiestrie, contribuî în mare măsură la trezirea

¹ *Fregată* : navă de război cu vele și trei catarge, inferioară ca dimensiuni și putere ofensivă navei de linie. Fiind mai rapide, mai ușor de manevrat și avînd un echipaj mai redus, fregatele erau folosite în special pentru recunoașterea, escortarea convoaielor și poliția mărilor. Din aceleași motive erau preferate pentru expediții în mările îndepărtate. — N. R.

² *Flută* : (în franceză „flute”) bastiment de război din acea vreme, armat ușor și destinat transportului de materiale. — N. R.

interesului francezilor pentru descoperiri, preocupare ce redevenise atît de vie în Anglia.

În 1771, d. de Kerguelen¹ fu însărcinat să facă o călătorie spre continentul austral, a cărui existență nu era contestată de nici un geograf. El descoperi o insulă și, fiind influențat de ideile tuturor savanților europeni, i se păru că zărește și un cap aparținînd ținuturilor australe.

Dorința arzătoare de a aduce în patrie această veste nu-i îngădui să-și întîrzie plecarea nici o clipă. Sosit în Franța, a fost primit ca un nou Cristofor Columb. Imediat fură echipate o navă de linie² și o fregată, pentru a desăvîrși această descoperire importantă ; dar însăși ciudata alegere a bastimentelor este suficientă pentru a dovedi că entuziasmul exclude uneori gîndirea. Nereușita acestei de-a doua călătorii este binecunoscută. D. de Kerguelen se reîntoarse în Franța tot atît de puțin informat ca și prima dată, iar de atunci nimeni nu s-a mai îndeletnicit cu descoperiri.

În răstimp, regele murise. Războiul din 1778 zămislise idei noi, îndreptînd privirile asupra unor probleme cu totul deosebite. Francezii nu uitau însă că inamicii lor trimiseseră în expediție navele „Discovery” și „Resolution”³ și că celebrul căpitan Cook, contribuind la îmbogățirea cunoștințelor omenirii, devenise prietenul tuturor națiunilor europene. De aceea, el nu a fost niciodată socotit ca un dușman ; dimpotrivă, toate bastimentele franceze primiră ordinul să-l respecte și să-i acorde întregul ajutor de care putea să aibă nevoie.

Scopul principal al războiului din 1778, atins prin pacea din 1783, a fost de a întări siguranța mărilor. Simțul de dreptate, care i-a îndemnat pe oameni să ia arma în mînă pentru ca pavilioanele națiunilor mai slabe din punct de vedere maritim să fie respectate întocmai ca și acelea ale Franței și Angliei, s-a îndreptat, în timp de pace, spre tot ceea ce putea contribui la bunăstarea omenirii. Știința, îmblînzind moravurile, a ajutat poate mai mult la fericirea societății decît legile înțelepte.

Navigatorii englezi, îmbogățindu-ne cunoștințele, au binemeritat admirația lumii întregi. Toată Europa a prețuit priceperea și caracterul căpitanului Cook ; numele lui se găsea pe buzele tuturor și era

¹ Kerguelen-Trémarec (Yves-Joseph de) 1734—1797, navigator francez cunoscut în special prin explorările sale în mările sudice. — N. R.

² *Navă de linie* : cel mai mare tip de navă de război cu vele. Se caracterizează prin numărul de tunuri, precum și prin numărul de punți. Cele mai mari nave de linie aveau pînă la 120 piese în baterie și trei punți. — N. R.

³ „Discovery” și „Resolution” : cele două nave de sub comanda căpitanului Cook, în călătoriile lui în Pacific. Vezi *Călătoriile căpitanului Cook*, Editura Științifică, București, 1959. — N. R.

rostit cu entuziasm. Dar un singur om, lucrând izolat pe nesfârșitul ogor al cunoștințelor omenești, nu putea face altfel decât să lase de cules generațiilor viitoare un belșug de recolte. Nimeni nu se îndoia că, veacuri de-a rîndul, omenirea va mai putea dobîndi multe cunoștințe și cerceta țări îndepărtate, că va putea observa fenomene ale naturii, felurite minerale și vulcani, că va descrie plante folositoare, specii rare de arbori, păsări și pești, că va descoperi și studia popoare necunoscute, contribuind poate la fericirea lor. Iată dar de ce s-a pus în discuție și s-a adoptat proiectul unei călătorii în jurul lumii.

COLABORAREA CU SAVANȚII ȘI ARTIȘTII

La această expediție au colaborat numai oameni de seamă, savanți specialiști din toate domeniile. D. Dagelet de la Academia de Științe și d. Monge, ambii profesori de matematici la Școala Militară, au fost îmbarcați în calitate de astronomi, primul pe „La Boussole“, al doilea pe „L'Astrolabe“. D. de Lamanon de la Academia de Științe a fost însărcinat cu cercetările de istorie naturală și cu studierea condițiilor atmosferice, știință denumită cronologie. D. abate Mongès, canonic titular la biserica Sfînta Genoveva, redactorul revistei „Journal de Physique“, urma să examineze mineralele, să le facă analiza și să contribuie la progresul diferitelor ramuri ale fizicii. D. de Jussieu a desemnat pe d. de La Martinière, doctor în medicină de la Facultatea din Montpellier, pentru studiile de botanică, iar pentru a cultiva și conserva plantele și semințele de diferite specii pe care eventual le-ar fi putut aduce în Europa, i s-a pus la dispoziție un grădinar de la Grădina Regală. Domnii Prévost, unchiul și nepotul, au fost însărcinați să picteze tot ceea ce privește istoria naturală. D. Dufresne, mare naturalist, foarte priceput în clasificarea diferitelor produse naturale, a fost desemnat prin bunăvoința domnului procuror general. În sfîrșit, d. Duché de Vancy a primit ordinul de a se ambarca pentru a picta costumele, peisajele și în general tot ceea ce nu se poate descrie¹. Asociațiile oamenilor de știință din regat n-au pregetat să-și dovedească cu acest prilej tot zelul și dragostea față de progresul științelor și artelor. Academia de Științe, Societatea de medicină au adresat fiecare cîte un memoriu mareșalului de Castries

¹ Este de remarcat că La Pérouse n-a inclus în această enumerare pe d. de Lesseps, viceconsul ambarcat în calitate de reprezentant al regelui. Această omisiune se explică prin faptul că d. de Lesseps a sosit la Brest cu puțin timp înainte de plecarea expediției, în momentul cînd lista persoanelor care formau cele două state-majore fusese închisă. — *Nota ediției franceze.*

privitor la sarcinile cele mai importante ce aveau de îndeplinit în această campanie.

Abatele Tessier, de la Academia de Științe, propuse un mijloc pentru conservarea nealterată a apei de băut. D. Dufourni, inginer-arhitect, la rîndu-i, ne-a comunicat observațiile sale asupra arborilor și asupra nivelului mării. D. Le Dru ne propuse într-un memoriu să facem mai multe observații asupra acului magnetic la diferite latitudini și longitudini și ne oferî o busolă de înclinație¹ construită de el, rugîndu-ne s-o folosim și să comparăm rezultatele obținute cu datele celor două busole care ne fuseseră puse la dispoziție de către comisarul biroului de longitudini din Londra. Cu acest prilej îmi exprim recunoștința față de cavalerul Banks, care, aflînd că d. Monneron nu găsea la Londra nici o busolă de înclinație, a avut bunăvoința să ne împrumute pe cele folosite de celebrul căpitan Cook. Am primit instrumentele cu un sentiment de evlavie față de memoria acelui mare om. D. de Monneron, căpitan de geniu, care ne însoțise în expediția făcută în golful Hudson, fu imbarcat în calitate de inginer șef ; prietenia lui față de mine, cît și pasiunea lui pentru călătorii l-au îndemnat să solicite acest post ; el a fost însărcinat cu ridicarea planurilor și studiul pozițiilor. D. Bernizet, inginer geograf, fu numit adjunctul său. D. de Fleurieu, fost căpitan de vas, pensionar, directorul porturilor și arsenalelor, întocmi el însuși hărțile pe care urma să le folosim în timpul călătoriei. Pe lîngă hărți ne-a dat un volum întreg de note foarte documentate și ample informații asupra exploratorilor celebri, de la Cristofor Columb pînă în zilele noastre. Mareșalul de Castries, ministrul Marinei, care propusese regelui să mă numească comandant al acestei expediții, dădu tuturor porturilor ordinele cele mai categorice spre a ni se acorda sprijinul de care am fi avut nevoie în vederea reușitei acestei campanii. D. d'Hector, general-locotenent, comandantul marinei la Brest, se conformă acestor directive, urmărind îndeaproape armarea² navelor mele, de parcă el însuși ar fi trebuit să comande expediția. Alegerea tuturor ofițerilor fu lăsată la aprecierea mea ; pentru comanda fregatei „L'Astrolabe” l-am ales pe d. de Langle, căpitan de vas, care în expediția din golful

¹ *Busola de înclinație* : instrument destinat să măsoare înclinația magnetică, adică unghiul format de acul magnetic și orizont într-un punct de pe glob. — N. R.

² *Armarea* : termen nautic desemnînd toate operațiile de pregătire a unei nave cu personal, materiale, combustibil etc. pentru a o pune în măsură să navighe. De asemenea, armamentul bărcii se referă nu la arme, ci la echiparea bărcii. — N. R.

Hudson condusesese fregata „L'Astrée“, dînd cu acest prilej cele mai mari dovezi de talent și caracter. O sută de ofițeri și-au oferit serviciile domnului de Langle și mie pentru a lua parte la această campanie, iar toți cei pe care i-am ales erau deosebit de bine pregătiți.

ȘEDEREA LA BREST

În sfîrșit, la 26 iunie, am primit toate directivele necesare. La 1 iulie am plecat spre Brest, unde am sosit pe ziua de 4 iulie ; acolo, am constatat că lucrările de armare a celor două fregate erau foarte înaintate. Încărcarea diferitelor obiecte fusese oprită fiindcă urma să aleg între unele mărfuri necesare în vederea schimbului cu populațiile băștinașe și anumite alimente cu care aș fi vrut să mă aprovizionez pentru cîțiva ani. Am preferat articolele de schimb, gîndindu-mă că, oricum, cu ajutorul lor, vom putea să ne procurăm hrană proaspătă, și că atunci cînd vom intra în contact cu localnicii, alimentele de pe bord vor fi aproape în întregime alterate. În afară de acestea, mai aveam de rezervă o barcă puntată, de vreo 20 de tone, demontată, două bărci mari biscaiene¹, un arbore mare², o axă de cîrmă și un cabestan³. Pe „L'Astrolabe“ s-au încărcat exact aceleași obiecte. În ziua de 11 iulie ieșirăm în radă, iar la 12 iulie am trecut în revistă ambele fregate. În aceeași zi au fost ambarcate pe cele două bastimente, cronometrele astronomice cu ajutorul cărora, în timpul escalelor, urma să verificăm starea absolută a cronometrelor marine ; din păcate aceste cronometre s-au dovedit a fi atît de proaste încît reglarea lor a necesitat multă trudă. Vîntul ce bătea de la vest ne-a reținut în radă, așa încît am plecat din Brest abia în ziua de 1 august.

Pînă la insula Madeira, călătoria nu avu nimic deosebit și ancorarăm acolo în ziua de 13. Vîntul ne-a fost tot timpul prielnic, ceea ce era necesar pentru navele noastre, care, fiind prea încărcate la prova, se cîrmeau greu. În nopțile senine ale acestei traversade, d. de Lamanon făcu observații asupra punctelor luminoase ce apar, în apa mării și care, după părerea mea, provin din descompunerea corpurilor marine. Dacă această lumină ar fi produsă de insecte, după cum susțin mulți fizicieni, punctele luminoase n-ar fi atît de răspîndite de la

¹ *Biscaiennă* : ambarcație cu ambele capete ascuțite, prevăzută cu două catarge, cel din față foarte aplecat spre celălalt. — N. R.

² *Arbore mare* : catargele unei nave se mai numesc și arbori. La navele cu trei catarge, cum erau fregatele, arborele mare era cel din mijloc. — N. R.

³ *Cabestan* : aparat compus dintr-un tambur vertical, mișcat, în acea epocă, exclusiv prin forța brațelor, servind la ridicarea ancorelor unei nave. — N. R.

pol pînă la ecuator și ar varia de la o regiune climaterică la alta ¹.

Încă înainte de a ancora la Madeira, d. Johnston, negustor englez, trimisese la bordul bastimentului meu o barcă încărcată cu fructe ; tot la el ne așteptau mai multe scrisori de recomandatie. Aceste scrisori m-au surprins foarte mult, deoarece nici nu cunoșteam pe cei ce le scriseseră.

Primirea pe care ne-a făcut-o d. Johnston a fost atît de călduroasă, încît nici de la rude sau de la cei mai buni prieteni n-am fi putut spera mai mult ; iar dacă împrejurările nu ne-ar fi silit să ne grăbim, am fi petrecut cu mare plăcere cîteva zile la Madeira. Dar scopul escalei noastre nu a putut fi îndeplinit. Englezii vindeau foarte scump vinul produs pe această insulă. Butoiul de 120 de vedre costa 1300 de lire, iar la Tenerife aceeași cantitate costa numai 600 de lire ; de aceea am ordonat să se ia toate măsurile pentru a pleca a doua zi, la 16 august. După trei zile, la 19 august, am ancorat la Tenerife.

În dimineața zilei de 18 august, am recunoscut insula Salvage, a cărei coastă răsăriteană o urmăream la distanța de vreo jumătate de leghe. Această insulă are o climă foarte sănătoasă și, deși n-am avut prilejul să fac sondaje, sînt convins că pînă la o distanță de două sute de metri de țărm marea are o adîncime de o sută de brațe. Insula este cu desăvîrșire pîrjolită de soare ; nici un copac nu crește pe ea, și pare să fie formată din straturi de lavă și alte materii vulcanice. Am făcut mai multe măsurători topografice, pentru a determina structura și a observa natura solului.

În zorii zilei de 30 august, pe un vînt rece dinspre nord-vest, am ridicat pînzele pentru a părăsi Tenerife. Deoarece pe bordul fiecărui bastiment se aduseseră cîte 60 de butoaie de vin cu o capacitate de 40 de vedre fiecare, am fost siliți, pentru a scoate la iveală butoaiele ce urmau să fie umplute, să răvășim jumătate de cală. Această operație dură zece zile. De fapt, cauza întîrzierii a fost încetineala furnizorilor noștri : vinul venea de la Orotava, un orașel situat pe cealaltă parte a insulei.

Naturaliștii noștri, voind să profite de timpul petrecut în rada portului Sainte-Croix din Tenerife, au pornit să urce piscul împreună cu mai mulți ofițeri de pe cele două bastimente. Pe drum, d. de La Martinière găsi mai multe plante ciudate pe care le culese pentru ierbarul său. D. de Lamanon a măsurat înălțimea piscului cu ajutorul barometrului care, în vîrful muntelui, coborî la 18 degete ² 4 linii și ³/10. Observația făcută în același moment la Sainte-Croix arăta 28 degete

¹ În această privință, La Pérouse se înșela, căci fenomenul de bioluminiscență e produs de numeroase specii de animale pelagice care populează mările. — N.R.

² Deget : veche măsură de lungime, cam 0,027 m. — N. R.

și 3 linii. Termometrul care indica $24\frac{1}{2}^{\circ}$ la Sainte-Croix s-a menținut constant la 9° în vârful piscului. Las pe fiecare cititor să calculeze înălțimea respectivă. Metoda este atît de puțin precisă încît eu mă mulțumesc cu aceste date și nu caut rezultatele calculelor. D. de Monneron a urcat și el pe vârful muntelui cu intenția de a face ridicări de nivel pînă la malul mării, aceasta fiind singura modalitate de a măsura muntele. În efectuarea acestei operații întîmpinăm mari greutăți și n-o putu duce la bun sfîrșit ; dar pentru a nu pierde complet rodul muncii sale, determină coordonatele punctelor principale. Astăzi, aceste ridicări s-ar putea încheia într-o singură zi, cu rezultate mai satisfăcătoare decît toate cele obținute pînă acum de către diferiți exploratori.

PLECAREA DE LA TENERIFE

Abia în după-amiaza zilei de 30 august, la ora trei, am putut porni la drum. Eram și mai încărcați decît la plecarea noastră din Brest, dar cu fiecare zi ce trecea, proviziile aveau să se împruțineze, căci pînă la insulele din mările Sudului nu mai trebuia să ne aprovizionăm decît cu lemne și apă. Aveam de gînd să mă îndestulez cu aceste două articole în insula Trinidad, deoarece hotărîsem să nu fac escală la insulele Capului Verde, care sînt foarte nesănătoase în acest anotimp, iar sănătatea echipajelor este bunul nostru cel mai de seamă. În acest scop, am dat chiar ordin să se dezinfecteze spațiul dintre punți, iar inspectia echipajului să se facă în fiecare zi, la ora opt dimineața și la apusul soarelui. Iar pentru ca fiecare om să poată dormi îndeajuns, echipajul a fost împărțit în trei carturi¹, așa încît după patru ore de serviciu urmau opt ore de odihnă. Deoarece nu aveam pe bord decît numărul de oameni strict necesar, această rînduială nu a putut fi

¹ *Cart* : serviciul la bordul navelor se efectuează în schimburi de cîte 4 ore, numite carturi. Tot carturi se numesc însă și turele în care este împărțit personalul care deservește aceste schimburi. Deci șase carturi de timp, în 24 ore, sînt deservite de un echipaj împărțit în două sau trei carturi. În primul caz se prestează 12 ore de serviciu, împărțite în trei carturi, în al doilea caz, sînt numai 8 ore, împărțite în două carturi. Abia în ultimul timp s-a generalizat a doua metodă. Este un exemplu de ideile înaintate ale lui La Pérouse, rareori întîlnite la acea epocă.

— Tot cart se mai numesc și diviziunile de $11\frac{1}{2}$ de pe roza busolei. Deci cele 360° ale compasului se împart în 32 carturi. Cum la navele cu vele drumul sau capul la compas nu putea fi ținut la precizie de grade, ca în timpurile moderne, capul se dădea în carturi. De aceea, în această relatare, toate drumurile sînt prezentate așa cum au fost folosite atunci. — N. R.

respectată decît pe timp liniștit ; ori de cîte ori am navigat în zone furtunoase, am fost silit să mă întorc la vechea împărțire. Pînă la ecuator, am navigat fără să se fi întîmplat ceva deosebit. Vînturile alizee ne-au părăsit pe la paralela 14° nord, suflînd neîncetat de la vest la sud-vest, pînă la ecuator. Acești curenți m-au silit să urmez coasta Africii, la distanță de vreo 60 de leghe.¹

SEPTEMBRIE 1785

La 29 septembrie am trecut ecuatorul la 18° longitudine occidentală ; conform instrucțiunilor primite, aș fi dorit să-l trec mai la vest, dar din fericire, vîntul ne împingea tot mai mult spre est. Altfel desigur că n-aș fi putut vedea insula Trinidad, deoarece pe la ecuator am dat de vîntul de sud-est care m-a urmărit neîncetat pînă la $20^{\circ}25'$ latitudine sudică ; astfel încît am strîns vîntul² și n-am putut întîlni latitudinea insulei Trinidad decît cu vreo 25 de leghe mai la est. Dacă aș fi ajuns să recunosc insula Pennado de S. Pedro, mi-ar fi fost foarte greu să ocolesc colțul oriental al Braziliei.

Am trecut, conform punctului³ prin zona bancului pe care nava de linie „Le Prince“ a crezut că l-a atins în anul 1747. N-am văzut nici un semn că am fi aproape de uscat, în afară de niște păsări cunoscute sub numele de fregate⁴, care ne-au însoțit în număr destul de mare de la latitudinea nordică de 8° pînă la latitudinea sudică de 3° . Tot atunci bastimentele noastre au fost înconjurate de toni ; am prins însă foarte puțini, fiindcă erau atît de mari încît ne rupeau toate undițele. Fiecare ton pescuit de noi cîntărea cel puțin 60 de livre⁵.

Marinarii care se tem că în acest anotimp vîntul nu ar bate sub ecuator se înșeală amarnic. N-a fost zi fără vînt și ne-a plouat numai o singură dată ; o ploaie atît de îmbelșugată, încît am putut umple cu apă 25 de butoaie. La cîteva zile după plecarea noastră de la

¹ Leghea marină, mărime echivalentă cu 5556 m. — N. R.

² *A strînge vîntul* : a naviga sub vele cît mai aproape de direcția din care bate vîntul. Fregatele epocii nu puteau strînge vîntul la mai puțin de 60° . — N. R.

³ *Conform punctului* : punct se numește locul de pe glob, identificat prin coordonatele sale, în care se găsește nava în momentul în care se face calculul acestei poziții. El poate fi de două feluri : *estimat*, cînd reiese din calcul, și *observat*, cînd este determinat prin observația astrilor sau a unor puncte cunoscute la uscat. — N. R.

⁴ *Fregată* : pasăre mare palmipedă din mările tropicale .Este întîlnită pînă la foarte mari distanțe de uscat. — N. R.

⁵ *Livră* : veche unitate de măsură cam $\frac{1}{2}$ kg. — N. R.

Tenerife am părăsit acele frumoase ceruri pe care nu le poți vedea decît în zonele temperate : o ceață alburie, care semăna fie a negură, fie a nori, ne învăluia mereu ; linia orizontului se-ntindea pe mai puțin de trei leghe, dar după apusul soarelui ceața se risipea de obicei și nopțile erau întotdeauna foarte senine.

În dimineata de 16 octombrie, la ora zece, am zărit insulele Martin-Vas, la cinci leghe spre nord-vest. Ar fi trebuit să le reperăm la vest, dar curenții din timpul nopții ne purtasera 13' mai la sud. Din nefericire însă, vîntul care sufla fără încetare în direcția sud-est mă sili să fac mai multe volte¹ pentru a mă apropia de aceste insule și a putea trece de ele la o depărtare de vreo leghe și jumătate. După ce am determinat precis poziția lor și am luat relevmentele² necesare pentru a înscrie în plan poziția fiecăreia din ele, am strîns vîntul, cu murele la tribord, spre insula Trinidad situată la vreo nouă leghe vest-sud-vest de insulele Martin-Vas. De fapt, Martin-Vas sînt doar cîteva stînci, cea mai mare putînd avea o circumferință de numai un sfert de leghe : sînt trei mici ostroave destul de apropiate între ele, semănînd de la distanță cu niște capete.

La apusul soarelui, zării insula Trinidad, în relevment vest 8° la nord. Vîntul bătea neconținut de la nord-nord-vest ; toată noaptea am petrecut-o făcînd volte scurte pentru a mă menține la est-sud-est de această insulă. Cînd se luminează de ziuă, mi-am continuat volta spre uscat, nădăjduind să găsesc o mare mai liniștită la adăpostul insulei Trinidad. La ora zece dimineata mă aflam doar la două leghe și jumătate de capul sud-estic al insulei, situat la nord-vest față de punctul în care ne aflam. În fundul unui golf îngust, zării un pavilion portughez înălțat în mijlocul unui mic fort în jurul căruia se aflau cinci sau șase case de lemn. Acest pavilion mi-a trezit curiozitatea și m-am hotărît să trimit o barcă la țărm pentru a mă informa asupra evacuării și cedării insulei de către englezi. Dar valurile se spărgeau cu atîta putere la țărm încît era greu de presupus că barca noastră mare va putea aborda fără pericol. De aceea m-am decis ca toată ziua să navig în volte în jurul insulei, pentru ca a doua zi, la ivirea zorilor, să mă găsesc în vînt și să pot ajunge la ancoraj³ sau, cel puțin, să pot trimite barca mare pînă la insulă. Seara, prin porta-

¹ *Volte* : schimbarea drumului unui velier în așa fel încît vîntul care era primit dintr-un bord să fie primit din celălalt. Mersul în volte este efectuat de o navă care primește vîntul tocmai din direcția în care dorește să se îndrepte. — N. R.

² *Relevment* : determinarea poziției unui obiect la uscat sau plutitor cu ajutorul instrumentului numit alidadă, montat deasupra rozei compasului. — N. R.

³ *Ancoraj* : loc nimerit pentru a ancora o navă. — N. R.

voce¹ am strigat de pe fregata „L'Astrolabe“ manevra ce mi-o propusesem, adăugînd că vom naviga fiecare cum vom crede de cuviință, punctul nostru de întîlnire fiind, la răsăritul soarelui, golful așezării portugheze.

OCTOMBRIE 1785

I-am spus domnului de Langle că unul din cele două bastimente — anume acela care va fi mai aproape — va trimite o barcă pentru a se informa asupra proviziilor ce se puteau procura la această escală. A doua zi, în dimineața de 18 octombrie, „L'Astrolabe“, aflîndu-se doar la depărtare de o jumătate de leghe de uscat, își trimise biscaiiena, comandată de căpitanul de Vanjuas. D. de La Martinière și părintele Receveur, naturalist neostenit, l-au însoțit pe acest ofițer. Ei au debarcat în fundul golfului, dar valurile erau atît de puternice, încît fără îndoială barca și echipajul ei s-ar fi prăpădit, dacă portughezii nu le-ar fi sărit într-ajutor. Aceștia ridicară barca pe plajă pentru a o pune la adăpost de furia valurilor : toate obiectele fură salvate în afară de ancorot², care se pierdu. D. de Vanjuas numără în acest post vreo 200 de oameni, dintre care numai 15 purtau uniformă ; ceilalți erau în cămașă. Comandantul așezării, care nu poate fi numită *colonie*, deoarece nu se cultivă nimic prin acele locuri, i-a spus că de vreun an guvernatorul din Rio de Janeiro poruncise să se pună stăpînire pe insula Trinidad ; nu știa, sau poate se prefăcea a nu ști, că insula fusese încă de pe atunci ocupată de englezi. Era atît de îngrozit la gîndul că nou-veniții și-ar putea da seama de starea nenorocită a guvernămîntului său, încît nu vru în ruptul capului să îngăduie domnului de La Martinière și părintelui Receveur să se îndepărteze de țărm spre a culege plante pentru a le studia. Deși curtenitor, i-a îndemnat totuși să se îmbarce neîntîrziat, asigurîndu-i că insula nu producea nimic, că abia își îndeestula garnizoana cu apă și lemne și că hrana i se trimitea din șase în șase luni de la Rio de Janeiro. Detașamentul său a ajutat echipajului nostru să dea biscaiiena la apă.

Îndată ce se crăpă de ziuă, trimisei spre insulă și o barcă comandată de căpitanul Boutin, însoțit de domnii de Lamanon și Monne-

¹ *Portavoce* : pîlnia de metal ce servea — în acea vreme — la amplificarea vocii în transmiterea ordinelor la bord sau pentru comunicări de la o navă la alta, la mică distanță. — N. R.

² *Ancorot* : ancoră fără traversă, cu mai mult de două gheare, mai ușoară decît ancorele principale ale navei și servind îndeosebi la manevre sau cazuri speciale. Barca este prevăzută cu ancorot și nu cu ancoră. — N. R.

ron ; dar îl oprisem pe d. Boutin să debarce dacă biscaiiena fregatei „L'Astrolabe“ ar fi sosit înaintea lui. În acest caz, el trebuia să facă sondaje în jurul stîncii și să-i întocmească planul exact, pe cît era posibil acest lucru într-un timp atît de scurt. Deci, d. Boutin nu s-a apropiat de țărm decît la distanța unui foc de pușcă. Sondajele i-au arătat un fund stîncos cu ceva nisip ici și colo. D. de Monneron a desenat fortul atît de bine de parcă s-ar fi aflat pe plajă, iar d. de Lamanon a putut să constate că stîncile erau formate aproape în întregime din bazalt sau dintr-un amestec de materii vulcanice, resturi ale unor vulcani stinși. Această părere a fost confirmată de către părintele Receveur, care ne-a adus la bord multe pietre vulcanice și nisip ce nu conținea decît rămășițe de scoici și corali. După cum rezultă din raportul domnului de Vanjuas și Boutin, era evident că la Trinidad nu puteam găsi apa și lemnele care ne lipseau. De aceea, am hotărît să ne îndreptăm spre insula Sfînta Ecaterina de pe coasta Braziliei, fosta escală a bastimentelor franceze care navigau spre mările Sudului. Frézier și amiralul Anson găsiseră acolo din belșug toate proviziile de care aveau nevoie. Pentru a nu pierde nici o zi, am preferat insula Sfînta Ecaterina portului Rio de Janeiro unde diferitele formalități ce s-ar fi cerut îndeplinite ne-ar fi răpit mai mult timp decît cel trebuincios pentru procurarea apei și lemnului de care aveam nevoie. Totuși, îndreptîndu-mă spre insula Sfînta Ecaterina, am vrut să mă conving de existența insulei Asunción pe care d. Dapprès o situează la o sută de leghe spre vest de Trinidad și numai la 15' spre sud. Judecînd după jurnalul de călătorie al domnului Poncet de la Haye, care comanda fregata „La Renommée“, eram convinși că mulți navigatori printre care și Frézier, om foarte învățat, crezură că au ajuns la insula Asunción, cînd de fapt nu atinseseră decît Trinidadul.

Această din urmă insulă e de fapt o stîncă aproape stearpă ; doar în cheile înguste ale munților se văd cîteva arbuști și puțină verdeață. Într-una dintre aceste văi, așezată în partea de sud-est a insulei și lată de vreo 300 de stînjeni, și-au așezat portughezii postul. Fără îndoială că natura n-a hărăzit această stîncă spre a fi locuită, deoarece oamenii și animalele nu-și pot găsi acolo hrana necesară ; dar portughezii s-au temut ca nu cumva vreo națiune europeană să profite de vecinătatea acestei insule pentru a face comerț fraudulos cu Brazilia. Aceasta este, de bună seamă, singura explicație posibilă a grabei lor de a ocupa o insulă care în orice altă privință nu le este decît o povară.

CĂUTAREA ZADARNICĂ A INSULEI ASUNCIÓN

Am navigat spre vest, către Asunción, începînd din ziua de 18 octombrie la prînz și pînă în seara zilei de 24, dar, dîndu-ne seama de zădărnicia străduințelor noastre, am hotărît să renunțăm la căutarea acestei insule. Parcursesem 115 leghe spre vest, iar vremea, destul de senină, îngăduia o vizibilitate de 10 leghe. Astfel, pot afirma cu tărie, acum, după ce am navigat de-a lungul paralelei de $20^{\circ}32'$ cu o vizibilitate spre nord și spre sud de cel puțin $20'$, și avînd în vedere că după primele 60 de leghe, puneam în pană¹ în fiecare noapte după ce parcurgeam întreaga întindere vizibilă la apusul soarelui, pot afirma, zic, că insula Asunción nu există între latitudinile de $20^{\circ}10'$ sud pînă la aproximativ 7° longitudine occidentală față de meridianul insulei Trinidad, deoarece eu am putut cuprinde cu vederea tot acest spațiu.

FURTUNI ȘI FOCURILE SFÎNTULUI ELM²

La 25 octombrie ne-a prins o furtună din cele mai puternice. La ora opt seara eram în centrul cercului de foc ; fulgere țîșneau din toate punctele orizontului și focul Sfîntului Elm apăru în vârful paratrăsnetului. Acest fenomen nu s-a produs însă numai la noi : a fost de asemenea semnalat pe catargul fregatei „L'Astrolabe“, deși aceasta nu era prevăzută cu un paratrăsnet.

NOIEMBRIE 1785 — SOSIREA LA SFÎNTA ECATERINA

De la 25 octombrie și pînă în ziua sosirii noastre la Sfînta Ecaterina, vremea s-a menținut proastă : am fost învăluiți într-o ceață mai deasă decît cea care se observă în miezul iernii pe coastele Bretoniei. La 6 noiembrie am ancorat între insula Sfînta Ecaterina și continent, într-o apă adîncă de 7 brațe, cu fund de mîl nisipos.

După 86 de zile de navigație, n-aveam la bord nici un singur bolnav ; diferența de climă, ploile, ceața, nimic nu vătămase sănătatea echipajelor noastre ; aveam, într-adevăr, alimente de cea mai bună

¹ *A pune în pană* : a dispune velele astfel încît vasul să rămîna pe loc. — N. R.

² *Focurile Sfîntului Elm* : descărcări electrice care intervin în timpul furtunilor. Se prezintă ca niște jerbe de scînteii foarte subțiri, albe-violete, cu lungimea pînă la 20 cm. Vezi *Trăsnetul în genunchet*, Editura Științifică, București 1961. — N. R.

calitate. Am luat de altfel, pentru a le conserva nealterate, toate măsurile pe care experiența și prudența ni le puteau dicta. Am căutat de asemenea să menținem pe cât posibil voia bună a oamenilor din echipaje, punându-i să danseze în fiecare seară de la ora opt pînă la ora zece, ori de cîte ori vremea ne-o îngăduia.

DESCRIEREA INSULEI SFÎNTA ECATERINA

Insula Sfînta Ecaterina se întinde, de la nord spre sud, pe o lungime de vreo 12 leghe, iar lățimea ei de la est la vest nu depășește două leghe. Un canal de numai 200 de stînjeni, în porțiunea lui cea mai strîmtă, o desparte de continent. Chiar la capătul acestui canal îngust a fost construit orașul Nostra Senora del Destero, capitala acestei căpităanii¹ și reședința guvernatorului ei. Orașul numără cam 400 de case și are o populație de cel mult trei mii de suflete ; aspectul lui general este foarte plăcut. După însemnările lui Frézier, în anul 1712, această insulă servea de adăpost vagabonzilor, care se refugiau aci din diferite părți ale Braziliei ; cei ce se stabileau aici erau considerați formal ca supuși portughezi dar, în fapt, ei nu recunoșteau nici o autoritate.

Ținutul este atît de fertil încît oamenii puteau trăi fără a recurge la ajutorul coloniilor învecinate ; totuși, erau așa de săraci încît nu ispитеau lăcomia guvernatorului general al Braziliei și nici nu trezeau în el pofta de a-i cotropi. Vasele care făceau escală la ei, nu le dădeau în schimbul proviziilor decît haine și cămăși, de care erau cu desăvîrșire lipsiți. Curtea din Lisabona a instituit abia prin anul 1740 un guvernămînt în insula Sfînta Ecaterina și în ținuturile învecinate de pe continent. Acest guvernămînt se întinde de la nord la sud pe o lungime de 60 de leghe, de la rîul San Francisco pînă la Rio Grande ; populația sa este de 20 000 suflete. Dar am văzut atîția copii prin familii, încît cred că foarte curînd populația va fi cu mult mai numeroasă. Pămîntul este cît se poate de roditor și produce aproape fără trudă tot felul de fructe, legume și cereale. Pretutindeni se întind păduri cu pomi veșnic înverziți, dar cu desăvîrșire năpădiți de mărăcini și liane ; nu poți trece printre ei decît croindu-ți drum cu toporul. Prin aceste locuri sînt foarte mulți șerpi cu mușcătura veninoasă, aproape întotdeauna ucigătoare. Așezările omenești de pe insulă, ca și cele de pe continent se află toate pe malul mării,

¹ *Căpităanii sau căpitanerii* : împărțiri administrative în coloniile spaniole și portugheze, puse sub conducerea unui *căpitan general*, cu atribuții atît militare, cît și civile. — N. R.

iar pădurile din preajma lor, pline de portocali, arbori și arbuști aromatici, răspîndesc miresme foarte plăcute.

În ciuda atîtor factori prielnici, ținutul este îndeobște sărac, cu totul lipsit de mărfuri industriale, astfel încît țăranii umblă aproape goi sau acoperiți cu zdrențe. Pămîntul ar fi foarte potrivit pentru cultura trestiei de zahăr, dar este necultivat, indigenii fiind prea săraci pentru a-și putea cumpăra sclavi. Foarte abundent prin acele ape este și pescuitul balenelor, dar el constituie un monopol al coroanei, care l-a arendat unei societăți din Lisabona. Societatea a înființat pe coastă trei mari întreprinderi în cadrul cărora se pescuiesc anual cam patru sute de balene ; atît uleiul cît și *spermantetul* produs de ele sînt trimise, prin Rio de Janeiro, la Lisabona. Localnicii rămîn doar simpli spectatori ai pescuitului de balene, care nu le aduce nici un profit. Dacă autoritățile nu-i vor ajuta prin scutiri de taxe sau alte înlesniri, pentru a le permite înjghebarea unui comerț, unul dintre cele mai frumoase ținuturi de pe lume va lîncezi în veci, fără nici un folos pentru metropolă. În preajma insulei Sfînta Ecaterina navigația este foarte ușoară ; la 18 leghe în larg, marea are o adîncime de 70 de brațe, cu fund mîlos, care se menține pînă la țărm, iar adîncimea scade treptat pînă aproape de patru brațe, la o depărtare de patru cabluri¹ de uscat.

Mi s-a părut că sosirea noastră a produs spaimă mare prin partea locului. Diferitele forturi au dat alarma cu tunul, ceea ce m-a determinat să ancoroz mai în larg și să trimit la mal o singură barcă cu un ofițer care să le comunice intențiile noastre foarte pașnice precum și dorința de a ne aproviziona cu apă, lemne și ceva alimente proaspete.

CUM NE-AU PRIMIT PORTUGHEZII

D. de Pierrevert, pe care l-am însărcinat cu aceste negocieri, găsi mica garnizoană a cetății în stare de alarmă ; guvernatorul orașului, don Francisco de Baros, aflase prin buletinul de știri din Lisabona despre expediția noastră, iar o medalie de bronz pe care i-am trimis-o îi înlătură definitiv orice îndoială cu privire la scopul escalei noastre. Dădu pe loc ordine prompte și categorice ca să ni se vîndă, la prețul cel mai potrivit, tot ceea ce ne era necesar. În ziua de 9 noiembrie, m-am îndreptat spre fortăreață, de care mă găseam puțin îndepărtat.

¹ *Cablu* : în acea vreme cablul avea 120 de brațe, deci 198 de metri. Astăzi termenul se aplică unei zecimi de milă marină, echivalînd cu 185 de metri aproximativ. — N. R.

Am cinat la guvernator, care vorbea perfect limba noastră. În timpul mesei ne-a asigurat că insula Asunción nu exista ; guvernatorul Braziliei trimisese totuși anul trecut, în urma afirmațiilor domnului Daprès, un bastiment care să cerceteze pozițiile atribuite în trecut acestei insule ; dar căpitanul bastimentului n-a putut-o descoperi, astfel încît și insula a fost ștearsă de pe hărți pentru a nu eterniza o veche eroare. Anotimpul era atît de înaintat încît nu mai puteam pierde nici o clipă ; echipajele noastre erau perfect sănătoase. Sosind la Sfînta Ecaterina crezusem că voi izbuti să-mi fac toate proviziile și să pornesc din nou la drum peste cinci sau șase zile, dar vîntul de sud și curenții au fost atît de violenți, încît adeseori comunicația între fregată și uscat s-a întrerupt, întîrziind mult plecarea noastră.

FRUMUSEȚEA ȚĂRII ȘI BUNĂTATEA LOCUITORILOR

Am preferat insula Sfînta Ecaterina orașului Rio de Janeiro, după cum am mai amintit, pentru a evita formalitățile obișnuite în marile centre, care prilejuiesc lungi pierderi de timp. Dar experiența mi-a dovedit că această escală aducea încă multe alte foloase. Am găsit acolo, din belșug, tot felul de alimente. O vită mare nu costa decît opt piaștri (cam 40 de franci), iar un porc de 150 de livre, doar patru piaștri. Cu un piastru cumpărai doi curcani și cum aruncai năvodul în apă, îl scoteai plin cu pește. Portocalele și legumele se vindeau de asemenea la un preț foarte scăzut. Întîmplarea ce urmează va arăta cît de primitiv și de blînd este acest popor. În timp ce oamenii mei tăiau lemne pe malul unui golfuleț, talazul le-a răsturnat barca, iar băștinașii care i-au ajutat să se salveze au silit pe mateloții noștri naufragiați să doarmă în paturile lor, în timp ce ei se culcară pe jos, pe niște rogojini, în mijlocul încăperii unde-și găzduiseră musafirii cu atîta bunăvoință. Cîteva zile după aceea, mi-au adus la bord catargele, ancorotul și pavilionul bărcii, toate obiecte foarte prețioase pentru ei și care le-ar fi putut mult folosi la pirogile lor.

Au obiceiuri blînde ; sînt buni, politicoși și curtenitori, dar superstițioși și foarte geloși de nevestele lor, care nu apar niciodată în public.

Ofițerii noștri au vînat felurite păsări cu penajul în cele mai strălucitoare culori, între altele un soi de dumbrăveancă de un albastru foarte frumos, cît se poate de obișnuită în această regiune, dar care n-a fost descrisă de d. de Buffon.

În seara zilei de 16 noiembrie, după ce totul a fost îmbarcat, au trimis corespondența noastră guvernatorului, care a avut bunăvoința

să o transmită la Lisabona, pe adresa domnului de Saint-Marc, consulul nostru general. Fiecare om din echipaj scrisese familiei și prietenilor și eram siguri că vom pleca chiar a doua zi. Dar vîntul de nord, care ne-ar fi fost atît de prielnic dacă am fi fost în larg, ne-a reținut în fundul golfului pînă la 19 noiembrie. În zorii zilei am ridicat ancora, dar lipsa de vînt m-a silit să ancoriez din nou pentru cîteva ceasuri, astfel încît n-am izbutit să ies dintre insule decît o dată cu căderea nopții.

În ziua plecării, i-am dat domnului de Langle instrucțiuni mult mai amănunțite decît obișnuisem pînă atunci. Aveam de navigat prin ceață, în mări foarte furtunoase și împrejurările ne impuneau noi măsuri de precauție. Am adăugat că îmi voi mărgini cercetările din Oceanul Atlantic la insula Grande de la Roche, deoarece n-aveam timp să caut o cale de trecere pe la sud de insulele Sandwich.

Vremea s-a menținut frumoasă pînă în ziua de 28 noiembrie, cînd primirăm o rafală de vînt de est foarte puternică, cea dintîi de la începutul expediției noastre. Cu acest prilej, am putut constata cu mare bucurie că deși bastimentele noastre înaintau din cale afară de greu, acest neajuns era compensat de faptul că se comportau foarte bine la mare rea și deci puteau rezista în mările agitate spre care ne îndreptam.

DECEMBRIE 1785. — ZADARNICE CĂUTĂRI ALE INSULEI GRANDE DE LA ROCHE

La 7 decembrie mă aflu pe presupusa paralelă a insulei Grande de La Roche, la $44^{\circ}38'$ latitudine sudică și 34° longitudine occidentală, după ce în ajun îmi fixasem punctele de reper. Am văzut plutind ierburi de mare, iar de cîteva ori ne-au înconjurat păsări din soiuri înrudite cu albatrosul și pasărea furtunii, care nu se apropie de uscat decît pentru a-și depune ouăle.

Aceste slabe semne de apropiere a uscatului ne întrețineau speranța că sîntem aproape de vreo insulă și ne ajutau să îndurăm furia mării pe care navigam; eu eram totuși oarecum neliniștit, știind că mai aveam de parcurs 35° grade spre vest pînă la strîmtoarea lui Le Maire, unde trebuia neapărat să sosesc înainte de sfîrșitul lui ianuarie.

Am navigat în volte între 44° și 45° latitudine pînă la 24 decembrie, am urmat apoi, pe această paralelă, 15° longitudine, iar la 27 decembrie am întrerupt cercetările, fiind convins că insula Grande de La Roche nu există și că ierburile de mare și păsările furtunii nu dove-

deau apropierea pământului, deoarece n-am încetat să văd alge și păsări pînă cînd am ajuns la coasta patagonezilor. După 40 de zile de căutări zadarnice, în care timp am trecut prin cinci furtuni, m-am văzut silit să-mi urmez calea. Sînt încredințat că navigatorii care vor mai întreprinde în viitor această căutare, nu vor fi mai norocoși decît mine. Totuși, dacă o vor întreprinde, să nu o facă decît cînd au drum spre răsărit, spre Marea Indiilor. În acest caz, o călătorie pe paralela de 30° nu este nici mai grea și nici mai lungă decît pe oricare alta ; astfel, chiar dacă nu vor da de uscat, cel puțin se vor apropia de țel. În ceea ce mă privește, sînt convins că insula Grande de La Roche ca și insula Pepis sînt meleaguri ale închipuirii și că raportul lui La Roche, care pretinde a fi văzut arbori mari, e lipsit de orice temei real și nu e nici măcar verosimil, căci este absolut sigur că, la 45° , pe o insulă situată în mijlocul oceanului meridional, nu se pot găsi decît arbuști, deoarece chiar în insulele Tristan d'Acunha, situate pe o latitudine mult mai prielnică vegetației, nu se găsește nici un arbore mare.

VINĂTOARE ÎN LARGUL MĂRII

Am avut cîteva zile fără vînt și cu mare liniștită, în care timp ofițerii celor două fregate au pornit cu bărcile la vînătoare și au împușcat o mulțime de păsări dintre cele ce ne înconjurau aproape tot timpul. Aceste vînători, de obicei cu rezultate îmbelșugate, procurau carne proaspătă echipajelor și ni s-a întîmplat adesea să împușcăm o cantitate destul de mare pentru a îndestula pe toți oamenii noștri cu carne proaspătă, pe care o preferau mult celei sărate. Cred că aceasta a contribuit în mare parte la menținerea sănătății lor.

Cu prilejul diferitelor noastre excursii am împușcat doar albatroși de soiul cel mare și cel mic, precum și patru varietăți din pasărea furtunii. Aceste păsări, preparate cu un sos picant, erau aproape tot atît de gustoase ca rațele sălbatice care se mănîncă în Europa. Ele au fost atît de bine descrise de către naturaliștii Banke, Solander și Forster, care l-au însoțit pe căpitanul Cook, încît socot că nu e cazul să le mai descriu acum.

IANUARIE 1786. — COASTA PATAGONEZILOR

În sfîrșit, la 14 ianuarie, am sondat coasta Patagoniei, la $47^{\circ}50'$ latitudine sud și $64^{\circ}37'$ longitudine vest, după cum rezultă din calculele noastre : n-am pierdut nici un prilej pentru a fixa pozițiile, ori

de cîte ori timpul ne era favorabil ; ofițerii fregatei se deprinseseră de minune cu această operație și îl ajutau atît de bine pe d. Dagelet, încît cred că cea mai mare eroare a noastră în fixarea longitudinii nu putea depăși o jumătate de grad. În ziua de 21 ianuarie am văzut capul Beau-Temps sau partea nordică a rîului Gallegos, de pe coasta patagonezilor. Eram la vreo trei leghe de uscat, marea avea o adîncime de 41 de brațe, cu fund de pietriș mărunț sau mici pietre argiloase de mărimea unui bob de mazăre.

În ziua de 25, la ora două, am ridicat pînzele la depărtare de o leghe spre sud de capul San Diego, care formează punctul occidental al strîmtorii lui Le Maire. Am navigat de dimineață, păstrînd aceeași distanță, de-a lungul coastei și m-am îndreptat după harta căpitanului Cook spre golful în care debarcase d. Banke în căutare de plante, în timp ce bastimentul „Resolution“ îl aștepta cu pînzele sus.

STRÎMTOAREA LUI LE MAIRE

Vremea fiindu-ne prielnică, mi-a fost cu neputință să mă arăt la fel de binevoitor față de naturaliștii noștri. La ora trei am intrat în strîmtoare, după ce am ocolit, la o depărtare de trei sferturi de leghe, capul San Diego scaldat de o mare presărată cu stînci care se întind, cred, pînă la o milă în larg. Văzînd că valurile mării se sparg destul de departe de țărm, am cîrmit spre sud-est, pentru a mă îndepărta puțin de acele stînci ; în curînd însă mi-am dat seama că valurile ce se spărgeau erau provocate de curenți marini și că recifele capului San Diego erau foarte departe de mine.

Cum dinspre nord bătea un vînt rece și puternic, aș fi putut, dacă acesta mi-ar fi fost gîndul, să mă apropii de Țara de Foc. Vîntul îmi era atît de prielnic și iarna era atît de aproape, încît am hotărît totuși să renunț la escala din golful Bon-Succès și să continui drumul fără a pierde o clipă, pentru a dubla¹ capul Horn. Am socotit că nu mă puteam aproviziona cu tot ceea ce îmi trebuia, fără a pierde zece pînă la douăsprezece zile de drum ; acest timp îmi fusese absolut necesar la Sfînta Ecaterina, deoarece în golfurile deschise, unde marea are o resacă² violentă, o jumătate din zile bărcile nu pot

¹ *A dubla un cap* : a naviga și manevra astfel încît să se depășească un cap în vedere, fără primejdie pentru navă. — N. R.

² *Resaca* : mișcarea de dute-vino a valului la țărm, putînd fi uneori foarte violentă și periculoasă, în special pentru bărcile care abordează. — N. R.

naviga. Dacă la acest neajuns s-ar fi adăugat și un vînt dinspre sud, care m-ar fi reținut cîtva timp în golful Bon-Succès, vremea frumoasă ar fi trecut și mi-aș fi expus nava la avarii, iar echipajul la eforturi foarte dăunătoare pentru buna reușită a călătoriei noastre.

Aceste considerente m-au decis să pornesc spre insula Juan Fernandez, care se afla în apropiere și unde puteam găsi apă, lemne și provizii proaspete mult mai prețioase decît pinguinii din strîmtoarea lui Le Maire. În momentul acela n-aveam pe bord nici un bolnav, îmi mai rămăseseră 80 de butoaie de apă, iar Țara de Foc fusese atît de des vizitată și descrisă încît nu-mi făceam vreo iluzie că aș mai putea adăuga ceva la cele spuse pînă acum.

În timpul călătoriei prin strîmtoarea lui Le Maire, indigenii, după obiceiul lor, au aprins focuri mari pentru a ne convinge să ancorăm ; unul era pe capul nordic al golfului Bon-Muis și altul pe capul nordic al golfului Valentin. Sînt convinși, cum fusese de altfel și căpitanul Cook, că se poate ancora în toate golfurile și că pretutindeni se găsește apă și lemne, dar mai puțin vînat decît în portul Noël.

În timp ce navigam în strîmtoare, cam la o jumătate de leghe de Țara de Foc, am fost înconjurați de balene : se putea vedea că nu fuseseră niciodată speriate ; vasele noastre nu le nelinișteau. Înotau maiestuos la distanța unui foc de pistol de noi, adesea apropiindu-se încă și mai mult de fregate. Ele vor fi stăpînele acestor mări, pînă cînd pescarii le vor declara război, așa cum au declarat război celor de la Spitzberg sau din Groenlanda. Eu cred că nu există pe lume un loc mai bun pentru pescuitul de balene. Bastimentele pescarilor n-ar duce lipsă de nimic : apa, lemnele, păsările de mare, ierburile antiscorbutice se găsesc din belșug în golfurile mănoase de prin partea locului. Singurul inconvenient ar putea fi lungimea călătoriei, care ar cere aproape cinci luni de zile pentru fiecare drum, și după cîte știu aceste mări nu sînt navigabile decît în lunile decembrie, ianuarie și februarie.

Orizontul era atît de învăluit în ceață, încît n-am observat malul dinspre Țara Statelor care se găsea la mai puțin de cinci leghe de noi, aceasta fiind lățimea totală a strîmtorii.

CAPUL HORN

Am dublat capul Horn mult mai ușor decît aș fi îndrăznit să sper. Astăzi sînt convinși că pe aici se poate naviga întocmai ca și în toate zonele cu latitudine ridicată, iar greutățile de care se tem navigatorii

sînt rezultatul unor vechi prejudecăți care nu vor mai dăinui mult timp. De altfel citirea *Călătoriei amiralului Anson*¹ a contribuit în mare măsură la menținerea acestei prejudecăți printre marinarii noștri.

INSULA DRAKE NU EXISTĂ

La 9 februarie, treceam la traversul² strîmtorii lui Magellan, mă aflam în mările Sudului și mă îndreptam spre insula Juan Fernandez. Pierdusem puțină vreme căutînd insula Drake, deoarece eram convins că ea nu există. În 1578, cinci zile după ce ieșise din strîmtoarea lui Magellan, amiralul Drake fusese asaltat în Marele Ocean occidental³ de vînturi puternice care ținuseră aproape o lună de zile. Este greu să-l urmărești în diferitele drumuri pe care le-a parcurs ; în cele din urmă el zări o insulă pe la 57° latitudine sudică ; făcînd escală observă acolo multe păsări. Mergînd apoi 20 de leghe spre nord, dădu de alte insule locuite de indigeni care foloseau pirogi. Trebuie menționat că aceste insule erau bogate în lemne și plante antiscorbutice. Cum să nu recunoaștem, după aceste indicii, că era vorba de Țara de Foc, unde Drake făcuse escală, cît și de insula Diego Ramirez, aflată cam pe aceeași latitudine cu pretinsa insulă Drake ? În momentul acela, Țara de Foc nu era cunoscută încă. Le Maire și Schouten⁴ n-au descoperit strîmtoarea care le poartă numele decît în anul 1616 ; și fiind probabil convinși că în emisfera sudică, întocmai ca în cea nordică, există pămînturi care se întind pînă în apropiere de poli, au crezut că partea de miazăzi a Americii era tăiată de canale și că descoperiseră o a doua strîmtoare, ca Magellan.

Aceste idei greșite îl puteau lesne induce în eroare pe amiralul Drake, care fusese tîrît de curenți cam 12 sau 15° spre est, așa cum sute de navigatori au mai pățit-o de atunci prin aceste meleaguri. Ipoteza noastră se schimbă în certitudine dacă ne gîndim că un vas din escadra lui Drake, care pornise spre nord în timp ce generalul său o luase spre sud, s-a întors tot în strîmtoarea lui Magellan din care ieșise ; probă evidentă că se depărtase spre vest și că amiralul Drake

¹ *Anson* : amiral englez din veacul al XVIII-lea, conducătorul călătoriei făcute în Pacific de o escadră engleză. — N. R.

² *Traversul* : poziția navei față de un obiect în momentul în care direcția acelui obiect face cu axul longitudinal al navei, deci și cu drumul ei, un unghi de 90°. — N. R.

³ La Pérouse numește astfel Oceanul Pacific. — N. R.

⁴ *Le Maire și Schouten* : navigatori olandezi în Pacific și regiunea Țării de Foc în secolul al XVII-lea. — N. R.

nu trecuse de longitudinea Americii. Judecînd după cele de mai sus, nu înțeleg cum de mai poate figura pe hărți insula Drake.

Avînd vînt favorabil dinspre vest-sud-vest, am renunțat deci la căutarea acestei insule, care, repet, nu există și mi-am continuat drumul spre Juan Fernandez. Totuși, dîndu-mi seama că alimentele noastre se împutinau și că viermii începuseră să ne mănînce biscuiții¹, m-am îndreptat către portul Concepción. Știam că această parte din Chile este foarte bogată în grîne, mai ieftine decît în oricare regiune a Europei și nădăjduiam că voi găsi acolo din belșug și restul de alimente necesare nouă. În seara zilei de 22 februarie zării insula Mocha, situată la vreo 50 de leghe la sud de Concepción. Teamă de a fi tîrît de curenți spre nord, mă îndemnă să mă apropii de uscat ; cred însă că această prudență a fost inutilă. Pentru a naviga spre Concepción este suficient să ajungi la latitudinea insulei Sfînta Maria și să o identifice cu certitudine, fără a te apropia de ea mai mult de trei leghe, deoarece este înconjurată de stînci ascunse sub apă, care în largul capului de nord-vest al insulei se întind pînă departe în mare.

INTRAREA ÎN GOLFUL CONCEPCIÓN

După ce ai dublat uscatul, te poți apropia mai ușor de el ; în adevăr, toate primejdiile se află atunci la suprafața apei și doar la o mică distanță de țărm. De acolo se văd înălțimile numite Mamelele din Bio-Bio : doi munți nu prea mari, al căror nume le sugerează forma. Vasul trebuie cîrmit ceva mai la nord de Mamele, spre capul Talcaguana ; acesta indică intrarea occidentală a golfului Concepción, care se întinde pe aproximativ trei leghe de la est la vest și pe aceeași distanță în adîncime, de la nord la sud ; dar intrarea se strîmtează din pricina insulei Quiquirin, așezată la mijlocul golfului, și formînd două intrări : una, cea mai sigură, singura de altfel pe care pot circula navigatorii, la est, lată cam de o leghe ; alta spre vest, între insula Quiquirin și peninsula Talcaguana, lată numai de un sfert de leghe, presărată cu stînci, care nu poate fi trecută decît cu un pilot destoinic.

Se poate ancora de-a lungul coastei, de la insula Sfînta Maria și pînă la intrarea în golful Concepción. La trei leghe în larg, sonda ne-a indicat o adîncime de 70 de brațe cu fund de mîl negru ; în

¹ *Biscuit* : denumirea dată de marinari unei pîini uscate, tari și puțin dospite, care se păstrează multă vreme, fiind de aceea folosită pe nave. — N. R.

interiorul golfului, de la est la vest, adîncimea era de 30 de brațe. Din colțul nordic al insulei Quiquirin, adîncimea scade pînă la șapte brațe, la depărtare de două focuri de pușcă de uscat. Posibilitatea de ancorare în acest golf este foarte bună, dar vasele nu sînt apărute de vîntul de nord, decît în fața satului Talcaguana.

La ora două după-amiază, am dublat colțul insulei Quiquirin, dar vînturile de sud care pînă atunci ne fuseseră atît de prielnice ne-au fost de data aceasta potrivnice. Am navigat în volte, cu intenția de a sonda mereu. Căutam cu ochelanele orașul Concepción, știind că acesta, conform indicațiilor lui Frézier, trebuia să se afle în fundul golfului, prin partea de sud-est, dar n-am putut repera nimic.

Din fericire, spre ora cinci după-amiază s-au apropiat de bastimentele noastre niște piloți care ne-au spus că orașul fusese distrus în 1751 de un cutremur de pămînt și că, prin urmare, nu mai exista ; orașul nou s-a construit la trei leghe de coastă, pe malul rîului Bio-Bio. Tot de la piloți am aflat că eram așteptați la Concepción, deoarece scrisorile trimise de ministrul Spaniei sosiseră înaintea noastră. Am navigat mai departe în zigzag pentru a ne apropia de fundul golfului, iar seara la ora nouă, am ancorat pe o adîncime de nouă brațe, cam la o leghe, spre nord-est de Talcaguana, unde urma să ajungem a doua zi. Pe la ora zece seara, d. Portigo, căpitan de fregată din marina spaniolă, a venit la bordul vasului meu, trimis de către comandantul orașului Concepción. Înnoptă la noi, iar în zorii zilei plecă să raporteze despre misiunea ce i se încredințase, după ce indică pilotului oficial al golfului, locul unde urma să ancorăm. Ne-a trimis apoi la bord carne proaspătă, fructe și legume în cantități mai mari decît erau necesare echipajelor noastre, a căror sănătate l-a surprins. Se pare că nu se mai întîmplase ca un vas să dubleze capul Horn și să sosească la Chile fără a avea bolnavi pe bord ; pe cele două fregate ale noastre nu se găsea nici un bolnav.

În ziua de 24 februarie, la ora șapte dimineața am ridicat pînzele și am ancorat, remorcați de bărcile noastre, la unsprezece înaintea de masă, în micul golf Talcaguana, pe o adîncime de șapte brațe și un fund de mîl negru.

Satul Talcaguana este astăzi singura așezare spaniolă din acest golf. La est se mai văd încă ruinele vechiului oraș Concepción, care nu vor dăinui atît cît ruinele Palmirei, deoarece toate clădirile în acest ținut sînt construite din chirpici și cărămidă arsă la soare, iar acoperișurile sînt de țiglă scobită, ca în multe provincii din sudul Franței.

NOUL ORAȘ CONCEPCIÓN

După distrugerea orașului vechi, care a fost mai degrabă înghițit de apele mării decât dărâmat de cutremur, locuitorii s-au risipit și s-au așezat pe dealurile din împrejurimi. Abia în anul 1763 și-au ales locul unei noi așezări la un sfert de leghe de râul Bio-Bio și trei leghe de fostul oraș Concepción și de satul Talcaguana. Aici au construit un oraș nou, unde au mutat episcopia, catedrala și mănăstirile. Astăzi, orașul ocupă o mare suprafață de câmpie, deoarece casele n-au decât un singur etaj ca să reziste mai bine la cutremurele de pământ care se produc aproape în fiecare an.

Populația acestei noi așezări este de aproximativ zece mii de suflete. Aici își are reședința guvernatorul militar. Adevărata margine a orașului este, de fapt, pe râul Bio-Bio, care se află la o depărtare de un sfert de leghe. Tot ținutul aflat în sudul râului Bio-Bio aparține indienilor, în afară de insula Chiloe și de o mică circumscripție în jurul localității Baldivia.

E greu de afirmat că băștinașii sînt supuși spanioli, deoarece se războiesc neconținut cu autoritatea suverană. De aceea rolul comandantului spaniol este de cea mai mare importanță. Acest ofițer superior are sub comanda sa armata și miliția, și își exercită autoritatea față de cetățeni, care însă în raporturile lor civile sînt conduși de un corregidor¹. În afară de aceste atribuții, comandantului îi revine și sarcina de apărare a ținutului, astfel încît este nevoit să lupte sau să negocieze neîncetat.

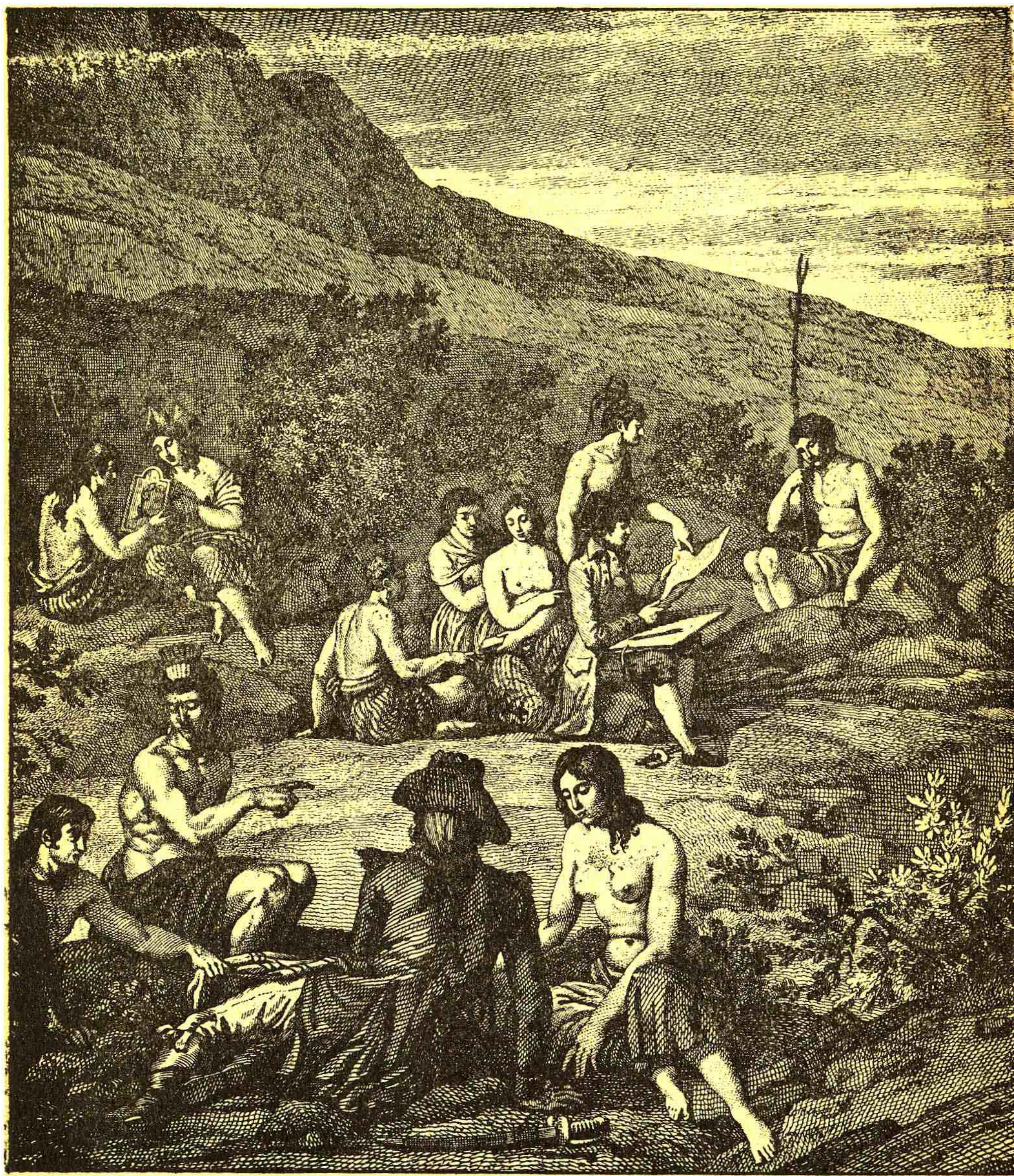
FERTILITATEA ȚINUTULUI CHILE

Nicăieri în lume nu se cunoaște un ținut cu o climă mai favorabilă decât această parte din Chile : grîul produce de 60 de ori sămînța, iar vița de vie este de asemenea foarte productivă. Pe câmpie mișună nenumărate cirezi de vite, care se înmulțesc fără nici o îngrijire, într-o măsură neînchipuit de mare. Singura muncă a băștinașilor este de a-și îngrădi proprietățile și de a-și păzi, în interiorul gardurilor, boii, caii, catîrii și oile.

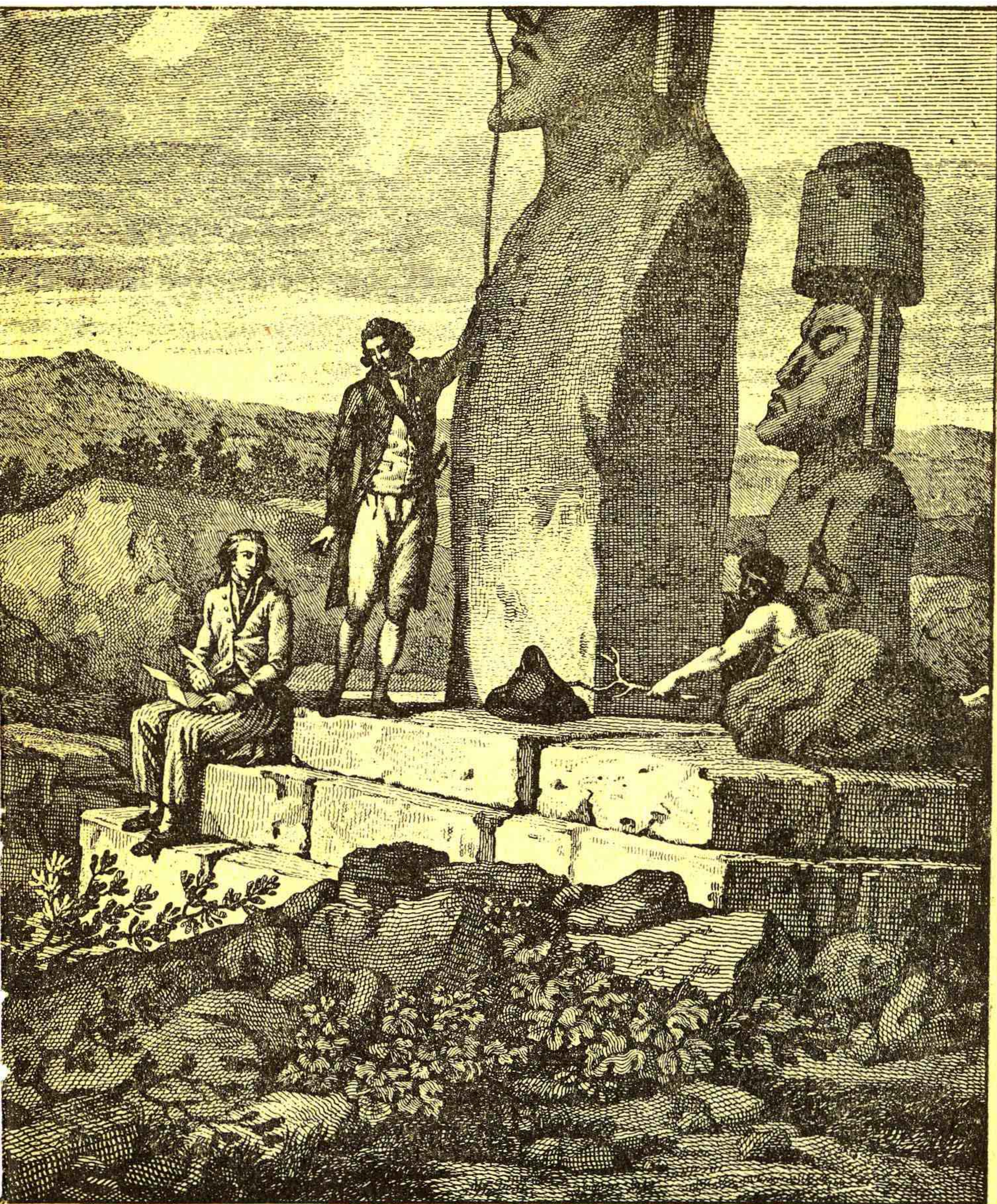
Nu există vreo boală specifică a regiunii. Una singură este însă foarte frecventă la Concepción, și anume una dintre cele al cărui nume nu se pronunță. Cei care au norocul să se poată păzi de ea,

¹ *Corregidor* : denumirea pe care o avea primul magistrat dintr-un oraș sub dominație spaniolă. — N. R.

ajung pînă la o vîrstă foarte înaintată ; la Concepción trăiesc mulți oameni de peste 100 de ani.

În ciuda atîtor bogății naturale, colonia n-a realizat nici pe departe progresele ce erau de așteptat în situația ei, una din cele mai favorabile pentru dezvoltarea populației. Influența autorității coloniale se împotrivește însă neîncetat binefacerilor naturii. În Chile se aplică din plin un regim prohibitiv.

Dacă acest ținut și-ar folosi din plin posibilitățile naturale, ar putea îndestula jumătate din Europa : lîna din Chile ar satisface toate cerințele manufacturilor din Franța și Anglia ; vitele tăiate și conservate ar putea da un venit uriaș. Dar această țară nu face nici un fel de comerț. Patru sau cinci mici bastimente îi aduc în fiecare an de la Lima zahăr, tutun și cîteva obiecte fabricate în Europa. Locuitorii din Chile le primesc bineînțeles prin a doua sau a treia mînă, după ce s-au plătit pentru ele taxe vamale neobișnuit de mari la Cadix, la Lima și în sfîrșit la intrarea lor în Chile ; băștinașii nu pot oferi în schimb decît grîu, care se vinde la un preț atît de scăzut încît agricultorii n-au nici un interes să defrișeze pămînturi pentru a mări suprafețele cultivabile. În afară de grîu, ei mai dau în schimbul produselor importate și seu, piei, ceva scînduri, dar altminteri nimic. Astfel balanța comerțului din Chile este întotdeauna deficitară, deoarece cu tot aurul¹ și cu puținele sale mărfuri de schimb nu poate plăti zahărul, iarba de Paraguay, tutunul, stofele, pînzeturile, țesăturile mai fine și alte mărunțișuri necesare vieții de toate zilele.

În urma acestei descrieri foarte succinte, apare evident că dacă Spania nu-și schimbă metoda de guvernare, nu acordă libertatea comerțului, nu reduce diferitele taxe vamale pe mărfurile importate, în sfîrșit, dacă nu ține seama de faptul că un impozit mic perceput de la o populație imensă este mult mai rentabil pentru fisc decît un impozit prea mare care reduce consumația, provincia Chile nu va ajunge niciodată la starea de prosperitate la care situația sa topografică îi dă dreptul să năzuiască.

Din nefericire, acest ținut mai produce și aur : aproape toate rîurile sînt aurifere. Se spune că prin simpla spălare a nisipului omul poate cîștiga zilnic cîte o jumătate de piastru ; dar deoarece alimentele se găsesc din belșug, băștinașii nu suferă lipsuri reale, care i-ar putea îndemna să muncească. Neavînd nici o legătură cu străinii, ei nu cunosc nici arta, nici luxul nostru și deci nu rîvnesc la nimic cu atîta

¹ Conform datelor ce mi s-au dat, aurul ce se adună în fiecare an la episcopia din Concepción poate fi apreciat la 200 000 de piaștri. La San Domingo există o instituție asemănătoare, care produce același venit. — N. A.

ardoare încît să-și poată învinge tendința la inactivitate. Cei mai harnici dintre ei sînt cei care muncesc cîteva ceasuri pe zi spălînd nisipul din rîuri. De altfel, casele celor mai bogați băștinași nu au nici o mobilă și aproape toți muncitorii din Concepción sînt străini.

Costumul femeilor constă dintr-o fustă plisată, confecționată din țesături cu fir de aur sau de argint, așa cum se fabricau pe vremuri la Lyon. Aceste fuste, rezervate pentru zile mari, se transmit în familie ca și diamantele, de la bunice la nepoate. De altfel, numai cîteva femei alese au această ținută ; celelalte abia au cu ce se îmbrăca.

CĂLUGĂRI A CĂROR VIAȚĂ E SCANDALOASĂ

Trîndăvia, mai mult decît credulitatea și superstiția, a umplut acest ținut cu mănăstiri pentru bărbați și femei, care se bucură de o mult mai mare libertate decît în oricare altă țară. Nenorocul lor de a nu avea nici un fel de ocupație, de a nu avea familie, de a fi neapărat celibatari, însă nu despărțiți de lume, și de a trăi singuri în chiliile lor, a făcut din ei, după cum era și firesc, cei mai stricați dintre locuitorii Americii. Nerușinarea lor nu se poate exprima în vorbe. Am văzut călugări care stăteau la bal pînă la miezul nopții ; ce e drept, nu se amestecau printre musafiri, ci rămîneau mai ales cu slugile. În fine, de la nimeni decît de la acești călugări nu au putut obține tinerii noștri informații mai exacte cu privire la anumite localuri, pe care preoți ca ei n-ar fi trebuit să le cunoască decît pentru a împiedica lumea să le frecventeze.

BALUL ȘI COSTUMUL DOAMNELOR

Abia ancorasem în fața satului Talcaguana cînd un dragon¹ ne aduse o scrisoare din partea domnului Quexada, locțiitor de comandant, care mă anunța că vom fi primiți ca niște compatrioți și că ordinele ce le căpătase erau deopotrivă cu sentimentele sale și ale tuturor locuitorilor din Concepción. Un ceas mai tîrziu, d. Quexada sosi în persoană, însoțit de d. Sabatero, comandantul artileriei și de comandantul pieței. Acești domni ne-au primit în modul cel mai prietenos și deosebit, conducîndu-ne apoi la Concepción. Ne-am dus cu toții la locuința domnului Sabatero, unde ni s-a servit o foarte bună

¹ *Dragon* : soldat din cavalerie care descalecă atunci cînd trebuie să lupte. — N. R.

cină, iar mai târziu avu loc un mare bal, la care fură poftite cele mai de seamă dintre doamnele din oraș.

Costumul acestor doamne, cu totul deosebit de cel cu care erau obișnuiți ochii noștri, a fost pictat de d. Duché de Vancy : o fustă plisată, prinsă mult mai jos de talie, și care lasă să se vadă piciorul pînă aproape de genunchi ; ciorapi vărgați cu roșu, albastru și alb ; pantofi atît de scurți încît toate degetele sînt îndoite iar laba piciorului este aproape rotundă. Aceasta este îmbrăcămintea doamnelor din Chile. Părul lor nu e pudrat, iar la spate este împărțit în cosițe mici care le cad pînă pe umeri. Pieptarele lor sînt de obicei făcute dintr-o țesătură cu fir de aur sau de argint și acoperite cu două șaluri, primul de voal și al doilea din lînă de diferite culori : galbenă, albastră sau trandafirie ; șalurile de lînă acoperă și capul doamnelor cînd acestea ies pe vreme friguroasă ; în casă, ele au obiceiul să le țină pe genunchi. Punerea și scoaterea șalurilor constituie un joc grațios, executat cu multă gingășie de doamnele chiliene. În general ele sînt foarte atrăgătoare și atît de politicoase și amabile încît sînt convinși că în Europa nu există nici un oraș maritim unde navigatorii străini să fie primiți cu atîta căldură și curtenie.

A doua zi, i-am făcut o vizită episcopului, om inteligent, cu conversație plăcută. Ne-a părut rău că în ziua aceea nu l-am putut vedea pe d. Higin¹, comandant de regiment ; tratativele pe care le ducea și era pe punctul să le încheie cu indigenii îl rețineau la frontieră. I se trimise un curier, iar răspunsul său, sosit în timp ce eram încă în oraș, ne anunța că se va întoarce curînd. Încheiase un tratat de pace strălucit și mai ales foarte necesar popoarelor din guvernământul său.

LOCUITORII ȚĂRII

Indienii din Chile nu mai sînt azi acei vechi americani îngroziți de armele europenilor. Înmulțirea cailor, răspîndiți acum în interiorul deșerturilor imense ale Americii, precum și creșterea considerabilă a numărului de boi și de oi, au transformat aceste popoare în adevărați arabi, semănînd leit cu cei care locuiesc în deșerturile Arabiei. Își petrec timpul călare, socotind că drumuri de 200 de leghe sînt foarte scurte călătorii. Umblă în urma cirezilor, se hrănesc cu carnea, laptele și uneori chiar sîngele vitelor ; se îmbracă cu pieile acestora, din

¹ Se scrie O'Higgins. — *Nota ediției franceze.*

care-și fac și coifuri, platoșe sau scuturi. Astfel, introducerea acestor specii de animale domestice în America a avut cea mai puternică influență asupra vieții și obiceiurilor tuturor popoarelor locuind între S. Jago și strâmtoarea Magellan. Și-au părăsit aproape toate străvechile datini ; nu se mai hrănesc cu aceleași fructe, nu mai poartă aceleași veșminte și seamănă mult mai mult cu tătarii sau cu locuitorii de pe țărmurile Mării Roșii, decât cu strămoșii lor de acum două veacuri.

Este ușor de înțeles ce primejdie pot reprezenta pentru spanioli asemenea popoare. Pot ei să-i urmărească în lungile lor peregrinări ? Pot ei să împiedice oameni risipiți pe o suprafață de 400 de leghe, să se adune laolaltă, în același punct, și să formeze armate de 30 000 de oameni ?

În cele din urmă sosi și d. Higin, care izbutise să cîștige bunăvoința băștinașilor. Adusesese prin aceasta serviciul cel mai de seamă națiunii care-l adoptase ; într-adevăr, d. Higin s-a născut în Irlanda, dintr-o familie mult persecutată pentru credința sa religioasă și pentru vechiul ei devotament față de dinastia Stuart. După o conversație de un ceas, i-am acordat toată încrederea mea și el mi-a acordat-o pe a lui. S-a arătat, de este posibil, mai curtenitor decât însuși d. Quexada ; sentimentele sale erau atît de calde și de sincere față de toți francezii, încît nu găseam cuvinte să-i exprim recunoștința noastră. Înainte de plecare, am hotărît să organizăm o mare serbare și să invităm toate doamnele din Concepción. Am întins un cort mare pe malul mării și am poftit 150 de persoane, bărbați și femei, care au avut bunăvoința să parcurgă un drum de trei leghe pentru a răspunde invitației noastre. Le-am oferit o masă copioasă, urmată de un bal. Am aprins de asemenea focuri de artificii ; în sfîrșit am lansat un balon de hîrtie destul de mare pentru a le oferi un spectacol interesant.

MARTIE 1786

Primirea călduroasă și distracțiile nu m-au făcut însă să pierd din vedere obiectivul principal al expediției noastre. Anunțasem echipajele chiar în ziua sosirii noastre la Concepción, că voiam să ridic ancora la 15 martie ; le făgăduisem de asemenea că dacă reparațiile vaselor și îmbarcarea alimentelor, apei și lemnului necesare se vor termina înainte de acest termen, fiecare om va fi liber să se plimbe la uscat. Nimic n-ar fi putut constitui un imbold mai puternic la muncă decât această făgăduială, de ale cărei efecte mă temeam însă tot atît pe cît

se bucurau marinarii mei, deoarece în Chile se găsește vin pe toate cărările, fiecare casă din satul Talcaguana fiind o adevărată cârciumă, iar femeile fiind aproape tot atât de curtenitoare ca și cele din Tahiti. Nu s-au produs însă cazuri de indisciplină, și în zorii zilei de 15 martie am dat semnalul de ridicarea ancorelor. Dar vîntul fiind mereu de nord n-am putut ieși din golf decît în ziua de 17, cînd ne-am și îndepărtat cu două leghe de coastă. Prin aceste locuri am fost înconjurați toată noaptea de balene, care înotau atât de aproape de fregatele noastre încît ne stropeau puntea cu apa pe care o suflau. Și totuși nici un locuitor din Chile nu și-a înfipt vreodată harponul într-o balenă. Natura a îngrămadit în această țară atîtea bogății încît vor trece multe veacuri pînă ce oamenii se vor îndeletnici cu pescuitul balenelor.

La 19 martie, vîntul mi-a îngăduit să mă îndepărtez de uscat. Mi-am urmat calea la răsărit de insula Juan Fernandez, pe care însă n-am zărit-o, după cum era și firesc : poziția ei, stabilită la Concepción după observațiile abatelui Feuillet, nu putea cuprinde o eroare de zece minute în longitudine.

APRILIE 1786

În ziua de 3 aprilie, ne aflam pe $27^{\circ}5'$ latitudine sudică și 101° longitudine vestică ; vîntul bătea de la nord-est spre nord-vest. Am văzut cîteva păsări, de altfel singurele pe care le-am întîlnit de cînd am trecut de insula Juan Fernandez, în afară de una sau două păsări de vînt pe care le-am zărit doar o clipă, pe un drum de 600 de leghe. Aceste schimbări ale vîntului sînt cel mai sigur indiciu de apropiere a uscatului ; dar cred că fizicienilor le va fi greu să explice cum se poate ca influența unei insule mici, în mijlocul unei mări imense, să se resimtă pînă la o depărtare de 100 de leghe. De altfel, nu este suficient pentru un navigator să presupună că se află la această depărtare de o anumită insulă, dacă nimic nu-i arată în ce arie de vînt o poate întîlni. Direcția în care zboară păsările după apusul soarelui nu mi-a folosit niciodată și sînt convins că toate mișcările lor în aer sînt determinate de prada care le atrage. Am văzut uneori, pe înserate, păsări zburînd deasupra mării și îndreptîndu-se spre zece puncte diferite ale orizontului ; cred că nici cei mai îndrăzneți prevestitori n-ar fi cutezat să tragă vreo concluzie din acest fapt.

La 4 aprilie, mă găseam la numai 60 de leghe de Insula Paștelui. Nu se vedeau păsări, iar vîntul bătea spre nord-nord-vest. Dacă n-aș fi cunoscut cu precizie poziția acestei insule, probabil că aș fi schimbat

direcția, crezînd că am trecut de ea. Mi-am dat seama de acest lucru pe loc și trebuie să mărturisesc că descoperirea unei insule este adesea datorită întîmplării, calcule extrem de judicioase în aparență înșelînd uneori pe navigatori și îndepărtîndu-i de țelul urmărit.

În ziua de 8 aprilie, la ora două după-amiază, am recunoscut Insula Paștelui la 12 leghe depărtare și relevment vest 5° la sud. Marea era foarte agitată, iar vîntul bătea spre nord : nu se stabilise de patru zile și trecuse de la nord la sud, prin vest. Cred că apropierea unei mici insule nu poate constitui singura cauză a acestei variații, ci mai curînd consider verosimil că în acest anotimp vînturile alizee nu sînt constante la paralela 27.

În noaptea dintre 8 și 9 aprilie am navigat de-a lungul coastei Insulei Paștelui, la o depărtare de trei leghe ; cerul era foarte senin iar vîntul trecuse de la nord la sud-est în mai puțin de trei ceasuri. Cum a început să se lumineze de ziuă, am pornit prin est spre golful Cook, punctul cel mai adăpostit de pe Insula Paștelui, față de vînturile de la nord spre sud. El este deschis numai pentru vîntul dinspre vest, iar timpul era atît de frumos încît speram că vîntul se va potoli cîteva zile. La ora 11 înainte de amiază, eram la numai o leghe de locul fixat pentru ancorare ; „L'Astrolabe“ își fundarisise ancora. Am ancorat foarte aproape de ea, dar fundul mării era atît de înclinat încît ancorele ambelor noastre bastimente nu s-au prins și deci am fost siliți să le ridicăm din nou și să mai navigăm o bucată pentru a găsi un loc potrivit de ancorare.

Această piedică n-a potolit entuziasmul indienilor. Ei înotară în urma noastră pînă la o leghe în larg și se urcară pe bord cu un aer surîzător și liniștit care mă făcu să am cea mai bună părere despre firea lor. Dacă ar fi fost oameni bănuitori, văzînd că ridicăm din nou pînzele ar fi putut crede că vrem să-i furăm și să-i smulgem pămîntului lor natal ; dar după cît se pare, gîndul unei mîrșavii din partea noastră nici nu le-a trecut prin minte. Stăteau în mijlocul nostru, goi, fără nici o armă, încinși doar cu o sfoară de care era prins un smoc de buruieni, ce le acoperea o anumită parte a trupului.

D. Hodges, pictorul care-l însoțise pe căpitanul Cook în a doua sa călătorie, le-a redat foarte prost fizionomia. Chipul lor este îndobște foarte plăcut și de altfel variat : ei nu prezintă trăsături specifice cum au melanezienii, chinezii sau chilienii.

Le-am dăruit diferite obiecte ; ei preferau bucăți de pînză imprimată – cam cîte o jumătate de cot – în loc de cuie, cuțite și mărgеле. Dar ceea ce le-a plăcut mai mult au fost pălăriile ; din păcate dispuneam de o cantitate prea mică pentru a putea da fiecăruia cîte una. Seara la ora opt m-am despărțit de noii mei musafiri, după ce le-am

spus prin semne că în zorii zilei voi coborî la uscat. Au plecat dănuind în barcă ; ajunși la două lovituri de pușcă de țărm, au sărit cu toții în apă. Talazuri puternice se izbeau de mal, dar ei avuseseră prevederea să învelească cu grijă darurile primite, fiecare prinzându-și boccea pe cap pentru a o feri de apă.

În zorii zilei, am dispus să se ia toate măsurile pentru debarcare, operație destul de ușoară dacă se face la picioarele unei statui despre care voi vorbi îndată.

Am debarcat cu patru bărci și 12 soldați înarmați. D. de Langle și cu mine eram însoțiți de toți pasagerii și ofițerii, în afară de cei rămași pe bordul celor două fregate pentru necesități de serviciu. Formam deci, împreună cu echipajele ambarcațiilor noastre cu rame, un grup de vreo 70 de persoane.

Pe mal ne așteptau patru sau cinci sute de indieni. Erau fără arme, unii acoperiți cu fișii de țesături albe sau galbene, iar majoritatea goi. Mulți erau tatuați și aveau fețele mînjite cu vopsea roșie. Strigătele și expresia feței lor exprimau bucurie ; s-au apropiat de noi întinzîndu-ne mîna pentru a ne înlesni debarcarea.

Insula se ridică în acea parte cu vreo 20 de picioare deasupra nivelului mării ; munții se află la vreo șapte sau opt sute de stînjeni spre interior ; de la poalele lor terenul coboară lin pînă la malul mării. Această porțiune este acoperită cu o iarbă pe care o cred bună pentru hrana vitelor ; ea acoperă niște bolovani așezați la suprafața pămîntului și care mi s-au părut întru totul asemănători cu anumite pietroaie din Ile de France ¹, cărora acolo li se spune „tărtăcuțe“, cele mai multe fiind de mărimea unui fruct ce poartă acest nume. Asemenea pietre, care ne stinghereau considerabil cînd umblam pe jos, sînt însă adevărate daruri ale naturii : ele păstrează răcoarea și umezeala pămîntului, înlocuind oarecum umbra binefăcătoare a copacilor, pe care indienii au avut imprudența să-i taie, în vremuri desigur foarte îndepărtate, expunînd astfel pămîntul la razele soarelui a căror dogoare a pîrjolit solul, lăsînd întregul ținut fără lunci, fără pîraie și fără izvoare.

Ei nu-și dădeau seama că pe asemenea insule mici, în mijlocul unui ocean nemărginit, numai răcoarea unui pămînt acoperit cu arbori poate opri și condensa norii, întreținînd astfel pe munți o ploaie aproape continuă care să dea apoi naștere la izvoare și pîraie și să transforme

¹ Denumirea actuală, insula Mauriciu. — N. R.

cel mai sărac pământ într-un sol roditor. Insulele lipsite de arbori suferă de o secetă îngrozitoare – care încetul cu încetul distruge plantele și arbuștii, – și devin aproape de nelocuit. D. de Langle și cu mine nu ne-am îndoit o clipă că situația nenorocită în care se aflau acești oameni se datora lipsei de prevedere a strămoșilor lor ; și este foarte probabil că celelalte insule din mărele Sudului sînt străbătute de ape numai pentru că, spre norocul lor, pe ele se înalță munți inaccesibili omului, deci unde nu s-au putut tăia copacii. Așadar, natura aparent vitregă față de astfel de insule, a fost în realitate darnică, rezervînd locuri unde oamenii nu puteau pătrunde. Aflasem, în timpul unui lung popas în Ile de France, care se aseamănă mult cu Insula Paștelui, că pomii o dată tăiați nu mai pot crește, decît dacă alți arbori îi apără de vîntul dinspre mare sau dacă se găsesc adăpostiți în dosul unui zid împrejmuitor. Știind aceasta, am putut să înțeleg cauza pustietății din Insula Paștelui. Dar cum dintre toate fapăturile omul se adaptează mai ușor la orice împrejurări, insularii nu ne-au părut atît de nenorociți pe cît au părut căpitanului Cook și domnului Forster. Aceștia sosiseră pe insulă după o lungă și grea călătorie, fără nici un fel de provizii și bolnavi de scorbut ; ei nu au găsit nici apă, nici lemne, nici carne, ci doar cîteva găini, banane și batate reprezentînd o aprovizionare foarte nesatisfăcătoare în asemenea condiții. Descrierea făcută de ei poartă pecetea acestei situații. Starea noastră era cu mult mai bună : echipajele ne erau perfect sănătoase, în Chile ne aprovizionaserăm cu tot ceea ce ne trebuia pe cîteva luni și nu ceream băștinașilor altceva decît prilejul de a le face un bine. Le-am lăsat capre, oi, porci și semințe de portocali, lămîi, bumbac, porumb și în general tot ce se poate cultiva pe această insulă.

POPULAȚIA

Nu aveam de stat decît opt sau zece ore pe această insulă și nu voiam să ne irosim vremea. De aceea am încredințat domnului d'Escures, primul meu locotenent, paza cortului și a efectelor noastre, însărcinîndu-l și cu comanda tuturor soldaților și mateloților aflați la uscat. Ne-am împărțit apoi în două echipe. Prima, condusă de d. de Langle, urma să pătrundă cît mai mult în interiorul insulei, să semene grîne pretutindeni unde terenul ar părea prielnic rodirii lor, să studieze solul, plantele, cultura, populația, monumentele și în general tot ceea ce putea fi interesant la acest popor atît de neobișnuit. D. de Langle era însoțit de domnii Dagelet, de Lamanon, Duché,

Dufresne de La Martinière, precum și de părintele Receveur, de abatele Mougès și de grădinar. Al doilea grup, din care făceam parte și eu, s-a mărginit la vizitarea monumentelor, platformelor, a caselor și a plantațiilor aflate pe o rază de o leghe în jurul cortului nostru. Desenele făcute după aceste monumente de către d. Hobbes nu redau însă decât foarte aproximativ cele văzute de noi. D. Forster este de părere că sînt opera unui popor mult mai numeros decât cel care există azi, dar părerea sa nu mi se pare întemeiată. Cea mai mare dintre sculpturile primitive de pe aceste platforme, pe care le-am măsurat noi, este de o înălțime ce nu întrece 14 picioare¹ și șase degete, are șapte picioare și șase degete lățime la umeri, o grosime de trei picioare la mijloc, o lățime de șase picioare și o grosime de cinci picioare la bază. Cred că aceste sculpturi ar putea fi opera generației actuale, care, după părerea mea, se ridică, fără a exagera, la vreo 2 000 de suflete. Numărul femeilor mi s-a părut aproape egal cu acela al bărbaților și am văzut tot atîția copii ca și în alte țări. Dar cum din aproximativ 1 200 de băștinași atrași în golf de sosirea noastră cel mult 300 erau femei, mă văd silit să presupun că au venit indieni și din cealaltă parte a insulei să vadă bastimentele noastre, în timp ce femeile lor, mai puțin rezistente sau mai ocupate cu gospodăria și îngrijirea copiilor lor, au rămas acasă ; așa încît noi le-am văzut numai pe cele ce locuiesc în apropierea golfului. Raportul domnului de Langle întărește această presupunere. El a întîlnit în cealaltă parte a insulei multe femei și copii ; de altfel am intrat cu toții în cavernele unde d. Forster și cîțiva ofițeri ai căpitanului Cook au crezut că se ascundeau femeile. Cavernele sînt niște case subterane, de aceeași formă cu cele pe care le voi descrie mai jos. Este totuși neîndoios că în anul 1772, atunci cînd căpitanul Cook a ancorat în aceste insule, indigenii și-au ascuns nevestele. Dar mi-e cu neputință să ghicesc motivul acestei purtări. Poate că tocmai mulțumită generozității sale față de acest popor, am fost noi primiți cu atîta încredere, obținînd astfel posibilitatea de a cunoaște mai bine populația insulei.

Toate monumentele existente azi și pe care d. Duché le-a desenat cu multă precizie, par foarte vechi. Acum, morții sînt așezați în *moraiuri*², după cum o dovedesc numeroasele oseminte ce se pot găsi acolo. Actuala formă de guvernămînt a insulei a nivelat atît de mult situația socială a localnicilor, încît nu mai există astăzi un șef destul de important pentru ca oamenii să se preocupe de păstrarea memoriei lui și să-i ridice o statuie.

¹ *Picior* : veche măsură de lungime, egală cu 0,3248 m. — N. R.

² *Morai* : morminte ale băștinașilor din insulele Oceanului Pacific. — N. R.

Cea mai interesantă dintre piramidele pe care le-am văzut este spoită cu apă de var. Asemenea mausolee, pe care un singur om le poate clădi într-un ceas, sînt ridicate pe malul mării. Un indian, culcîndu-se pe jos, ne-a arătat deslușit că acele pietre acopereau un mormînt. Apoi, ridicînd mîinile spre cer, a încercat să ne explice că ei cred într-o viață de apoi. Nu prea voiam să admit această idee și mărturisesc că îi socoteam foarte departe de o asemenea credință ; dar acum, după ce am văzut acest gest repetat de mai mulți băștinași, și după ce d. de Langle, care pătrunsese în interiorul insulei, mi-a raportat același lucru, nu mă mai pot îndoii. De altfel, am impresia că toți ofițerii și pasagerii noștri împărtășeau această părere. Totuși, n-am găsit nici o urmă de cult religios și nu cred că cineva poate asemui o statuie cu un idol, deși indienii dădeau semne de multă evlavie față de acele statui. De o mărime colosală, adevărate mărturii ale stării de înapoiere a băștinașilor în domeniul sculpturii, ele sînt lucrate într-o piatră vulcanică, cunoscută de naturaliști sub denumirea de *lapillo*, piatră atît de moale și ușoară încît unii ofițeri ai căpitanului Cook au crezut că era artificială și că ar fi un fel de mortar întărit la aer. Mai rămîne doar de explicat cum de au izbutit oamenii să ridice, fără nici un punct de sprijin, o greutate atît de mare ; noi avem însă convingerea, după cum am spus, că este vorba de o piatră vulcanică foarte ușoară și că, așa cum a arătat căpitanul Cook, greutatea asemănătoare, ba chiar mult mai mari, pot fi urnite din loc și ridicate de cel mult o sută de oameni, dacă aceștia folosesc pîrghii de cinci sau șase stînjani, sprijinite pe bolovani. Față de această explicație, miracolul dispare : piatra *lapillo* rămîne o creație a naturii, și nu un produs artificial, iar faptul că n-au apărut pe insulă monumente noi se explică prin nivelarea situației sociale : nimeni nu mai rîvnește să fie regele unui popor aproape gol, care trăiește cu cartofi dulci și igrname¹. De altfel acești indieni, neavînd vecini, nu poartă niciodată războaie și deci n-au nevoie de căpetenii cu autoritate.

Nu pot face decît presupuneri cu privire la obiceiurile acestui popor ; nu-i cunosc limba și n-am petrecut decît o zi în mijlocul lui ;

¹ *Igrname* : plantă tropicală a cărei tuberculi foarte mari, se consumă copti la foc. — N. R.

dar am citit însemnările exploratorilor dinaintea mea și, cunoscînd perfect descrierile lor, le-am putut adăuga și constatările mele.

Cel mult a zecea parte din pămîntul insulei este cultivat ; rămîn totuși convins că trei zile de muncă îi sînt de ajuns unui indian ca să-și procure hrana necesară pe un an întreg. Ușurința cu care oamenii își îndeestulează cerințele vieții de toate zilele m-a îndemnat să cred că produsele pămîntului sînt folosite în comun. Este sigur că cel puțin pentru un sat sau chiar un ținut, produsele pămîntului sînt în comun. Am măsurat o casă din vecinătatea cortului nostru : avea o lungime de 310 picioare, era lată de zece picioare și tot atît de înaltă la mijloc ; avea forma unei pirogi răsturnate ; nu puteai pătrunde printr-însa decît de-a bușilea, prin două deschizături a căror înălțime era de două picioare. Casa putea cuprinde mai mult de 200 de persoane ; nu era totuși reședința căpeteniei, deoarece nu avea nici o mobilă ; de altfel, un șef singur nici n-ar fi avut ce face cu un spațiu atît de mare. Această locuință, împreună cu încă două sau trei alte căsuțe din apropiere, formează un sat.

De bună seamă, în fiecare ținut se află cîte un șef care are grijă mai ales de plantații. Căpitanul Cook credea că acesta era chiar proprietarul ; în realitate, dacă celebrul navigator a întîmpinat oarecare greutăți pentru a-și procura o mai mare cantitate de batate și de ighame, faptul nu se datora – după părerea noastră – lipsei acestor produse, ci necesității de a se obține consimțămîntul tuturor pentru vînzarea lor.

Cît despre femei, nu îndrăznesc să afirm că și ele sînt comune pentru un întreg ținut și că, tot astfel, copiii sînt și ei ai comunității, dar fapt este că nici un indian nu părea să exercite asupra vreunei femei o autoritate de soț. Dacă totuși femeia aparține unui singur bărbat, trebuie să recunoaștem că soții sînt foarte darnici cu bunurile lor.

Unele locuințe, după cum am mai spus, se află sub pămînt. Altele sînt construite din stuf, ceea ce dovedește că în interiorul insulei se află terenuri mlăștinoase ; acest stuf este așezat cu dibăcie și apără minunat de ploaie. Clădirea se sprijină pe un soclu făcut din blocuri de piatră cioplită avînd cam 18 degete grosime ; în ele sînt scobite la distanțe egale găuri în care se înfig prăjini. Acestea, îndoite la vîrf în formă de boltă, alcătuiesc scheletul casei. Între prăjini se întind rogojini de stuf.

Identitatea dintre acest popor și locuitorii celorlalte insule din mările Sudului nu poate fi pusă la îndoială, după cum o arată și căpitanul Cook : ei vorbesc aceeași limbă și au aceeași înfățișare ; țesăturile lor sînt la fel fabricate din scoarță de dud – deși se văd destul de rar pe aci din cauza secetei care a distrus acești pomi. Duzii scăpați de acest pîrjol nu au mai mult de trei picioare înălțime. Pentru a-i feri de vînturi, oamenii se văd siliți să-i împrejmuiască cu ziduri ; trebuie amintit că acești arbori nu cresc niciodată mai înalți decît zidul care-i înconjură.

La ora unu după-amiază am revenit spre port, cu intenția de a mă întoarce la bord pentru ca secundul meu, d. Clonard, să poată coborî și el pe uscat. Un indian, după ce m-a ajutat să cobor de pe o platformă, mi-a furat pălăria din cap și a luat-o la fugă cît îl țineau picioarele, urmat, ca de obicei, de toți ceilalți.

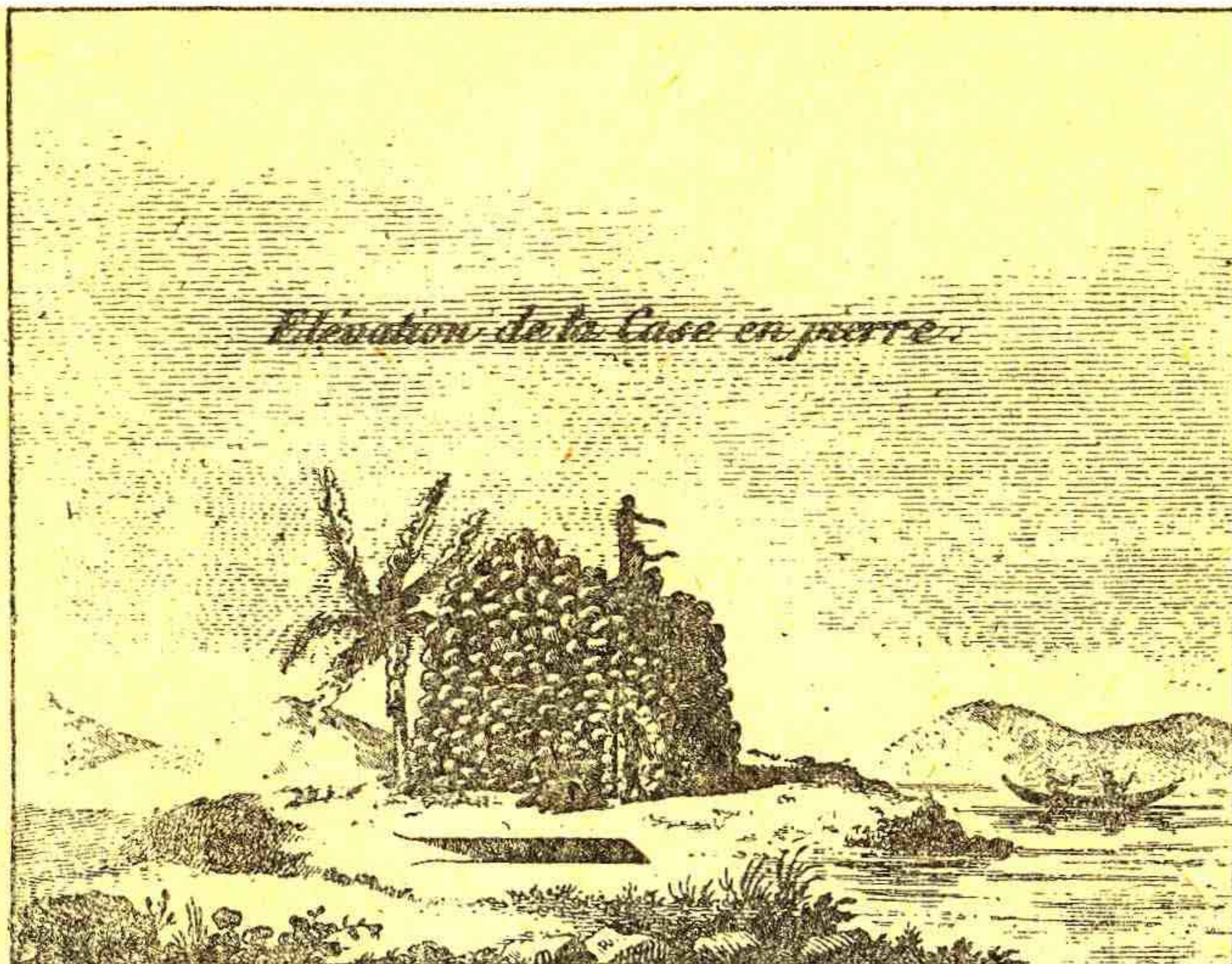
N-am trimis pe nimeni în urmărirea lui, mai ales că nu mă socoteam îndreptățit să rămîn singurul apărat de soare, cînd aproape toți ceilalți erau cu capul gol. Platforma cercetată de mine este, fără îndoială, o construcție care mi-a stîrnit admirația pentru iscusința pe care strămoșii acestui popor o dobîndiseră pe tărîmul construcției – pomposul cuvînt „arhitectură” neputîndu-se aplica aici. Se pare că acești oameni nu cunoșteau cimentul, dar știau perfect să topească și să dăltuiască pietrele pe care le așezau și le împreunau cu o măiestrie neînchipuită.

Am strîns cîteva din aceste pietre : sînt roci vulcanice de densități diferite. Cea mai poroasă, deci și cea mai fărîmicioasă, învelește zidul platformei care dă spre interiorul insulei, cel dinspre mare fiind acoperit cu o lavă mult mai compactă și opunînd mai multă rezistență. N-am văzut la băștinași nici un instrument și nici altă materie destul de dură care să permită cioplirea acestor pietre. Poate că aș fi putut lămuri acest mister dacă mi-aș fi îngăduit o mai lungă ședere pe insulă.

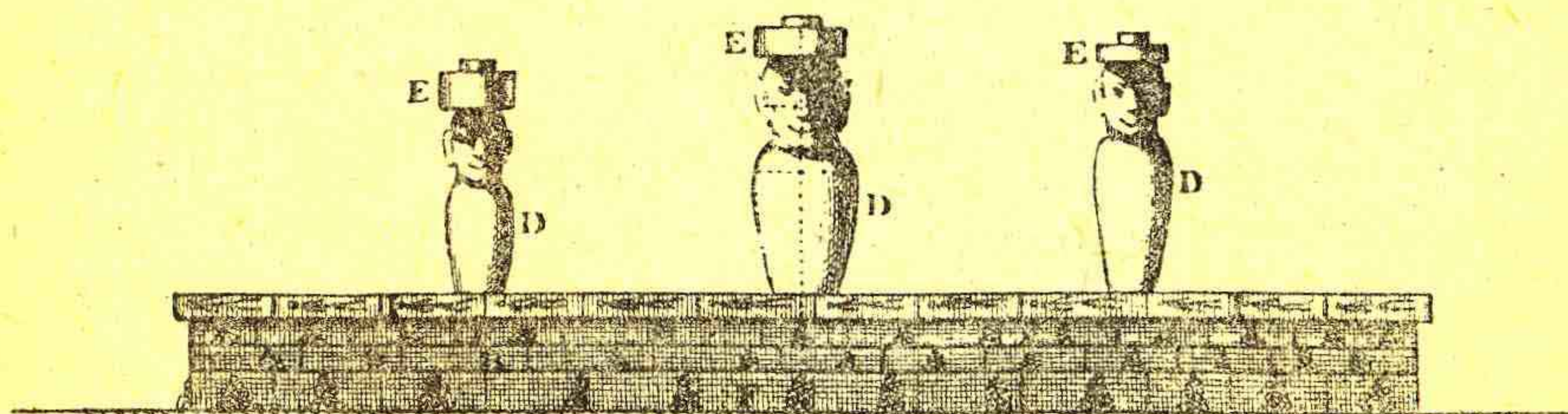
Am văzut pe această insulă aceleași meșteșuguri ca și în Insulele Societății¹, dar mai puțin răspîndite, din lipsă de materii prime. Pirogile au forme asemănătoare, dar aci nu sînt construite decît din capete de scînduri foarte înguste, lungi de patru pînă la cinci picioare, iar în ele nu încap decît cel mult patru oameni. N-am văzut decît trei pirogi în această parte a insulei și nu m-aș mira dacă în curînd vor dispărea și acestea, din lipsă de material lemnos. De altfel, indienii

¹ Grup de insule polineziene, în apropiere de insula Tahiti. — N. R.

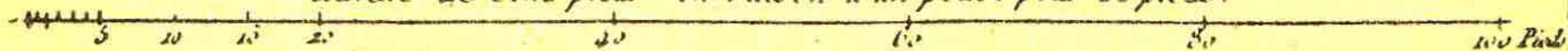

A

Elevation du Morai.

Echelle de Cent pieds en raison d'un pouce pour 20 pieds.

B

au învățat să se descurce și fără ele : înoată atît de bine, încît ajung pînă la două leghe în larg oricît de agitată ar fi marea, și cînd se apropie de țărm, caută dinadins locurile unde talazul se izbește de mal cu mai multă putere.

Am impresia că pe această coastă se găsește pește puțin și cred că locuitorii insulei se hrănesc îndeosebi cu vegetale : batate,¹ ighame, banane, trestie de zahăr și un mic fruct ce crește pe stîncile de pe malul mării, asemănător cu ciorchinele de struguri din regiunea tropicală a Oceanului Atlantic. Găinile de pe insulă, de altfel foarte puține la număr, nu pot fi privite ca o posibilitate de alimentație, iar exploratorii noștri n-au observat nici o pasăre de uscat, iar cele de mare apar doar sporadic.

Băștinașii își lucrează pămîntul cu multă pricepere. Smulg buruienile, le adună grămezi, le ard și cu cenușa lor își îngrașă pămîntul. Bananierii sînt așezați în linie dreaptă. Se cultivă și *solanum* sau *morela*², dar n-am putut afla la ce este folosită această plantă. Dacă aș fi văzut la ei vase rezistente la foc, aș fi putut crede că o mănîncă în loc de spanac, așa cum se obișnuiește în Ile de France sau în Madagascar. Dar indienii aceștia își gătesc bucatele întocmai ca cei de pe Insulele Societății, și anume săpînd o groapă în care bagă batatele sau ighamele și pe care o acoperă cu pietre încinse sau cărbuni amestecați cu pămînt ; astfel, ei se hrănesc numai cu alimente coapte ca într-un cuptor.

Grija cu care au cercetat bastimentul meu dovedește că n-au privit realizările noastre ca niște primitivi : dimpotrivă au examinat cablurile, ancorele, busola, roata cîrmei, iar a doua zi au revenit pentru a face noi măsurători, ceea ce mă îndeamnă să cred că au discutat între ei în această privință pe uscat, dar că totuși nu au fost pe deplin lămuriți.

După expediția pe care am făcut-o în interiorul insulei, iată cum am descris-o domnului de Langle și însoțitorilor săi :

„Am plecat la ora opt dimineața și am parcurs două leghe la est, către interiorul insulei. Mersul nostru de-a lungul colinelor acoperite cu pietre vulcanice s-a dovedit a fi foarte anevoios, dar curînd am observat că existau poteci pe care se putea comunica ușor de la o colibă la alta ; le-am folosit pentru a vizita mai multe plantații de ighame și batate. Solul acestor plantații, constituit dintr-un pămînt

¹ Batate, sau cartofi dulci (*Ipomoea batatas*). — N. R.

² *Morela* : plantă din familia solanaceelor. — N. R.

vegetal foarte gras, era, după părerea grădinarului nostru, foarte nimerit pentru cultura semințelor pe care le adusesem. A semănat varză, morcovi, sfeclă, porumb și dovleci, iar noi am căutat să le explicăm băștinașilor că aceste semințe vor produce fructe și rădăcini pe care le pot mânca. Ne-au înțeles de minune și ne-au arătat pământul cel mai bun, precum și locurile unde doreau să cultive noile produse. Pe lângă plante leguminoase, am pus și semințe de portocali, lămii și bumbac, explicându-le că aceștia vor deveni arbori, cele semănate înainte fiind plante.

În afară de duzi și mimoze, alți arbuști n-am văzut. Mergînd în direcția munților, după ce am parcurs două leghe spre est, am cotit la sud către coasta de sud-est, unde am observat multe monumente, dintre care unele erau răsturnate. Apoi, văzînd cîteva colibe adunate într-un loc, m-am îndreptat spre această așezare ce părea să fie un sat. Am avut impresia că această regiune a insulei era mai bine cultivată și avea o populație mai densă decît părțile din preajma golfului Cook. Monumentele și platformele erau de asemenea mai numeroase. Pe diferite pietre de la baza platformelor, am văzut desene foarte primitive reprezentînd schelete și am observat unele găuri astupate cu pietre, prin care am socotit noi că se pătrunde în mormintele în care se aflau cadavrele. Un indian ne-a lămurit prin semne foarte expresive că morții erau îngropați în aceste morminte, de unde se urcau apoi la cer. Pe malul mării am văzut piramide construite din pietre așezate întrucîtva ca ghiulele dintr-un parc de artilerie ; în apropierea acestor piramide, am observat oseminte omenești, precum și cîteva statui, toate cu spatele spre mare. Timpul le însemnase mai mult sau mai puțin, după vechimea lor. În apropierea ultimei piramide am găsit un fel de manechin făcut din papură și înfățișînd un om înalt de zece picioare, acoperit cu o bucată de pînză albă țesută pe insulă ; capul îi era de mărime naturală, trupul subțire, picioarele destul de bine proporționate, iar la gît purta atîrnată o plasă în formă de coș, îmbrăcată în pînză albă, și, pe cît mi se păru, plină cu iarbă. Lîngă acest coș se afla un chip de copil, lung de două picioare, cu brațele încrucișate și picioarele atîrnînd în jos. Acest manechin nu putea exista de mulți ani. Poate că era modelul statuiilor înălțate în cinstea căpeteniilor insulei. Nu departe de aceste monumente se afla o platformă prevăzută cu două parapete formînd o incintă lungă de 384 de picioare și lată de 324 picioare ; n-am putut vedea dacă construcția reprezenta un rezervor de apă sau dacă era vorba de începutul unei

fortărețe de apărare împotriva dușmanilor. În orice caz, am avut impresia că lucrarea rămăsese neterminată.

La extremitatea de sud a insulei am descoperit craterul unui vulcan stins ; lărgimea, adâncimea și forma lui regulată ne-au stîrnit admirația. Craterul avea înfățișarea unui con trunchiat ; partea superioară, care era și cea mai largă, părea să aibă o circumferință de peste două treimi de leghe, iar baza inferioară putea fi cam de o jumătate de leghe, dat fiind că peretele lateral al conului forma un unghi de 30° cu verticala. Această bază inferioară alcătuia un unghi perfect. Fundul craterului era mlăștinos și cuprindea mai multe lagune de apă dulce, a căror suprafață ne părea mai ridicată decît nivelul mării. Adâncimea craterului era de cel puțin 800 de picioare. Iarba crescută pe pereții conului, smîrcurile din fund și fertilitatea pămînturilor de prin preajma lui dovedesc că focurile subterane s-au stins de multă vreme. În fundul acestui crater am dat peste singurele păsări pe care le-am văzut în insulă. Erau rîndunele de mare.

Întors în cortul nostru, am dat la trei băștinași cîte o vită din cele trei soiuri aduse pentru ei ; am ales pe cele care ni s-au părut mai bune de prăsilă.

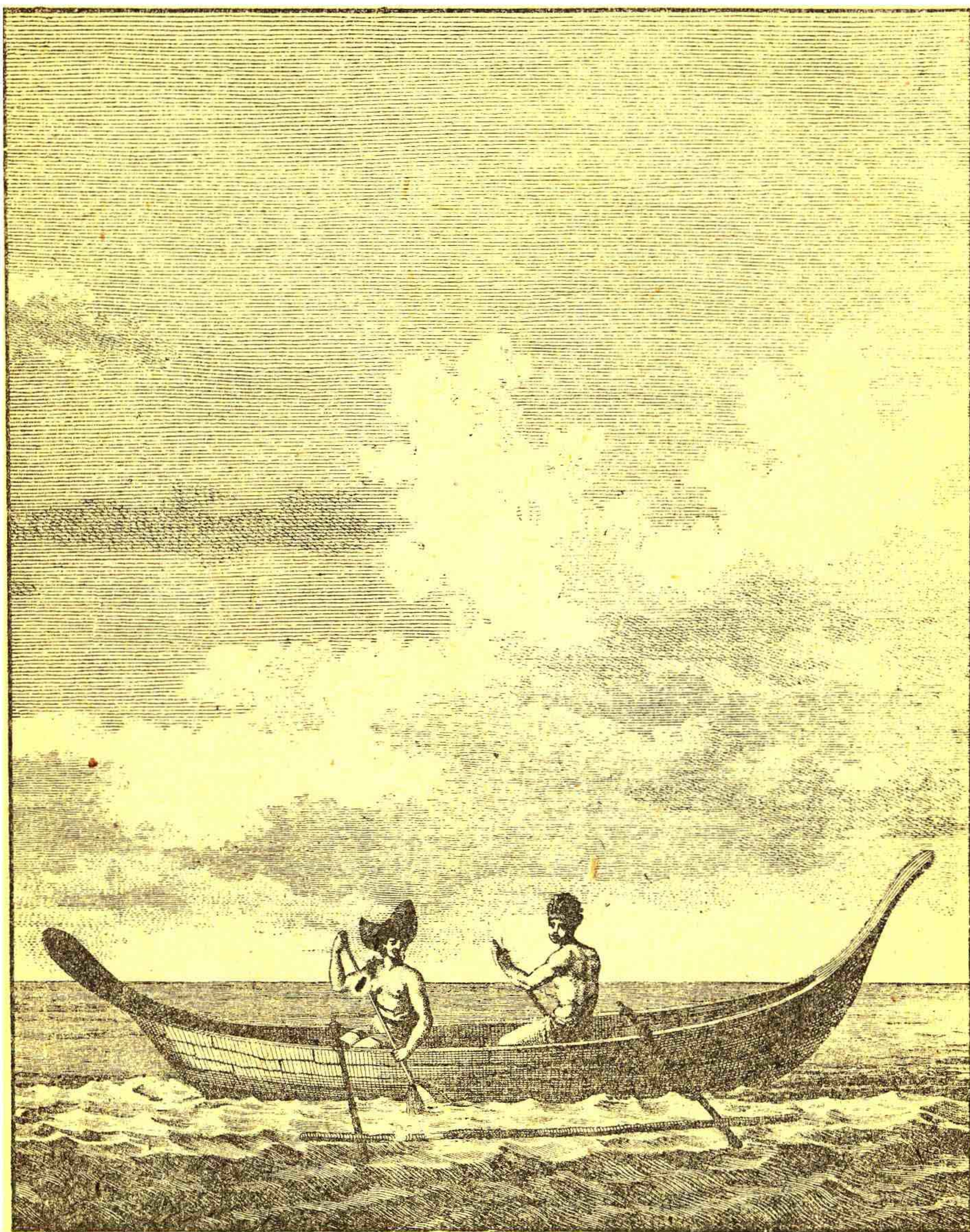
Locuitorii insulei par a fi primitori și binevoitori. Ne-au oferit în mai multe rînduri batate și trestie de zahăr.

Nimerisem în anotimpul ploios ; pămîntul era umed pînă la o adâncime de un picior ; unele gropi de pe coline conțineau puțină apă dulce, dar n-am întîlnit nici o apă curgătoare. Solul părea de bună calitate, și dacă ar fi fost ceva mai umed, vegetația cu siguranță că era mult mai bogată.

Dacă acești insulari s-ar pricepe să construiască rezervoare de apă, ar putea să înlăture unul din cele mai mari neajunsuri de care suferă, prelungindu-și poate chiar și viața. Într-adevăr n-am întîlnit în toată insula nici un om care să pară de peste 60 de ani, presupunînd bineînțeles, că am fi în măsură să apreciem vîrsta unor oameni pe care îi cunoșteam atît de puțin și care duc o viață atît de diferită de a noastră.

În seara zilei de 10 aprilie, plecînd din golful Cook, de pe coasta Insulei Paștelui, am pornit spre nord și am navigat o leghe la lumina lunii, de-a lungul țărmului. Abia a doua zi, la ora zece seara, am încetat să mai vedem acest golf, după ce am parcurs 20 de leghe. Pînă la 17 aprilie, vîntul a bătut mereu de la sud-est spre est-sud-est ; cerul a fost tot timpul perfect senin și nu s-a înnorat decît o dată cu schimbarea vîntului care începuse să bată spre est-nord-vest, păstrînd

mereu această direcție de la 17 pînă la 20 aprilie. Am început să pescuim *bonite*¹, acestea urmărind neîncetat fregatele noastre pînă la insulele Sandwich. Astfel, timp de o lună și jumătate am putut avea aproape zilnic o rație completă de pește pentru echipajele noastre. Această hrană bună ne-a menținut într-o perfectă stare de sănătate ; după zece luni de navigație, dintre care numai 25 de zile de escală, nu aveam pe bordul bastimentelor noastre nici un bolnav. Navigam pe mări necunoscute. Drumul nostru era aproape paralel cu cel parcurs în 1777 de căpitanul Cook, atunci cînd părăsise Insulele Societății spre a se îndrepta spre coasta de nord-vest a Americii ; ne găseam însă cu vreo 800 de leghe mai la est. Speram că voi avea norocul, pe un drum de aproape 2 000 de leghe, să fac vreo descoperire ; aveam în permanență marinari urcați în vîrfurile catargelor și făgăduisem un premiu primului care va semnala un țărm. Pentru a lărgi și mai mult cîmpul vizual, fregatele noastre navigau în timpul zilei pe aceeași linie, la o distanță de trei sau patru leghe una de alta.

Curenții, foarte puternici în aceste mări, dădeau naștere la mari diferențe între longitudinile estimate și cele observate ; ei ne-au derivat la vest, cu o viteză de aproximativ trei leghe în 24 de ore ; pe latitudinea de 7° nord, se schimbară spre est cam cu aceeași intensitate, distanța fiind compensată cînd curenții se îndreptară spre vest. Astfel, cînd am sosit la insulele Sandwich, longitudinea noastră estimată diferea cu aproape 5° de longitudinea observată. Nu încapem îndoială că această direcție a curenților, odinioară nesocotită, este cauza erorilor aflate în hărțile spaniole. Astfel se explică faptul că în ultima vreme au fost regăsite cele mai multe insule descoperite de Quiros, Mendana și alți navigatori spanioli, care însă cu toții le-au indicat pe hartă mult mai aproape de coastele Americii. Aceste constatări m-au făcut să mă îndoiesc de existența grupului de insule numite de către spanioli : La Mesa, Los Majos, La Disgraciada. Pe harta găsită de amiralul Anson la bordul unui galion² spaniol și tipărită de editorul jurnalului său de călătorie, acest grup de insule este situat exact la aceeași latitudine cu insulele Sandwich, dar cu 16° sau 17° mai la est. Diferențele de longitudine înregistrate zilnic de mine mi-au trezit bănuiala că ar putea fi vorba de un singur și același grup de insule. Ceea ce mi-a întărit convingerea a fost denumirea de *Mesa* adică *masă*, dată de către spanioli insulei Owhyhee.³ Citisem

¹ *Bonite* : o specie din familia Thunnidae. — N. R.

² *Galion* : bastiment cu care spaniolii transportau produsele minelor de aur și argint din Peru și Mexic (secolele XVII—XVIII) — N. R.

³ La Pérouse folosește în general grafia întrebuintată de Cook. În transcripție modernă : Owahi. — N. R.

în descrierea acestei insule, făcută de căpitanul King, că după ce-i dublezi capul oriental descoperi un munte numit Mouna-Roa,¹ care se zărește de la foarte mare depărtare. „Acest munte, afirmă căpitanul King, este teșit la vîrf și formează ceea ce marinarii numesc un platou“. Expresia engleză este chiar mai plastică, deoarece căpitanul King folosește termenul *table-land*².

Deși anotimpul era înaintat și n-aveam nici o clipă de pierdut pentru a ajunge pe coastele Americii, m-am hotărît să mă abat din drum pentru a-mi verifica părerea. Dacă greșisem în presupunerile mele, urma să întîlnesc un al doilea grup de insule, uitate de spanioli de mai bine de un veac, să le determin poziția și să stabilesc distanța lor exactă față de insulele Sandwich. Cei care mă cunosc nu-și vor putea închipui niciodată că, în explorarea mea, am dorit cîtuși de puțin să-i răpesc căpitanului Cook cinstea de a fi făcut această descoperire.

Sînt plin de admirație și de respect față de memoria acestui mare om ; în ochii mei, el va rămîne pururea primul dintre navigatori, cel care a stabilit poziția precisă a acestor insule, care a explorat coastele lor, care ne-a adus la cunoștință obiceiurile, tradiția și religia băștinașilor, plătind cu sîngele lui datele pe care le avem azi despre aceste popoare ; el, și nu altul, este adevăratul Cristofor Columb al acestui ținut, al coastelor Alaskăi și aproape al tuturor insulelor din mările Sudului. S-au văzut și oameni nepregătiți care, cu totul din întîmplare, au descoperit și ei cîte o insulă, dar numai învățați de felul lui au știut să descrie așa cum se cuvine ținuturile pe care le-au văzut. Și marinarii, și filozofii, și fizicienii, toți găsesc în jurnalele de călătorie ale căpitanului Cook informații cu privire la problema ce preocupă pe fiecare în parte. Toți oamenii, în orice caz toți navigatorii, ar trebui să-i cinstească memoria. Cum să nu-i aduc și eu prinosul meu de admirație, atunci cînd eram pe punctul să debarc în insulele unde el și-a sfîrșit atît de tragic cariera ?

MAI 1786

În ziua de 7 mai, pe latitudinea de 8° nord, am observat mai multe păsări printre care se găseau petreli³, fregate și phaetoni⁴ ;

¹ *Mouna-Roa* sau *Mou-na-roa*. — N. R.

² *Table-land* : în sens literal, ținut sau teren neted ca o masă. — N. R.

³ *Petrel* : pasăre palmipedă care zboară la mari distanțe în largul mării. — N. R.

⁴ *Phaeton* : pasăre palmipedă, specifică pentru mările calde din emisfera sudică. — N. R.

se pare că ultimele două specii nu se îndepărtează niciodată prea mult de uscat. Am zărit de asemenea multe broaște țestoase trecînd de-a lungul bordului. Marinarii de pe „L'Astrolabe“ au prins două pe care le-au împărțit cu noi ; erau foarte gustoase. Păsările și broaștele țestoase ne-au însoțit pînă la 14° latitudine ; sînt convins că am trecut prin apropierea vreunei insule, probabil nelocuite, deoarece o stîncă în mijlocul mării reprezintă pentru aceste animale un adăpost cu mult mai bun decît un ținut cultivat. Ne găseam în momentul acela foarte aproape de Rocca Partida și de la Nublada ; de aceea, am trasat astfel drumul încît să trecem prin fața insulei Rocca Partida, dacă poziția ei în longitudine era bine determinată. Dar nu-mi puteam îngădui să navig pe latitudinea ei, deoarece, ținînd seama de planurile mele, nu dispuneam de nici o zi pentru a o căuta. Știam prea bine că, procedînd astfel, s-ar fi putut să nu dau de ea ; de aceea nu m-a mirat faptul că nu am zărit-o. După ce am trecut de latitudinea insulei, păsările au dispărut și pînă la sosirea mea pe insulele Sandwich, pe o distanță de 500 de leghe, n-am mai întîlnit mai mult de două sau trei păsări pe zi.

La 15 mai mă aflam pe $19^{\circ}19'$ latitudine nordică și 130° longitudine vestică, adică pe aceeași latitudine pe care se află atît grupul de insule înscrise pe hărțile spaniole, cît și insulele Sandwich, dar cu 100 de leghe la est de primul grup și 460 la est de al doilea. Convins că voi aduce un important serviciu geografiei dacă voi izbuti să șterg de pe hărți numele greșite atribuite unor insule care nu existau, eternizînd niște erori foarte dăunătoare navigației, am vrut să înlătur orice îndoială și mi-am prelungit drumul pînă la insulele Sandwich. Plănuisem să trec între insula Owhyhee și insula Mowee¹, pe care englezii n-o putuseră explora, și aveam de gînd să debarc la Mowee, să cumpăr ceva alimente și să plec apoi fără a pierde o clipă. Știam că dacă nu-mi voi îndeplini planul decît în parte și nu voi parcurge decît 200 de leghe pe această linie, unii vor mai rămîne neîncrezători ; iar eu doream să nu mi se poată aduce nici cea mai mică obiecție.

La 18 mai mă găseam pe 20° latitudine nordică și 139° longitudine occidentală, adică exact pe poziția indicată pentru insula Disgraciada în hărțile spaniolilor și nu avem încă nici un indiciu de uscat. La 20 mai am trecut prin mijlocul pretinsului grup Los Majos și niciodată n-am avut cu mai mult temei impresia că nu mă aflu în apropierea vreunei insule. Am continuat drumul spre vest pe aceeași paralelă între 20 și 21 grade și în sfîrșit în dimineața zilei de 28 mai, am văzut munții de pe insula Owhyhee acoperiți cu zăpadă, iar curînd după

¹ În transcripție modernă Muwe sau Maui (Havaii). — N. R.

aceea i-am zărit pe cei de pe Mowee, mai puțin înalți decît primii. Am forțat pînzele pentru a mă apropia de pămînt, dar îmi rămăseseră, o dată cu căderea nopții, șapte sau opt leghe de parcurs. Noaptea am petrecut-o în volte, urmînd ca ziua să intrăm în canalul ce se formează între cele două insule și să căutăm un loc de ancorare sub vîntul insulei Mowee, lîngă insula Morokinne. Longitudinile observate de noi corespundeau atît de precis cu cele ale căpitanului Cook, încît după ce am transcris punctul nostru cu relevmentele extrase din planul englez, am văzut că nu avem decît o diferență de 10 minute, adică tocmai distanța cu care noi ne găseam mai la est.

SOSIREA PE INSULELE SANDWICH

La ora nouă dimineata am relevat capătul insulei Mowee în vest 15° la nord ; în vest, 22° la nord am observat o mică insulă pe care englezii nu o puteau zări din locul în care se aflaseră ei și care nu se găsește pe harta lor, foarte defectuoasă de altfel în ce privește această zonă, deși tot ce au indicat ei după propriile lor observații merită cele mai mari laude. Înfățișarea insulei Mowee era încîntătoare ; am navigat la depărtare de o leghe de-a lungul coastei, care se prelungește în canal spre sud-vest cart la vest. Vedeam apa căzînd în cascade din vîrfurile munților și coborînd în mare după ce udase așezările indienilor ; acestea sînt atît de dese, încît o suprafață de trei pînă la patru leghe poate să apară uneori, văzută de departe, ca un singur sat. Toate colibebele sînt clădite pe malul mării, dar munții sînt atît de aproape încît terenul locuibil mi s-a părut mai îngust de o jumătate de leghe. Trebuie să fii marinar și să fi fost cîndva silit – așa cum eram noi, sub soarele acela dogorîtor – să te mulțumești numai cu o sticlă de apă pe zi – pentru a ști ce înseamnă senzațiile pe care le resimțeam atunci. Copacii care încununau munții, verdeata, bananierii ce se înălțau în jurul locuințelor, totul avea pentru simțurile noastre un farmec ce nu poate fi exprimat prin cuvinte. Dar marea se izbea cu cea mai mare violență de coastă, iar noi, moderni Tantalii, eram siliți să dorim cu neșază și să mîncăm doar cu ochii acele lucruri la care nu puteam ajunge.

Briza se întărise și navele făceau două leghe pe oră. Voiam să parcurg această parte a insulei înainte de a se întuneca pentru a ajunge la Morokinne, unde speram să găsesc un loc de ancorare adăpostit de vînturile alizee. Acest plan, impus de circumstanțele grele în care mă aflam, nu mi-a îngăduit să reduc pînzele pentru a aștepta cele vreo 150 de pirogi care porniseră de pe coastă, îndreptîndu-se spre noi, încărcate cu fructe și porci pe care indienii ni le propuneau în schimbul unor bucăți de fier.

Aproape toate pirogile acostaseră la una sau la cealaltă din fregate, dar noi mergeam cu o viteză atît de mare încît toate cîte se găseau în lungul bordului se umplură cu apă. Indienii fură siliți să dea drumul parîmelor aruncate de noi, să se zvîrle în mare și să ridice pirogile pe umeri pentru a le goli de apă ; apoi se urcară din nou în ele și, veseli, se străduiră cu ajutorul pagaiei să ocupe din nou, lîngă fregatele noastre, locurile pe care le părăsiseră și care, în aceeași clipă, fuseseră ocupate de alți indieni ce pățiră exact același lucru. Astfel, sub ochii noștri, s-au răsturnat una după alta mai mult de 40 de pirogi, și cu toate că negoțul pe care îl făceam cu indienii ne convenea atît nouă cît și lor, ne-a fost peste putință să ne procurăm mai mult de 15 porci și cîteva fructe, pierzînd prilejul de a cumpăra cantități mai mari.

Pirogile aveau balansier¹ și în fiecare încăpeau trei pînă la cinci oameni ; cele de mărime mijlocie aveau o lungime de vreo 24 de picioare, lărgime numai de un picior și adîncime cam tot de un picior. Am cîntărit o pirogă de această mărime și greutatea ei n-a depășit 50 de livre. Cu ajutorul acestor vase fragile, locuitorii insulelor Sandwich parcurg cîte 60 de leghe, trecînd prin canale late de cîte 20 de leghe, ca de pildă cel dintre Atooi și Whahoo, unde marea este foarte agitată. Dar ei sînt înotători atît de buni încît nu se pot compara în această privință decît cu focile și lupii de mare.

Pe măsură ce înaintam, ni se părea că munții se îndepărtează spre interiorul insulei, care ne apărea în forma unui amfiteatru destul de mare, de culoare verde-gălbuie. Cascadele nu se mai vedeau, pomii deveneau din ce în ce mai rari spre șes, satele erau formate din 10 sau 12 colibe, foarte îndepărtate unele de altele. În fiecare clipă aveam noi și întemeiate motive să regretăm ținutul pe care-l lăsasem în urmă ; n-am găsit adăpost decît aproape de un țărm înspăimîntător, unde lava cursese pe vremuri cum curgeau cascadele de pe cealaltă parte a insulei.

După ce am navigat spre sud-vest cart la vest, pînă la capul de sud-vest al insulei Mowee, ne-am abătut spre vest și încetul cu încetul spre nord-vest pentru a ajunge la locul de ancorare, la o treime de leghe de uscat, unde „L'Astrolabe“ se găsea deja pe o adîncime de 23 de brațe, cu fund de nisip cenușiu, foarte dur. Un munte masiv, izolat, cu vîrful acoperit de nori, ne apăra de vîntul de larg, care din cînd în cînd ne lovea în rafale puternice. Vîntul se schimba în fiecare moment, așa încît tot timpul schimbam de cap pe ancore. Această radă

¹ *Pirogă cu balansier* : pirogă din mările Sudului, avînd fixată într-o parte, la o distanță de bordaj, o grindă paralelă cu corpul, destinată să-i mărească stabilitatea sub vele. — N. R.

era cu atît mai rea cu cît eram expuși unor curenți care ne împiedicau să stăm cu prora în vînt, în afară de momentele cînd vîntul venea în rafale ; din această pricină însă, marea era atît de agitată, încît bărcile noastre nu puteau naviga decît cu cea mai mare greutate. Totuși, am trimis imediat o barcă pentru a sonda în jurul bastimentelor. Ofițerul trimis a raportat că fundul rămînea la fel pînă la țărm, că adîncimea apei scădea treptat și că la o depărtare de două cabluri de uscat era încă de șapte brațe. Dar cînd am ridicat ancora, am observat că parîma ei era cu desăvîrșire uzată, ceea ce ne-a dovedit că pe fundul mării se găseau stînci acoperite cu un strat foarte subțire de nisip.

Indienii din satele aflate pe acea coastă a insulei se grăbiră să vină în pirogile lor la bordul nostru, aducînd, cu intenția de a le negocia, porci, batate, banane, rădăcini de rodu-pămîntului numite de ei *tarro*, țesături și alte cîteva obiecte ciudate făcînd parte din portul lor. Eu nu voiam să se urce pe bord înainte ca fregata să fie ancorată și pînzele ei strînse ; în acest scop le-am spus că eram *tabu*, cuvînt care, după religia lor, indică un lucru de care nu te poți atinge sau un loc sfînt în care nu ai dreptul să intri. Acest cuvînt pe care-l cunoșteam din relatările englezilor, a avut tot succesul așteptat. În schimb, d. de Langle, care nu luase această precauție, s-a trezit într-o clipă pe puntea fregatei cu o mulțime de indieni ; erau însă atît de cumînți și se temeau așa de mult să nu ne supere cu ceva, încît a fost foarte ușor să-i trimită înapoi în pirogile lor. Nu-mi închipuiam ca acest popor să fie atît de blînd și de respectuos. După ce li s-a îngăduit să se urce pe puntea fregatei mele, nu făceau nici un pas fără consimțămîntul nostru ; dădeau mereu impresia că se tem să nu ne supere, iar ca negustori s-au arătat deosebit de cinstiți. Erau mai cu seamă ispitiți de bucățile de cercuri de fier vechi pe care le adusesem și nu le lipsea iscusința pentru a și le procura. Se pricepeau la negustorie și niciodată nu vindeau laolaltă un număr prea mare de țesături sau de porci, înțelegînd prea bine că pot dobîndi cîștiguri mai mari dacă se tocnesc pentru fiecare articol în parte.

Deprinderea comerțului și a folosirii fierului, pe care nu le-au căpătat de la englezi, după cum o recunosc chiar ei, sînt noi dovezi că aceste popoare au avut din vremuri străvechi legături cu spaniolii. Cu un veac în urmă, aceștia aveau motive temeinice de a tăinui existența unor asemenea insule, deoarece mările din occidentul Americii erau bîntuite de pirați care, cunoscîndu-le, s-ar fi putut aproviziona de la populațiile băștinașe. Altminteri însă, greutatea de a-și procura hrană îi silea să se îndrepte spre vest, către mările Indiilor, sau să se întoarcă în Oceanul Atlantic pe la capul Horn. Iar cînd navigația spaniolilor

în Occident s-a mărginit numai la galionul de Manila ¹, cred că această corabie cu o încărcătură extrem de bogată a fost silită de armatorii ei să navighe pe un traseu precis, cu riscuri cât mai mici. Așadar, încetul cu încetul, națiunea spaniolă a ajuns să uite cu desăvîrșire de existența acestor insule cu vechea lor poziție la 15° est de insulele Sandwich, consemnate de către locotenentul Roberts pe harta generală a celei de-a treia călătorii a căpitanului Cook. Fiind însă convins de identitatea acestor insule cu insulele Sandwich, am socotit de datoria mea să le șterg de pe hartă.

Se făcuse atît de tîrziu cînd am sfîrșit de strîns pînzele, încît am fost silit să amîn pentru a doua zi debarcarea pe acest țărm, unde nu m-aș fi oprit dacă n-aș fi dorit cu orice chip să mă aprovizionez cu apă dulce. Foarte curînd însă ne-am dat seama că această parte a insulei era cu desăvîrșire lipsită de apă, deoarece munții erau în așa fel înclinați încît toată apa de ploaie se scurgea pe celălalt versant. Cîteva zile de muncă în vîrfurile munților ar fi fost probabil suficiente pentru a pune la îndemîna tuturor locuitorilor insulei un bun atît de prețios. Dar indienii n-au ajuns încă la un asemenea grad de civilizație, cu toate că în multe alte privințe sînt foarte înaintați. După relațiile englezilor, forma lor de guvernămînt dovedește că există o autoritate, care de la rege trece treptat pînă la șeful cel mai mărunt și apasă asupra clasei de jos. În mintea mea nu puteam să nu-i compar cu indienii de pe Insula Paștelui, a căror civilizație este cel puțin tot atît de înaintată, monumentele acestora din urmă dovedind chiar mai multă inteligență ; țesăturile lor sînt bine lucrate, casele mai bine construite, dar orînduirea lor este atît de defectuoasă încît nimeni n-are dreptul să se opună dezordinii, iar băștinașii nu recunosc nici o autoritate ; și cu toate că nu-i cred oameni răi, trebuie să constat că acest exces de libertate are urmări supărătoare, adeseori nefaste. O comparație între aceste două popoare este vădit în favoarea oamenilor de pe insulele Sandwich, cu toate că eram pornit împotriva lor din pricina morții căpitanului Cook. În adevăr, este mai firesc pentru un navigator să plîngă pierderea unui om atît de mare, decît să analizeze cu sînge rece dacă nu cumva printr-o imprudență, însuși Cook i-a constrîns pe locuitorii din Owhyhee să ia măsuri de legitimă apărare.

Noaptea fu calmă, în afară de rare rafale, care de altfel n-au durat mai mult de cîteva minute. Cînd se crăpă de ziuă, am trimis pe domnii

¹ *Galionul de Manila* : navă spaniolă care în fiecare an ducea aurul colectat în Filipine, de la Manila la Acapulco, pe coasta vestică a Mexicului, de unde era transportat pe uscat și apoi peste Atlantic spre Spania. Sute de ani a fost cea mai rîvnită pradă din întregul Ocean Pacific, pentru toți pirații, corsarii și marinarii țărilor în război cu Spania. — *Nota ediției franceze.*

Vanjuas, Boutin și Bernizet cu barca cea mare de pe „L'Astrolabe“, ordonându-le să sondeze un golf foarte adânc de la nord-est, unde mi s-a părut că am putea găsi un loc de ancorare mai bun decât cel în care ne aflam. Acel loc nou, deși practicabil, nu era însă cu nimic mai prielnic decât al nostru. Din raportul ofițerilor rezultă că acea parte a insulei Mowee nu oferea navigatorilor nici apă, nici lemne și din pricina radelor sale foarte proaste era probabil destul de puțin frecventată.

DEBARCAREA ȘI PRIMIREA

La ora opt de dimineață, patru bărci de la cele două fregate erau gata de plecare. Primele două aveau pe bord 20 de soldați înarmați, sub ordinele domnului de Pierrevert, căpitan. D. de Langle, eu însumi și toți ofițerii și pasagerii pe care obligațiile de serviciu nu-i reținuseră pe bord ne aflam în celelalte două. Sosirea noastră nu i-a speriat de fel pe băștinașii, care, din zorii zilei, se apropiau în pirogi de bordul vaselor noastre. Indienii nu ne-au urmat la mal, ci și-au continuat negoțul cu aceeași expresie calmă întipărită pe chipurile lor. Pe țărm ne așteptau cam 120 de oameni, bărbați și femei. Cei dintâi au debarcat soldații împreună cu ofițerii, apoi am hotărât locul pe care urma să-l ocupăm. Soldații aveau baioneta la armă și se comportau întocmai ca în prezența inamicului. Această desfășurare de forțe n-a impresionat de fel pe localnici ; femeile ne lăsau să înțelegem, prin cele mai expresive mișcări, că erau gata să ne dea orice dovadă de bunăvoință, iar bărbații, cu gesturi pline de respect căutau să afle motivul vizitei noastre pentru a ne satisface dorințele. Doi indieni care păreau să aibă autoritate asupra celorlalți înaintară spre noi și pe un ton foarte grav îmi ținură o cuvîntare destul de lungă din care n-am înțeles nici o vorbă. Apoi, mi-au dăruit fiecare câte un porc. Am primit darul lor, oferindu-le la rîndul meu medalii, topoare și cîteva bucăți de fier, obiecte extrem de prețioase pentru ei. Generozitatea mea a produs un efect extraordinar : femeile au devenit și mai duioase, dar înfățișarea lor era prea puțin seducătoare ; trăsăturile lor n-aveau nici o gingășie, iar portul lor lăsa să se vadă la cele mai multe dintre ele, urmele ravagiilor pricinuite de boli venerice. Faptul că nici o femeie n-a venit cu pirogile pe bordul fregatelor noastre m-a făcut să cred că în ochii lor europenii erau vinovați de bolile a căror pecete o purtau. Dar în curînd mi-am dat seama că chiar dacă această amintire stăruia în mintea lor, ele nu mai nutreau nici un resentiment față de europeni.

Dacă la observațiile mele se adaugă cele ce rezultă din legăturile de odinioară ale insularilor cu spaniolii, pare foarte probabil că ei suferă de multă vreme, împreună cu celelalte popoare, de nenorocirile pricinuite de acest flagel al omenirii.

Deși francezii au fost primii care au debarcat în ultima vreme pe insula Mowee, nu m-am socotit îndreptățit să pun stăpânire pe ea în numele regelui Franței. În această privință obiceiurile europenilor sînt din cale afară de ridicole. Filozofii ar trebui să se tînguiască văzînd cum unii oameni, datorită faptului că posedă tunuri și baionete, nu bagă în seamă 60 000 de semeni ai lor și cum, călcînd în picioare cele mai sfinte drepturi ale acestora, cred că pot cotropi un pămînt pe care băștinașii l-au udat cu sudoarea lor și care de atîtea veacuri este mormîntul strămoșilor lor.

În virtutea unor asemenea principii, navigatorii moderni au adus în aceste insule tauri, vaci, capre, oi și berbeci, au plantat arbori, au semănat semințe din toate țările și au adus uneltele necesare pentru a grăbi dezvoltarea industriei. În ceea ce ne privește, noi am fi îndeajuns de răsplătiți pentru ostenele pe care ni le-a prilejuit această campanie dacă am izbuti să înlăturăm pe veci obiceiul sacrificiilor umane, care se zice că este foarte răspîndit pe insulele din mările Sudului. Eu însă, în ciuda părerii domnului Anderson și a căpitanului Cook, cred, așa cum credea și căpitanul King, că un popor atît de bun, blajin și primitiv nu poate fi antropofag. O religie barbară nu se potrivește cu moravuri blînde. Și cum căpitanul King spune în jurnalul său că preoții de la Owhyhee s-au dovedit a fi prietenii lui cei mai buni, o concluzie se impune : din moment ce blîndețea și omenia au făcut atîtea progrese în sînul preoțimii care are sarcina de a duce la îndeplinire jertfele omenești, băștinașii acestor insule nu pot fi chiar atît de sălbatici. Așadar mi se parte neîndoios că antropofagia a dispărut de pe această insulă, deși poate numai de puțin timp.

Solul insulei este format exclusiv din resturi de lavă și alte roci vulcanice. Băștinașii beau apă sălcie, pe care o scot din fîntîni puțin adînci și cu un debit atît de scăzut încît fiecare din ele nu poate da mai mult de 15 vedre pe zi. În plimbările noastre am întîlnit patru cătune alcătuite din 10-12 colibe ; acestea sînt făcute din paie și acoperite tot cu paie ; au forma celor mai modeste case țărănești din Franța ; acoperișul are două pante ; ușa, așezată ceva mai sus, este înaltă numai de trei picioare și jumătate, așa încît nu poți intra decît aplecîndu-te ; ea se închide printr-un simplu ivăr de lemn pe care-l poate deschide oricine. Mobilierul se compune din rogojini, care, întocmai ca și covoarele noastre, se aștern pe jos și formează o podea foarte curată pe care dorm insularii. În bucătărie nu găsești nimic altceva decît

niște vase făcute din tărtăcuțe și vopsite în toate culorile. Au țesături din belșug, confecționate din scoartă de dud ca și pe celelalte insule, dar deși coloritul acestora este mai variat, calitatea lor mi s-a părut inferioară celorlalte.

Cititorul nu trebuie să se aștepte aici la date amănunțite despre acest popor, pe care jurnalele de călătorie engleze ni le-au descris atât de bine : navigatorii britanici au petrecut patru luni în aceste insule, în timp ce noi n-am stat decât câteva ceasuri și în afară de aceasta ei au avut și privilegiul de a înțelege limba. De aceea, noi trebuie să ne mărginim la o simplă istorisire a escalei noastre.

La ora 11 ne-am reîmbarcat în perfectă ordine, fără nici o încurcătură și fără să fi avut a ne plînge împotriva cuiva. Am sosit la prînz pe bordul fregatelor noastre. D. de Clonard primise vizita unei căpetenii de la care a cumpărat – în afară de o haină și un frumos coif roșu – peste 100 de porci, banane, batate, tarro, multe țesături, rogojini, o pirogă cu balansier și diferite obiecte mărunte confecționate din pene și scoici. Cînd am sosit la bord, cele două fregate derivau ¹, dragînd ² pe ancore ; briza de est-sud-est era foarte puternică și ne împingea spre insula Morokinne, dar aceasta, din fericire, se afla încă destul de departe pentru a ne lăsa timpul necesar să ne suim bărcile la bord. Am dat semnalul de plecare, dar înainte de a ridica ancora am fost nevoit să întind pînzele și să pornesc la drum, tîrînd ancora după vas pînă după insula Morokinne, pentru ca nu cumva, derivînd, să fiu dus de curenți mai departe de canal. Dacă fundul n-ar fi fost destul de tare și destul de neted pentru ca ancora să poată aluneca și ea s-ar fi prins de o stîncă, aș fi fost silit să-i tai parîma.

Abia la ora cinci după-amiază am izbutit să ridicăm ancora. Era prea tîrziu pentru a porni spre insula Ranay și partea de vest a insulei Mowee. Aș fi vrut să explorez un nou canal, dar prudența nu-mi îngăduia să întreprind această cercetare în timpul nopții. Pînă la opt seara am avut parte de brize schimbătoare, din cauza cărora n-am putut înainta nici cu o jumătate de leghe. În cele din urmă vîntul stabilizîndu-se de la nord-vest, ne-am îndreptat spre vest trecînd la egală distanță între capul de nord-est al insulei Tahoorowa și capul de sud-vest al insulei Ranay. Cînd s-a luminat de ziuă, am pus prova pe capul de sud-vest al insulei Morotoi de care am trecut la o depărtare de aproximativ trei sferturi de leghe și am ieșit din strîmtoare, ca și

¹ *Deriva* : abaterea unei nave din drumul sau poziția sa, sub influența curentului sau a vîntului. — N. R.

² *A draga pe ancore* : sub influența vîntului, curentului, valurilor sau din cauza unui fund impropriu, ancorele unei nave se pot smulge și nu mai țin nava pe loc, nava putînd fi aruncată la coastă sau tîrîită la larg. — N. R.

englezii, prin canalul care separă insula Whahoo de insula Morotoi. Insula Morotoi mi-a părut nelocuită în acea regiune, cu toate că, după informațiile englezilor, este foarte populată în cealaltă parte. Un lucru interesant de semnalat este faptul că, pe aceste insule, regiunile cele mai fertile, cele mai sănătoase și deci cele mai populate sînt întotdeauna cu fața la vînt. Insulele Guadelupa, Martinica etc. seamănă într-atîta cu acest grup de insule, încît toate condițiile mi s-au părut identice, cel puțin în ceea ce privește navigația.

În ziua de 1 iunie, la ora șase după-amiază, ieșisem dintre insule. Această recunoaștere se efectuase în mai puțin de 48 de ore și pierdusem cel mult 15 zile pentru a lămuri o problemă de geografie foarte importantă, după părerea mea, deoarece s-au putut astfel șterge de pe hărți cinci sau șase insule inexistente.

BANC DE PEȘTI CARE PARCURG 1 500 LEGHE ÎN URMA FREGATELOR

Peștii care ne urmau din preajma Insulei Paștelui pînă cînd am ancorat la insulele Sandwich au dispărut. Un fapt remarcabil este că acest banc de pești a parcurs 1 500 de leghe în urma fregatelor noastre. Mai multe bonite rănite de cîngile sau ostiile noastre aveau pe pîntece un semn după care le puteam identifica și am putut recunoaște în fiecare zi peștii pe care-i răniserăm în ajun. Sînt convins că dacă nu făceam escală la insulele Sandwich, ele ne-ar fi urmat pe încă două sau trei sute de leghe, adică pînă la temperatura la care n-ar mai fi putut rezista.

Vînturile de est au continuat pînă la 30° latitudine nordică. Am făcut drum la nord ; vremea era frumoasă. Proviziile proaspete pe care ni le procurasem în timpul scurtei escale la insulele Sandwich asigurau echipajelor ambelor fregate o hrană sănătoasă și gustoasă vreme de trei săptămîni. Dar, din lipsă de apă și hrană, n-am putut ține porcii în viață ; am fost obligați să-i tăiem și să-i sărăm după metoda căpitanului Cook. Erau însă foarte mici, majoritatea cîntărind mai puțin de douăzeci de livre și carnea lor nu putea fi conservată mult timp în acest fel, fără a fi roasă de săruri ; de aceea a fost prima provizie consumată.

La 6 iunie, aflîndu-ne la 30° latitudine nordică, vîntul trecu la sud-est, iar cerul își pierdu strălucirea și se întunecă ; toate semnele arătau că părăsisem zona vînturilor alizee și mă temeam că în curînd voi regreta cerul senin care ne menținuse pe toți sănătoși.

Teama mea de ceață se arată curînd întemeiată : în ziua de 9 iunie, la 34 grade latitudine nordică, ceața ne-a învăluit și s-a menținut fără

înseninări pînă în ziua de 14 a aceleiași luni, cînd ajunserăm la 14° latitudine. Crezusem la început că aceste mări erau mai cețoase decît mările care despart Europa de America. M-aș fi înșelat însă mult dacă aș fi adoptat cu hotărîre această părere, căci cețurile din preajma Acadiei, Terra-Novei și cele din regiunea golfului Hudson păstrează o vădită întîietate față de celelalte, din cauza marii lor densități. Aici, în schimb, umezeala este extrem de mare, astfel încît toate veșmintele mateloților au fost pătrunse de ceață sau de ploaie și n-am avut parte de nici o rază de soare pentru a le putea usca ; or, experiența îmi dovedise, în cursul expediției mele în golful Hudson, că umezeala rece este factorul cel mai activ în răspîndirea scorbutului¹. Boala nu apăruse încă la nici un om din echipaje, dar, după atîta vreme petrecută pe mare, era probabil că toți eram predispuși s-o căpătăm. De aceea am dat ordin să fie așezate hîrdaie pline cu jărat² sub teugă³ și în alivei³ unde dormeau echipajele ; am dat ordin să se distribuie fiecărui matelot sau soldat cîte o pereche de cizme și să li se dea înapoi tunicile și pantalonii de stofă care fuseseră depuse la rezervă atunci cînd trecusem de capul Horn.

Chirurgul meu, care împreună cu d. de Clonard se ocupa de toate aceste amănunte, îmi propuse să amestecăm în grogul⁴ de la dejun o ușoară infuzie de chinchină⁵ care fără a schimba prea mult gustul acestei băuturi, ar putea produce efecte foarte bune. Am fost nevoit să poruncesc ca acest amestec să se facă pe ascuns, căci dacă nu luam această măsură de precauție, echipajele ar fi refuzat desigur să-și bea grogul. Dar nimeni nu-și dădu seama de ceva și n-am avut nici o reclamație cu privire la noua măsură luată.

Prevederile noastre au dat rezultate foarte bune. Nu erau totuși singurele preocupări cu care ne îndeletnicisem în timpul răgazurilor ce ne lăsa această lungă călătorie ; dulgherul meu execută, după planul domnului de Langle, o moară de măcinat grîu care se dovedi foarte folositoare.

¹ Deși se constata de pe atunci că cel mai bun remediu împotriva scorbutului erau alimentele proaspete, nu se cunoșteau încă vitaminele și rolul lor. De aceea navigatorii făceau tot felul de ipoteze asupra originii acestei boli. — N. R.

² *Teuga* : puntea de la prora navei, pe care se găsește instalat cabestanul și sub care aproape totdeauna se află postul de echipaj. — N. R.

³ *Alivei* : spațiul cuprins între puntea principală, care este prima punte închisă, ținînd de la un cap la altul al navei, și puntea superioară. Echipajul dormea în acest spațiu, întinzîndu-și hamace. — N. R.

⁴ Băutură formată din o parte rachiu și două de apă, mult mai sănătoasă pentru echipaje decît rachiuul pur. — *Nota ediției franceze.*

⁵ *Chinchină* : plantă din a cărei scoarță se extrage chinina. — N. R.

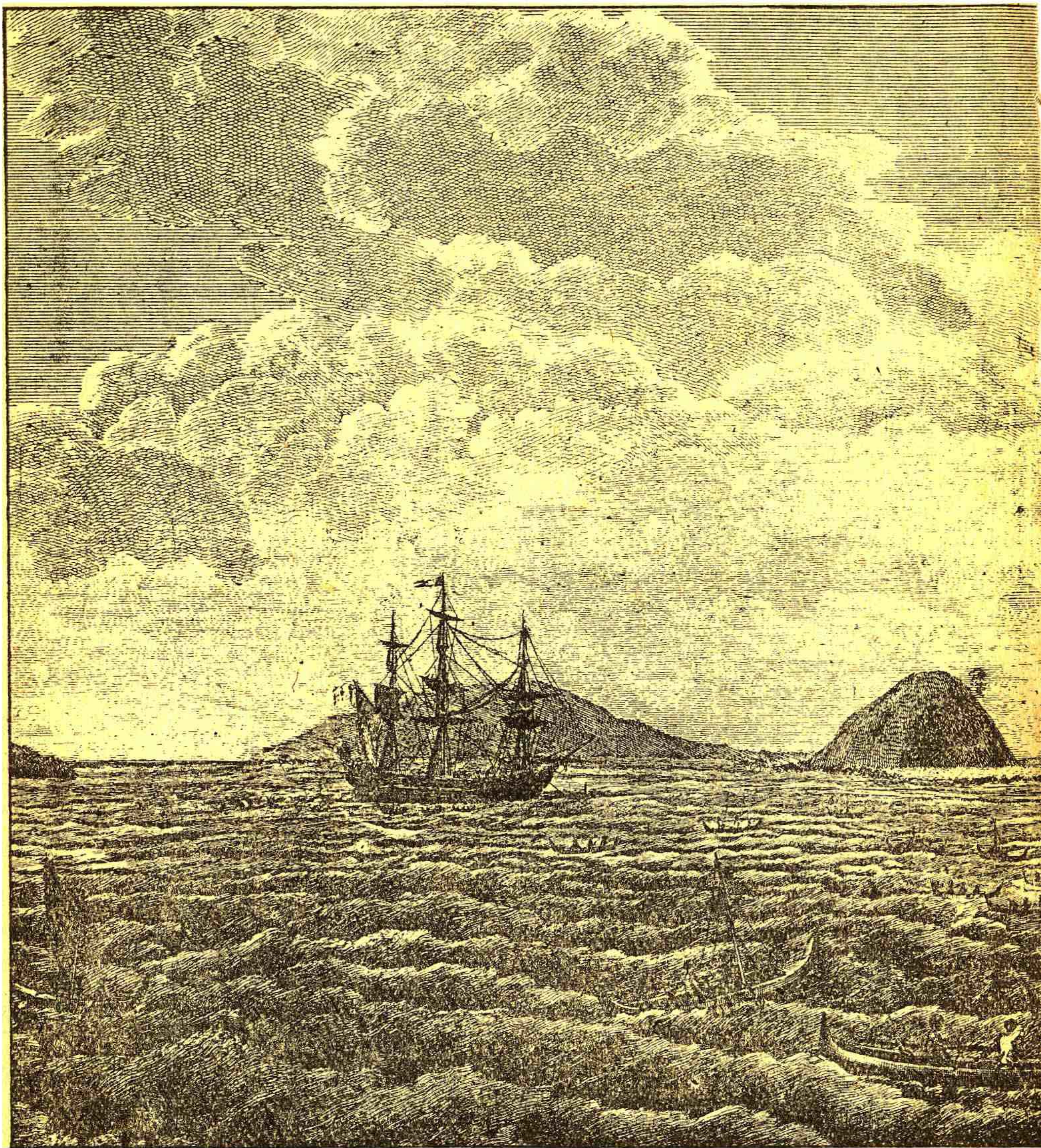
Intendenții noștri, convinși că grânele uscate se conservă mai bine decît făina și biscuiții, ne propuseseră să imbarcăm o cantitate foarte mare de grâu boabe, pe care am mai sporit-o în Chile. La plecare ni se dăduseră pietre de moară cu diametrul de 24 de degete și grosimea de 4 degete și jumătate. Trebuiau patru oameni pentru a le pune în mișcare. Ni se spusese că d. de Suffren produsese cu o asemenea moară toată făina necesară escadrei sale și nimeni nu se îndoise că aceste pietre vor fi îndestulătoare pentru un echipaj atît de redus ca al nostru. Dar cînd am vrut să le folosim, brutarul nostru a constatat că bobul de grâu nu era măcinat ci numai spart, și că munca de o zi a patru oameni care se schimbau la fiecare jumătate de ceas nu produsese decît 25 livre din acest fel de făină. Cum grîul reprezenta jumătate din hrana noastră, ne-am fi aflat în cea mai mare încurcătură de n-ar fi fost spiritul inventiv al domnului de Langle care, ajutat de un matelot, fost ucenic de morar, se gîndi să adapteze pietrelor noastre un sistem de moară de vînt. El instalează mai întîi – și nu fără succes – niște aripi acționate de vînt, dar le înlocui curînd printr-un sistem perfecționat, cu manivelă ; am obținut astfel o făină la fel de bună ca și cea produsă la morile obișnuite și puteam măcina zilnic cîte două chintale de grâu¹.

În ziua de 14 iunie vîntul trecu la vest-sud-vest. Observațiile ce urmează sînt rezultatul îndelungatei noastre experiențe : cerul se luminează aproape întotdeauna și soarele apare la orizont cînd vîntul bate numai cu cîteva grade de la vest la nord ; cînd vîntul bate de la vest la sud-vest, cerul e de obicei acoperit și vremea ploioasă ; cînd bate de la sud-vest spre sud-est și pînă la est, orizontul e cețos și o mare umezeală pătrunde în cabine și în toate părțile navei. Astfel, o simplă privire aruncată asupra tabelii vînturilor va arăta întotdeauna cititorului starea cerului și va fi de folos tuturor celor care se vor avînta pe urmele noastre.

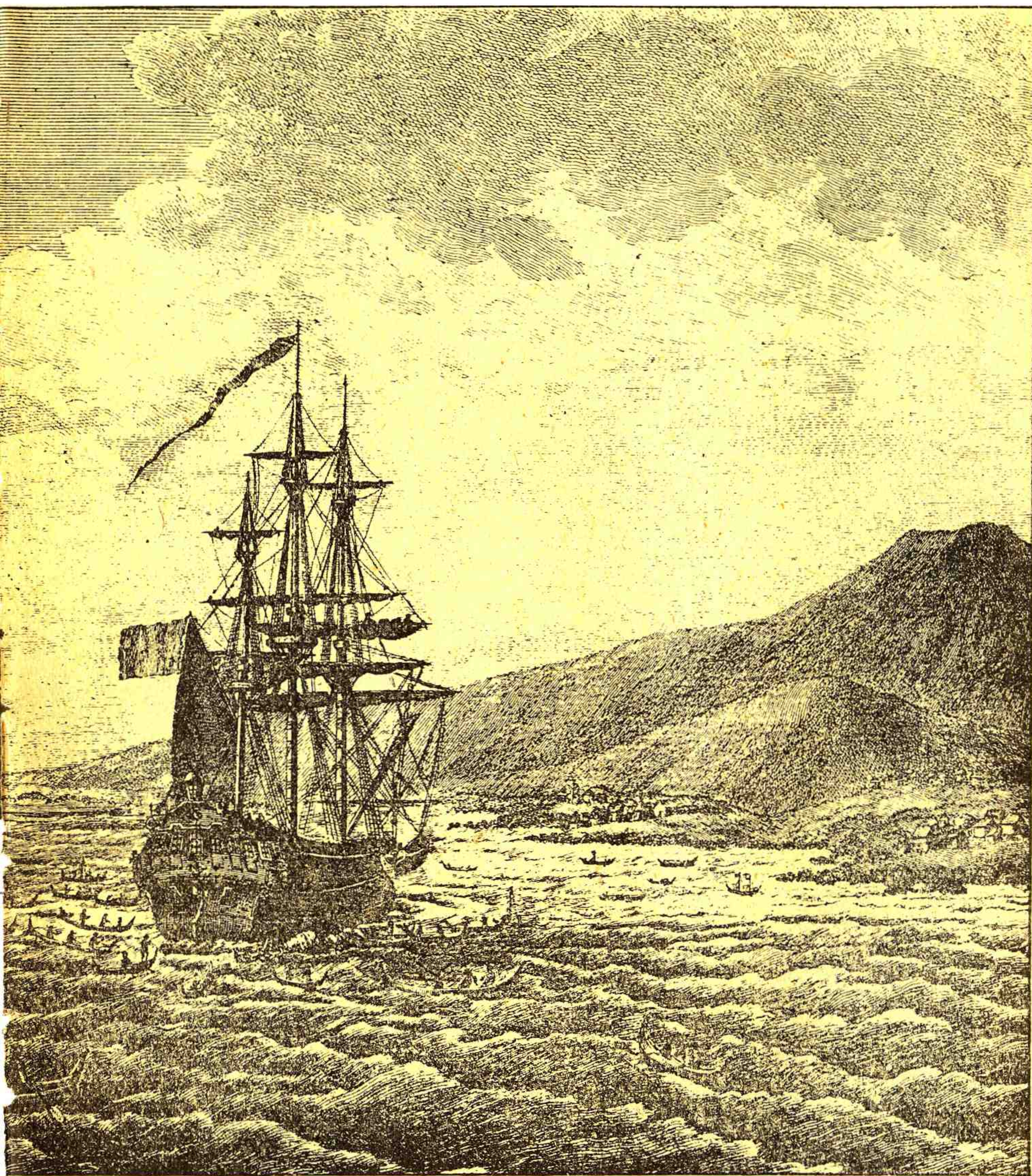
¹ În tot timpul acestei expediții, d. de La Pérouse a folosit numai moara cu manivelă inventată de d. de Langle. Dar acesta din urmă, care nu cunoștea piedici cînd era vorba de bunăstarea echipajului său, a izbutit să învingă primul obstacol apărut cînd adaptase aripi la mecanismul ingenios al morii sale : în cele din urmă a reușit s-o facă să funcționeze pe toate vînturile, așezînd-o la tabloul pupei în așa fel încît s-o poată scoate după nevoie în afara bordului, la babord și la tribord, sau s-o lase în centrul bastimentului, după direcția vînturilor.

D. de Langle a păstrat tot timpul această moară și a tras mari foloase de pe urma ei. Toate gravurile din atlasul expediției reprezintă „L'Astrolabe” cu moara de vînt la pupă, ceea ce o deosebește de „La Boussole”. *Nota ediției franceze.*

De altfel, cei care nu se mulțumesc cu plăcerea de a urmări evenimamentele acestei expediții, ci arată și un oarecare interes față de oamenii ce i-au îndurat oboselile, se vor gândi poate fără indiferență la navigatorii care, ajunși la capătul pământului și în luptă cu scorbutul, cu negurile și cu vremea rea, au înaintat de-a lungul unei coaste necunoscute, teatru al tuturor născocirilor geografice acceptate cu prea mare ușurință de către geografi moderni.

Această parte a Americii pînă la muntele Saint-Elie,¹ pe 60° latitudine, a fost doar zărită de căpitanul Cook, cu excepția golfulețului Nootka unde a făcut escală. Dar de la muntele Saint-Elie pînă la capul Alaskăi și pînă la Capul Înghețat, celebrul navigator a urmat coasta cu dîrzenia și curajul de care întreaga Europă îl știa în stare. Explorarea acestei părți a Americii ca și a golfului Monterey se arăta deosebit de interesantă pentru navigație și comerț. Efectuarea ei ar cere însă mai mulți ani, și nu ne puteam ascunde că, dispunînd de numai două sau trei luni în acest scop, atît din cauza condițiilor de navigație, cît și, mai ales, din cauza planului foarte cuprinzător al călătoriei noastre, vom lăsa încă multe amănunte de stabilit navigatorilor ce ne vor urma. Se prea poate să treacă veacuri pînă cînd toate golfurile și toate porturile de pe această coastă a Americii vor fi perfect cunoscute ; dar orientarea coastei, latitudinea și longitudinea punctelor celor mai importante, pe care le vom stabili noi, reprezintă o muncă a cărei utilitate nu va putea fi tăgăduită de nici un marinar.

ÎNTÎLNIM COASTA DE NORD-VEST A AMERICII

De la plecarea noastră din insulele Sandwich pînă aproape de muntele Saint-Elie, vînturile n-au încetat o clipă să ne fie prielnice. Pe măsură ce înaintam spre nord și ne apropiam de America, vedeam plutind pe lîngă noi alge de o speță cu totul nouă : în capul unei tulpini lungi de 40 pînă la 50 de picioare se află un soi de bulb de mărimea unei portocale ; această algă, deși este mult mai mare, seamănă cu tulpina cepei care a dat în sămînță. Balene din cele mai mari, cufundaci și rațe ne anunțau de asemenea că eram în preajma unui uscat. El ni se arată în sfîrșit, în ziua de 23 iunie, la ora patru dimineața. Ceața risipindu-se, am putut vedea dintr-o dată un lung șir de munți acoperiți cu zăpadă, pe care i-am fi zărit încă de la 30 de leghe

¹ Marele șir de munți St. Elias precum și piscul cu același nume (5 488 m) fusesse descoperit de marele explorator rus Bering în 1741. — N. R.

dacă cerul ar fi fost senin. Am recunoscut muntele Saint-Elie al lui Bering¹, al cărui pisc apărea deasupra norilor.

Priveliștea pământului, care după o navigare îndelungată produce de obicei impresii atât de plăcute, de data aceasta n-a mai avut același efect ; ochii noștri nu se puteau odihni pe masele acelea de zăpadă acoperind un pământ sterp și fără arbori ; munții ni se păreau destul de departe de mare, care izbea într-o faleză a cărei înălțime putea fi de 150–200 de stînjeni. Această faleză, neagră de parcă ar fi fost arsă de foc, lipsită de orice vegetație, în contrast izbitor cu zăpada albă ce se zărea printre nori, alcătua baza unui lanț de munți, care părea a se întinde pe 15 leghe de la est la vest. La început, ni s-a părut că sîntem foarte aproape de ei, deoarece vîrfurile munților părea să fie deasupra capetelor noastre și zăpada răspîndea o lumină înșelătoare pentru ochii puțin obișnuiți cu ea.

GOLFUL MONTI

La 25 iunie o ceață deasă învălui uscatul ; la 26 însă, vremea deveni foarte frumoasă. La ora două dimineața coasta ne apărură cu toate contururile. Am navigat două leghe de-a lungul ei ; sondajele arătau o adîncime de 75 de brațe, cu fund mîlos. Doream mult să ajung într-un golf adăpostit și peste puțin timp, mi se păru că l-am găsit. Dar speranțele mele au fost de scurtă durată. Cîteva capuri mai înaintate ale coastei, care mi se păreau a fi insule, și un curent destul de puternic mă făcuseră să cred că ne găseam într-un golf unde am fi putut face escală. D. de Monti, care plecase în recunoaștere cu trei bărci ale ambelor fregate, ne raportă însă, către ora nouă seara că în acest loc coasta face spre nord-est o mare adîncitură de forma unui semicerc, dar că n-am fi de loc la adăpostul vînturilor de la sud-sud-vest la est-sud-est care sînt cele mai primejdioase. Marea se izbea cu violență de țărmul acoperit cu lemne aduse de valuri. D. de Monti debarcase cu mare greutate și deoarece fusese comandantul acestui mic detașament de bărci, am dat golfului numele de Golful Monti.

În zilele următoare, 28 și 29 iunie, ceața ne-a împiedicat să vedem țărmul. În ziua de 30, am observat la est un golf care ni se părea foarte adînc și pe care l-am crezut a fi golful lui Bering. M-am apropiat pînă la o leghe și jumătate ; am văzut deslușit că, întocmai ca în golful Monti, regiunile de șes se continuau cu terenuri mai înalte. Nu

¹ *Bering* : Vitus Bering (1680—1741), celebru navigator rus care a descoperit, în 1728, strîmtoarea ce desparte Asia de America și care-i poartă numele.

exista golf, iar marea era alburie și aproape calmă. Toate semnele ne anunțau că sîntem la gurile unui mare rîu, care schimba culoarea și sărătura apei pînă la două leghe în larg. Am făcut semnalul de ancorare pe 30 de brațe fund mîlos și am lăsat la apă barca cea mare, comandată de d. de Clonard, secundul meu, însoțit de domnii Monneron și Bernizet. D. de Langle mi-a trimis de asemenea barca sa mare și biscaiina, comandate de domnii Marchainville și Daigremont. La ora prînzului ofițerii s-au întors la bord. Navigaseră de-a lungul coastei cît de aproape le îngăduiseră stîncile. Ei au recunoscut un banc de nisip aproape de suprafața apei ; el se găsea la gura unui fluviu ce se revărsa în mare prin două brațe destul de late. Fiecare dintre aceste două guri avea cîte o bară¹ ca cea din rîul Bayonne, în care marea se izbea cu atîta forță încît bărcile noastre nu se putură apropia. D. de Clonard pierdu cinci sau șase ceasuri căutînd zadarnic o intrare. Zări fum înălțîndu-se, ceea ce dovedea că pămîntul era locuit. De la fregată se observa dincolo de bancul de nisip o apă liniștită și un liman lat de mai multe leghe și adînc de două leghe. Se presupune deci că vasele sau cel puțin bărcile pot pătrunde în golf cînd marea este liniștită, dar avînd în vedere puterea curentului și marea care devine dintr-un moment într-altul foarte agitată din pricina barei, înfățișarea acestor locuri este de ajuns pentru a-i îndepărta pe navigatori. Văzîndu-l am socotit că acesta este golful unde debarcase Bering. De aceea am dat fluviului numele lui Bering. Mi s-a părut că nu există golful cu acest nume ; căpitanul Cook l-a bănuț mai degrabă decît l-a observat, deoarece el a trecut la o depărtare de 10 sau 12 leghe la larg.

La 1 iulie, cu o ușoară briză de vest, am navigat de-a lungul coastei la depărtare de vreo două sau trei leghe, destul de aproape pentru a vedea, cu ajutorul ochanelor, dacă erau sau nu oameni pe țărm. În schimb am zărit stînci care ieșeau din apă și care păreau a face imposibilă orice debarcare.

La 2 iulie, pe la amiază, am relevat muntele Beau-Temps în nord 6° la est după busola noastră. Observațiile ne arătau 58°36' latitudine, longitudinea cronometrelor era de 140°31', iar distanța noastră la uscat două leghe. La ora două după-amiază găsirăm o adîncitură puțin la est de capul Beau-Temps, care mi se păru a fi un golf foarte frumos ; m-am apropiat de el. Cînd am ajuns la o leghe, am trimis în recunoaștere barca mică, sub ordinele domnului Piercevert, însoțit de d. Bernizet ; fregata „L'Astrolabe“ trimise în același scop două bărci coman-

¹ *Bara* : banc submarin sau la suprafață, format de aluviuni, la gura unui fluviu sau la intrarea unui port. — N. R.

date de domnii Flanan și Boutervilliers. De pe bord zăream o mare barieră de stînci, în dosul căreia marea era foarte liniștită. Bariera părea să aibă o lungime de trei sau patru stînci de la est la vest și se termina cam la vreo jumătate de leghe de capul continentului, lăsînd o deschidere destul de largă. Natura a creat așadar la extremitatea Americii un port natural ca acela de la Toulon, dar cu o suprafață de apă și cu posibilități mai mari : acest nou port se află într-o adîncitură a coastei de trei sau patru leghe. Domnii Flanan și Boutervilliers au făcut un raport foarte favorabil ; ei intraseră și ieșiseră din golf de mai multe ori, găsind permanent o adîncime de șapte pînă la opt brațe în mijlocul canalului dintre stînci și coastă ; iar apropiindu-se la aproximativ 20 de stînci de extremitățile barierei de stînci, au găsit o adîncime de cinci brațe. Pe lîngă aceste informații, au raportat că în interiorul golfului adîncimea apei era de 10 pînă la 12 brațe și fundul bun pentru ancorare. În urma raportului lor, am decis să pornesc spre canal. Bărcile noastre sondau și aveau ordin ca atunci cînd ne apropiem de vîrfuri de stîncă să se așeze fiecare în cîte o extremitate, așa încît navele noastre să treacă prin mijloc.

În curînd am observat cîțiva localnici care ne făceau semne de bun venit, ridicînd și fluturînd niște mantii albe și diferite piei. Mai multe pirogi ale acestor indieni se găseau la pescuit în golf, unde apa era liniștită ca într-un lac, în timp ce digul de stînci era acoperit de spuma valurilor ce se spargeau în el. Dar dincolo de canal marea era foarte liniștită, ceea ce ne dovedea încă o dată că avea o adîncime considerabilă.

Seara la ora șapte ajunseserăm în dreptul canalului. Vîntul era slab, dar refluxul atît de puternic încît ne-a fost cu neputință să-l biruim. „L'Astrolabe“ fu tîrîtă la larg cu o viteză destul de mare, iar eu am fost silit să ancoroz pentru a nu fi dus de acest curent, a cărui direcție nu o cunoșteam. Totuși, după ce m-am convins că el mă ducea către larg, am ridicat ancora și am ajuns lîngă „L'Astrolabe“, foarte nehotărît asupra celor ce trebuia să fac a doua zi. Curentul atît de rapid, despre care ofițerii noștri nu-mi vorbiseră, îmi potolise graba de a ancora în acel port natural. Știam prea bine care sînt greutățile pe care le poți întîmpina la intrarea și la ieșirea din canalele înguste în care curentul de flux și reflux este foarte puternic și, deoarece trebuia să explorez coastele Americii în timpul verii, îmi dădeam seama că o întîrziere forțată în acest golf, de unde n-aș fi putut ieși decît printr-un concurs de circumstanțe fericite, ar fi dăunat mult expediției mele. Așadar, am petrecut noaptea bord la bord, iar în zori i-am strigat domnului de Langle observațiile mele. Însă raportul celor

doi ofițeri ai săi era foarte favorabil ; ei sondaseră trecătoarea și interiorul golfului și pretindeau că biruiseră în mai multe rînduri, cu barca lor, curentul care ni se părea atît de puternic. De aceea d. de Langle era de părere că această escală ne-ar fi fost de mare folos, iar argumentele sale mi-au părut atît de juste, încît fără a șovăi, le-am acceptat.

Acest port natural nu fusese încă observat vreodată de un navigator. Este situat la 33 de leghe la nord-vest de Los Remedios, ultimul punct atins de navigatorii spanioli, aflat la aproximativ 224 leghe de Nootka și la 200 de leghe de Williams-Sound.

PORTUL CAPĂTĂ NUMELE DE PORT DES FRANÇAIS ¹

Calmul din interiorul acestui golf ne încînta, pe noi care trebuia neapărat să schimbăm aproape complet arimajul ² pentru a scoate din fundul calei șase tunuri, fără de care ar fi fost imprudent să navigăm în mările Chinei, adeseori bîntuite de pirați. Am dat acestui loc numele de Port des Français.

La ora șase dimineața am pornit navele pentru a ajunge la intrarea în canal o dată cu sfîrșitul fluxului. Am ancorat în interior, pe trei brațe și jumătate, fund stîncos, la o jumătate de cablu de țarm. „L'Astrolabe” ancorase pe aceeași adîncime. Trecurăm însă prin cele mai mari primejdii de naufragiu fiind mînați de un vînt năprasnic de vest-nord-vest, care ne împinse în golf cu o repeziciune înspăimîntătoare.

De 30 de ani, de cînd sînt navigator, nu mi s-a întîmplat să văd două vase atît de aproape de pieire. Faptul că acest eveniment se întîmpla la capătul lumii ne sporea teama, dar amenințarea încetă curînd. Situația noastră n-ar mai fi fost îngrijorătoare, dacă n-am fi ancorat pe un fund de stîncă ce se întindea pe o distanță de mai multe cabluri în jurul nostru, fapt care contrazicea întru totul rapoartele ofițerilor domnului de Langle. Curentul era atît de rapid încît m-am văzut silit să mai fundarisc și un ancorot. În fiecare clipă mă temeam că mi se va rupe parîma și că am să fiu aruncat de curent la coastă. Eram din ce în ce mai îngrijorați, deoarece vîntul de vest-nord-vest se întetise. Fregata fu împinsă lîngă uscat, cu pupa foarte aproape de stînci ; nici nu ne puteam gîndi să ne tragem pe ancore. Am dat ordin să se

¹ Figurează pe hărțile actuale sub numele de Lituyabay. — N. R.

² *Arimaj* : repartizarea cît mai convenabilă a încărcăturii unei nave în magazii, ținînd seama de natura obiectelor, de volum, destinație etc. — N. R.

scoboare arboreții rîndunicilor¹ și am așteptat potolirea furtunii, care n-ar fi fost atît de primejdioasă dacă am fi fost ancorați pe un fund mai bun.

În același timp l-am trimis pe d. Descures să recunoască fundul golfului ; raportul său a fost foarte favorabil. Făcuse ocolul unei insule lîngă care am putea ancora pe 25 de brațe, pe fund mîlos ; această insulă oferea locul cel mai nimerit pentru a ne instala observatorul ; pe țărmul mării se găseau risipiți bușteni gata tăiați, cascade de apă limpede cădeau de pe vîrful munților. El pătrunsese în fundul golfului, la depărtare de două leghe de insulă. Apa golfului era acoperită cu bucăți de gheață. Zărise de asemenea intrările a două canale mari, dar grăbit să raporteze cele văzute nu plecase să le cerceteze. După acest raport, imaginația noastră ne-a făcut să întrezărim posibilitatea de a pătrunde, printr-unul dintre aceste canale, în interiorul Americii. La ora patru după-amiază vîntul căzînd, ne aflam peste un platou de nisip. A doua zi ancorarăm lîngă insulă.

În tot timpul opririi noastre silite la intrarea golfului, am fost înconjurați de pirogile localnicilor care ne propuneau, în schimbul fierului nostru, pește, blăni de vidră sau de alte animale, precum și diferite obiecte mărunte de întrebuințare zilnică. Spre marea noastră mirare, păreau obișnuiți cu comerțul și-și orînduiau afacerile tot atît de bine ca cei mai iscusiți negustori europeni. Întocmai ca și ceilalți băștinași pe care i-am văzut, ei nu doreau decît fier. Cunoșteau bine acest metal ; fiecare purta, agățat de gît, cîte un pumnal. Forma acestui instrument semăna cu a *crys*-ului indienilor ; n-avea însă mîner propriu-zis, ci lama se prelungea, rotunjindu-se fără tăiș. Această armă era băgată într-o teacă de piele tăbăcită și părea să fie obiectul lor cel mai prețios. În timp ce noi examinam cu toată atenția aceste pumnale, ei ne dădeau a înțelege prin semne, că nu le foloseau decît împotriva urșilor și celorlalte animale din păduri. Unele pumnale erau din aramă roșie, dar posesorii lor nu păreau a le prefera celorlalte. Arama este un metal obișnuit la ei și-l folosesc mai ales pentru confecționarea colierelor, brățărilor și altor podoabe ; tot cu aramă își îmbracă și vîrful săgeților.

Ne întrebam cu toții de unde proveneau aceste metale. S-ar putea presupune că în acea parte a Americii există aramă în stare nativă, pe care indienii ar fi prelucrat-o în drugi sau cuțite, dar se pare că

¹ *Arboret* : catargul unei nave cu vele, de genul fregatelor lui La Pérouse, se compunea din trei părți : coloana, arborele gabier și arboretul sau arboretul rîndunicii, după numele velei celei mai înalte. Catargul navelor moderne are în general doar două părți : coloana și arboretul. — N. R.

fier nativ nu există sau chiar dacă există, se găsește atît de rar încît majoritatea mineralogilor nu l-au văzut niciodată. Ne era greu de presupus că aceste popoare știu să transforme minereul de fier în metal. De altfel, încă din ziua sosirii noastre am văzut coliere, mărgelile și unele obiecte mărunte confecționate din aramă galbenă, care după cum se știe este un amestec de aramă roșie și zinc. În cele ce urmează, voi arăta că se prea poate să primească aceste metale de la ruși. Am luat multe mostre din acest metal : este moale și se taie la fel de ușor ca și plumbul. Poate că mineralogii vor putea indica țara și minereul din care provine.

În Europa, nici aurul nu este căutat mai mult decît fierul în această parte a Americii, ceea ce constituie o dovadă în plus a rarității lui. Ce-i drept, fiecare insular posedă o anumită cantitate ; dar cu toții rîvnesc atît de mult la el, încît folosesc orice mijloc pentru a și-l procura.

Cum se lumină de ziuă, am fost vizitați de căpetenia satului. Înainte de a veni pe bord, ni s-a părut că face o rugăciune către soare ; apoi ne ținu o cuvîntare lungă care se încheie prin cîntece frumoase, foarte asemănătoare cu cîntecele noastre bisericești ; indienii din pirogi l-au acompaniat, repetînd în cor aceeași melodie. După această ceremonie, aproape toți se urcară pe bord și dansară vreme de un ceas, cîntînd din gură pe tonuri foarte corecte. I-am făcut căpeteniei mai multe daruri, ceea ce l-a determinat să petreacă zilnic cîte cinci, șase ceasuri pe bordul meu, obligîndu-mă să-i dau mereu cîte ceva, căci altfel pleca nemulțumit, cu un aer amenințător, ceea ce însă nu constituia nici un fel de pericol.

De îndată ce ne stabilirăm în spatele insulei, aproape toți indienii de prin împrejurimi se abătură în jurul nostru. Vestea sosirii navelor se răspîndi curînd prin partea locului și ne văzurăm înconjurați de o mulțime de pirogi încărcate cu cantități considerabile de blăni de vidră pe care indienii le schimbau pe topoare, tesle și drugi de fier. Ne ofereau somonii pescuiți de ei, în schimbul unor bucăți de cercuri de fier vechi, dar deveniră repede mai pretențioși și nu ne mai puturăm procura acest pește decît pe cuie sau alte mici unelte de fier. Nu cred să existe ținut pe lume unde vidra de mare să fie mai frecventă decît în această parte a Americii, și nu m-ar mira dacă o factorie care ar face comerț pe o distanță de numai 40 de leghe de-a lungul țărmului, ar strînge în fiecare an zece mii de asemenea piei.

De-abia ajunși în al doilea loc de ancorare, ne-am instalat observatorul pe insula care se afla doar la depărtare de un foc de pușcă de vasele noastre. Ne-am organizat de asemenea o bază la țărm, pe timpul cît avea să dureze escala în acest port natural. Am întins niște corturi

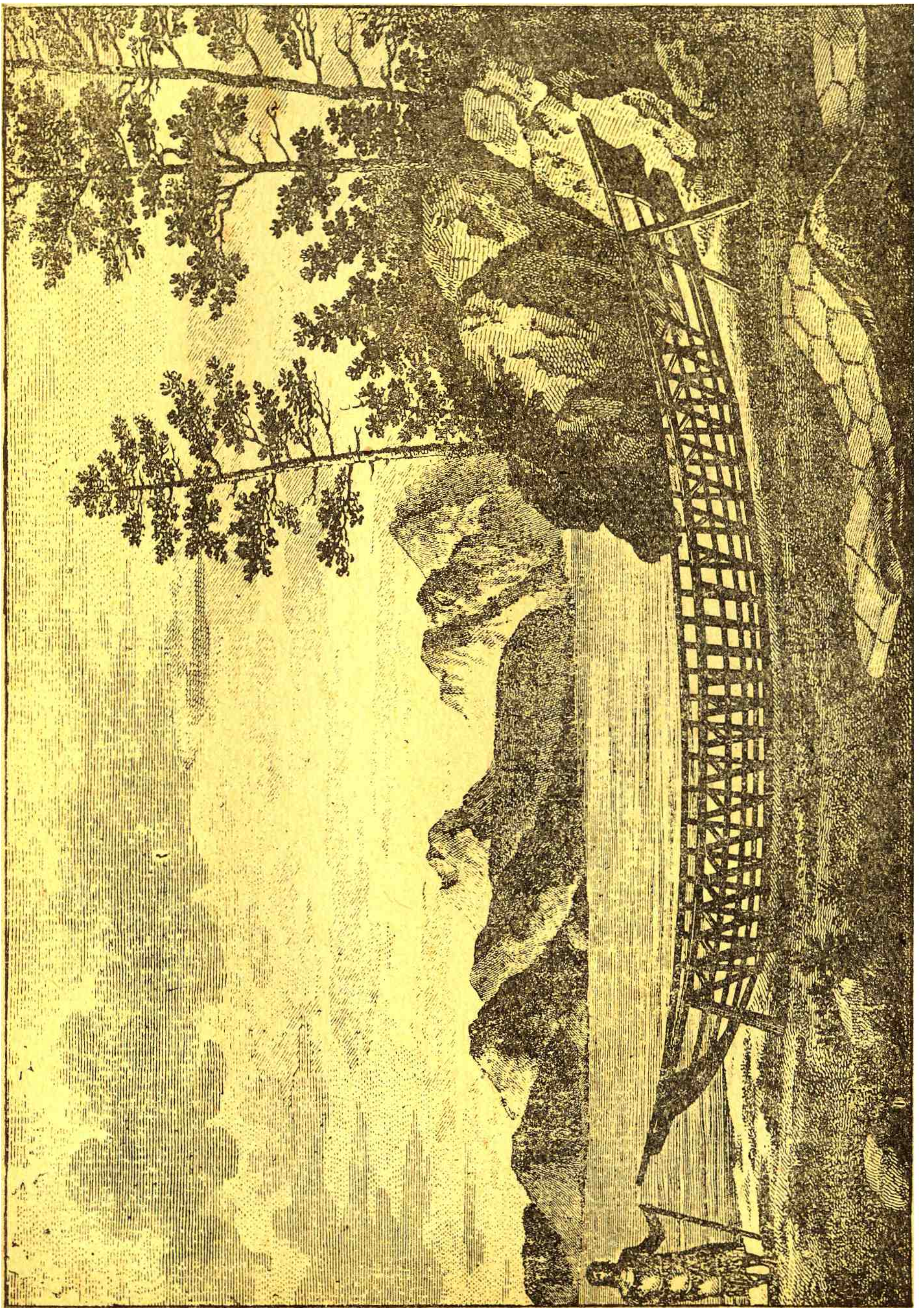
pentru velarii și fierarii noștri și tot acolo am transportat butoaiele de apă de la bord, pe care le-am refăcut complet. Satele indienilor aflându-se toate răspîndite pe continent, ne închipuiam a fi în siguranță pe insula noastră, dar în curînd ne-am dat seama că ne înșelasem. Totuși prezența și disciplina noastră îi țineau în frîu pe localnici. În timp ce noi grăbeam pregătirile în vederea plecării, domnii de Monneron și Bernizet, cu o barcă bine armată, executau ridicarea planului golfului. Pentru a avea o imagine justă a acestui golf, care este poate locul cel mai extraordinar de pe suprafața pămîntului, cititorul trebuie să-și închipuie un bazin de apă a cărui adîncime, la mijloc, este incomensurabilă ; înconjurat de munți acoperiți cu zăpadă ce se ridică prăpăstioși, la înălțimi amețitoare, fără un fir de iarbă pe involburările de stînci imense osîndite de natură la o veșnică sterilitate. N-am văzut nici o adiere de vînt care să miște suprafața acestei ape, tulburată numai de prăvălirea unor bucăți uriașe de gheață ce se desprind adesea din cinci ghețari diferiți și care fac în cădere un zgomot ce răsună pînă departe în munți.

Aerul era atît de liniștit și tăcerea atît de adîncă, încît vocea unui om se auzea de la o jumătate de leghe, ca și zgomotul cîtorva păsări de mare care își depuneau ouăle în crăpăturile stîncilor.

Speram să găsim în fundul golfului niște canale prin care să pătrundem în interiorul Americii. Ne închipuiam că golful ducea spre un mare fluviu care ar curge printre munți și ar izvorî dintr-unul din marile lacuri ale Canadei. Ce himere nutream ! Și iată rezultatele lor : am plecat cu cele două bărci mari de pe „L'Astrolabe“. Domnii de Monti, de Marchainville, de Boutervilliers și părintele Receveur îl însoțeau pe d. de Langle ; eu eram urmat de domnii Dagelet, Boutin-Saint-Céran, Duché și Prévost. Pătrunseserăm în canalul de la vest. Nu era cuminte să navigăm aproape de țărm, din pricina pietrelor și bucăților de gheață care se prăvăleau neîncetat. În cele din urmă, după ce parcursesem abia o leghe și jumătate, dădurăm de o fundătură străjuită de doi ghețari imenși. Pentru a ne strecura în această scobitură a coastei trebuia să dăm la o parte sloiurile de gheață care acopereau marea ; apa era atît de adîncă, încît la o jumătate cablu de țărm, n-am dat de fund nici la 120 de brațe. Domnii de Langle, de Monti și Dagelet, urmați de mai mulți ofițeri, au vrut să se cațare pe ghețari ; au înaintat două leghe cu prețul unor efortări de neînchipuit, fiind adeseori obligați să sară peste crăpături foarte adînci și primejdioase ; dar nu zăriră decît o întindere nemărginită de ghețari și de zăpadă, care se sfîrșea probabil în vîrfurile muntelui Beau-Temps.

A doua zi, căpetenia satului veni pe bord mai gătit decît de obicei și înconjurat de o ceată mai mare de indieni. După multe cîntece

și dansuri, mi-a propus să-mi vîndă insula pe care-mi instalasem observatorul. Mă îndoiesc să fi avut el dreptul să dispună personal de vreun petec de pămînt, deoarece, judecînd după forma de guvernămînt a acestor popoare, pămîntul pare să fie proprietatea colectivității întregi. Totuși, de vreme ce o mulțime de localnici erau martori la acest tîrg, eram îndreptățit să cred că-și dăduseră consimțămîntul. Am primit deci oferta șefului, deși convins că acest contract de vînzare-cumpărare putea fi anulat de mai multe tribunale, dacă poporul băștinaș ne-ar fi dat vreodată în judecată, eu neavînd nici o dovadă că acești martori ar fi fost reprezentanții poporului, iar căpetenia lor adevăratul proprietar al insulei. Oricum, eu i-am dat mai mulți coți de pînză roșie, topoare, tesle, drugi de fier, și cuie ; am cinstit de asemenea cu daruri pe toți cei care-l însoțeau. După ce am încheiat astfel tîrgul, am trimis oameni să îndeplinească formalitățile obișnuite pentru luarea în stăpînire a insulei, am poruncit să se îngroape sub stîncă o sticlă conținînd un act referitor la această luare în stăpînire a insulei ; lîngă sticlă am așezat o medalie de bronz din cele bătute în Franța înainte de plecarea noastră.

Îndeplinisem între timp scopul principal al escalei ; tunurile erau așezate la locul lor, ustensilele reparate, iar pe bord îmbarcasem apă și lemne într-o cantitate tot atît de mare ca la plecarea din Chile.

Nu există pe lume un port care să ofere atîtea înlesniri pentru grăbirea acestor munci, adesea atît de anevoioase prin alte ținuturi : cascade cădeau din vîrful munților vărsînd apa cea mai limpede de-a dreptul în butoaiele rămase în barcă ; iar lemnele gata tăiate se aflau răspîndite pe țărmul scaldat de o mare liniștită. Ce și-ar putea dori mai mult niște marinari cărora nu le lipsesc alimentele ?

Planul domnilor de Monneron și Bernizet fusese isprăvit, de asemenea măsurătorile de bază efectuate de d. Blondela și folosite de domnii de Langle și Dagelet, precum și de majoritatea ofițerilor pentru a calcula trigonometric înălțimea munților. Nu ne lipsea decît caietul cu observațiile domnului Dagelet, dar regăsisem majoritatea însemnărilor făcute, înlăturînd astfel acest neajuns. În sfîrșit, ne consideram drept cei mai norocoși navigatori, pentru că sosiserăm la o atît de mare distanță de Europa fără să fi avut pe bord un singur om bolnav sau atins de scorbut.

ÎNTÎMPLARE ZGUDUITOARE

Dar la țărm ne aștepta o nenorocire din cele mai mari, pe care nimeni n-ar fi putut-o prevedea. Cu durere adîncă voi povesti desfășurarea acestui dezastru, de o mie de ori mai groaznic decît bolile

și toate celelalte neplăceri ce se ivesc în cele mai lungi călătorii pe mare. Cedînd obligației riguroase ce mi-am impus de a face această relatare, nu mă sfiesc să spun că, din ziua aceea, regretele mi-au fost de nenumărate ori însoțite de lacrimi și că timpul nu mi-a potolit durerea : fiecare obiect, fiecare clipă îmi reamintește pierderea suferită într-o împrejurare în care ne așteptam atît de puțin la un asemenea eveniment.

Am amintit mai sus că sondajele trebuiau executate, conform planului domnilor Monneron și Bernizet, de către ofițerii de marină. În consecință, s-a hotărît ca a doua zi să pornească biscaiiena de pe „L'Astrolabe“, sub comanda domnului de Marchainville, iar eu am trimis biscaiiena fregatei mele, împreună cu barca cea mică comandată de d. Boutin. D. Descures, primul meu căpitan, cavalier al ordinului Sf. Ludovic, comanda biscaiiena de pe „La Boussole“ și era șeful acestei mici expediții. Deoarece zelul său mi se păruse uneori cam excesiv, am socotit necesar să-i dau instrucțiuni scrise. Detaliile în care am intrat, referitor la prudența ce-i ceream, i se părură atît de minuțioase încît m-a întrebat dacă îl socoteam copil, adăugînd că mai comandase pînă atunci și alte bastimente. I-am explicat prietenește cauza ordinelor mele și i-am spus că d. de Langle și cu mine sondasem canalul de acces în golf cu două zile în urmă, constatînd cu acest prilej că ofițerul care comanda a doua barcă ce ne însoțea trecuse prea aproape de cap așa încît atinsese fundul ; am mai adăugat că ofițerii tineri cred că e merituos să se urce pe parapetul tranșeelor în timpul asediului și că aceeași mentalitate îi face să înfrunte cu bărcile lor stîncile și valurile brizante, dar că această îndrăzneală necugetată putea avea urmările cele mai triste într-o campanie ca a noastră, unde primejdii de acest fel se ivesc în fiecă clipă. După această convorbire, i-am înmînat următoarele instrucțiuni pe care le citisem domnului Boutin. Ele vor arăta mai bine decît orice altă expunere misiunea încredințată domnului Descures și precauțiile ce le luasem.

„Înainte de a-i face cunoscut domnului Descures scopul misiunii sale, îi atrag atenția că-i este categoric interzis să expună bărcile la vreun pericol și să se apropie de canal dacă marea este agitată. Va pleca la ora șase dimineața, împreună cu alte două bărci comandate de d. Boutin, și va sonda golful începînd de la canalul ce se află în micul golf, la est de cele două coline. Va înscrie sondele în planul pe care i l-am încredințat sau va întocmi altul de unde aceste repere vor putea fi apoi trecute pe planul inițial. Dacă marea nu este liniștită ci cu hulă, avînd în vedere că această lucrare nu este urgentă, va amîna sondajul pe a doua zi și nu va pierde din vedere că opera-

țiile de acest fel, dacă sînt efectuate în condiții grele, sînt întotdeauna prost executate. De bună seamă, momentul cel mai prielnic pentru a se apropia de canal este atunci cînd marea se află la etiaj, adică spre ora opt și jumătate. Dacă împrejurările vor fi atunci favorabile, va căuta să măsoare lățimea cu o saulă de loh¹ și va așeza cele trei bărci paralel, sondînd în latul canalului, sau de la est la vest. Apoi va sonda de la nord la sud, dar pare puțin verosimil că va putea face acest al doilea sondaj cu aceeași maree, deoarece între timp curentul va deveni prea puternic.

Așteptînd momentul cînd marea e la etiaj sau în cazul cînd marea ar fi agitată, d. Descures va face sondaje în interiorul golfului, mai ales în micul golf din spatele celor două coline, unde bănuiesc că trebuie să existe un foarte bun loc de ancorare. Va căuta de asemenea să înscrie în planul său limita între fundul stîncos și cel nisipos, pentru a determina precis unde se găsește fundul cel bun. Eu cred că în sudul insulei, la deschiderea canalului străjuit de cele două coline, canalul are un fund bun, nisipos. D. Descures va verifica această presupunere a mea, dar îi reînnoiesc rugămintea de a păstra mereu cea mai mare prudență“.

Mai era cazul să fiu neliniștit după ce dădusem asemenea instrucțiuni? Fuseseră doar date unui ofițer de 33 de ani, care comandase și bastimente de război : cîte motive de siguranță !

Bărcile noastre plecară, după cum ordonasem, la ora cinci dimineata. Era o expediție pe cît de instructivă pe atît de utilă. Oamenii urmau să vîneze și să mănînce la umbra arborilor de pe insulă. Am trimis împreună cu d. Descures și pe d. Pierrevert și pe d. de Montarval, singura mea rudă din marină și la care țineam ca la copilul meu ; n-am întîlnit niciodată un tînăr ofițer care să-mi fi dat mai multe speranțe. Iar d. de Pierrevert realizase deja ceea ce așteptam cu nerăbdare din partea celuilalt. Șapte dintre cei mai buni soldați din trupa echipajului reprezentau forța armată a acestei biscaiene, în care se imbarcase și pilotul șef al fregatei mele, pentru a face sondaje. Secundul domnului Boutin în barca cea mică era locotenentul Maouton. Știam că barca fregatei „L'Astrolabe“ era comandată de d. de Marchainville, dar nu știam dacă se mai aflau în ea și alți ofițeri.

La ora zece dimineata am văzut întorcîndu-se barca noastră cea mică. Cam surprins, deoarece nu mă așteptam să-i revăd atît de

¹ *Saula lohului* : lohul este aparatul care servește la determinarea vitezei navei. Saula lohului este frînghia ce folosește pentru remorcarea sa la pupa navei. — N. R.

curînd, l-am întrebat pe d. Boutin înainte de a se fi urcat pe bord, dacă se întîmplase ceva neprevăzut. Mă temusem în primul moment că i-ar fi atacat indienii. Expresia domnului Boutin nu mă putea liniști ; pe chipul lui era așternută o durere profundă. Îmi istorisi apoi naufragiul îngrozitor al cărui martor ocular fusese și din care scăpase numai datorită dîrzeniei sale care l-a ajutat să folosească toate resursele posibile într-un pericol atît de mare. Tîrît de curent în mijlocul valurilor brizante de la intrarea în canal, în timp ce curentul refluxului avea o viteză de trei sau patru leghe pe oră, el și-a dat seama că punînd barca cu pupa în val, aceasta, cedînd curentului, va fi împinsă de val și nu se va umple cu apă, dar că în schimb marea o poate împinge de-a-ndaratele spre larg. Astfel zări curînd stîncile de la intrarea canalului și se văzu în largul mării. Fiind mai preocupat de salvarea camarazilor săi decît de a lui proprie, se întoarse din nou de-a lungul brizanților, sperînd să poată salva pe vreunul dintre camarazii săi, și pătrunse chiar printre stînci, dar marea îl respinse iarăși în larg. În cele din urmă se urcă pe umerii domnului Mouton, pentru a vedea la o mai mare depărtare... Speranțe amăgitoare ! Valurile înghițiseră totul... iar d. Boutin se reîntoarse la terminarea refluxului.

DOUĂZECI ȘI UNU DE FRANCEZI PIER ÎN NAUFRAGIU

După ce marea se liniștise, acest ofițer mai nădăjduia întrucîtva să găsească biscaiena de pe „L'Astrolabe“, căci nu o văzuse dispărînd decît pe a noastră. În momentul dezastrului, d. de Marchainville se afla la mai bine de un sfert de leghe de pericol, adică într-o mare la fel de liniștită ca într-un port perfect închis ; dar tînărul ofițer, împins de o mărinimie desigur nesocotită, deoarece în asemenea împrejurări orice ajutor era zadarnic, fiind un suflet ales, prea entuziast și prea curajos pentru a nutri o asemenea înțelepciune cînd prietenii săi se aflau într-o primejdie atît de mare, zbură într-ajutorul lor, se avîntă printre aceleași stînci și, victimă a generozității sale și a nesupunerii șefului său, pieri o dată cu acesta.

În curînd sosi d. de Langle la bordul meu, deznădăjduit ca și mine, și-mi spuse, printre lacrimi, că nenorocirea era mult mai mare decît mi-o închipuiam. De cînd plecasem din Franța, el adoptase principiul de a nu trimite niciodată în aceeași misiune pe amîndoi frații¹. De

¹ Domnii de La Borde Marchainville și de la Borde Boutervilliers. Ei au fost cei care au stăruit cel mai mult să facem escala în Port des Français. — N. A.

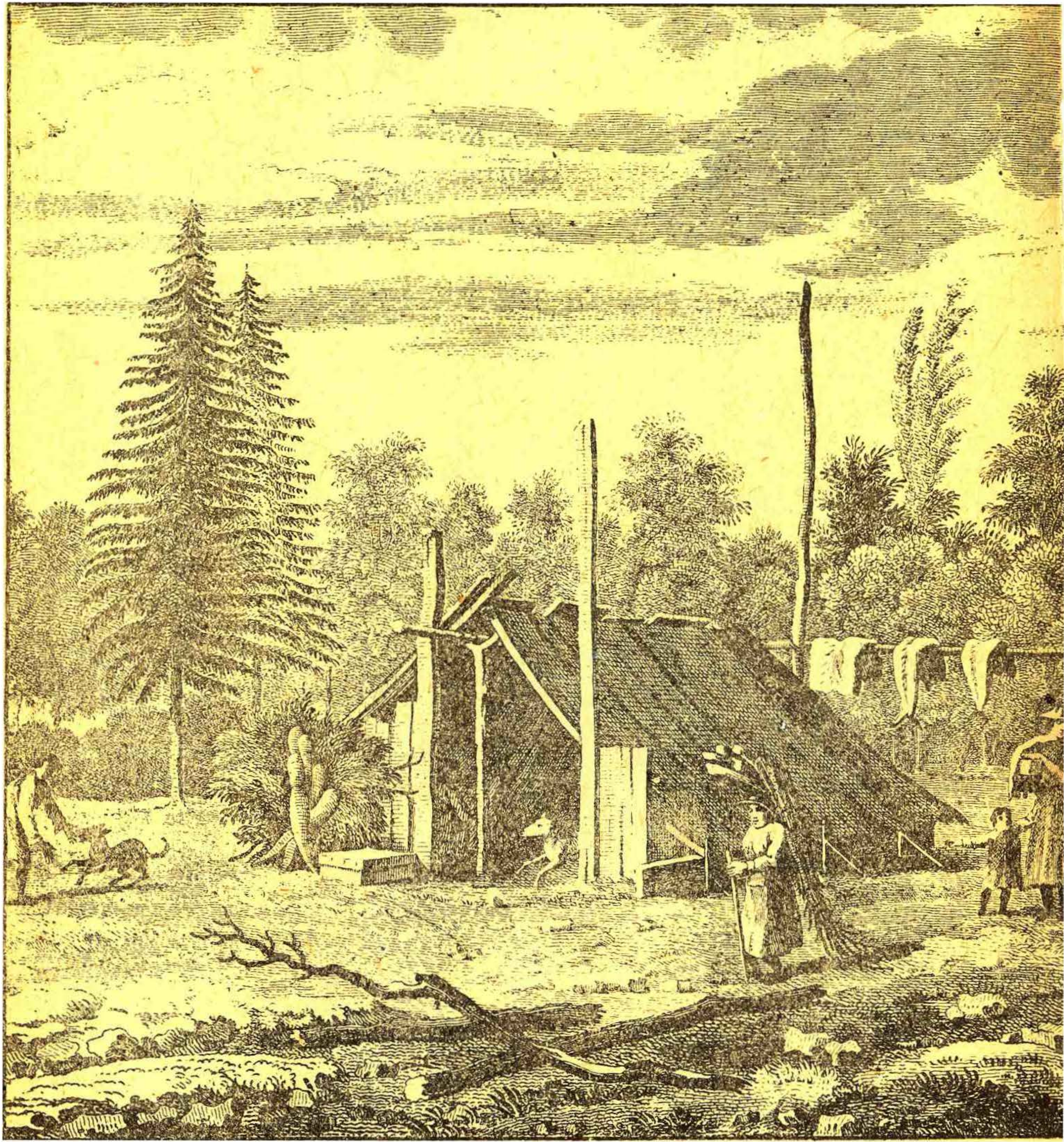
data aceasta însă, pentru prima oară, cedase dorinței lor de a ieși împreună la această plimbare și vânătoare ; căci atît d. de Langle cît și eu privisem în acest mod excursia bărcilor noastre, pe care le credeam într-o siguranță egală cu cea din rada de la Brest, cînd timpul este foarte frumos.

Sosiră atunci și pirogile indienilor să ne anunțe tragicul eveniment. Prin mimică și semne, acești oameni ne înștiințară că văzuseră pierind cele două bărci și că nu le putuseră da nici un ajutor. I-am încărcat cu daruri și le-am dat a înțelege că vom dărui toate comorile noastre celui care va salva un singur om.

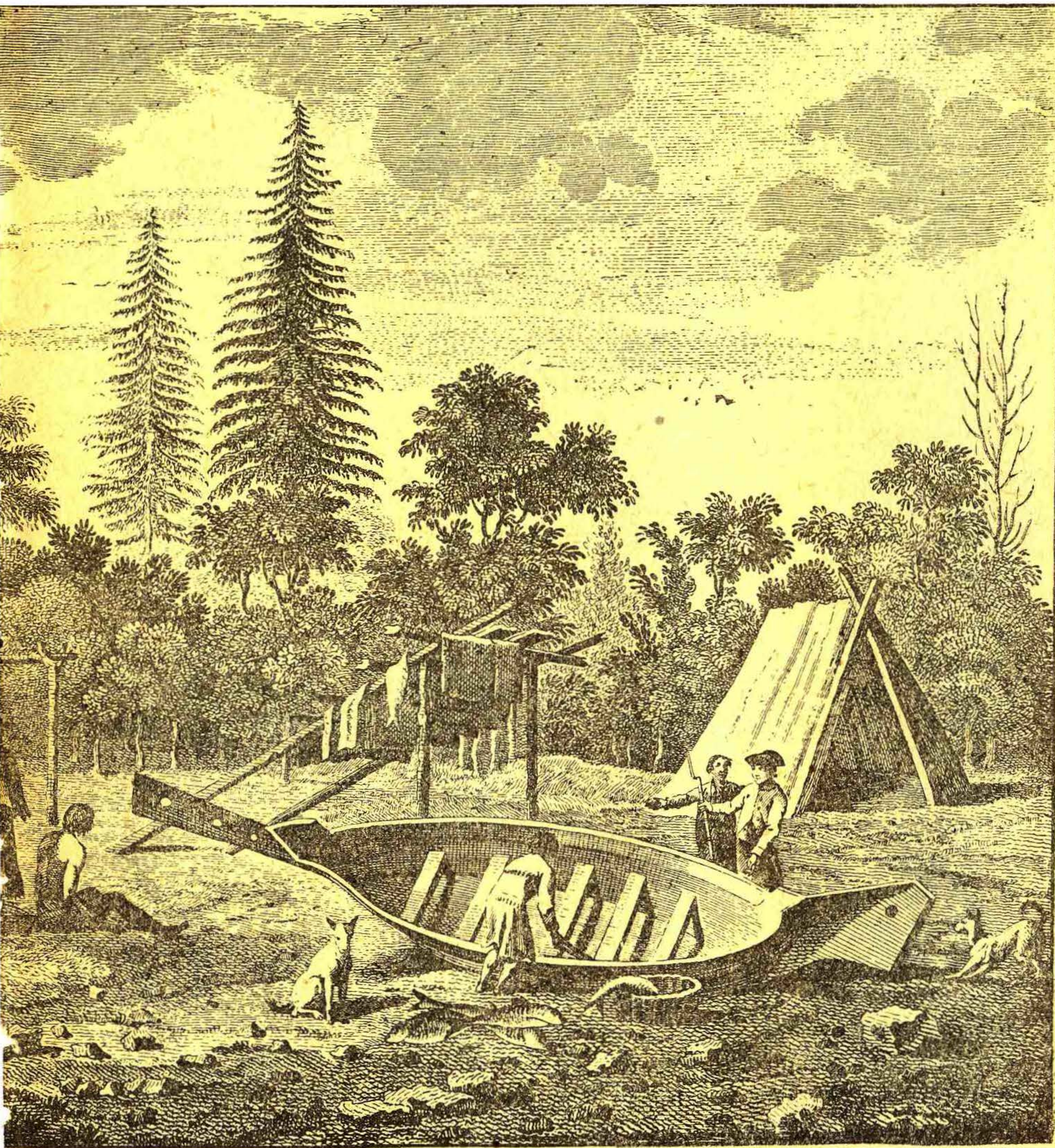
Indienii au pornit fără zăbavă pe malul mării și se răspîndiră în cele două laturi ale golfului. Eu trimisesem dinainte barca mea mare sub comanda domnului de Clonard spre est. Era singurul loc unde ar fi putut să abordeze orice om care, în ciuda tuturor aparențelor, ar fi avut fericirea de a se salva. D. de Langle porni spre coasta de vest, pentru ca astfel întregul golf să fie parcurs. Iar eu am rămas la bord, însărcinat cu paza ambelor vase. Aproape toți ofițerii și mulți dintre ceilalți pasageri îi însoțiră pe domnii de Langle și Clonard. Au parcurs trei leghe de-a lungul coastei, dar nici cea mai mică fărîmă din bărcile noastre nu fusese aruncată de mare pe mal. Eu însă mai nutream ceva speranțe ; sufletul omului se obișnuiește greu cu o trecere bruscă de la seninătate la o durere atît de cumplită. Dar reîntoarcerea bărcilor și șalupelor noastre mi-a distrus iluziile, cufundîndu-mă într-o amărăciune pe care vorbe oricît de expresive nu o vor putea tălmăci vreodată.

Nu ne mai rămăsese decît să plecăm de îndată dintr-un ținut care ne adusese atîta nenorocire, dar pentru liniștea familiilor nefericiților noștri prieteni, trebuia să mai zăbovim cîteva zile prin partea locului. O plecare zorită ar fi dat loc la frămîntări și îndoieli în Europa ; nimeni nu și-ar fi dat seama că, deoarece curentul se întindea la cel mult o leghe de canal, nici bărcile, nici naufragiații n-ar fi putut fi duși de valuri decît pînă la această distanță ; dar în acest loc marea era atît de furioasă, încît nu se putea spera regăsirea lor. Dacă totuși, printr-un miracol, vreunul dintre ei ar fi scăpat, el nu putea apărea decît în preajma golfului și de aceea am hotărît să mai aștept cîteva zile. Am plecat însă de lîngă insulă și am ancorat pe bancul de nisip de la intrarea în golf, pe coasta de vest. Am parcurs acest drum de o leghe în cinci zile. În acest răstimp am avut de suferit vînt puternic de est, cu rafale, care ne-ar fi expus la cele mai mari primejdii dacă n-am fi fost ancorați pe un foarte bun fund mîlos ; din fericire ancorele noastre nu au dragat, căci eram la mai puțin de un cablu de

uscat. Vânturile neprielnice ne-au silit să rămânem pe loc mai mult decît plănuisem, așa încît am pornit mai departe abia la 30 iulie, 18 zile după evenimentul pe care l-am descris cu atîta tristețe și a cărui amintire mă va îndurera pentru totdeauna.

Înainte de plecare, am ridicat pe insula din mijlocul golfului, căreia i-am dat numele de Insula Cenotaphului, un monument în memoria nefericiților noștri tovarăși. D. de Lamanon a compus următoarea inscripție, pe care a îngropat-o într-o sticlă, la baza monumentului :

LA INTRAREA ACESTUI GOLF
AU PIERIT DOUĂZECI ȘI UNU DE BRAVI MARINARI.
ORICINE VEȚI FI.
ADĂUGAȚI LACRIMILE VOASTRE LA ALE NOASTRE.

La 4 iulie 1786, fregatele „La Boussole” și „L’Astrolabe” plecate din Brest la 1 august 1785, au sosit în acest golf. Datorită grijii domnului de La Pérouse, comandantul expediției, domnului viconte de Langle, comandantul celei de-a doua fregate, domnilor de Clonard și de Monti, comandanți secunzi ai celor două bastimente, și a celorlalți ofițeri și chirurgi, echipajele n-au fost atinse de nici una dintre bolile inerente unei lungi călătorii pe apă. D. de La Pérouse se bucura, ca și noi toți, de faptul că mersesem de la un capăt al lumii pînă la celălalt, trecînd prin felurite primejdii, avînd de-a face cu felurite popoare fără să fi pierdut un singur om și fără să fi vărsat o picătură de sînge. La 13 iulie, trei bărci plecară la ora cinci dimineața pentru ca să indice sondajele pe planul golfului dinainte ridicat ; erau comandate de d. Descures, căpitan, cavalier al ordinului Sf. Ludovic. D. de La Pérouse îi dăduse instrucțiuni scrise, prin care îi interzicea răspicat să se apropie de curent. Dar, pe cînd d. Descures se credea încă departe de el, fu prins și tîrît de curent. Frații de La Borde și d. de Flassan, care erau în barca celei de-a doua fregate, n-au șovăit să-și expună viața pentru a-și salva camarazii, dar, din nefericire, avură aceeași soartă... A treia barcă era comandată de d. Boutin, căpitan. Acest ofițer, luptînd vitejește împotriva valurilor brizante, făcu vreme de mai multe ceasuri mari dar inutile eforturi pentru a veni în ajutorul prietenilor săi ; nu scăpă decît datorită bărcii sale de o construcție mai bună, lucidității și prevederii lui și a domnului Laprise-Mouton, locotenent, secundul său, precum și activității și disciplinei echipajului său format din Jean-Marie, șef de barcă și patru mateloți : L’Hostis, Le Bas, Corentin Jers și Monens. Indienii

păreau a împărtăși durerea noastră care atinsese culmea. Zdruncinați de această nenorocire, dar nu descurajați, am pornit în ziua de 30 iulie pentru a ne continua călătoria.

NUMELE OFIȚERILOR, SOLDAȚILOR ȘI MATELOȚILOR NAUFRAGIAȚI
LA 13 IULIE, ORA ȘAPTE ȘI UN SFERT DIMINEAȚA

„La Boussole“

Ofițeri : Domnii Descures, de Pierrevert, de Montarval.

Echipaj : Le Maître, pilot șef ; Lieutot, caporal, șef de barcă ; Prieur, Fraîchot, Berrin, Bolet, Fleury, Chaub, toți șase soldați ; cel mai vîrstnic n-avea 33 de ani.

„L'Astrolabe“

Ofițeri : Domnii de La Borde Marchainville, de la Borde Boutervilliers, frați ; Flassan.

Echipaj : Soulas, caporal, șef de barcă ; Philiby, Julien, Le Peenn, Pierre Rabier, toți patru soldați ; Thomas Andrieux, Goulven-Tarreau, Guillaume Duquesne, toți trei gabieri, în floarea vîrstei.

Indienii ne-au adus în ziua de 22 iulie rămășițele bărcilor noastre naufragiate, pe care talazurile le azvîrliseră pe coasta răsăriteană, foarte aproape de golf și ne-au dat a înțelege prin semne că au înmormîntat pe unul dintre nefericiții noștri tovarăși, acolo, pe malul mării, unde îl duseseră valurile. După aceste informații, domnii de Clonard, de Monneron și de Monti plecară imediat spre est, însoțiți de localnicii care aduseseră resturile bărcilor și pe care noi îi încărcaserăm cu daruri.

Ofițerii noștri făcură trei leghe pe un drum îngrozitor plin cu bolovani. Cu prilejul acestei excursii, ei văzură niște păduri întinse și înalte ; au măsurat mai mulți pini, al căror trunchi avea diametrul de șase picioare și care păreau a fi mai înalți de 140 de picioare.

În drumurile lor, oamenii noștri găsiră un morai, ceea ce dovedea că indienii aveau obiceiul de a-și arde morții conservîndu-le capul ; într-adevăr au găsit un cap învăluit în mai multe piei. *Morai*-ul este format din patru țărui destul de rezistenți, care susțin o mică încăpere construită din scînduri, în care se păstrează cenușa depusă în cîteva cufere. Ofițerii au deschis un asemenea cufăr și desfăcură o boccea de piei în care se afla capul ; după ce și-au satisfăcut curiozitatea, au pus fiecare obiect la locul lui, adăugînd alături o mulțime de daruri, obiecte de fier și mărgele.

Zi de zi vedeam intrînd în golf pirogi noi și zi de zi ieșeau din ele sate întregi, care cedau locul altora. Indienii păreau a se feri de canal și nu se avîntau în el decît cînd curentul era nul, după flux sau reflux. Cu ajutorul ocheanelor am putut vedea deslușit cum, în momentul intrării între cele două capuri, căpetenia sau indianul cel mai de seamă se ridica în picioare, întindea brațele către soare, parcă ar fi înălțat rugăciuni, în timp ce ceilalți vîsleau din răspuțeri. Cerîndu-le lămuriri asupra acestui obicei, am aflat că șapte pirogi foarte mari naufragiaseră de curînd în canal și că numai a opta se salvase. Indienii scăpați din această nenorocire au închinat piroga zeului lor sau memoriei tovarășilor, deoarece noi am văzut-o așezată alături de un morai în care, desigur, se afla cenușa cîtorva naufragiați. Aș fi dorit să aduc în Europa acea pirogă ; eram liberi s-o luăm, deoarece acea parte a golfului era nelocuită și nici un indian nu s-ar fi putut opune voinței noastre ; eram de altfel convins că naufragiații erau străini. Voi explica mai departe motivele care m-au dus la formularea acestei păreri. Există însă o credință universală care apără lăcașurile morților și am ținut ca acestea să fie respectate.

Golful sau mai bine zis portul natural căruia i-am dat numele de Port des Français se află, după observațiile noastre și acele ale domnului Dagelet, la $58^{\circ}37'$ latitudine nordică și $139^{\circ}50'$ longitudine vestică. Acest port prezintă mari avantaje și mari neajunsuri. Nu-l cred o escală potrivită pentru vasele expediate în vederea comerțului de blănuri și piei ; aceste vase trebuie să ancoreze prin mai multe golfuri și să facă escale scurte, deoarece indienii vînzîndu-și toate mărfurile în prima săptămîină, pierderea de timp este dăunătoare intereselor negustorilor. În schimb, o națiune care ar vrea să instaleze pe această coastă o factorie, așa cum au făcut-o englezii în golful Hudson, nu poate alege un loc mai nimerit pentru asemenea întreprindere.

Clima acestei coaste ni s-a părut infinit mai blîndă decît cea din golful Hudson, deși se află pe aceeași latitudine. După cum am mai spus, noi am măsurat pini cu diametrul de șase picioare și înălțimea de 140 de picioare. Copaci de aceeași specie în regiunea fortului Prince de Wales și a fortului York nu ajung nici măcar la dimensiunea unui tangon¹. În acest golf, vegetația este de asemenea foarte abundentă timp de trei-patru luni pe an, și nu m-aș mira dacă s-ar putea cultiva cu succes grîul rusesc și o mulțime de alte plante folositoare. Am găsit în această regiune țelină, măcriș cu frunze rotunde, păpădie

¹ *Tangon* : prăjină, în general dintr-un lemn ușor, servind la întinderea colțului unora din velele triunghiulare. Aceeași denumire se mai aplică unei grinzi prinse cu un cap de corpul navei și servind la legarea bărcilor, cînd acestea sînt lăsate la apă. — N. R.

și *mimulus* ; de asemenea aproape toate plantele comestibile care cresc pe cîmpiile și munții Franței. Pădurile sînt pline de fragi, zmeură și coacăze ; se găsește și soc, salcie pitică, diferite soiuri de mărăcini care cresc la umbră, diferite specii de plop, sălcii și carpeni. Nu am văzut plantă din acest ținut care să nu fie cunoscută în Europa.

Rîurile erau pline de păstrăvi și somoni ; dar noi n-am prins în golf decît pești din neamul cambulei, dintre care unii cîntăreau mai mult de 100 de livre, și alte specii cunoscute de pe coastele Franței.

Vînătorii noștri au întîlnit în pădure urși, jderi și veverițe ; iar indienii ne-au vîndut piei de urși negri și cafenii, rîși de Canada, hermină, marmotă de Canada sau monax și vulpi roșii.

Dar, deși toate produsele vegetale și animale ale acestui ținut seamănă mult cu cele cunoscute de noi, aspectul lui este cu totul deosebit și mă îndoiesc că cele mai adînci văi din Alpi și Pirinei să poată oferi un tablou la fel de înspăimîntător. Ce e drept, este atît de pitoresc încît ar merita să fie vizitat de cei dornici de curiozități, dacă n-ar fi situat la capătul pămîntului.

Munți străvechi de granit sau șisturi, acoperiți de zăpezi veșnice, pe care nu se văd nici arbori, nici plante, se înalță chiar din mare și formează pe coastă un fel de chei, cu taluz atît de înclinat încît după primele două-trei sute de stînjeni nici țapii sălbatici nu se mai pot cățăra pe el ; iar toate văile care-i despart sînt formate din ghetari imenși al căror vîrf nu se poate zări și ale căror poale sînt scăldate de valurile mării. La depărtare de un cablu de țarm, n-am putut da de fund cu o sondă de 160 de brațe. Coastele golfului sînt formate din munți mai mici, avînd o înălțime doar de 800–900 de stînjeni. Aceștia sînt acoperiți cu pini și covoare de verdeață, avînd zăpadă numai pe piscuri. Am impresia că sînt formați din șist care a început să se descompună ; acești munți nu par cu totul inaccesibili ; cred însă că sînt extrem de anevoios de urcat.

SATELE

Am dat denumirea de „sat“ unei așezări de trei sau patru șoproane de lemn, lungi de 25 de picioare și late de 15–20 de picioare, acoperite numai în partea de unde bate vîntul cu scînduri sau scoarță de copac ; în mijloc ardea un foc, deasupra căruia erau atîrnați fletani și somoni care se uscau în fum. În fiecare șopron locuiau 18–20 de oameni ;

femeile și copiii de o parte, bărbații de cealaltă. Am avut impresia că fiecare colibă reprezenta un mic trib independent de cel vecin ; fiecare își avea piroga proprie și asculta de un fel de șef ; oamenii se duceau în golf, își aduceau peștii și scîndurile, fără ca restul satului să participe la activitatea lor. Cred că nu mă înșel afirmînd că acest golf este locuit numai cînd e vreme frumoasă și că iarna indienii nu rămîn aici. N-am văzut nici o colibă care să ofere adăpost la ploaie și, cu toate că în golf n-am văzut adunați decît 300 indieni laolaltă, noi am fost vizitați de vreo 700-800 de oameni.

Se prea poate ca noi să nu fi văzut decît o parte infimă din aceste populații, care par a ocupa o suprafață destul de mare pe malul mării. În timpul verii sînt nomade și colindă un golf după altul, căutîndu-și hrana, iar iarna, se retrag în interiorul țării pentru a vîna castorii și celelalte animale ale căror piei ni le aduseseră spre vînzare. Deși umblă tot timpul desculți, talpa lor nu este tăbăcită și nu pot merge pe pietre, ceea ce dovedește că tot timpul călătoresc în pirogi, iar pe zăpadă umblă cu tălpi împletite. Cîinii sînt singurele animale cu care se împacă, fiecare cabană are cîte trei, patru mărunți, asemănători cu cîinii ciobănești descriși de d. de Buffon¹. Nu latră aproape de loc, ci scot un fel de șuierat.

Bărbații își străpung cartilajul nasului și urechilor, atîrnîndu-și apoi mici podoabe ; își fac cicatrice pe brațe și pe piept cu un instrument de fier foarte tăios pe care îl ascut pe dinții lor ca pe o piatră. Dinții lor sînt tociți pînă-n gingie și ei execută această operație cu ajutorul unei bucăți de gresie rotunjită, de forma unei limbi. Își vopsesc fețele cu o vopsea făcută din humă cafenie, negru de fum și plumbagină amestecată cu ulei de lup de mare. În ținuta de sărbătoare, poartă părul lung, pudrat și împletit cu puful păsărilor de mare : acesta este cel mai mare lux, rezervat poate numai capilor de familie². Umerii le sînt acoperiți cu o piele de animal, iar pe cap, poartă în mod obișnuit o pălărie de paie împletită foarte artistic ; uneori își pun în cap bonete cu două coarne și pene de vulturi, sau chiar capete întregi de urși pe care au montat o tichie de lemn. Aceste podoabe de cap sînt extrem de variate și scopul lor principal, ca de altfel al tuturor obiceiurilor lor, este să le dea o înfățișare înspăimîntătoare, probabil pentru a-i speria cît mai mult pe dușmani.

¹ *Buffon* (*Charles-Louis Leclerc*) : naturalist cu concepții înaintate și scriitor francez, 1707—1788. — *N. R.*

² Autorul se referă probabil la trib — despre care vorbea mai sus. — *N. R.*

Unii indieni aveau cămăși întregi confecționate din piei de vidră. Ținuta obișnuită a căpeteniei era o cămașă din piele de cerb tăbăcită, garnisită pe margini cu franjuri sau copite de căprioară și ciocuri de păsări care imită în timpul dansului zgomotul de clopoței. Acest port este bine cunoscut la indienii din Canada și alte națiuni de pe coasta orientală a Americii.

PORTUL FEMEILOR

Am văzut numai câteva femei cu tatuaj pe brațe ; în general au un port care le urîțește atît de tare, încît n-aș fi crezut-o dacă nu le-aș fi văzut cu ochii. Toate, fără excepție, au buza de jos crestată și răsfrîntă descoperind gingia pe toată lățimea gurii ; lipit de gingie poartă un blid de lemn fără toarte, prins în buza răsfrîntă care servește de suport și care iese în afară pe o lățime de două pînă la trei degete. Fetele tinere poartă doar un ac înfipt în buza inferioară și numai femeile măritate au dreptul să poarte blidul. Am încercat de câteva ori să convingem femeile și fetele să lepede aceste podoabe, dar ele cedau cu mare greutate. După aceea gesturile lor dovedeau aceeași stingherire pe care o încearcă o femeie europeană dacă are sîinii goi. Buza inferioară le cădea atunci pe bărbie și înfățișarea lor nu era cu nimic mai plăcută decît cea dinainte.

Indienii din acest ținut sînt cam de aceeași înălțime cu noi ; trăsăturile feței lor sînt variate, caracteristică fiind numai expresia ochilor care nu este niciodată blîndă. Culoarea pielii lor este foarte negricioasă, fiind tot timpul expusă la aer, dar copiii lor se nasc albi ca și ai noștri. Au barbă mai puțină decît europenii, totuși destulă pentru a nu ne putea îndoii de existența ei. În general, par să aibă o constituție slabă, cel mai firav dintre mateloții noștri putînd lesne doborî în luptă pe cel mai viguros indian.

Lungile mele călătorii mi-au dat prilejul de a putea stabili comparații între diferitele popoare și îndrăznesc să afirm că indienii din Port des Français nu sînt eschimoși. Au fără îndoială o origine comună cu toți locuitorii din interiorul Canadei și din regiunile septentrionale ale Americii.

Eschimoșii se deosebesc de americani prin obiceiuri și printr-o fizionomie absolut specifică. De altfel, eschimoșii sînt un popor mai mult de pescari decît de vînători, care preferă grăsimile atît singelui cît și altor alimente și care mănîncă probabil în mod obișnuit peștele crud. Sînt atît de îndemînatici încît aproape că nu se deosebesc de foci : se rostogolesc în apă cu agilitatea amfibiilor. Fața lor este

pătrată, au ochi și picioare mici, pieptul lat și trupul mărunț. Nici una dintre aceste trăsături nu pare să li se potrivească indigenilor din golful Port des Français ; aceștia sînt mult mai înalți, slabi, firavi și neîndemînatici la construirea pirogilor, care sînt formate dintr-un arbore scobit, înălțat de fiecare parte cu cîte o scîndură.

Ei pescuiesc ca și noi, fie zăgăzuind rîurile, fie cu undița, sistem pe care îl practică cu destul de multă ingeniozitate : de fiecare undiță leagă o voluminoasă bășică de lup de mare și aruncă undița astfel prevăzută în apă ; fiecare pirogă azvîrle 12-15 undițe. Pe măsură ce peștii sînt prinși, ei tîrăsc bășicile care trag în urma lor pirogile ; astfel doi oameni pot supraveghea 12-15 undițe, fără a se osteni ținîndu-le în mînă.

Acești indieni au realizat progrese mult mai mari în meșteșuguri decît pe plan moral ; civilizația lor este mult mai avansată decît a băștinașilor din insulele răspîndite în Marea Sudului. Sînt însă înapoiți în ceea ce privește agricultura. Legînd omul de casă, asigurîndu-i hrana și trezindu-i teama de a-și vedea pustiit pămîntul pe care-l cultivă, agricultura este poate cel mai potrivit mijloc de îmblînzire a moravurilor și de determinare a sociabilității oamenilor.

Americanii din Port des Français se pricep la găuritul fierului, știu să lucreze arama, să toarcă părul diferitelor animale și să facă din această lînă țesături destul de asemănătoare cu cele de la noi. Nimeni nu împletește mai artistic decît ei pălării și coșuri de trestie ; mai știu să alcătuiască desene destul de plăcute la vedere și să sculpteze în lemn sau în piatră statui nu prea stîngace, reprezentînd oameni sau animale ; cizelînd bucăți de serpentin, fac bijuterii cărora le dau un luciu ca de marmură.

După cum am spus, la intrarea în port se aflau șapte pirogi naufragiate. Judecînd după singura pirogă salvată, acestea aveau între 30 și 40 picioare lungime, o lățime de 4 picioare și o adîncime de 6 picioare. Numai cu pirogi de asemenea dimensiuni pot eschimoșii să parcurgă drumuri atît de lungi și să facă comerț pînă în această parte a Americii ; este foarte probabil că aduc fier și felurite alte articole, căpătînd în schimb piei de vidră, atît de căutate pe la ei. Forma pirogilor scufundate, precum și marea cantitate de piei adunate acolo spre a fi vîndute străinilor par să întărească presupunerea mea. Recunosc că nu susțin decît cu oarecare rezerve această teză, deși este singura care pare să explice originea fierului și a altor mărfuri europene pe care le-am văzut la băștinași.

Am mai vorbit despre patima acestor indieni pentru jocurile de noroc ; trebuie să arăt că preferința lor se îndreaptă către unul care se joacă cu 30 de așchii, purtînd fiecare cîte un semn distinctiv, ca zarurile noastre. Șapte dintre ele sînt ascunse ; oamenii joacă pe rînd și cel care se apropie mai mult de numărul înscris pe cele șapte așchii ascunse cîștigă un obiect dinainte stabilit – de obicei o bucată de fier sau un topor. În timpul jocului par necăjiți și îngîndurați, iar dacă pierd se înfurie rău.

Închei descrierea acestor popoare spunînd că n-am observat la ei nici o urmă de antropofagie ; dar este o practică atît de generală la indienii din America încît, dacă ar fi fost în război și ar fi capturat un prizonier, ar fi trebuit să mai adaug această trăsătură la tabloul pe care l-am făcut.

AUGUST 1786. PLECAREA DIN PORT DES FRANÇAIS

În sfârșit, am părăsit acest loc atît de funest pentru noi. În ultimele zile ale lui iulie ridicarăm pînzele, plecînd cu o briză foarte slabă. La 1 august eram atît de departe încît nu mai vedeam coasta.

INTRAREA ÎN CROSS-SOUND. RECUNOAȘTEREA UNUI
MARE GOLF

Începuturile noului nostru drum n-au fost prea fericite : pînă la amiaza zilei de 4 august am avut parte numai de ceață, ploaie și lipsă de vînt. La $57^{\circ} 45'$ latitudine nordică, am zărit uscatul la o depărtare de trei leghe. Din pricina ceței, nu vedeam însă deslușit. Către ora patru, ceața s-a risipit și am identificat intrarea în Cross-Sound, care mi se părea că formează două golfuri foarte adînci, unde probabil se găseau locuri bune de ancorat.

La Cross-Sound se termină munții înalți, acoperiți cu zăpadă, ale căror piscuri se ridică pînă la 1300–1400 de stînjeni. Coasta de sud-est a ținutului Cross-Sound, deși are o înălțime de 800–900 de stînjeni, este acoperită cu arbori pînă sus. Lanțul de munți părea că se prelungește în interiorul Americii.

Mă învoisem cu d. de Langle să ne întîlnim în portul natural Monterey¹, în cazul cînd am fi fost siliți să ne despărțim în aceste șase săptămîni de navigație grea. Astfel am explorat această parte a coastei Americii, recunoscînd și fixînd toate punctele principale, înregistrînd totodată curenții destul de puternici care ne-au abătut uneori din drum, precum și vînturile care ne asaltaseră. În ziua de 5 august zării un cap la sudul intrării în Cross-Sound și-i dădui numele de Cap Cross. Tot atunci am recunoscut și golful insulelor descrise de Cook.

¹ Monterey : golf pe coasta Californiei. Din 1770 se stabilise acolo o colonie spaniolă. — N. R.

În zilele următoare, am văzut că în această parte coasta Americii este mărginită pe o mare distanță de un arhipelag important, iar continentul se afla destul de depărtat în spatele acestor insule, prin care trebuie să existe porturi bune și golfuri frumoase. Unul dintre ele l-am numit golful Cirikov, iar capul dinspre sud l-am numit capul Cirikov, în cinstea celebrului navigator rus care, în anul 1741, acostase în această parte a Americii. În seara aceleiași zile, am dat unui grup de insule, despărțite de continent printr-un canal de patru-cinci leghe, numele de insulele La Croyère, după numele geografului francez care se îmbarcase cu căpitanul Cirikov¹ și murise în timpul acelei expediții. De la 55° pînă la 53° latitudine, văzduhul era plin de un soi de cufundaci, denumiți de Buffon *păsări de Kamciatka*; sînt de culoare neagră, cu ciocul și labele roșii, iar pe cap au două moțuri albe. Aceste păsări nu se îndepărtează niciodată mai mult de cinci sau șase leghe de uscat. Cînd le întîlnești în ceață, poți fi sigur că nu ești prea departe în larg. Am împușcat două, pe care le-am împăiat. Înainte de călătoria lui Bering, aceste păsări nu erau cunoscute.

În ziua de 19 august am observat un cap foarte proeminent, prelungit spre sud. Dincolo de el, către est, nu se putea vedea nimic. Am ajuns așadar la concluzia că acolo se termină coasta Americii — după cum, la sud, ea se termină prin vîrfurile meridionale ale Californiei — și că între acel colț și coastă trebuie să existe un golf sau un canal asemănător cu Marea Californiei. În zilele următoare, m-am convins că presupunerea mea era întemeiată. Am intrat în golf, parcurgînd vreo 30 de leghe la nord, dar timpul nu ne-a îngăduit să prelungim explorarea acestei coaste. Ne-am mulțumit deci să stabilim precis deschiderea golfului, care este de 30 de leghe, de la colțul vestic, pe care l-am văzusem mai întîi și căruia i-am dat numele de capul Hector, pînă la colțul estic, pe care l-am numit capul Fleurieu.

Nu mai puteam pierde nici o clipă în drum spre capul Monterey. În tot timpul acestei expediții, imaginația mea trebuia să zboare două, trei mii de leghe înaintea vasului, deoarece drumul ce aveam de parcurs în cele două emisfere depindea în mare parte de anotimpuri și de musoni. În ziua de 24 august recunoscu un grup de insule plate, fără arbori, fără tufișuri, deși coasta lor era acoperită cu ierburi și cu lemne aduse de apă; le-am dat numele de insulele Sartine. În ziua următoare am rectificat latitudinea și longitudinea capului împădurit, pe care căpitanul Cook le stabilise la 50° latitudine nordică și 130° 20' longitudine vestică față de meridianul Parisului. Noi am găsit 4' plus

¹ Aleksei Ilici Cirikov, mare explorator rus de la care a rămas prima descriere a țărmurilor de nord-vest ale Americii (1741). — N. R.

la sud și 5' plus la est. Valorile noastre sînt mai demne de încredere, atît din pricina metodelor noastre mai precise cît și din pricina faptului că noi ne-am apropiat mai mult de acest cap. Trebuie să observ aici precizia uluitoare a noilor metode ; în mai puțin de un secol, ele vor izbuti să determine poziția precisă a fiecărui punct de pe glob și vor contribui la progresul geografiei mai mult decît toate cercetările făcute de-a lungul veacurilor pînă în ziua de azi.

La 5 septembrie ne aflam la $42^{\circ}58'56''$ latitudine nordică, traversînd un grup de nouă insule mici, mai degrabă niște stînci golașe, cu înfățișare hidoasă, cărora le-am dat numele de insulele Necker. În această parte a Americii, cerul este mult mai puțin senin decît în alte ținuturi cu aceeași latitudine, unde navigatorii se bucură măcar din cînd în cînd de o bună vizibilitate deasupra orizontului. În ziua de 7 septembrie, în vîrfurile muntelui aflat la răsărit de noi, am descoperit un vulcan ; flăcările țîșneau cu putere, dar după scurt timp o ceață deasă ne ascunse această priveliște. Ca de obicei, ceața m-a obligat să mă îndepărtez de uscat. Dacă mi-aș fi urmat drumul paralel cu coasta în această negură deasă, puteam să mă izbesc de o insulă sau de o stîncă din apropierea continentului.

SOSIREA LA MONTEREY

În sfîrșit, înaintînd mereu spre sud, în ziua de 12 septembrie socotii că trebuie să ne aflăm foarte aproape de coastă ; de fapt, în jurul bastimentelor noastre zburau mai multe păsări de uscat și am prins chiar un șoim, de dimensiunea unei găini mari. Ceața se menținu toată noaptea, iar a doua zi, la ora zece dimineața, am zărit uscatul, învăluit în ceață și foarte aproape de noi. Era cu neputință de reperat coasta. M-am apropiat atunci pînă la o leghe de țărm, de unde am văzut deslușit brizantii ; sonda îmi arăta o adîncime de 20 de brațe. Deși nu încăpea îndoială că ne aflam în golful Monterey, ceața era atît de deasă încît ne-a fost cu neputință să distingem așezarea spaniolă. Cînd s-a înnoptat, am ieșit la larg. De-abia la ziuă am navigat din nou spre uscat, într-o ceață deasă care nu s-a risipit decît la prînz. Atunci am urmat foarte de aproape coasta și la ora trei după-amiază am recunoscut fortul de la Monterey, iar în radă, două bastimente cu cîte trei catarge. Vîntul potrivnic ne obligă să ancorăm la depărtare de două leghe în larg, pe o adîncime de 45 de brațe, fund mîlos ; a doua zi, ne-am apropiat la vreo jumătate de leghe de uscat și am ancorat pe o adîncime de 12 brațe. Comandantul celor două bastimente aflate în radă, don Estevan Martinez, ne trimisese în timpul nopții doi piloți,

deoatece fusese înștiințat de către viceregele Mexicului ca și de guvernatorul acestui *presidio*¹ că s-ar putea să sosim în golful Monterey.

Înainte de a descrie golful, cred că este cazul să-mi expun părerea cu privire la pretinsul canal Saint-Lazare, despre care vorbește amiralul Fuentes. Informația dată de el este atât de absurdă încît simpla judecată sănătoasă o respinge cu dispreț ; eu însă sînt aproape sigur că de la Cross-Sound, sau cel puțin de la golful Los Remedios, pînă la capul Hector, toți navigatorii au găsit insule numai pe paralela 52°, și că între aceste insule și continent există un canal avînd de la est la vest o lățime mai mult sau mai puțin considerabilă ; dar eu nu cred că ea, depășește 50 de leghe, de vreme ce la gurile sale, între capul Fleurieu și capul Hector canalul nu are mai mult de 30 de leghe.

DESCRIEREA GOLFULUI MONTEREY

Golful Monterey, mărginit la nord de capul Anului Nou și la sud de coasta Chiparoșilor, are o deschidere de opt leghe îndreptată de la nord spre sud și o profunzime de aproape șase leghe spre est. Pe coastă, pămîntul este plat și nisipos, iar valurile se rostogolesc pînă la dunele de nisip de pe coastă cu un zgomot care se aude pînă la mai mult de o leghe.

În nordul și sudul insulei, terenul este mai înalt și acoperit cu arbori. Balene în număr neînchipuit de mare ne înconjurau. Nu se speriau de noi, ci în fiecare minut, la depărtare de jumătate bătaie de pistol de fregatele noastre, improșcau cu apă, răspîndind totodată în aer un miros greu și puternic. Acest fenomen care pe noi ne-a uluit, li s-ar fi părut natural pescarilor din Groenlanda sau din Nantucket.

Coastele golfului Monterey sînt învăluite în cețuri aproape veșnice, de aceea este destul de greu să te apropii de ele. Dacă n-ar avea acest neajuns, golful ar fi unul din cele în care s-ar putea aborda foarte ușor. Pînă la o distanță de aproape un cablu de țarm, nu există nici o stîncă ascunsă sub apă, iar dacă ceața e deasă, se poate ancora pe această porțiune în așteptarea unui moment de înseninare care ar permite să se vadă fortul spaniol situat în unghiul format de coasta de sud cu cea de est.

Marea era acoperită de pelicani. Se pare că aceste păsări nu se depărtează niciodată mai mult de cinci, șase leghe de uscat, așa încît

¹ *Presidio* : nume dat așezărilor spaniole din acele regiuni, avînd o organizare civilo-militaro-religioasă. — N. R.

navigatorii care le întâlnesc în ceață pot fi siguri că se află aproximativ la această depărtare de uscat.

Un locotenent-colonel care-și are reședința la Monterey este guvernatorul celor două Californii. Guvernământul său are o circumferință de mai bine de opt sute de leghe, dar adevărații lui supuși sînt numai 282 de soldați din cavalerie care formează garnizoana celor cinci mici forturi, precum și posturile alcătuite din patru, cinci oameni fiecare, de pe lîngă cele 25 de misiuni sau parohii existente în vechea și noua Californie. Această armată atît de redusă este totuși suficientă pentru a domina vreo 50 000 de indieni nomazi din această întinsă parte a Americii ; dintre ei, aproape zece mii s-au creștinat. Indienii de aici sînt în general mici de statură, slabi. De altfel, ei nu au atins gradul de dezvoltare a națiunilor din sud nici în meșteșuguri, nici în civilizație. Culoarea pielii lor se apropie de aceea a negrilor, dar nu au părul lînos, ci dimpotrivă lung și foarte aspru. Ei îl taie cam la o jumătate de palmă de la rădăcină.

AMĂNUNTE ISTORICE DESPRE CELE DOUĂ CALIFORNII

Cu multă pricepere mînuiesc acești indieni arcul ; au doborît de față cu noi păsări foarte mici ; e drept că le țintesc cu o răbdare ne-maipomenită : se ascund, și furișîndu-se pe lîngă vînat nu trag decît de la 15 pași.

Față de animalele mari au o tactică și mai deosebită. Am văzut un indian care purta pe cap un cap de cerb și înainta în patru labe, prefăcîndu-se că paște iarbă. Pantomima lui era atît de firească încît toți vînătorii noștri ar fi tras în el de la 30 de pași, dacă n-ar fi fost înștiințați de această stratagemă. În acest chip ei se apropie cît se poate de mult de cireada de cerbi și-i omoară cu săgeata.

Lorette, singurul *presidio* spaniol din vechea Californie, se află pe coasta de est a acestei peninsule. Garnizoana se compune din 54 de cavaleriști. În *Istoria Californiei*, de părintele Vénégas, se menționează data întemeierii fortului Lorette și se arată diferitele misiuni pe care acesta a avut sarcina să le apere. Țara este nesănătoasă. Provincia Sonora, care se mărginește la răsărit cu Marea cea Rumenească¹ și la apus cu California, este mult mai atrăgătoare pentru spanioli. În acest ținut ei găsesc un pămînt mai rodnic și mine bogate, ceea ce în ochii lor valorează mult mai mult decît pescuitul perlelor din peninsulă,

¹ Marea Rumenească — *Mar Vermelho*, nume dat în primele timpuri golfului Californiei. — N. R.

unde se cere un număr mare de sclavi scufundători, pe care adeseori nu și-i pot procura decât cu mari greutate. Dar California septentrională, deși este foarte departe de Mexic, pare să prezinte și mai multe avantaje. Prima așezare spaniolă de acolo se află la San Diego și a fost întemeiată abia la 26 iulie 1769. Este cel mai îndepărtat *presidio* spre sud, așa cum San Francisco este cel mai îndepărtat spre nord. În anul 1770, călugări franciscani și-au întemeiat aici prima lor misiune.

O nouă ramură de comerț i-ar putea aduce națiunii spaniole foloase mult mai mari decât minele bogate din Mexic. Aerul sănătos, fertilitatea solului și în sfârșit abundența blănurilor care găsesc o piață asigurată în China fac din această parte a Americii un ținut neasemuit mai bogat în resurse decât vechea Californie, unde clima e insalubră și solul steril, neajunsuri ce nu pot fi răscumpărate de cele câteva perle ce trebuie smulse fundului mării. Nu există țară mai bogată în pește și vînat de toate soiurile : iepurii sălbatici, iepurii domestici și cerbii sînt foarte numeroși alături de potîrnichile cenușii moțate și alte păsări de tot soiul.

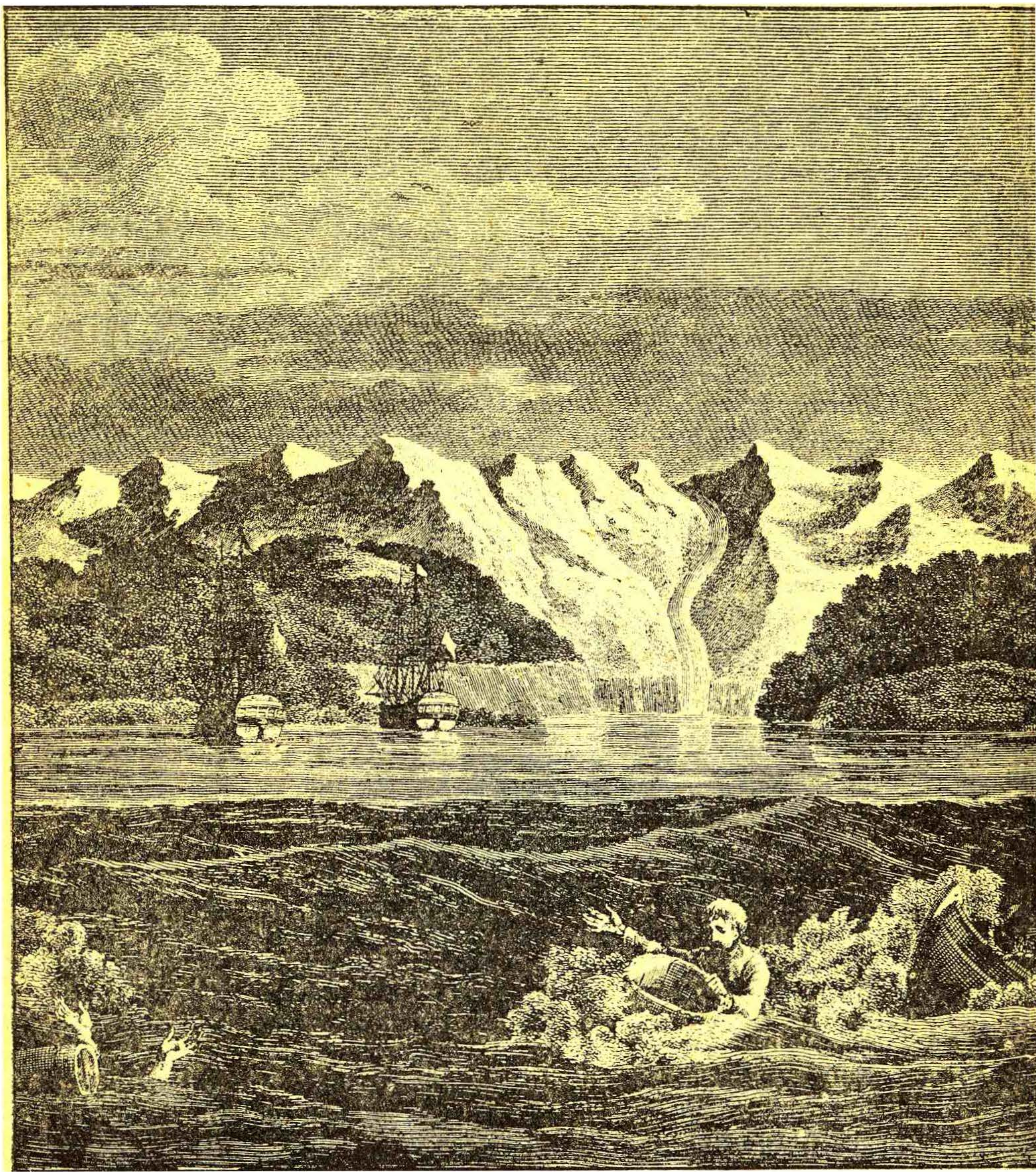
Printre păsările de pradă, am văzut vulturi cu capul alb, șoimi mari și mici, coroi, ulii, vulturi negri, bufnițe și corbi. Pe lacuri și pe malurile mării se întîlnesc în cantități uriașe toate speciile de păsări de apă.

Pămîntul de asemenea este nespus de roditor. Legumele cresc foarte bine. Recoltele de porumb, orz, grîu, mazăre nu se pot asemui decât cu cele din Chile. Agricultorii europeni nici nu-și pot închipui o asemenea fertilitate a solului. Producția medie de grîu reprezintă între șaptezeci și optzeci de ori sămînța pusă în pămînt, iar producția maximă ajunge pînă la o sută de ori cantitatea semănată. Pomii fructiferi sînt încă foarte rari, dar clima li se potrivește de minune. Se deosebește foarte puțin de cea din sudul Franței.

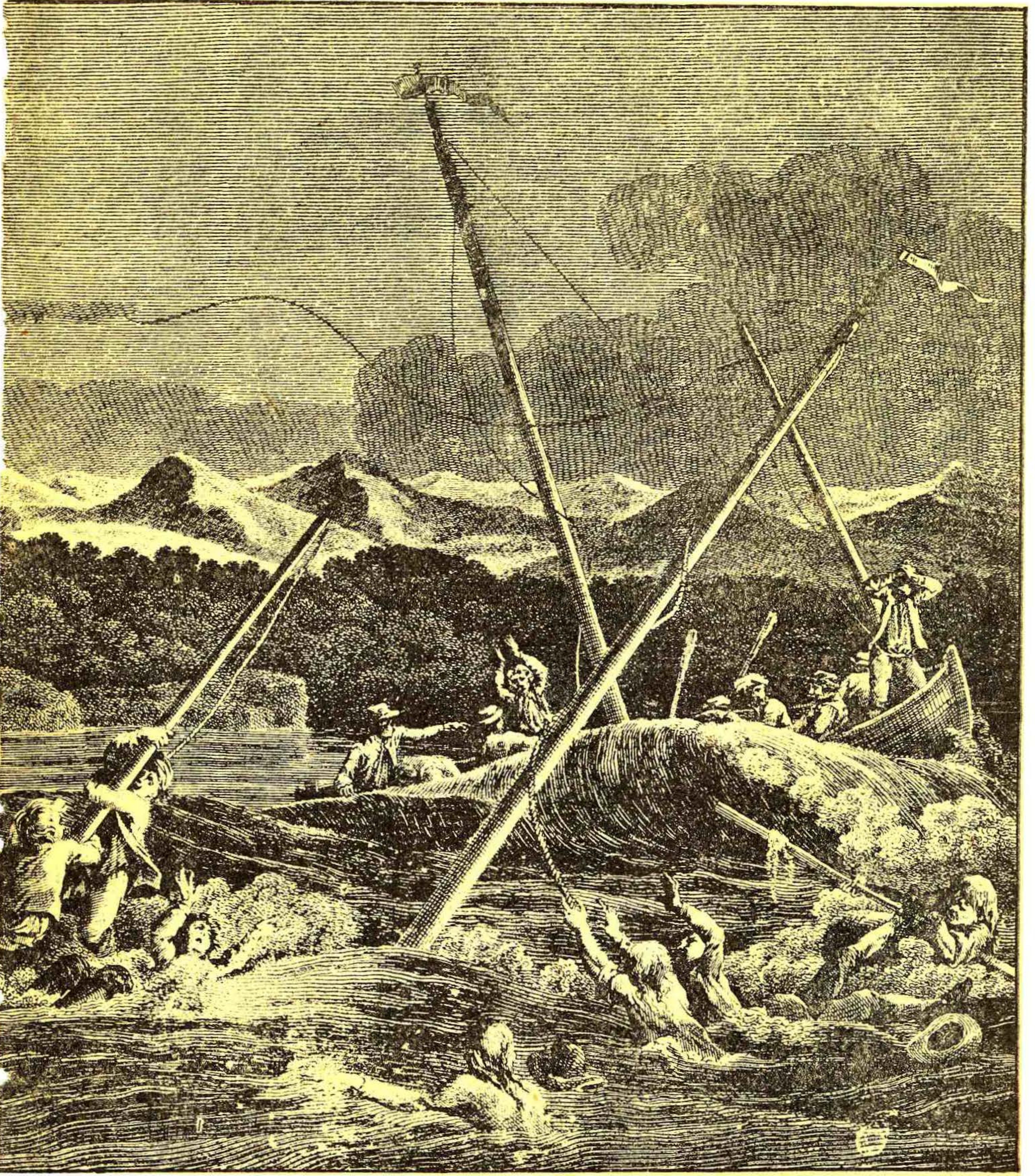
În păduri se găsesc mai ales pini, chiparoși, stejari verzi și platani occidentali. Pămîntul, deși în mare parte de origine vegetală, este totuși nisipos și afînat ; eu cred că fertilitatea lui se datorește umezelii din aer. Apa curgătoare cea mai apropiată de *presidio* trece la o depărtare de două leghe : pîrîul ce curge pe lîngă misiunea Saint-Charles a fost numit de către vechii navigatori rîul Carmel. Această apă, care oferă misionarilor și indienilor o băutură sănătoasă și gustoasă, ar putea sluji, cu puțină muncă, și la irigarea grădinilor lor.

Colibele indienilor sînt cele mai mizerabile locuințe ce se pot întîlni la vreun popor. Vreo zece brațe de paie, așezate pe țărुși înfipti în pămînt, îi apără mai mult sau mai puțin de ploaie sau de vînt, iar cînd vremea e frumoasă, mai mult de jumătate din colibă este descoperită. Singura lor precauție este ca fiecare să aibă în apropierea

colibei o rezervă de două-trei grămezi de paie. Această arhitectură, atît de obișnuită în cele două Californii, nu s-a schimbat cu nimic în pofida rugăminților misionarilor. Indienii spun că le place aerul, că este mai ușor să dai foc casei cînd este năpădită de insecte și că poți construi alta la fel în mai puțin de două ceasuri. Indienii neconvertiți – care-și schimbă adeseori locuința, ca de altfel toate popoarele de vînători – au un motiv în plus pentru a nu renunța la obiceiul lor : acela de a nu fi legați de un anumit loc.

Indienii au pielea de culoare neagră. Casa călugărilor, magaziiile lor construite din cărămidă tencuită, aria pe care se calcă griul, boii, caii, în sfîrșit totul îmi reamintește de o așezare de la San Domingo sau din orice altă colonie. Bărbații și femeile se adună cînd se trag clopotele, un călugăr îi însoțește cînd merg la lucru, la biserică, precum și în toate celelalte activități. Trebuie s-o spunem cu mîhnire : asemănarea cu o închisoare este atît de perfectă, încît am văzut bărbați și femei cu cătușe, alții cu picioarele legate de butuc, în sfîrșit, am fi putut auzi chiar și lovituri de bici, deoarece și această pedeapsă este admisă.

Călugării, răspunzînd diferitelor noastre întrebări, ne-au dat toate lămuririle despre regimul acestei „comunități religioase“, căci alt nume nu-i pot da acestei organizații : ei înșiși sînt șefii spirituali și pămîntești, și ca atare administrează produsele pămîntului. Oamenii muncesc șapte ore pe zi ; pentru rugăciune li se acordă două ore pe zi în zile de lucru și patru, cinci duminica și în zi de sărbătoare. Aceste zile sînt consacrate în întregime odihnei și slujbei religioase. În sfîrșit, pentru a completa comparația cu comunitățile religioase, trebuie să mai spun că din clipa în care neofitul a fost botezat, se presupune că s-a legat pe veșnicie ; de aceea, dacă fuge din comunitate pentru a se întoarce la părinții săi, în satele independente, misionarii îl somează de trei ori să se întoarcă. Dacă refuză, ei fac apel la autoritatea guvernatorului care trimite soldați pentru a-l smulge din sînul familiei. Această măsură este desigur împotriva dreptului ginților, dar preoții au decis că nu pot boteza oameni atît de nedisciplinați, decît dacă guvernămîntul își ia răspunderea să le fie nași și deci garantează perseverența lor.

Am vrut să asistăm la distribuirea hranei ; și deoarece în această comunitate zilele decurg toate la fel, prin descrierea unei singure zile, voi da cititorului imaginea unui an întreg.

Indienii, ca și misionarii, se scoală o dată cu soarele, apoi se duc la rugăciune și la slujba religioasă care durează un ceas. În acest timp, în mijlocul platoului se fierbe în trei ceaune mari făină de orz, al cărui bob a fost prăjit înainte de a fi măcinat. Indienii numesc această

fiertură *atole* și le place foarte mult, cu toate că nu e dreasă nici cu unt, nici cu sare ; pentru noi ar fi o mâncare foarte puțin gustoasă. Masa durează trei sferturi de ceas ; după aceea toți merg la lucru. Unii lucrează pământul cu ajutorul boilor, alții sapă în grădină, în sfârșit fiecare om îndeplinește câte o sarcină în folosul comunității, fiind întotdeauna supravegheat de unul sau doi călugări. Femeile nu muncesc decît în gospodăria lor, își vād de copii, prăjesc și macină orzul. Această din urmă operație este îndelungă și anevoioasă, deoarece indienii folosesc doar un fel de tăvălug cu care zdrobesc grăunțele pe o piatră. D. de Langle, asistînd la această operație, le-a dăruit misionarilor moara sa¹ ; un serviciu mai mare nu le putea face. De acum înainte, patru femei vor putea produce ceea ce produceau înainte o sută ; astfel le va rămîne timp pentru a toarce lîna luată de pe oi și pentru a lucra țesăturile lor primitive.

La prînz, clopotele anunță masa. La ora două se întorc cu toții la lucru, muncind pînă la ora cinci. Apoi urmează rugăciunea de seară care durează aproape un ceas. După aceea, se distribuie din nou câte o porție de *atole*, întocmai ca la masa de prînz.

Recompensele speciale constau în mici cantități de grîne, din care indienii își fac plăcinte pe care le coc sub jeratic. În zilele de sărbătoare li se dă și carne de vacă ; mulți o mănîncă crudă, mai ales grăsimia pe care o socotesc o mâncare minunată. Adeseori sînt lăsați să pescuiască sau să vîneze pe seama lor ; la întoarcere, ei dăruiesc de obicei misionarilor cîtiva pești sau o parte din vînat. Femeile cresc, în jurul colibelor, găini ale căror ouă le mănîncă copiii. Găinile sînt proprietatea indienilor, ca și îmbrăcămintea și alte mici obiecte casnice sau scule de vînațoare. N-am auzit să fi furat vreodată ceva unul de la celălalt, cu toate că atunci cînd nu rămîne nimeni în colibe, ele sînt închise doar printr-un mănunchi de paie așezat în fața intrării.

Asemenea obiceiuri pot părea patriarhale unora dintre cititori, dar ei uită că în aceste așezări nu există de fapt o gospodărie, nu se găsește nici un obiect la care ar putea rîvni cei din coliba vecină. De vreme ce hrana le este asigurată, ei nu mai au alte cerințe.

Un ceas după cină, călugării închid sub cheie pe toate femeile ai căror bărbați nu sînt acasă, precum și pe fetele peste vîrsta de nouă ani ; în tot timpul zilei, paza lor este încredințată unor femei mai bătrîne. Toate aceste precauții sînt însă insuficiente : noi am văzut bărbați cu picioarele la butuc și femei cu cătușe pentru că au înșelat vigilența acestor Arguși feminini, cărora doi ochi le erau prea puțin.

¹ El își construise alta, cu aripi, pe care a folosit-o în restul expediției. — N. A.

Indienii convertiți și-au păstrat toate obiceiurile pe care noua lor religie nu le interzicea : aceleași colibe, aceleași jocuri de noroc, aceleași veșminte. Ei continuă să-și vopsească corpul în negru când sînt în doliu. Misionarii au fost siliți să tolereze un astfel de obicei, pentru că acești oameni sînt foarte legați de prietenii lor. Ori de cîte ori li se aduce aminte de ei, îi podidește plînsul, cu toate că aceștia au murit de mult ; se consideră chiar jigniți dacă cineva, din greșeală, le pomenește numele în fața lor. Se simt mai legați de prieteni decît de familie. Copiii abia își recunosc tatăl și părăsesc coliba lui de îndată ce sînt în stare să-și procure singuri cele necesare traiului ; rămîn însă legați de mama lor, care i-a crescut cu mult drag și nu i-a bătut decît atunci cînd au dat dovadă de lașitate în micile lupte cu copiii de aceeași vîrstă.

Bătrînii care nu mai au putere să vîneze sînt întreținuți de tot satul, și în general sînt respectați. Indienii independenți duc adeseori lupte între ei, dar teama de spanioli îi face să le respecte misiunile ; aceasta este o cauză importantă a sporirii satelor creștine.

Ni s-a spus cu certitudine că băștinașii nu-i mîncău pe prizonieri, nici pe dușmanii uciși în război, dar că totuși, după ce au omorît pe cîmpul de luptă căpeteniile dușmanului, bărbații foarte viteji mîncău cîteva bucăți din capul lor, nu atît din ură și răzbunare cît în semn de omagiu adus valorii celor răpuși, fiind convinși că mîncînd din ei vor deveni la rîndul lor mai viteji ; ca și în Canada, ei taie părul învinșilor și le scot ochii pe care știu să-i conserve foarte bine și îi păstrează cu grijă, ca o mărturie a victoriei lor. Pe morții lor îi ard, iar cenușa o pun în moraiuri.

Un fapt demn de semnalat este că la indienii independenți patima jocului atinge asemenea proporții încît mizează pînă și pe femeile lor. Ei nu cred în nici o dumnezeire, nici în viața viitoare, spre deosebire de cîteva națiuni din sud care aveau unele idei confuze despre Dumnezeu încă înainte de venirea misionarilor : ei credeau că paradisul se află în mijlocul mării, unde cei aleși se bucură de o răcoare pe care n-o găsesc niciodată în nisipul încins de pe meleagurile lor ; iar infernul și-l închipuiau în văgăunile munților.

Misionarii, fie pe baza unei prejudecăți, fie din propria lor experiență, sînt convinși că inteligența acestor oameni nu este destul de dezvoltată, de aceea nu dau împărtășanie decît unui număr restrîns dintre ei. Dar regimul practicat în misiuni, după cum am arătat mai sus, este cel mai nimerit pentru a-i menține în bezna în care lîncezesc. Tot ce fac ei este numai în vederea recompenselor din viața viitoare, dar nu cunosc nici măcar îndeletnicirile cele mai obișnuite, ca de pildă mica chirurgie din satele noastre. De aceea, o mulțime

de copii mor din cauza unor hernii care cu puțină pricepere s-ar fi putut tămădui. Chirurghii de pe fregatele noastre au avut norocul să opereze câțiva copii și să-i învețe să folosească bandaje speciale.

Misionarii franciscani sînt aproape toți europeni ; ei au un colegiu în Mexic, al cărui comandant pentru America este generalul ordinului franciscan. Acest colegiu nu depinde de șeful provincial al franciscanilor din Mexic, superiorii săi fiind în Europa.

Viceregele este azi singurul judecător al conflictelor dintre diferitele misiuni care recunosc autoritatea comandantului de la Monterey. Acesta din urmă este însă obligat să le pună la dispoziție forțe armate ori de cîte ori i se cer.

Deoarece soldații ne-au adus nenumărate mici servicii, am cerut comandantului autorizația de a le dăruia cîte o bucată de postav albăstru. Misiunilor le-am trimis pături, țesături, mărgelile, precum și diverse obiecte mărunte ce le-ar putea fi de folos.

În ziua de 22 septembrie ne-am luat rămas bun de la comandantul, misionarii și indienii care ne-au primit cu atîta prietenie. În aceeași seară, după ce totul a fost îmbarcat, eram gata să ridicăm pînzele. Aveam pe bord tot atît de multe provizii ca la plecarea din Concepción. În ziua de 23, vîntul fu potrivit, de aceea abia în ziua de 24 am putut pleca, pe o briză de vest.

În timp ce echipajele noastre fuseseră ocupate să strîngă apa și lemnele necesare, d. Dagelet și-a instalat aparatele pe uscat, pentru a stabili cu cea mai mare precizie latitudinea fortului Monterey. A regretat mult că împrejurările nu ne-au îngăduit să rămînem aici vreme mai îndelungată, pentru a putea face o nouă comparație între cronometrele noastre marine ; dar nu trebuie să uităm că noi comparăm în fiecare zi longitudinea rezultată din datele cronometrului cu cea pe care ne-o dădea observația distanței dintre lună și soare, operație ce se făcea pe bordul ambelor fregate, iar potrivirea permanentă între aceste rezultate asigura precizia datelor stabilite de noi.

ZADARNICE CĂUTĂRI ALE INSULEI NOSTRA SENORA DE LA GORTA

Plecînd de la Monterey, hotărîsem să mă îndrept spre sud-vest, pînă la 28° latitudine, paralelă pe care unii geografi au situat insula Nostra Senora de la Gorta. Toate cercetările mele pentru a afla numele navigatorului care a făcut odinioară această descoperire au fost zadarnice. Degeaba am răsfoit notele mele și toate jurnalele de călă-

torie tipărite, aflate pe bordul celor două fregate ; n-am mai găsit nici istoricul și nici romanul acestei insule. De aceea, cred că geografi au continuat să atribuie acestei insule un loc în Marele Ocean numai inspirați de harta găsită de amiralul Anson pe galionul de Manilla.

Vânturile contrare, apoi calmurile ne-au reținut încă vreme de două zile în largul golfului Monterey ; dar curînd vîntul se stabilizează la nord-vest, îngăduindu-mi să ajung pe paralela 28° pe care aveam de gînd să parcurg un spațiu de 500 de leghe pînă la longitudinea atribuită insulei Nostra Senora de la Gorta. Acest drum îl făcusem mai puțin cu speranța de a descoperi insula, cît cu dorința de a o șterge de pe hartă deoarece, spre binele navigației, toate insulele ale căror longitudine și latitudine au fost greșit stabilite, ar trebui să fie date uitării și șterse de pe hărți, pînă în momentul cînd prin observații exacte, cel puțin cu privire la latitudine, li se va putea indica poziția reală.

La început am navigat în condiții bune, dar în ziua de 18 octombrie vîntul se schimbă spre vest și se statornici cu îndărătnicie, de parcă m-aș fi aflat la latitudine înaltă. Vreme de opt, zece zile, ne-am luptat cu aceste piedici ; ploile și uraganele aproape că nu conteneau ; umezeala dintre punțile fregatelor noastre ajunsese extrem de mare ; toate efectele mateloților se udaseră și mă temeam ca nu cumva scorbutul să fie urmarea vremii rele. De fapt, la data aceea nu aveam încă nici un bolnav pe bord dar călătoria noastră, deși fusese destul de lungă, era abia la început, față de spațiul imens ce-l aveam încă de parcurs. Planul vast al expediției noastre nu speria pe nimeni, dar pînzele și greementele noastre ne atrăgeau în fiecare zi atenția că de 16 luni fără întrerupere eram pe mare. În fiecare moment ni se rupeau din manevre, iar velarii noștri nu mai pridideau să cîrpească pînzele, care erau aproape complet uzate. Aveam desigur pe bord vele de schimb, dar lungimea călătoriei noastre ne impunea cele mai mari economii. Aproape jumătate din parîme nu se mai puteau folosi și eram departe de a fi măcar la jumătatea navigației noastre.

DESCOPERIREA INSULEI NECKER

La 23 noiembrie, pe paralela $24^{\circ}4'$ latitudine nordică și $165^{\circ}2'$ longitudine vestică am fost înconjurați de niște păsări asemănătoare cu pelicanii, de fregate și de rîndunele de mare, care de obicei nu zboară departe de uscat. Navigam cu mai multă prudență, reducînd velatura în timpul nopții. În seara zilei de 4 noiembrie, zărirăm o insulă la patru, cinci leghe în vest ; părea destul de mică, dar noi nădăjduiam că nu era singură.

Am dat semnalul să rămînem în vînt și trecurăm noaptea bord la bord, așteptînd cu nerăbdare să se lumineze de ziuă spre a ne continua descoperirea. La 5 noiembrie, ora cinci dimineată, ne aflam la trei leghe de insulă. Cu vîntul din pupă, am pornit în recunoașterea ei. I-am strigat fregatei „L'Astrolabe” să meargă înainte pentru a lua măsuri de ancorare, dacă coasta i-o îngăduia și să caute un golf unde s-ar putea debarca.

Această insulă foarte mică nu este decît o stîncă lungă de vreo 500 de stînji și înaltă de cel mult 60 de stînji. Nu se vede pe ea nici un arbore ; în schimb, spre vîrf, iarba pare a crește din belșug. M-am apropiat pînă la o treime de leghe. Coasta era abruptă ca un perete și marea se izbea de ea cu putere. Desigur, nu ne puteam gîndi la debarcare. I-am dat numele de insula Necker. Fiind stearpă, nu prezintă nici o însemnătate în sine, totuși cunoașterea ei este foarte importantă pentru navigatori, căroră le-ar putea fi fatală. După observațiile mele și după rezultatul sondajelor făcute, cred că insula Necker așa cum o vedem azi, nu este decît vîrfurile, sau, într-un fel, sîmburele unei insule mult mai mari, pe care marea a ros-o încetul cu încetul, ea fiind probabil formată dintr-o substanță moale sau solubilă. Stîncă ce apare azi este însă foarte dură și va rezista desigur încă veacuri întregi intemperiilor cît și asalturilor mării.

În ziua aceea am avut tot timpul veghi în vîrfurile catargelor. Vremea era cu grenuri și ploaie ; totuși, din cînd în cînd, cerul se însenina complet și orizontul nostru se întindea pînă la zece, douăzeci de leghe. La apusul soarelui, am avut un cer senin ca niciodată. N-am observat nimic în jurul nostru, dar numărul păsărilor nu scădea. Vedeam stoluri de sute și sute de zburătoare ale căror drumuri se încrucișau, ceea ce ne încurca în stabilirea punctului de pe orizont spre care se îndreptau.

PRIMEJDIE MARE. BASSE DES FRÉGATES FRANÇAISES

Pe înnoptate vizibilitatea era atît de bună, iar luna aproape plină răspîndea o lumină atît de puternică încît am crezut că pot naviga mai departe. Totuși am dat ordin să se strîngă toate aripile¹ și să se limiteze viteza fregatelor la trei sau patru mile pe oră. Vîntul bătea de la est iar noi navigam spre vest. Către ora unu și jumătate noaptea,

¹ *Aripi*: vele mici suplimentare servind la mărirea suprafeței principalelor vele pătrate ale navei. Se întind doar cînd vîntul este din pupă și favorabil ca intensitate și constanță. — N. R.

zărirăm brizanți la depărtare mai mică de două cabluri în prova fregatei noastre. „L'Astrolabe“ le văzu în același moment. Acest bastiment era ceva mai departe de ele decât „La Boussole“. În aceeași clipă, ambele nave veniră la babord, cu capul la sud-sud-est. Cum însă în timpul acestei manevre fregata noastră mai parcursese o bucată de drum, cred că ne-am aflat la mai puțin de un cablu de aceste stînci. Am ordonat să se sondeze : s-a găsit adîncimea de nouă brațe, fund stîncos ; imediat după aceea, adîncimea a fost de 10, apoi de 12 brațe și peste un sfert de ceas n-am mai găsit fund nici la 60 de brațe. Așadar scăpaserăm de cel mai iminent pericol întîlnit vreodată de un navigator și trebuie să recunosc că niciodată, în asemenea împrejurări, un echipaj nu s-ar fi putut menține în mai multă ordine și disciplină decât echipajul meu : cea mai mică scăpare în executarea manevrelor ce aveam de făcut pentru a ne îndepărta de stînci, ar fi provocat neapărat naufragiul nostru. Timp de vreo oră, am zărit încă parte din aceste stînci, tot mai departe spre vest. După trei ore le-am pierdut din vedere. Dar nu mi-era de ajuns că scăpasem de primejdie : doream ca navigatorii să nu mai fie expuși. În consecință, cînd se luminează de ziuă, ne-am apropiat de stînci ; curînd, am descoperit o mică insulă, mai bine zis o stîncă despîcată, avînd un diametru de cel mult 50 de stînji și o înălțime de 20—25 de stînji. Aceasta se afla la extremitatea de nord-vest a grupului de stînci care se întindea pe o lungime de peste patru leghe în linie dreaptă și la a cărei extremitate sud-estică era să pierim noi. Între insulă și stîncile din sud-est am zărit trei bancuri de nisip ce se ridicau cu cel mult patru picioare deasupra nivelului mării ; ele erau despărțite printr-o apă verzuie care nu părea mai adîncă de un braț. Stîncă cea mare era înconjurată de colți ce abia ieșeau din apă și o apărau împotriva talazurilor. Ea se află la 23 de leghe de insula Necker și i-am dat numele de Basse des Frégates Françaises (Bancul Fregatelor Franceze), pentru că puțin a lipsit ca acesta să fie ultimul punct al călătoriei noastre ¹.

M-am îndreptat apoi spre vest-sud-vest, sperînd să găsesc în sfîrșit pe acolo un pămînt de oarecare importanță. Cu regret m-am convins că insulele Necker și Basse des Frégates Françaises nu duceau spre un arhipelag locuit sau măcar locuibil. Speranțele mele nu s-au realizat ; în curînd păsările dispărură și noi pierdurăm orice nădejde de a face vreo descoperire.

¹ Se pare că cele două fregate au pierit într-o împrejurare asemănătoare. La Pérouse ne dă aici o descriere care este oarecum prezicerea morții sale. — *Nota ediției franceze.*

DESCRIEREA ȘI POZIȚIA REALĂ A INSULEI ASSOMPTION¹
DIN MARIANE. DETERMINAREA INSULELOR BASHEE²

În după-amiaza zilei de 14 decembrie, recunoscui insulele Mariane. Navigasem în așa fel încît să trec printre insulele La Mira, insula Deșartă și Insulele Grădinilor. Dar numele lor, trecute din greșeală pe hărți, ocupă locuri unde niciodată n-a existat pămînt, inducînd în eroare pe navigatorii care poate, într-o bună zi, le vor întîlni cu multe grade mai la nord sau mai la sud. Insula Assomption, care face parte dintr-un grup de insule atît de bine cunoscute, și asupra căreia există un studiu în mai multe volume, este situată pe harta întocmită de iezuiți și copiată apoi de toți geografilor, cu 30' prea mult la nord. Este aproape sigur că aceeași eroare s-a făcut și cu insula Uracea, ultima dintre insulele Mariane. Iezuiții au atribuit insulei Assomption — desigur prin aproximație — o circumferință de șase leghe : după măsurătorile noastre, circumferința ei se reduce însă la jumătate, iar punctul cel mai înalt este de aproximativ la două sute de stînjani deasupra nivelului mării. Cea mai întunecată imaginație nu-și poate închipui un loc mai urît. După un drum atît de lung, orice peisaj terestru ar fi trebuit să ne pară încîntător, dar acest con perfect, a cărui circumferință ajunsese pînă la 40 de stînjani deasupra nivelului mării, era înspăimîntător de negru ; el ne-a întristat privirea și ne-a zădărnicit toate speranțele — cu atît mai mult cu cît de săptămîni întregi vorbeam despre broaștele țestoase și nucile de cocos pe care nădăjduiam să le găsim în insulele Mariane.

De fapt, am observat un grup de cocotieri, care însă ocupa abia a cincisprezecea parte din circumferința insulei, pe o fîșie lată de 40 de stînjani și care păreau că s-au tupilat în așa fel încît să fie la adăpost de vînturile de est. Acesta este singurul loc unde vasele puteau ancora, pe un fund de 30 de brațe cu nisip negru, ce se întinde pe o distanță de cel puțin un sfert de leghe. „L'Astrolabe“ ajunsese în locul de ancorare ; am fundarisit și eu ancora la o bătaie de pistol de fregată ; dar după ce am mai gonit vreo jumătate de cablu, ancora a dragat, am pierdut fundul și am fost obligat s-o ridic la bord. Eram pe un fund nisipos de o sută de brațe. Apoi am mai făcut două volte, înainte de a mă putea apropia de uscat. Acest mic incident nu m-a supărat prea mult, pentru că-mi dădeam seama că insula nu merita o escală lungă. Barca mea, comandată de d. Boutin, pornise la țarm, ca și barca de pe „L'Astrolabe“ în care se imbarcase chiar d. de Langle, împreună cu domnii de La Martinière, Vanjuas, Privat,

¹ Denumirea actuală : Assongsong. — N. R.

² În transcripție actuală : Basi. — N. R.

precum și cu părintele Receveur. Cu ajutorul ocheanului am observat că debarcarea lor s-a făcut cu mare greutate. Talazurile erau puternice peste tot, iar ei au profitat de un interval calm, aruncându-se în apă pînă la gît. Teama mea era ca reîntoarcerea să nu fie și mai grea, căci valurile se puteau înteți dintr-un moment într-altul. Acesta era singurul motiv care m-ar fi făcut să ancoriez acolo ; căci altfel eram tot atît de grăbiți să plecăm de aici pe cît fusesem de grăbiți să venim. Din fericire, la ora două după-amiază văzui bărcile noastre întorcându-se. „L'Astrolabe“ își ridică pînzele. D. Boutin îmi raportează că insula era mult mai îngrozitoare decît ni se părea nouă de la un sfert de leghe. Lava ce se scursese formase rîpe și văgăuni pe marginea cărora creșteau cocotieri piperniciți, de altfel foarte rari. Lava ieșind din crater a acoperit complet trunchiul conului pînă la o depărtare de vreo 40 de stîneni spre mare. Vîrfurile pare vitrificate, parcă ar fi din sticlă afumată. Eu n-am putut să disting niciodată acest vîrf, care este mereu învăluit de ceață, dar deși n-am văzut ieșind fum din el, mirosul de sulf pe care-l răspîndea pînă la o jumătate de leghe în larg mă face să cred că vulcanul nu este complet stins. Toate indiciile ne arătau că nici o făptură omenească și nici un patruped n-a avut nenorocirea să fie silit să trăiască acolo. În locul unde ancorasem, n-am văzut decît trei, patru păsări asemănătoare cu pelicanii ; dar cînd ne apropiarăm, vasele noastre fură înconjurate de un păsăret numeros.

Valurile produse de vînt alunecă pe coastă și formează de-a lungul ei o resacă atît de puternică, încît pretutindeni debarcarea este foarte primejdioasă. Din fericire, aveam destulă apă la bord pînă la sosirea noastră în China ; altminteri, ne-ar fi fost greu să ne-o procurăm la Assomption, chiar dacă, eventual, ar fi existat apă pe insulă. Oamenii noștri au găsit doar în crăpăturile cîtorva stînci puțină apă dulce care se păstra ca în niște vase, dar cea mai mare crăpătură nu conținea decît vreo șase sticle de apă.

La ora trei după-masă „L'Astrolabe“ își ridicase pînzele și ne văzurăm de drum la vest-cart-nord-vest, navigînd la trei, patru leghe de-a lungul uscatului care ne rămînea în nord-est-cart-nord. Aș fi dorit să determin poziția insulei Uracea, cea mai nordică din insulele Mariene, dar ar fi trebuit să pierd o noapte și eram foarte grăbit să ajung în China, temîndu-mă ca nu cumva navele pentru Europa să plece înainte de sosirea noastră. Doream cu orice preț să trimit în Franța rezultatul cercetărilor noastre pe coasta Americii, precum și jurnalul nostru de călătorie pînă la Macao. De aceea, pentru a nu pierde nici o clipă mi-am continuat drumul cu toate pînzele sus.

În canalul care separă insulele Mariene de Filipine, vîntul a fost puternic, marea foarte agitată, iar curenții ne duceau tot timpul spre sud,

cu o viteză de aproximativ o jumătate de nod pe oră. Pentru prima dată de la plecarea din Franța, fregata noastră făcu puțină apă, dar de îndată ce am sosit la Macao am înlăturat acest neajuns.

La 28 decembrie am recunoscut insulele Bashées, a căror longitudine fusese inexact stabilită de către amiralul Byron. După ce le-am determinat poziția, mi-am continuat drumul spre China, iar la 1 ianuarie 1787 am găsit fund pe 60 de brațe. A doua zi furăm înconjurați de foarte multe bărci pescărești care țineau marea, deși vremea era foarte urâtă ; ele păreau a nu ne lua în seamă. Felul în care acești oameni pescuiesc nu le îngăduie să se abată din drum pentru a acosta la nave : ei aruncă în mare năvoade extrem de lungi pe care nu le-ar putea ridica nici în două ore.

SOSIREA LA MACAO

În ziua de 2 ianuarie am recunoscut Piatra-Albă ; seara am ancorat la nord de insula Ling-Ting, iar a doua zi în rada Macao, după ce am trecut printr-un canal îngust, probabil puțin umblat, deși foarte frumos.

Pentru traversarea insulei Lamma am luat piloți chinezi. Cei care ne pilotaseră pînă la Macao refuzaseră să ne conducă la ancoraj grăbindu-se să plece cît mai iute în bărcile lor ; am aflat după aceea că dacă-i vedea cineva, mandarinul de la Macao ar fi cerut fiecăruia jumătate din suma primită de la noi. Asemenea contribuții se percep de obicei după cîteva bătaii zdravene. Poporul chinez ale cărui legi sînt atît de lăudate în Europa este probabil poporul cel mai nenorocit și guvernat în modul cel mai samavolnic de pe suprafața pămîntului ; bineînțeles, dacă judecăm guvernămîntul Chinei după despotismul guvernului din Macao.

Cerul acoperit ne-a împiedicat să distingem orașul ; spre prînz însă vremea înseninîndu-se, îl puturăm releva în vest, un grad la sud, la vreo trei leghe de locul în care ne aflam. Am trimis la uscat o barcă comandată de d. Boutin, pentru a-i anunța guvernatorului sosirea noastră și a-i comunica că aveam de gînd să rămînem cîtăva vreme în radă pentru aprovizionare și odihna echipajelor. D. Bernardo Alexis de Lémos primi pe ofițerul meu cu cea mai mare bunăvoință, ne oferî tot concursul său și trimise de îndată un pilot șef care să ne conducă la ancorajul de la Typa. Am pornit a doua zi în zori, iar la ora opt și jumătate am fundarisit ancora pe o adîncime de trei brațe și jumătate, fund mîlos, la o depărtare de cinci mile nord-vest de orașul Macao.

Am ancorat alături de o flută franceză comandată de d. de Richery, locotenent ; aceasta venea de la Manila și fusese trimisă de domnii d'Entrecasteaux și Cossigny să navighe pe coasta de est, pentru a proteja comerțul nostru. După 18 luni de drum, am avut astfel plăcerea de a întâlni nu numai compatrioți, ci chiar camarazi și prieteni care ne procurară de îndată tot ceea ce ne trebuia. Din nefericire însă, am căutat zadarnic în Macao curierul însărcinat cu aducerea corespondenței noastre. Am constatat cu durere că din cele 29 de vase engleze, cinci olandeze, două daneze, unul suedez, două americane și două franceze, singurul care nu ajunsese la destinație era un vas francez, tocmai cel care trebuia să ne aducă corespondența.

Prima mea grijă, după ce am ancorat fregata, a fost să debarc împreună cu d. de Langle, spre a-i mulțumi guvernatorului pentru buna primire făcută domnului Boutin și a-i cere permisiunea de a ne face un cantonament pe uscat, pentru a instala un observator în care să se poată de asemenea odihni d. Dagelet, foarte ostenit după drumul parcurs, precum și d. Rollin, chirurgul nostru șef. D. de Lemos ne-a primit ca pe niște compatrioți. Toate cererile noastre au fost satisfăcute cu bunăvoință de nedescris ; ne-a oferit casa lui și cum el nu vorbea limba franceză, a folosit ca interpretă pe soția sa, o tânără portugheză din Lisabona ; ea adăuga răspunsurilor soțului ei o grație și o politețe personală cu totul deosebite și rar întâlnite de călători chiar în principalele orașe ale Europei. Această doamnă atât de interesantă mi-a amintit că la data căsătoriei sale, care avusese loc la Goa, cu 12 ani în urmă, sosisem și eu în acel oraș și că deci eram vechi cunoștințe. Apoi i-a chemat pe toți copiii ei, spunându-mi că astfel îi place să se prezinte în fața prietenilor, că principala ei preocupare este creșterea copiilor, că este mândră de a le fi mamă și că nu vrea să ascundă nici unul din defectele lor.

Cred că nicăieri pe lume n-am văzut un tablou mai încântător : cei mai frumoși copii, înconjurând și îmbrățișând pe mama cea mai fermecătoare, a cărei bunătate și blândețe lumina tot ce era în jurul ei.

DESCRIEREA ORAȘULUI MACAO

Macao, situat la gurile râului Tigru, poate primi în rada sa, la intrarea în Typa, vase cu 64 de tunuri, iar în portul său care se află la poalele orașului și se întinde spre est până la râu, poate cuprinde vase de la șapte la opt sute de tone, încărcate pe jumătate. După observațiile noastre latitudinea sa este de $22^{\circ}12'40''$ nord – și longitudinea de $111^{\circ}19'$ și $30''$ est.

Intrarea portului este apărată de o fortăreață cu două baterii, prin fața căreia trebuie să treci la o depărtare de un foc de pistol. Partea sudică a orașului este păzită prin trei forturi mici, dintre care două sînt armate cu cîte 12, iar unul cu 6 tunuri. Aceste fortificații, majoritatea în stare proastă, n-ar inspira frică europenilor, dar ele izbutesc să se impună tuturor forțelor maritime ale chinezilor.

Plaja este dominată de un munte, de pe care un detașament ar putea rezista la un asediu îndelungat. Portughezii din Macao, mai mult religioși decît milităroși, au zidit o biserică pe ruinele unui fort aflat în vîrfurile muntelui și care reprezenta o poziție de neînvins.

Granița dinspre continent este apărată de două fortărețe : una armată cu 40 de tunuri, care poate cuprinde o garnizoană de o mie de oameni. Ea dispune de o cisternă, două izvoare de apă curgătoare și cazemate pentru adăpostirea munițiilor și proviziilor. Cealaltă fortăreață, care numără 30 de tunuri, nu poate adăposti mai mult de 300 de oameni ; aceasta are un izvor de apă foarte abundent, care nu seacă niciodată. Aceste două cetăți domină întreaga regiune din jur. Teritoriul portughez se întinde abia la o leghe de oraș și este înconjurat de un zid păzit de un mandarin și de cîteva soldați. Acest mandarin este adevăratul guvernator al orașului Macao, deoarece chinezii nu ascultă decît de el. Acesta nu are dreptul să doarmă în interiorul teritoriului portughez, dar poate vizita orașul, chiar fortificațiile, poate inspecta vămile etc., etc., în timp ce nici un european nu poate face un pas pe teritoriul chinezesc dincolo de zidul împrejmuit. Orice abatere de la această normă îl pune la discreția chinezilor, care îl pot face prizonier sau îi pot cere drept răscumpărare o sumă mare de bani. Totuși, unii ofițeri de pe fregatele noastre au trecut dincolo și îndrăzneala lor n-a avut nici o urmare gravă.

Populația totală a orașului Macao poate fi apreciată la 20 000 de suflete, dintre care o sută sînt portughezi născuți în Portugalia, iar 2 000 sînt metiși sau portughezi indieni ; mai există cam tot atîția sclavi cafri care le slujesc drept servitori, restul fiind chinezi care se ocupă cu comerțul și practică diferite meșteșuguri, făcîndu-i pe portughezi tributari ai industriei lor. Aceștia din urmă, deși mai toți mulatri, s-ar socoti dezonorați dacă și-ar întreține familia practicînd un meșteșug oarecare ; în schimb, mîndria lor nu se revoltă de fel cînd cer, neîncetat și stăruitor, pomană de la trecători.

Senatul din Macao este format din guvernator, care ține loc de președinte, și din trei *vereadores*, oameni prea puțin învățați, care verifică finanțele orașului.

După cei trei *vereadores*, despre care am vorbit, urmează doi judecători ai orfanilor, însărcinați cu administrarea averilor minorilor,

executarea testamentelor, numirea tutorilor și curatorilor și în general cu toate problemele privitoare la succesiuni. Împotriva sentințelor date de acești judecători ca și a hotărîrilor luate de senatori, se poate face apel la Goa.

Postul cel mai important este acela de procuror al orașului, post intermediar între cel al guvernatorului portughez și cel al guvernatorului spaniol. Este singura funcție inamovibilă ; guvernatorii sînt numiți pe termen de trei ani.

Colaboratorii guvernatorului, un om plin de calitate, sînt portughezi din Macao, foarte încrezuți, orgolioși și mai ignoranți decît învățătorii noștri de la țară.

Aspectul orașului este foarte vesel, iar în timpul ploilor, cînd vasele sînt reținute în port, escala este foarte plăcută deoarece agenții armatorilor sînt în general oameni distinși, foarte instruiți și destul de bine plătiți de patronii lor pentru a putea ține casă deschisă. Scopul expediției noastre i-a făcut să ne primească cît se poate de bine ; altfel, dacă n-am fi avut decît titlul de „francezi“, am fi rămas un fel de copii ai nimănui, deoarece Franța nu are nici un reprezentant la Macao.

Reaua-credință a unui cumpărător ne-a împiedicat să vindem blănurile adunate de mateloții noștri, de aceea am fost siliți să le lăsăm în depozit la Macao. La început senatul nu ne dăduse nici această autorizație, dar guvernatorul, aflînd că obiectele sînt proprietatea unor mateloți angajați într-o expediție care ar putea fi folositoare tuturor popoarelor europene, a socotit că acționează în acord cu principiile guvernului portughez chiar dacă se abate de la regulile prescrise, astfel încît s-a purtat și de data aceasta cu cea mai mare bunăvoință.

Clima radei Typa este foarte inegală în acest anotimp ; termometrul înregistrează variații de opt grade de la o zi la alta. Noi am avut aproape toți răceli grave însoțite de febră, de care n-am scăpat decît la temperatura plăcută a insulei Luzon pe care am zărit-o la 15 februarie. Plecasem de la Macao în ziua de 5 februarie, la ora opt dimineața, cu un vînt de nord care ne-ar fi ajutat să trecem printre insule, dacă aș fi avut un pilot, dar cum n-am vrut să fac această cheltuială, destul de importantă, am navigat pe drumul obișnuit, trecînd prin sudul insulei Ladrone Mare. Îmbarcasem pe fiecare fregată cîte șase mateloți chinezi, în locul celor pe care avusesem nenorocirea să-i pierdem în naufragiul celor două bărci. Poporul chinez era atît de nefericit încît, în ciuda legilor imperiului care prevăd pedeapsa cu moartea pentru cei ce pleacă din țară, într-o singură săptămînă am fi putut angaja două sute de oameni dacă am fi avut nevoie de ei.

Curenții ne fuseseră foarte potrivnici la intrarea în golful Manila, de aceea am decis să facem escală în portul Marivelle, unde să așteptăm fie vânturi mai bune, fie curenți mai prielnici. Am ancorat pe o adâncime de 18 brațe, fund mîlos ; satul se afla la nord-vest, iar insula Porcs la sud față de locul unde ne aflam noi. Acest port este deschis numai la vînturile de sud-vest și situația lui este atît de bună, încît cred că vasele se pot adăposti fără primejdie într-însul pe timpul musonilor.

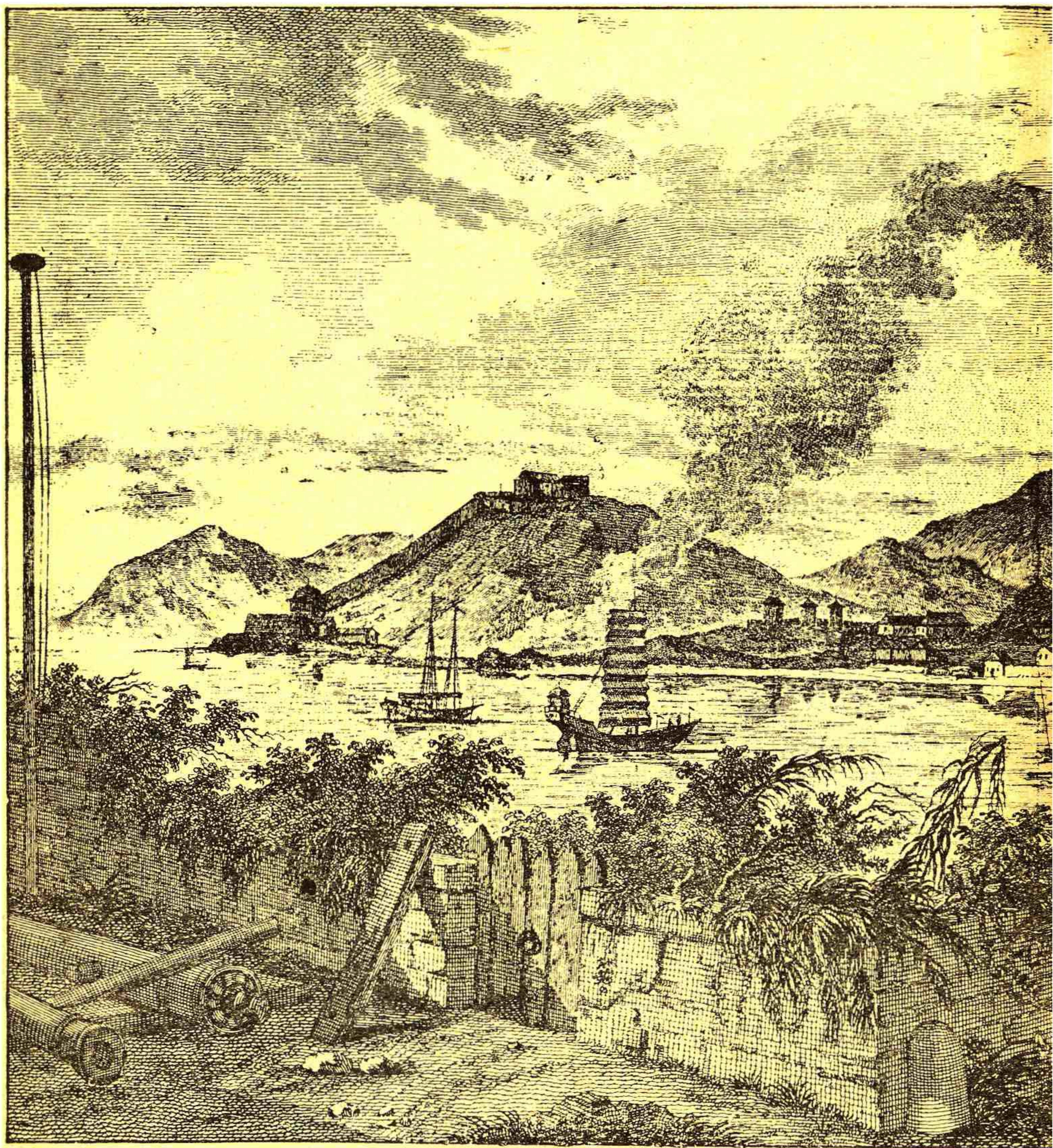
Deoarece ne lipseau lemnele și știam că la Manila sînt foarte scumpe, am hotărît să rămînem 24 de ore la Marivelle pentru a ambarca cîtiva stînjeni. A doua zi, în zori, am trimis pe uscat bărcile cu toți dulgherii de pe cele două fregate. În același timp am trimis bărcile mici să facă sondaje în golf ; ceilalți membri ai echipajului au plecat cu barca mare să pescuiască în golfulețul din dreptul satului, însă nu au prins nimic. Spre prînz, am debarcat la Marivelle. Această mică localitate este formată din vreo 40 de case construite din bambus, acoperite cu frunze și înălțate cu patru, cinci picioare deasupra pămîntului. Pardoseala caselor este făcută din bețe de bambus care nu se unesc, astfel încît colibeze seamănă cu niște colivii. Pentru a intra în ele, oamenii folosesc o scară ; cred că tot materialul unei asemenea case, împreună cu scheletul ei, nu cîntărește mai mult de 200 de livre.

FRECVENTE ATACURI DIN PARTEA MAORILOR

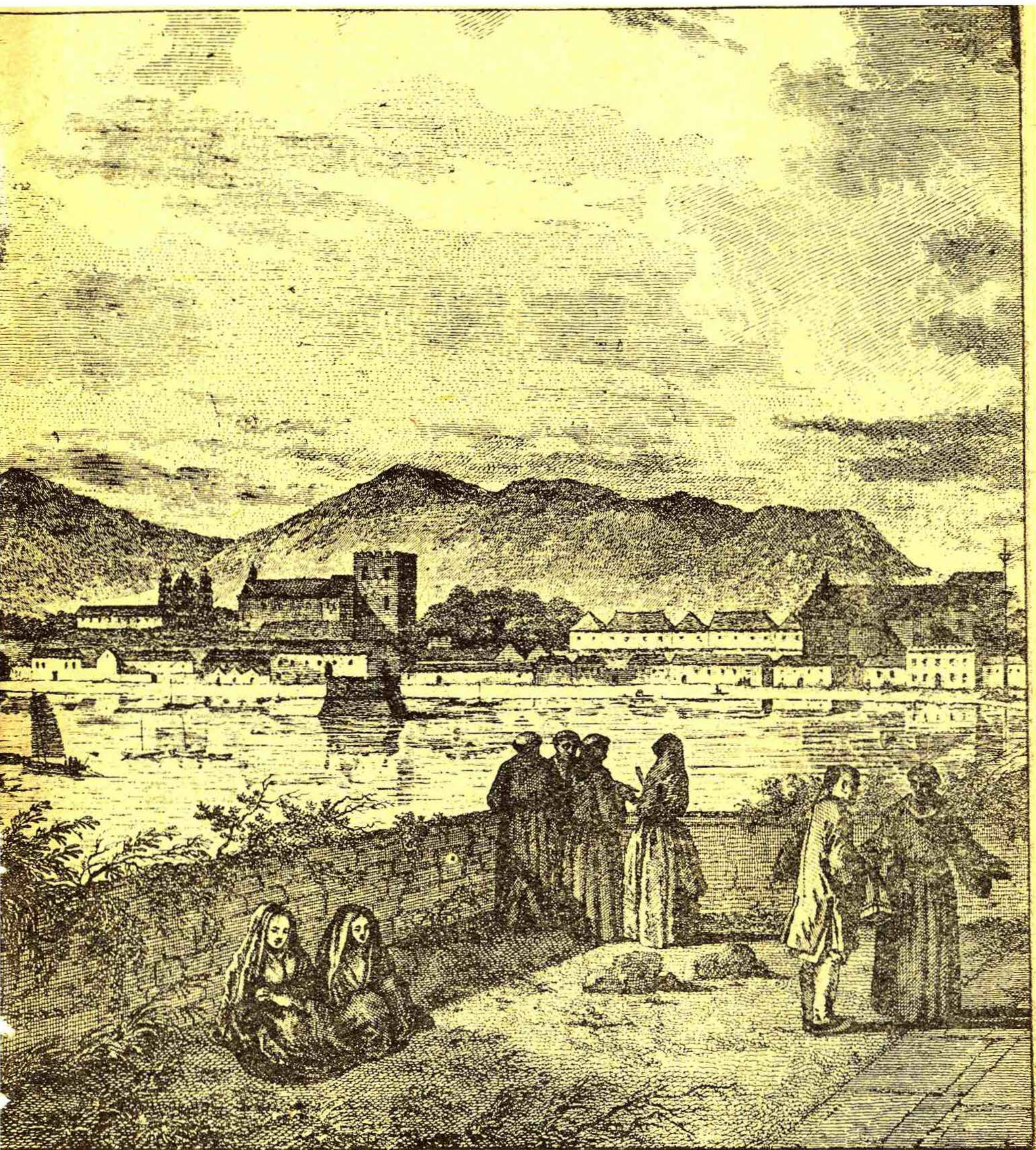
La capătul străzii principale se află un mare edificiu de piatră, aproape în întregime ruinat ; se mai pot vedea încă două tunuri de fontă în dreptul unor ferestre care serveau odinioară drept creneluri. Am aflat că această dărăpănătură fusese casa parohială, biserica și fortul, dar că toate aceste titluri nu-i impresionau pe maorii din insulele meridionale ale Filipinelor, care în 1780 au atacat și pîrjolit satul, au incendiat și distrus fortul, biserica și casa parohială, i-au robît pe toți indienii care nu avuseseră timp să fugă, apoi s-au retras împreună cu prizonierii lor fără a întîmpina cea mai mică rezistență. Acest eveniment îi speriasc atît de tare pe băștinași, încît nu mai îndrăzneau să se apuce de nici o muncă susținută. Pămîntul este aproape pîrloagă, iar parohia este atît de săracă, încît abia am putut cumpăra de la preot vreo cîteva găini și un juncan.

Preotul este un tînăr metis indian care locuiește cu nepăsare în dărăpănătura descrisă mai sus, iar mobila lui se compune din cîteva vase de pămînt și o laviță. El mi-a spus că parohia sa are vreo 200 de enoriași, de ambele sexe, și de toate vîrstele, care la cea mai mică

alarmă sînt gata să se refugieze în păduri pentru a scăpa de maorii care mai debarcă adesea pe această coastă și sînt atît de îndrăzneți încît, uneori, pătrund pînă în fundul golfului Manila. În timpul scurtei noastre escale la Cavite au fost răpiți șapte sau opt indieni cu pirogile lor, la o depărtare de mai puțin de o leghe de la intrarea în port.

Maorii n-au capturat însă niciodată spanioli, pentru că aceștia dispun de o *armadilă*¹ de galere care le inspira destulă teamă.

După preot, cel mai înalt funcționar este un indian care poartă numele pompos de *alcade*² și se bucură de suprema onoare de a purta un toîag de argint. El pare să aibă mare autoritate față de indieni și are privilegiul nefast de a vinde, numai el, în folosul guvernămîntului, tutunul pe care indienii îl fumează în permanență.

SOSIREA LA CAVITE. FELUL ÎN CARE AM FOST PRIMIȚI DE COMANDANTUL ORAȘULUI

În zorii zilei de 25 februarie am ridicat pînzele și am navigat prin canalul de sud, urmînd sfatul unui pilot indian pe care-l luasem la Marivelle și din cauza căruia eram cît pe-acî să eșuăm pe un banc de nisip. După acest accident am hotărît să nu mai mă bizui pe nimeni și, în sfîrșit, la 27 februarie am ancorat în portul Cavite, pe adîncimea de 3 brațe, fund mîlos, la mai puțin de jumătate leghe de oraș.

Abia ancoraserăm în portul Cavite, cînd un ofițer trimis din partea guvernatorului portului veni la bordul nostru, cu rugămintea de a nu comunica cu uscatul pînă ce nu vor sosi ordine din partea guvernatorului general, la care el va trimite un curier de îndată ce va afla motivul escalei noastre. I-am răspuns că doream să ne facem provizii și să ne reparăm fregatele pentru a ne continua cît mai curînd posibil expediția. Dar înainte chiar de plecarea ofițerului spaniol, comandantul portului sosi de la Manila de unde ne zărise navele și ne trimise de îndată vorbă că fusese înștiințat de sosirea noastră în mările Chinei prin scrisorile ministrului Spaniei. Locotenentul meu, d. Boutin, se urcă în barca acestui ofițer și se duse să-i facă o vizită guvernatorului general, care-i făcu o primire foarte călduroasă, declarîndu-se dispus să ne dea tot ceea ce ne trebuie. El avu chiar bunăvoința de a scrie comandantului din Cavite, rugîndu-l să ne lase să debarcăm și să ne

¹ *Armadilla* : flotilă pe care Spania o trimitea în coloniile sale pentru a apăra și a împiedica vasele străine de a face comerț. — N. R.

² *Alcade* : în limba spaniolă, primar. — N. R.

înlesnească procurarea ajutoarelor și echipamentului necesar vaselor noastre, în măsura în care depindea de el.

Întoarcerea la bord a domnului Boutin cu scrisorile guvernatorului ne transformă de îndată pe toți în adevărați cetățeni ai portului Cavite. Fregatele noastre erau atât de aproape de uscat încât puteam coborî și reveni la bord în fiecare minut.

Găsirăm diferite case pentru a lucra la reparatul pânzelor, pentru a pune carnea la saramură, pentru a construi două bărci, a instala pe naturaliști și pe inginerii geografi; bunul comandant ne puse la dispoziție însăși casa lui pentru instalarea observatorului. Ne simțeam atât de liberi, de parcă eram în țară, iar în arsenal și pe piață ne-am putut aproviziona ca în cele mai bune porturi europene.

Cavite, situat la sud-vest de Manila, fusese pe vremuri o localitate destul de importantă, dar în Filipine, ca și în Europa, orașele mari sug oarecum seva orașelor mici. Astăzi, la Cavite n-a mai rămas decât comandantul arsenalului, un contador¹, doi locotenenți de port, comandantul cetății, o garnizoană de 150 de oameni și ofițerii necesari acestei trupe.

Toți ceilalți locuitori sînt metiși sau indieni, lucrează la arsenal și împreună cu familiile lor de obicei foarte numeroase, formează o populație de vreo 4 000 de suflete, locuind în oraș și în mahalaua Saint-Roch. Există la Cavite două parohii și trei mănăstiri, în care se află cîte doi călugări, deși în fiecare ar putea locui comod 30 de oameni. Pe vremuri iezuiții stăpîneau aici o clădire foarte frumoasă, pe care a ocupat-o însă o companie de comerț instalată recent în localitate. În general, astăzi nu se mai văd la Cavite decât ruine; acest oraș, al doilea din Filipine, capitala unei provincii care-i poartă numele, nu mai este în prezent decât un sat păcătos. Dacă orașul nu mai apare decât ca un morman de ruine, în port, situația este cu totul alta. Comandantul portului, d. de Bermudès, contraamiral, a introdus o ordine și o disciplină care te fac să regreti că talentele sale se exercită pe un plan atât de redus.

DESCRIEREA MANILEI ȘI A ÎMPREJURIMILOR

A treia zi după sosirea noastră la Cavite, m-am imbarcat împreună cu d. de Langle și mai mulți ofițeri pentru a merge în capitală. Drumul a durat două ore și jumătate și l-am parcurs cu bărci păzite de soldați înarmați, pentru a ne apăra de maorii care adeseori năpădesc

¹ Contador: ofițer cu funcție administrativă și financiară. — N. R.

în golful Manila. Prima vizită am făcut-o la guvernator, care ne-a oprit la masă ; apoi ne-a dat pe căpitanul gărzii sale personale să ne conducă la arhiepiscop, la intendentul oraşului şi la diferiţii *oidores*¹. Aceasta a fost una dintre cele mai obositoare zile ale expediţiei noastre. Era foarte cald şi umblam pe jos într-un oraş unde toată lumea umblă cu trăsura, dar unde nu se găsesc trăsuri de închiriat ca la Batavia. Dacă d. Sébir, negustor francez, n-ar fi aflat întâmplător despre sosirea noastră la Manila şi n-ar fi avut bunătatea de a ne trimite caleaşca lui, am fi fost siliţi să renunţăm la cele câteva vizite pe care ne propusesem să le facem.

Oraşul Manila, împreună cu periferiile sale, este foarte întins. Populaţia este apreciată la 38 000 de oameni, dintre care abia 1 000 sau 1 200 sînt spanioli. Ceilalţi locuitori sînt metişi, indieni sau chinezi, care practică cu multă îndemînare toate meseriile şi orice fel de industrie. Cele mai sărace familii spaniole au una sau mai multe trăsuri ; doi cai foarte frumoşi costă cel mult 30 de piaştri, aşa încît nu există nici o ţară pe lume unde o caleaşcă să fie mai puţin costisitoare şi în acelaşi timp mai necesară. Împrejurimile Manilei sînt încîntătoare ; un rîu minunat şerpuieşte la vale şi se împarte în diferite braţe, dintre care cele două ramificaţii principale duc la renumita lagună sau lacul Bay, aşezat la şapte leghe de malul mării şi înconjurat de peste o sută de sate indiene, al căror pămînt este neînchipuit de roditor.

Manila, zidit pe coasta golfului cu acelaşi nume, avînd perimetrul de 25 de leghe, se întinde pînă la gurile unui fluviu navigabil pe tot cursul său, inclusiv pînă la lacul din care izvorăşte. Este poate oraşul cu cea mai fericită aşezare de pe glob. Se găsesc acolo în mare abundenţă alimente felurite la preţul cel mai scăzut ; în schimb, îmbrăcămintea, mobilele şi mărunţişurile de fabricaţie europeană se vînd extrem de scump. Lipsa de concurenţă, restricţiile vamale, opreliştile de tot soiul puse în calea comerţului, fac ca produsele şi mărfurile din India şi din China să fie cel puţin tot atît de scumpe ca şi în Europa. Această colonie, deşi îi aduce fiscului un venit de 800 000 de piaştri, îi costă pe spanioli un milion şi jumătate de piaştri în plus, trimişi aici din Mexic.

Imensele posesiuni ale Spaniei în America nu i-au îngăduit guvernului să se ocupe mai serios de insulele Filipine ; aceste insule se pot asemăna cu moşiile unor mari seniori lăsate în paragină şi de pe urma cărora, dacă ar fi cultivate, multă lume ar putea trăi fericită.

Insulele Filipine au o populaţie de trei milioane de suflete, insula Luzon cuprinzînd aproape două treimi din acest total. Băştinaşii nu mi

¹ Funcţionari cu atribuţii de judecători. — N. R.

s-au părut cu nimic inferiori europenilor ; își cultivă pământul cu chibzuință, sînt dulgheri, tîmplari, fierari, argintari, țesători, zidari etc. Am cutreierat satele lor ; am întîlnit numai oameni buni, primitivi și prietenoși ; deși spaniolii vorbesc cu dispreț despre ei și-i tratează în consecință, mi-am dat seama că viciile pe care ei le atribuie băștinașilor ar trebui puse mai degrabă în socoteala guvernămîntului instaurat în aceste insule. Se știe prea bine că lăcomia de aur și dorința de cuceriri care însuflețeau pe spanioli și pe portughezi acum două veacuri au determinat diferiți aventurieri aparținînd acestor două națiuni să cutreiere mările și insulele celor două emisfere, în căutarea acestui metal nobil. Mai tîrziu, călugării din toate ordinele religioase au fost trimiși în insulele Filipine pentru a propovădui creștinismul. Succesul acestora a fost pe măsura așteptărilor : curînd, numărul creștinilor din diferite insule a ajuns la opt sau nouă sute de suflete. Dacă zelul religios ar fi fost luminat și de puțină filozofie, poate că ar fi fost metoda cea mai nimerită pentru a consolida cucerirea spaniolilor și a face din aceste colonii o bază utilă metropolei ; dar călugării s-au îngrijit în primul rînd să-i facă pe băștinași creștini și nu cetățeni.

Populația a fost împărțită în parohii și supusă celor mai riguroase și extravagante reguli : fiecare greșală, fiecare păcat se mai pedepsește și azi cu lovituri de bici, primite de vinovați chiar la ușa bisericilor. Aceste reguli și pedepse creează mai degrabă fanatici decît adevărați credincioși și de aceea ele au fost interzise acum de arhiepiscopul de Manila, dar se pare că anumiți duhovnici, chiar dacă nu le ordonă, le mai recomandă încă.

La acest regim monahal, care răvășește sufletul și întărește în mintea acestui popor convingerea că viața este efemeră și că bunurile acestei lumi sînt deșertăciuni, se adaugă și faptul că produsele pământului nu se pot vinde la un preț care să compenseze munca depusă.

Portul Manila, care ar fi trebuit să fie liber și deschis tuturor națiunilor, pînă în ultima vreme a fost totuși închis europenilor și deschis numai cîtorva maori, armeni sau portughezi de la Goa. În Manila nu există nici un fel de libertate : inchizitorii și călugării controlează conștiința tuturor oamenilor, acei *oidores* controlează afacerile particulare, iar guvernatorul se amestecă în cele mai neînsemnate activități. O plimbare oarecare în interiorul insulei sau o convorbire neînsemnată, intră chiar și ele sub jurisdicția lui ; astfel, cea mai frumoasă, cea mai fermecătoare țară de pe lume este desigur ultima în care un om liber și-ar dori să trăiască.

La Manila l-am întîlnit pe d. Tobias, guvernatorul insulelor Marianae, acest om cinstit și virtuos, pe care abatele Raynal l-a preamărit atît de mult încît n-a mai putut trăi liniștit ; l-am văzut urmărit de că-

lugări care au semănat vrajbă între el și soția lui, acuzându-l de a fi necredincios. În cele din urmă soția a cerut să se despartă de el, pentru a nu trăi cu un pretins nelegiuit și toți fanaticii au fost încântați de această hotărîre.

D. Tobias este locotenent-colonel al regimentului care formează garnizoana Manilei și recunoscut ca cel mai bun ofițer din regiune ; dar aceasta nu l-a împiedicat pe guvernator să-i rețină trei pătrimi din salariu pentru a-l da prea evlavioasei sale soții.

Cele mai revoltătoare abuzuri se săvîrșesc și se mențin cu strășnicie ; totuși viciile guvernămîntului și nedreptățile ce decurg din ele n-au putut șterge binefacerile climei ; fețele țăranilor mai păstrează un aer de fericire cum nu se întâlnește în satele din Europa ; casele lor, de o curățenie deosebită, sînt adumbrite de pomi fructiferi care cresc în voie, fără să fie necesară o îngrijire specială.

În ultimii ani a apărut însă un flagel teribil, care amenință să distrugă fericirea ce le-a mai rămas : impozitul pe tutun. Localnicii au o pasiune nestăvilită pentru acest narcotic încît nu va trece mult pînă cînd fiecare bărbat, chiar fiecare femeie, va avea cîte o țigară în gură.

Insula Luzon produce cel mai bun tutun din Asia. O lege prohibitivă a fost promulgată, în baza căreia plantațiile de tutun ale fiecărui particular au fost mutate în niște tarlale speciale unde el se cultivă exclusiv în folosul statului spaniol. De îndată, pe tot cuprinsul insulei s-au produs numeroase răscoale, dar acestea au fost înăbușite cu ajutorul trupei. După aceea teritoriul a fost împănăt cu o armată de funcționari plătiți pentru a împiedica orice contrabandă și a-i sili pe consumatori să-și procure tutunul prin birourile statului. Mulți dintre acești agenți au fost masacrați, dar fură curînd răzbunați de tribunale, care-i judecă pe băștinași cu mult mai puține formalități decît pe ceilalți cetățeni.

Bumbacul, indigotierii, trestia de zahăr și cafeaua cresc necultivate pe toate cărările, fără a stîrni interesul localnicilor. S-ar părea că producția de plante aromatice n-ar fi inferioară celor din insulele Moluce. Dacă toate națiunile ar avea libertatea de a face comerț cu aceste insule, s-ar asigura un debușeu care ar încuraja toate culturile ; un impozit moderat, perceput asupra tuturor produselor exportate, ar acoperi în cîtiva ani toate cheltuielile guvernămîntului coloniei ; apoi libertatea religioasă și oarecare privilegii acordate chinezilor ar atrage neîntîrziat, în această insulă, o sută de mii de locuitori din partea orientală a imperiului chinez, care ar fugi de acolo pentru a scăpa de tirania mandarinilor.

N-am petrecut decît puține ore la Manila. Am pornit cu bărcile la șase seara, iar la opt am sosit la fregatele noastre. O scrisoare ne-a

înștiințat că toate pieile de vidră aduse de noi fuseseră vândute pe 10 000 de piaștri, bani ce i-am încasat la Manila datorită influenței domnului Consoles Carvagnal, intendentul insulelor Filipine, care ne-a înlesnit scontarea polițelor ce le promisem.

ÎNTÎLNIRE CU DOUĂ BASTIMENTE FRANCEZE. PLECAREA DIN CAVITE

Căldurile mari de la Manila începuseră să aibă efecte dăunătoare asupra sănătății echipajelor noastre. Cîțiva mateloți au suferit de colici intestinale, dar fără urmări prea grave. Numai d. Daigremont, care contractase la Macao un început de dizenterie, muri după o suferință de 25 de zile. Era a doua persoană doborîită de boală pe bordul fregatei „L'Astrolabe“.

La 28 martie, lucrările noastre la Cavite luaseră sfîrșit : bărcile erau construite, pînzele drese, greementele navelor revizuite, fregatele în întregime călăfătuite și sărăturile puse la butoi. Avînd încredere de săvîrșită în metoda căpitanului Cook, i-am dat fiecărui sărător cîte o copie după îndrumările celebrului navigator și am supravegheat folosirea acestei noi metode.

Legăturile între Manila și China sînt atît de frecvente, încît primeam în fiecare săptămînă știri de la Macao ; astfel, spre marea noastră surprindere, am aflat de sosirea la Canton a navei de linie „Résolution“, comandată de d. d'Entrecasteaux și a fregatei „La Subtile“, sub ordinele domnului Lacroix de Castries. Aceste bastimente, plecate din Batavia cînd musonul dinspre nord era în toi, navigaseră pînă la est de insulele Filipine, ocoliseră Noua Guinee, traversaseră, fără ajutorul vreunei hărți, mări presărate cu stînci și sosiseră în sfîrșit, după 70 de zile, la gurile rîului Canton unde ancoraseră o zi după plecarea noastră. Observațiile astronomice făcute în timpul călătoriei lor vor fi foarte importante pentru cunoașterea acestor mări, totdeauna deschise vaselor care au pierdut musonul.

La Manila am primit o scrisoare din partea domnului d'Entrecasteaux, care mă informa despre motivele călătoriei sale ; curînd după aceea sosi și fregata „La Subtile“, care ne aduse noi vești.

În sfîrșit, găsisem o modalitate de a trimite scrisori în Franța. Fregata „La Subtile“ era destul de bine armată pentru a-i îngădui domnului Lacroix de Castries să ne compenseze în parte pierderile – atît soldați cît și ofițeri – suferite în America. El ne-a dat cîte patru oameni și un ofițer pentru fiecare fregată. D. Guiet, locotenent, a fost

îmbarcat pe „La Boussole“, iar d. de Gobin, elev ofițer, pe „L'Astrolabe“. Această sporire a personalului era foarte necesară, deoarece aveam cu opt ofițeri mai puțin decît la plecarea din Brest, socotind printre aceștia și pe d. de Saint-Céran a cărui sănătate m-a obligat să-l trimit cu „La Subtile“ în Ile de France, toți chirurgii fiind de părere că nu mai putea continua călătoria.

După ce am făcut toate vizitele de rigoare, exprimînd mulțumirile noastre, am luat marea în ziua de 9 aprilie, cu o briză bună de nord-est care ne dădea speranța de a putea dubla în aceeași zi toate insulele din diferitele trecători ale golfului Manila. Înainte de plecare, d. de Langle și cu mine primirăm vizita domnului de Bermudez, care ne asigură că musonul de nord-est va rămîne constant timp de o lună iar pe coasta Formozei¹ va dăinui și mai mult, continentul chinez fiind oarecum leagănul vînturilor de nord, care bat mai bine de nouă luni pe coastele acestui imperiu. Dar nerăbdarea noastră ne împiedică să ascultăm sfaturile bune ale experienței ; speram să profităm de o excepție fericită, închipuindu-ne că în fiecare an musonul își poate schimba direcția la date diferite. Astfel ne luarăm rămas bun de la d. de Bermudez. La început, mici schimbări de vînt ne-au îngăduit să ajungem destul de ușor în nordul insulei Luzon.

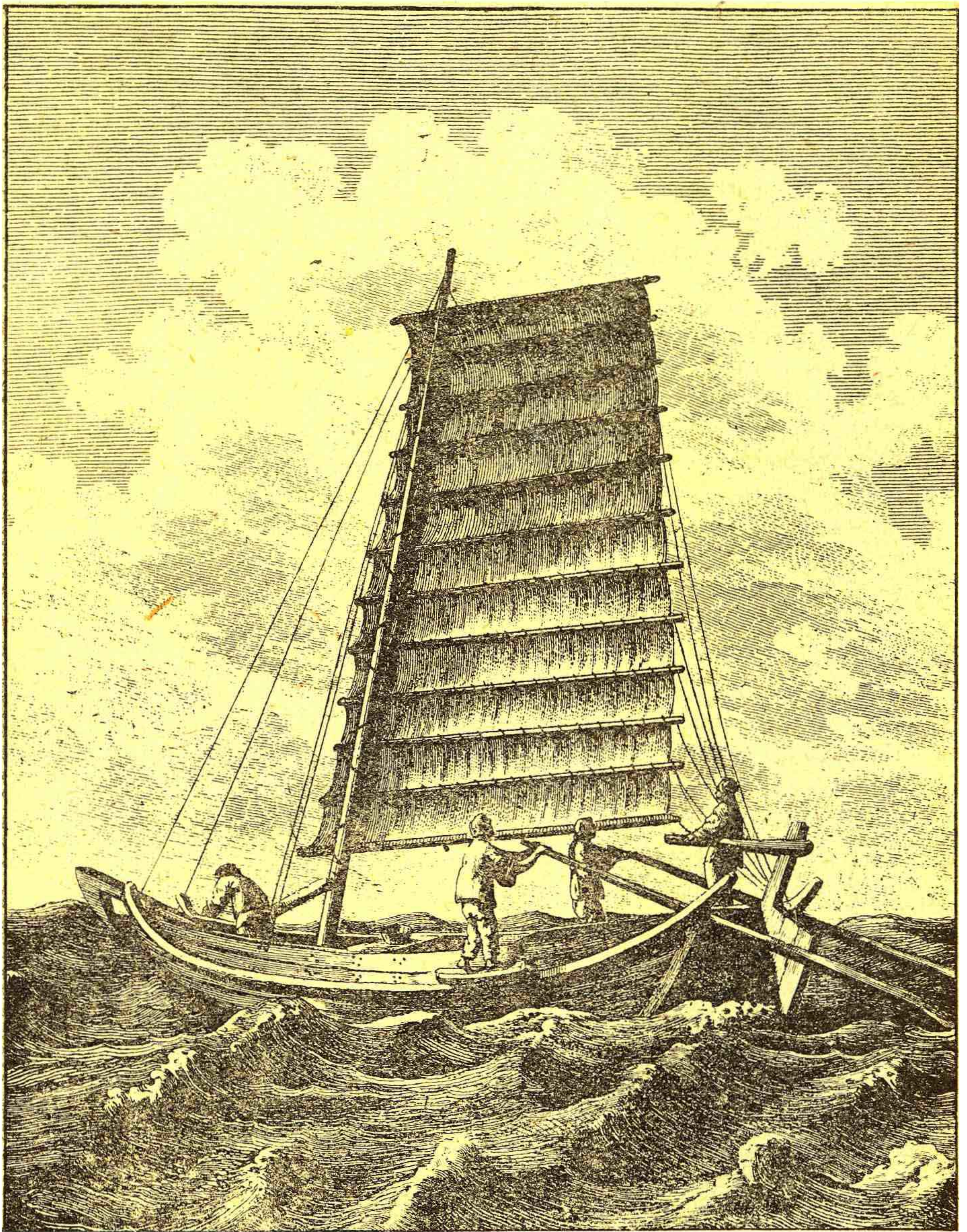
UN BANC DE NISIP ÎN MIJLOCUL CANALULUI FORMOZEI

Abia dublasem capul Bujador cînd vîntul se stabilizează de la nord-est cu o îndîrjire care ne dovedi cu prisosință înțelepciunea sfaturilor domnului de Bermudez. Mai nutream o slabă speranță că vîntul își va schimba direcția așa cum se întîmplase la insula Luzon, în sudul Formozei ; dar îmi dădeam bine seama că vecinătatea continentului chinez nu era favorabilă îndeplinirii acestei dorințe. Oricum, nu ne mai rămăsese decît să așteptăm schimbarea musonului : fregatele noastre, fiind carenate cu lemn și bătute în cuie de fier cu floare mare, înaintau foarte greu și ne era imposibil să navigăm spre nord cu vînturi contrare.

În ziua de 21 aprilie am recunoscut insula Formoza. La 22 aprilie am relevat insula Lamay, în extremitatea sud-vestică a Formozei. În

¹ La Pérouse folosește numele dat de cotropitorii europeni străvechiului pămînt chinez : Taivan. Taivanul, împreună cu insulele învecinate, Penhuledao, are o suprafață de 36 000 km² și o populație de peste 7 milioane locuitori. În 1894 această provincie chineză a fost ocupată de japonezi, iar în 1950 cotropită de imperialiștii americani. — N. R.

zilele ce urmau, vremea rea ne obligă să ne îndepărtăm de coastă. Timp de două zile am navigat deasupra unui mare banc de nisip și, în fiecare moment, la sondaje, dădeam de fund. Acest banc se află la mijlocul liniei parcurse de noi : 23° latitudine nordică și $116^{\circ}45'$ longitudine estică. Spre sud-est, extremitatea bancului se află pe $22^{\circ}52'$ latitudine și $117^{\circ}3'$ longitudine. Poate că nu este foarte primejdios, dar fundul fiind foarte inegal și semănat cu stînci răzlețe ar trebui să dea de gîndit navigatorilor. Se cuvine să menționez că aceste funduri mici sînt foarte frecvente în mările Chinei. Aproape toate sînt presărate cu stînci care ajung pînă la suprafață și pricinuesc multe naufragii.

Volta următoare ne aduse pe coasta Formozei, la intrarea în golful vechiului fort Zeelanda, unde se află orașul Taivan, capitala insulei. Aflasem despre revolta populației chineze și știam că o armată de 20 000 de oameni, sub comanda santogului de la Canton, fusese trimisă pentru a o înăbuși. Deoarece musonul de nord-est bîntuia din plin, mi-am permis să sacrific cîteva zile curiozității de a afla cum se desfășoară evenimentele care au urmat revoltei ; am ancorat deci în partea de vest a golfului. Șovăiam dacă să trimit sau nu o barcă la uscat, cu toate că o puteam proteja prin fregatele mele ; sosirea ei însă ar fi putut părea suspectă, avînd în vedere starea de război în care se afla insula. În cazul cel mai fericit, puteam spera să mi-o retrimită la bord, fără a-i fi îngăduit să acosteze ; dacă însă, dimpotrivă, ea ar fi fost reținută acolo, situația mea ar fi devenit foarte neplăcută, deoarece două sau trei sampane incendiate ar fi reprezentat o slabă compensație pentru o asemenea nenorocire. De aceea, am încercat să atrag la bord bărcile chineze care navigau prin preajma noastră, arătîndu-le niște piaștri, care mi se păreau că posedă o putere de magnet ; dar orice comunicare cu străinii pare a fi interzisă acestor locuitori. Se vedea că nu le era frică de noi, deoarece se apropiau pînă-n bătaia armelor noastre ; în schimb refuzau să abordeze fregatele. Unul singur a avut această îndrăzneală : i-am cumpărat peștii la prețul cerut, sperînd că generozitatea noastră îi va face o impresie bună pe care o va comunica și altora, dacă bineînțeles va cuteza să spună că a luat legătură cu fregatele noastre. Nu era chip să pricepem răspunsurile date de pescari la întrebările noastre, pe care și ei desigur nu le înțelegeau. În afară de faptul că limba acestor oameni nu seamănă cu cea a europenilor, ei nu pricepeau nici măcar vorbirea prin semne, pe care noi o credeam universală. Această încercare nereușită m-a convins că n-avea rost să trimit o barcă la țărm, deoarece nu ne puteam satisface curiozitatea.

A doua zi, briza de uscat și cea de larg, îngăduindu-ne să urcăm încă vreo zece leghe spre nord, am zărit armata chineză, pe $23^{\circ}25'$ latitudine nordică, la gura unui mare fluviu ale cărui bancuri de nisip se întind pînă la patru, cinci leghe în larg. Am ancorat în fața acestui fluviu pe o adîncime de 37 de brațe, fund mîlos. N-am putut număra toate bastimentele : unele erau cu pînzele ridicate, altele ancorate chiar lîngă coastă, iar foarte multe în apele fluviului. Nava amiral, arborînd diferite pavilioane, se afla cel mai departe în larg ; a ancorat apoi la întîlnirea bancurilor de nisip, la o leghe în est de fregatele noastre. Cînd se înnoptă, ridică la toate catargele sale felinare pentru a servi de reper bastimentelor ce erau încă la larg.

Pentru a se grupa în jurul comandantului lor, aceste vase trebuiau să treacă pe lîngă fregatele noastre, dar aveau mare grijă să nu se apropie de noi decît cel mult la cea mai mare bătaie a unui tun – desigur pentru că nu știau dacă sîntem amici sau inamici. Lumina lunii ne-a permis să le observăm pînă la miezul nopții și niciodată n-am dorit atît de mult ca timpul să fie senin, spre a putea urmări mai bine desfășurarea evenimentelor.

INSULELE PESCADORES¹. RECUNOAȘTEREA INSULEI BOTOL TABACO-XIMA

Relevasem insulele sudice din arhipelagul Pescadores. Era de presupus că armata chineză, plecată din provincia Fokiem, se adunase în insula Pong-Hu, cea mai mare dintre ele. Dar timpul înrăutățindu-se, nu ne-am mai putut satisface curiozitatea în această privință. Greutăți de neînvins m-au silit să mă reîntorc în sudul Formozei, pentru a naviga de-a lungul coastei de est. Mi se dovedise astfel cu prisosință că nu voi izbuti să trec prin canal pînă nu se va schimba direcția musonului. Fiind obligat să procedez în consecință, am vrut să recunosc cel puțin insulele Pescadores, măcar atît cît mi-era îngăduit pe timp nefavorabil. Așadar am navigat la depărtare de două leghe de insulele din extremitatea sudică, pe care le-am estimat a fi plasate la $23^{\circ}12'$ latitudine.

Aceste insule sînt o îngrămădire de stînci avînd cele mai variate forme. Una dintre ele seamănă întru totul cu turnul de la Cordouan, situat la intrarea estuarului din Bordeaux și pare dăltuită de mîna omului. N-am zărit nici urmă de copac pe aceste insulițe, dar timpul

¹ Numele dat de colonialiștii europeni insulelor chineze Penhuledao. — N. R.

era atît de urît încît observațiile din acea zi trebuie socotite ca foarte puțin sigure ; insulele pot fi totuși cunoscute din descrierile olandezilor, care au fortificat portul Pong-Hu pe vremea cînd stăpîneau Formoza. Chinezii întrețin acolo o garnizoană de cinci pînă la șase sute de tătari, pe care-i schimbă în fiecare an.

A doua zi am înfruntat o vijelie cumplită, care din fericire se potoli pe la ora zece seara ; ea fusese anunțată de o ploaie năpraznică, așa cum nu se poate întîlni decît la tropice. Toată noaptea cerul a fost parcă în flăcări ; fulgere porneau din toate marginile orizontului, dar totuși n-am auzit decît un singur tunet.

În ziua următoare am rămas în calm plat în mijlocul canalului dintre insulele Bashées și insula Botol Tabaco-Xima. După ce vîntul ne-a îngăduit să ne apropiem la două treimi de leghe de această insulă, am văzut deslușit trei sate așezate pe coasta de miazăzi, precum și o pirogă care părea a se îndrepta spre noi. Aș fi dorit să vizităm satele, locuite probabil de popoare asemănătoare celor de pe insulele Bashées descrise de Dampier ca fiind foarte bune și primitoare, însă singurul golf în care am fi putut ancora era deschis spre vînturile de sud-est, care amenințau să se mențină multă vreme. Această insulă pe care nu debarcase încă nici un navigator cunoscut, pare să aibă o circumferință de patru leghe ; un canal de 1/2 leghe și o stîncă foarte mare o despart de o insuliță nelocuită și nelocuibilă, dar pe care am observat ceva iarbă și cîteva mărăcini.

În schimb, locuitorii de pe insula cea mare par să fie destul de numeroși deoarece am numărat, pe o întindere de o leghe, trei sate destul de mari. Insula este formată dintr-un munte acoperit pe două treimi din înălțime cu păduri dese, în timp ce vîrful pare a fi încununat cu arbori foarte înalți. Cred că, pe vreme senină, Botol Tabaco-Xima se poate observa de la o depărtare de 15 leghe, dar această insulă este adeseori învăluită în ceață. Presupun că amiralul Anson nu văzuse la început decît insula cea mică, descrisă mai sus, și a cărei înălțime nu este nici pe jumătate cît a celei mari.

După ce am dublat insula, am făcut drum la nord-nord-est, fiind toată noaptea cu atenția încordată pentru a nu da cumva de uscat. Un curent puternic ne împinse spre nord, așa că n-am putut stabili cu precizie distanța parcursă. Lumina lunii foarte puternică și atenția noastră sporită ne-au ajutat să scăpăm cu bine de pericolele unei navigații în mijlocul acestui arhipelag prea puțin cunoscut de geografi. Într-adevăr singurele informații pe care le dețineam erau cele cuprinse într-o scrisoare a părintelui misionar Gaubil, care cunoscuse la Pekin un ambasador al regelui din Likeu, de la care obținuse cîteva amănunte asupra regatului Likeu și a celor 36 de insule ale sale.

Deși latitudinile și longitudinile stabilite pe baza unor asemenea date sînt n satisf c toare pentru navigație, ele sînt totu i de mare folos pentru că semnalizează existența unor insule  i stînci în regiunea în care ne aflam.  n ziua de 5 mai, la ora unu din no pte, am relevat o insulă în nord-vest. Restul nopții l-am petrecut sub vele reduse, bord la bord pentru a nu ne îndepărta, iar în zorii zilei am trasat drumul spre a trece la o jumătate de leghe la vest  i a mă apropia de insulă. Am făcut mai multe sondaje, dar n-am găsit fund.  n curînd am avut dovada că insula era locuită : am văzut focuri în diferite părți  i cirezi de vite p sc nd pe malul mării. Pe c nd dublam capul occidental, mai multe pirogi se deslipir  de  arm. B  tina ii veneau spre noi pentru a ne observa. Părea să le fie însă tare frică :  n timp ce curiozitatea  i aducea p n  la o bătaie de pu c , teama  i făcea să o ia îndată înapoi cu o iu eal  nemaipomenită.  n cele din urmă, strigătele, gesturile, semnele noastre pa nice  i c teva țesături pe care le arătam au convins două pirogi să ne acosteze. Am dispus să se dăruiască fiecareia o bucată de nanghin  i c teva medalii. Era limpede că insularii nu plecaseră de pe coastă cu intenția de a face comerț cu noi, deoarece n-aveau să ne ofere nimic în schimbul darurilor noastre ; totu i, au legat de o par m  o găleată cu apă dulce  i ne-au făcut semn că nu se considerau pl ti i fa a de noi, ci că pleacă la uscat pentru a ne aduce alimente, lucru pe care-l exprimau duc nd m na la gură. Înainte de a acosta la fregată, puseră m inile pe piept, apoi le ridicară spre cer ; noi am repetat gesturile lor  i abia după aceea ei s-au decis să vină la bord, cu o neîncredere care n-a dispărut nici o clipă de pe chipul lor. Ne poşteau totu i să ne apropiem de uscat, c ut nd să ne spună că nu vom duce lipsă de nimic. Acești insulari nu sînt nici chinezi, nici japonezi, dar afl ndu-se între aceste două imperii, semănau at t cu unii c t  i cu al ii. Erau  mbr ca i în c m  i  i izmene de p nz  de bumbac ; părul str ns în v rful capului era răsucit în jurul unui ac, ce ni s-a părut de aur ; fiecare avea un pumnal cu m ner care părea tot de aur. Pirogile lor erau făcute din copaci scobi i  i le m nuiau destul de prost. A  fi dorit mult să debarc pe aceste insule, dar curentul ne ducea spre nord cu o viteză extrem de mare  i căzusem mult sub vânt. De altfel nu puteam pierde nici o clipă, trebuia să ie im din mările Japoniei înainte de luna iunie, epoca furtunilor  i a uraganelor, c nd aceste mări sînt cele mai periculoase de pe lume.

Vasele care vor avea nevoie se vor putea aproviziona în această insulă cu apă, alimente  i lemne, poate vor putea face chiar  i c teva afaceri mărunte ; dar cum perimetrul ei nu este dec t de patru sau

cinci leghe, cred că populația nu depășește patru, cinci sute de suflete, iar câteva ace de aur nu sînt o dovadă de bogăție. Eu i-am păstrat numele de insula Kumi așa cum se află indicată pe harta părintelui Gaubil.

FREGATELE INTRĂ ÎN MAREA JAPONIEI ȘI MERG DE-A LUNGUL COASTEI CHINEZE

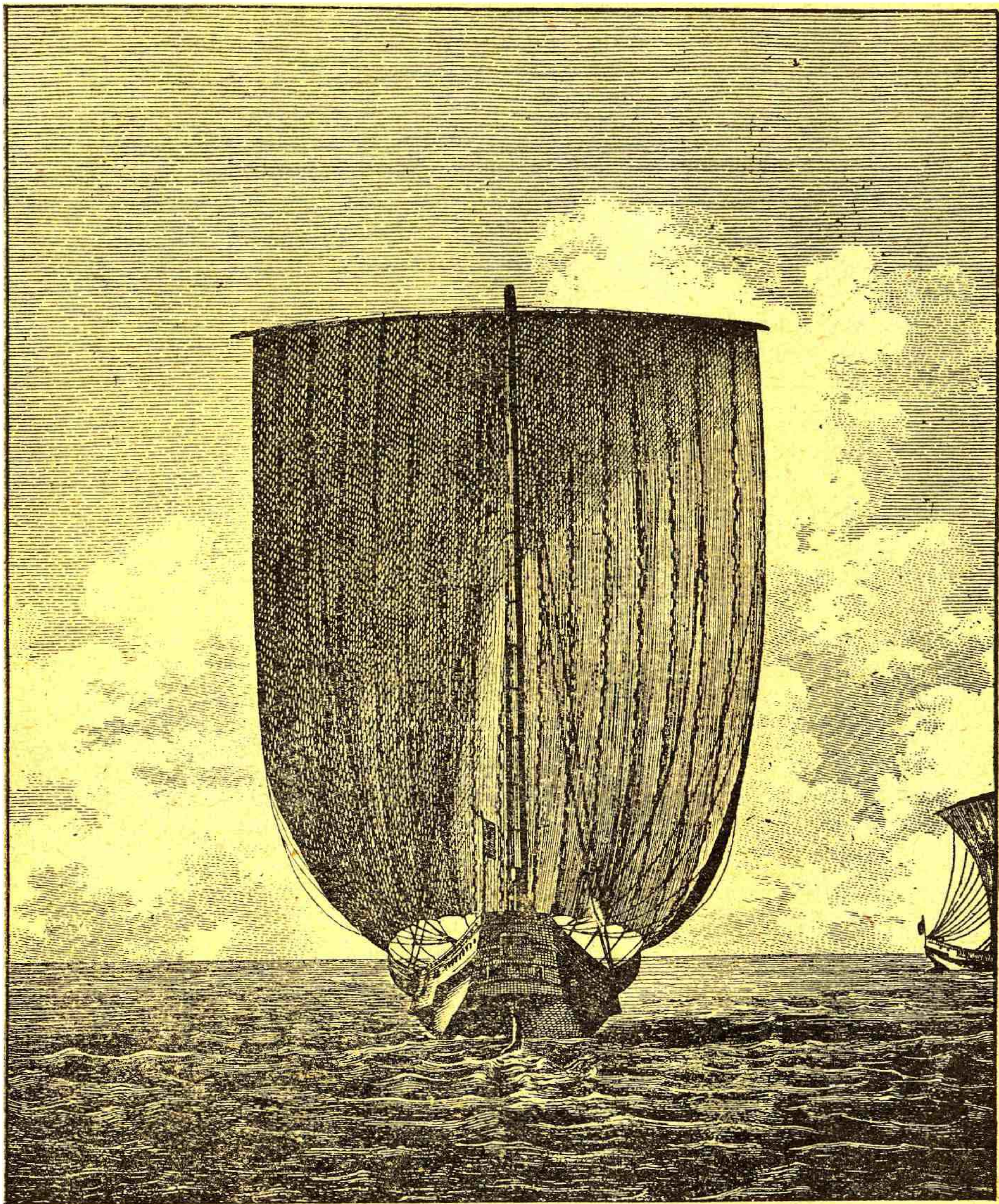
După informațiile date de acest misionar asupra mării insule Likeu, capitala tuturor insulelor de la răsărit de Formoza, sînt înclinat să cred că europenii ar fi bine primiți și că ar putea face comerț în condiții tot atît de prielnice ca și în Japonia. După-amiază, la ora unu, am luat drumul spre nord, fără a-i mai aștepta pe insulari, care îmi dădură a înțelege prin semne că se întorc numaidecît cu alimente. Aveam hrană din belșug și vîntul cel mai prielnic cu putință ne îndemna să nu ne irosim nici o clipă din timpul nostru atît de prețios. Am navigat mai departe spre nord, cu toate pînzele sus, iar la apusul soarelui insula Kumi nu se mai vedea la orizont.

Cînd se luminează de ziuă, observai o insulă în nord-nord-est și mai multe stînci sau insule mici în est. Am luat drumul astfel ca să trec prin vestul insulei mari, care este rotundă și foarte împădurită în partea ei occidentală. Am navigat făcînd sondaje la o treime de leghe de ea fără a da de fund, dar n-am găsit vreo urmă de locuință. De altfel este atît de povîrnită, încît cred că nici nu ar putea fi locuită ; suprafața ei poate avea un diametru cam de două treimi de leghe, iar perimetrul de două leghe. Cînd am ajuns la traversul ei, am văzut o a doua insulă de aceeași mărime, tot atît de împădurită, avînd aproape aceeași formă, doar ceva mai joasă ; aceasta se afla la nord-nord-est de noi, iar între aceste insule am observat cinci grupuri de stînci în jurul cărora zbură un număr imens de păsări. Am păstrat pentru ultima insulă numele de Hoa-Pinșu, iar pentru cea din nord numele de Tiaoyu-Su, date de părintele Gaubil insulelor aflate la est de coasta sudică a Formozei.

Ieșiserăm în sfîrșit din arhipelagul Likeu și urma să intrăm într-o mare mai întinsă, care desparte Japonia de China și în care unii geografi pretind că navigatorii găsesc în permanență fund.

Această observație este exactă. Pe coasta Chinei am întîlnit piedici care nu mi-au îngăduit să parcurg nici șapte, opt leghe pe zi ; ceața era tot atît de deasă și de persistentă ca pe coastele Labradorului, iar vînturile foarte slabe variau doar de la nord-est la est. Calmul plat ne silea adesea să ancorăm și să facem semnale luminoase, pentru că

nu zăream de loc nava „L'Astrolabe“, deși vocea omului se auzea de la o fregată la alta. Curenții erau alteori atît de violenți încît nu puteam lăsa la apă geamandura de ancoră¹ pentru a ne da seama dacă nu cumva derivăm și dacă ancora nu gonește. Marea n-avea totuși viteză mai mare de o leghe pe oră, dar direcția ei nu putea fi prevăzută : se schimba dintr-o clipă într-alta făcînd înconjurul compasului în 12 ore, fără să fi lăsat nici un minut marea în etiaj. În răstimpul de zece, douăsprezece zile, n-am avut decît o singură dată cer senin și am putut vedea atunci o insulă mică sau mai degrabă o stîncă, la stînga noastră ; dar ceața se așternu din nou și nu ne puturăm da seama dacă această stîncă era lipită de continent sau nu, deoarece coasta continentului n-am zărit-o niciodată.

DRUMUL SPRE INSULA QUELPART²

În ziua de 19 mai, după un calm care a durat 15 zile, fiind însoțit de o ceață foarte deasă, vîntul se stabili de la nord-vest ; vremea rămase acoperită cu cer alburii, dar orizontul se lărgi la cîteva leghe. Marea, care pînă atunci fusese atît de frumoasă, deveni extrem de agitată. În momentul acestei neplăcute schimbări eram ancorat pe o adîncime de 25 de brațe. Am ridicat semnalul de plecare și am luat drumul fără a pierde o clipă, spre insula Quelpart, care era primul punct de recunoaștere interesant, înainte de a pătrunde în canalul Japoniei. Această insulă care nu este cunoscută europenilor decît prin naufragiul vasului olandez „Sparrow-Hawk“ în anul 1635, se găsea în acea vreme sub dominația regelui Coreei. Am recunoscut-o la 21 mai, pe o vreme minunată.

Nu se află pe lume o insulă cu înfățișare mai frumoasă : în mijlocul insulei se înalță un pisc de vreo 2 000 de stînji, ce poate fi zărit la 18-20 de leghe, și din care izvorăsc desigur toate apele curgătoare. Terenul coboară în pante domoale pînă la mare și de aceea așezările omenești sînt parcă în amfiteatru. Pămîntul ni s-a părut cultivat pînă la o înălțime destul de mare. Prin ocheane zăream cîmpiile împărțite în multe fișii, dovadă a unei populații numeroase. Insula aparține din păcate unui popor căruia orice legătură cu străinii îi este interzisă și care face sclavi din toți cei ce au nenorocul să naufragieze pe aceste coaste. Cîțiva olandezi de pe vasul „Sparrow-Hawk“ au izbutit, după

¹ *Geamandura de ancoră* : mică geamandură legată direct de ancoră cu o saulă și care permite celor de pe bord să cunoască exact locul unde se găsește ancora pe fund. — N. R.

² Nume dat de olandezi insulei coreene Chegu-do. — N. R.

18 ani de captivitate – în care timp au fost crunt bătuți în mai multe rînduri – să fure o barcă ca să treacă în Japonia, de unde au pornit spre Batavia, ajungînd în cele din urmă la Amsterdam. Această întîmplare, a cărei descriere o putem reciti oricînd, nu ne încuraja să trimitem o barcă la țarm. Am văzut două pirogi pornind spre noi, dar ele nu se apropiară mai mult de o leghe și foarte probabil veniseră numai pentru a ne observa și poate pentru a da alarma pe coasta Coreei. Mi-am văzut de drum, iar noaptea am pus în pană pînă se luminează de ziuă, o zi acoperită dar cu ceață nu prea deasă. Am putut vedea atunci diferitele insule sau stînci care formează un lanț mai lung de 15 leghe în largul coastelor Coreei. În sfîrșit, soarele răzbi prin ceață și puturăm face observații cît se poate de bune pentru determinarea latitudinii și longitudinii, lucru foarte important pentru geografie, deoarece, după cît se știe, nici un vas european cunoscut nu navigase încă pe aceste mări, înscrise în hărțile noastre după hărțile japoneze sau coreene publicate de iezuiți. De fapt, acești misionari le-au adus corectări în ceea ce privește drumurile de uscat, determinate cu multă grijă și verificate cu de-amănuntul la Pekin, așa încît erorile sînt neînsemnate ; trebuie deci să mărturisim că au adus servicii pentru geografia acestei părți a Asiei, pe care numai grație lor am putut-o cunoaște și că hărțile lor sînt destul de aproape de adevăr. Dar navigatorii mai aveau nevoie și de detalii hidrografice, care nu au putut fi indicate de iezuiți, deoarece ei călătoriseră pe uscat.

În noaptea de 25 mai, am trecut prin strîmtoarea Coreei, sondînd din jumătate în jumătate de oră și deoarece coasta Coreei mi s-a părut mai interesantă decît cea a Japoniei, am navigat paralel cu ea, la depărtare de două leghe.

COASTA COREEI

Canalul care desparte coasta continentului de coasta Japoniei poate avea o lățime de vreo 15 leghe ; dar în unele locuri se îngustează pînă la zece leghe din pricina unor stînci care, începînd de la insula Quelpart, se țin lanț de-a lungul coastei sudice a Coreei. Acestea n-au dispărut decît după ce am dublat vîrfurile sud-estice ale acestei peninsule. Astfel, am putut naviga foarte aproape de continent, zăbind casele și orașele de pe țarm și am putut recunoaște intrarea în golfuri. În vîrfurile munților am văzut cîteva fortificații asemănătoare cu forturile europene și este probabil că cele mai importante măsuri de apărare ale coreenilor sînt îndreptate împotriva japonezilor. Această parte a coastei

este foarte plăcută pentru navigație, deoarece la trei leghe în larg nu există nici un pericol și adâncimea este de 60 de brațe cu fund mîlos. Țara este muntoasă și pămîntul pare sterp. Apariția vaselor noastre n-a speriat prea mult sampanele și joncile – vreo 12 la număr – care navigau de-a lungul coastei. Joncile nu se deosebeau de cele ale chinezilor, velele lor fiind făcute tot din rogojini. Aș fi fost bucuros dacă ar fi îndrăznit să ne acosteze, dar ele își văzură de drum fără a se ocupa de noi ; spectacolul pe care-l ofeream, deși nou pentru acești oameni, nu le atrăgea atenția în mod deosebit. La ora 11 zării totuși două bărci care-și ridicară pînzele și veniră în recunoaștere spre noi ; se apropiară la depărtare de o leghe, ne urmărind vreme de două ceasuri, apoi se întoarseră în portul de unde plecaseră de dimineață. Faptul că în după-amiaza aceea au fost aprinse focuri pe coasta Coreei dovedește cu prisosință că fregatele noastre au stîrnit îngrijorare în rîndurile localnicilor.

Ziua de 26 mai a fost una dintre cele mai frumoase zile ale acestei expediții și una din cele mai interesante prin relevmentele făcute la coastă pe o lungime de peste 30 de leghe, dar, în ciuda vremii frumoase, am avut totuși în ziua aceea o furtună care ne-a fost prevestită de un fenomen ciudat : din vîrfurile catargelor sentinelele ne-au strigat că se simțeau înconjurate de aburi fierbinți, de parcă s-ar fi aflat la gura unui cuptor ; acești aburi treceau în valuri succesive, din jumătate în jumătate de minut. Toți ofițerii se urcară în vîrfurile catargelor și simțiră aceeași căldură. Pe punte, temperatura era atunci de 14° ; am urcat la verga rîndunicii¹ un termometru care arată 20° ; valurile de căldură treceau foarte repede, iar în intervalele dintre ele temperatura aerului era egală cu cea de la nivelul mării.

A doua zi, 27 mai, am socotit că trebuie să iau drumul spre capul sud-vestic al insulei Nippon, al cărei colț nord-vestic, capul Nabo, fusese stabilit cu precizie de către căpitanul King. Determinarea poziției exacte a acestor două puncte va înlătura toate îndoielile geografilor, iar imaginația lor nu va mai interveni decît pentru a stabili conturul coastei.

INSULA DAGELET²

Peste puțin timp, am observat în nord-nord-est o insulă pe care n-am găsit-o trecută în nici o hartă. Am numit-o insula Dagelet, după astronomul Dagelet, primul care o semnalase. Circumferința ei este de

¹ Verga rîndunicii : verga cea mai de sus a unui catarg, susținînd vela numită rîndunica. — N. R.

² Nume dat insulei coreene Ullung-do.

numai trei leghe ; am înconjurat-o aproape în întregime la o depărtare de o treime de leghe, fără a găsi fund. Atunci m-am hotărît să las la apă o barcă sub comanda domnului Boutin. El n-a găsit fund decît în imediata apropiere a insulei. Deşi foarte povîrnită, aceasta este acoperită pînă la malul mării cu arbori minunaţi. Un parapet de stînci, abrupt ca un perete, înconjură insula, în afară de şapte mici golfuri nisipoase în care se poate debarca ; acolo am observat că pe un şantier se aflau în construcţie cîteva bărci de pur tip chinezesc. Lucrătorii se speriară zărindu-ne şi se adăpostiră grabnic în pădurea învecinată. N-am văzut de altfel decît cîteva colibe răzleţe, dar nici sate şi nici cîmpuri cultivate.

Aş fi dorit să ancorez pentru a-i convinge pe băştinaşi, prin daruri, că nu le eram duşmani, dar curenţii, destul de violenţi, ne-au îndepărtat de uscat. Cum noaptea se apropia, m-am temut ca nu cumva să cad sub vînt iar barca trimisă pe uscat să nu mă poată ajunge din urmă. De aceea tocmai în momentul cînd d. Boutin era să debarce i-am ordonat să se înapoieze. A urcat pe „L'Astrolabe“, care se afla mai departe spre vest, unde fusese dusă de curenţi, şi ne-am petrecut noaptea pe un calm ce se datora munţilor înalţi de pe insula Dagelet, care opreau vîntul dinspre larg.

ÎNȚILNIREA CU MAI MULTE BASTIMENTE JAPONEZE ŞI CHINEZE

În zilele următoare am avut tot timpul vînturi potrivnice. La 2 iunie, am întîlnit două bastimente japoneze, dintre care unul trecu atît de aproape de noi încît am fi putut comunica prin viu grai. La bord se afla un echipaj de 22 de oameni, toţi îmbrăcaţi în caftane albastre, asemănătoare cu sutanele preoţilor noştri. Vasul avea un tonaj de vreo sută de tone şi un singur catarg, foarte înalt. Vela era imensă. Înfăţişarea acestor două vase mă îndemna să cred că ele nu erau menite să se îndepărteze prea mult de coastă şi că pe mare rea, pe un vînt cu rafale, navigaţia lor ar fi fost primejdioasă. Este foarte probabil că japonezii folosesc pe timp de iarnă vase mai potrivite pentru a înfrunta vremea urîă. Am trecut atît de aproape de unul dintre aceste bastimente, încît am putut observa chiar şi fizionomia oamenilor. Pe feţele lor nu se citea nici teamă, nici mirare ; îşi urmau drumul spre sud, desigur grăbiţi să raporteze întîlnirea lor cu două vase străine, în aceste mări unde nu pătrunsese înaintea noastră nici un navigator european.

A doua zi, vremea a fost foarte rea. Totuşi în diferite momente ale zilei am observat şapte vase chinezeşti cu un singur catarg, asemănă-

toare cu vasul descris mai sus, dar care mi s-au părut mai bine construite pentru a fi în stare să reziste vîntului și furtunii. Toate semănau cu cel văzut de căpitanul King în timpul celei de-a treia călătorii a căpitanului Cook. Deși ziua următoare a fost extrem de cețoasă, am mai putut observa încă două bastimente japoneze. Abia la 6 iunie am relevat capul Noto de pe coasta apuseană a Japoniei și insula Jootsi-Sima, despărțite între ele printr-un canal de vreo cinci leghe. Cerul era senin și orizontul foarte întins. Deși ne aflam la șase leghe de uscat, îi puteam vedea deslușit toate detaliile, copacii, rîurile și rîpele. Insulițele sau stîncile pe care le-am ocolit la depărtare de două leghe și care erau legate între ele prin lanțuri de stînci ce apăreau la suprafața apei, ne-au împiedicat să ne apropiem de coastă. Insula Jootsi-Sima este mică, plată, dar frumos împădurită și are o înfățișare foarte plăcută ; cred că circumferința ei nu depășește două leghe ; ni s-a părut foarte populată.

Printre casele de pe insulă, am observat edificii destul de mari ; lîngă un fel de castel situat în capul sud-estic, am văzut niște spînzurători, mai exact o serie de stîlpi peste care era așezată transversal o bîrnă mare. Poate că acești stîlpi aveau altă destinație ; de altfel, m-ar mira ca japonezii, cu obiceiuri atît de diferite de ale noastre, să semene cu noi în această privință.

COASTA TARTARIEI¹

În zilele următoare am navigat spre nord-vest pentru a ne îndepărta de capul Noto ; la 11 iunie am recunoscut coasta Tartariei.

Punctul de la coastă pe care am aterizat este tocmai începutul graniței dintre Coreea și Tartaria manciurienilor ; ținutul este muntos, vizibil de la 20 de leghe. Munții nu sînt atît de înalți ca cei de pe coasta Americii, dar au totuși o înălțime de cel puțin șase, șapte sute de stînji. M-am apropiat pînă la vreo 80 de brațe de o coastă foarte abruptă, acoperită cu arbori și iarbă. În vîrfurile munților se zărea zăpadă, însă în cantitate foarte mică. Nu apărea nici o urmă de agricultură sau vreo așezare omenească. Este probabil că tătarii din Manciuuria, care sînt păstori nomazi, preferă să cutreiere văile și cîmpiile, unde cirezile lor găsesc hrană mai îmbelșugată decît să stea prin aceste păduri și munți. Am parcurs 40 de leghe de-a lungul coastei fără să fi întîlnit gurile unui singur fluviu. Sperînd să găsim un loc mai

¹ *Tartaria* era denumirea dată prin secolele XVIII—XIX unor regiuni întinse ale Asiei, cuprinzînd Mongolia, Manciuuria, Asia Centrală, etc. — N. R.

bun de ancorare, ne-am continuat drumul pe vremea cea mai frumoasă și sub cerul cel mai senin din câte am avut de la plecarea noastră din Europa.

Zilele de 15 și 18 iunie fiind foarte cețoase, ne-am îndepărtat puțin de coasta Tartariei, pe care n-o zăream decît în momentele cînd negura se mai risipea puțin. Dar ziua de 18 va rămîne în jurnalul nostru de călătorie ca o dată memorabilă, deoarece ne-a fost dat să avem cea mai desăvîrșită iluzie optică de cînd sînt navigator.

După-amiază, pe la ora patru, ceața foarte deasă s-a ridicat și cerul s-a înseninat, astfel încît am putut vedea continentul ce se întindea dinspre vest-sud-vest către nord-est. Curînd după aceea ne-a apărut în sud o fișie mare de pămînt ce se unea spre vest cu Tartaria, lăsînd între ea și continent o deschidere de 15 grade. Am putut observa munții, văile, pe scurt toate detaliile terenului. Nu pricepeam pe unde intraserăm în această strîmtoare ce nu putea fi decît strîmtoarea lui Tesoy, pe care renunțasem să o căutăm. În această situație am socotit că trebuie să strîng cît mai bine vîntul și să guvernez la sud-est. Dar deodată munții și văgăunile dispărură. Amăgirea ne fusese pricinuită de un val de ceață, cel mai extraordinar din câte văzusem în viața mea. L-am văzut cum se risipea ; contururile, culorile, totul se șterse și se pierdu printre nori. Lumina zilei era încă destul de puternică pentru a ne convinge definitiv că pămîntul acela, pe care îl zămislise doar închipuirea noastră, nu exista. Toată noaptea navigarăm pe locul unde ni se păruse că se află, dar dimineța nimic nu ni se ivi înaintea ochilor.

În zilele următoare parcursesem mai mult de 20 de leghe de-a lungul coastei Tartariei ; aerul era atît de limpede încît am putut observa forma țarmului, fără însă să fi descoperit pe undeva vreun golf. Am zărit doar vîrful unui munte a cărui formă semăna perfect cu o masă și i-am dat această denumire pentru ca să-l recunoască navigatorii. De cînd navigăm de-a lungul acestui ținut, n-am văzut nici o urmă de așezare omenească, nici o singură pirogă nu s-a dezlipit de țarm. Așadar, deși este acoperit cu cei mai frumoși copaci – ceea ce dovedește un sol fertil – ținutul pare să fie disprețuit de tătari și de japonezi.

GOLFUL TERNAI

La 23 iunie, vîntul se stabilizase la nord. M-am hotărît așadar să pun capul pe un golf pe care-l vedeam în vest-nord-vest unde mi se părea că voi putea găsi un loc de ancorare. La ora șase seara, am aruncat ancora pe o adîncime de 24 de brațe fund nisipos, la depăr-

tare de o jumătate de leghe de țărm. Am dat acestui golf numele de Ternai.

Plecasem din Manila de 75 de zile. Este drept că navigasem de-a lungul coastelor insulei Quelpart, a Coreei și a Japoniei, dar deoarece aceste ținuturi erau locuite de oameni cu simțăminte dușmănoase față de străini, nu ne puteam gândi să facem escală. Știam însă că tătarii erau primitivi și ardeam de nerăbdare să facem recunoașteri pe un pământ care ne preocupa încă de la plecarea noastră din Franța. Era singura parte a globului care scăpase cercetărilor neobositului căpitan Cook, și probabil că norocul nostru de a fi debarcat cei dintâi se datorește nefericitului eveniment care a pus capăt zilelor sale. Știam că vasul „Kastrikum” nu navigase niciodată pe coastele Tartariei și speram că expediția noastră va aduce noi dovezi în această privință.

Geografii care – sprijinindu-se pe raportul prezentat de părintele Des Anges precum și pe unele hărți japoneze – au determinat atât strîmtoarea lui Tessoy cît și limitele insulei Jesso, ale insulelor Țara Companiei și Țara Statelor, au întocmit atît de greșit harta acestei părți a Asiei încît era nevoie să se pună capăt tuturor discuțiilor din trecut prin stabilirea unor date concrete și incontestabile. Deși latitudinea golfului Ternai este exact aceeași cu a portului Acqueis unde debarcaseră olandezii, cititorul va găsi la aceștia o descriere mult diferită de a noastră.

Cinci golfulețe asemănătoare cu laturile unui poligon regulat formează conturul acestei rade. Ele sînt despărțite între ele prin dealuri împădurite înfățișînd cele mai variate și intense nuanțe de verde, așa cum nu întîlnești niciodată în Franța, chiar în primăverile cele mai răcoroase.

Deși în tot timpul navigației noastre de-a lungul coastei n-am văzut nici o pirogă și nici un foc, nu ne venea să credem că o țară situată atît de aproape de China și al cărei sol părea atît de roditor să fie nelocuită. Debarcînd, am văzut urși, precum și turme de cerbi care pășteau în voie pe malul mării. În timp ce ne pregăteam armele de vînătoare, mateloții noștri au prins cu undița vreo 15 bacaleari,¹ de care aveam de altfel cea mai mare nevoie. Pămîntul era acoperit cu plante care cresc și în climatul Europei. La fiecare pas întîlneam trandafiri, crini, lăcrămioare și, în general, toate florile noastre de cîmp. Vîrful munților era acoperit cu pini; pe malurile rîurilor creșteau sălcii, mesteceni, arțari; dar pe lîngă acești arbori se mai găseau meri și măcieși înfloriți, alături de aluni viguroși. La fiecare pas am găsit urme lăsate de oameni, care și-au însemnat trecerea prin distrugeri,

¹ Pești din familia gadidae. — N. R.

ca, de pildă, tăierea copacilor cu ajutorul unor unelte ascuțite. De asemenea în vreo 20 de locuri am văzut resturile unor focuri. Am observat și câteva adăposturi făcute de vânători la marginea pădurii. Toate aceste semne dovedeau că tătarii se apropie de malul mării în timpul prielnic pentru vânătoare și pescuit, și că, pe cînd ne aflam noi acolo, triburile lor erau adunate pe malurile rîurilor. Cred că cei mai mulți dintre ei trăiesc tot anul în interiorul continentului, unde pămîntul este probabil mai potrivit pentru creșterea uriașelor lor cirezi de vite.

Vînătorii n-au împușcat decît trei pui de căprioară, dar în schimb pescuitul a fost îmbelșugat. Poate că oamenii noștri erau mai pricepuți la pescuit, sau poate că pescarii au avut mai mult noroc. Fiecare din cele cinci golfulețe din care se compune golful Ternai oferea cîte un loc bun pentru a întinde năvodul și cîte un pîrîiaș lîngă care ne puteam instala bucătăria. Astfel, peștii n-aveau de parcurs un drum prea lung pentru a cădea în tingirile noastre, iar echipajele s-au putut sătura cu pește la fiecare masă.

UN MORMÎNT TĂTĂRESC

Cu prilejul pescuitului, am descoperit pe malul unui pîrîiaș un mormînt tătăresc așezat lîngă o colibă ruinată și aproape îngropată sub ierburi. Curiozitatea ne făcu să-l deschidem : înăuntru se aflau două trupuri, unul lîngă altul ; capetele lor erau acoperite cu cîte o tichie de mătase, iar corpurile le erau învăluite în piei de urs, cu o cingătoare din aceeași piele. Mici monede chinezești și diferite bijuterii de aramă erau atîrnate de această cingătoare. Mărgelile albastre erau răspîndite de jur împrejur, de parcă mormîntul ar fi fost presărat cu ele. Am mai găsit și 10 sau 12 feluri de brățări de argint, fiecare în greutate de doi groși¹, o secure de fier, un cuțit din același metal, o lingură de lemn, un pieptene și un mic săculeț de nanghin albastru plin cu orez. Nimic nu intrase încă în descompunere, așa încît mormîntul nu putea avea o vechime mai mare de un an. Construcția lui nu ni s-a părut inferioară celor care se află în golful Port des Français.

Monedele chinezești, nanghinul albastru și tichiile de mătase dovedesc că aceste popoare sînt în relații comerciale cu chinezii și, foarte probabil, supuse acestui imperiu.

Orezul din săculețul de nanghin albastru reprezintă un obicei chinezesc, întemeiat pe credința că omul are necesități și în cealaltă viață.

¹ Groș : a opta parte dintr-o uncie ; uncia — 32 grame. — N. R.

Dar priveliștea încântătoare pe care ne-o oferea această parte a Tartariei orientale nu prezenta nici un fel de interes pentru botaniștii și geologii noștri. Plantele sînt identice cu cele din Franța, iar compoziția solului este și ea aceeași. În albiile râurilor am găsit șisturi, cuarț, jasp, porfir violet, mici cristale, stînci măcinate, dar n-am găsit nici o urmă de metale.

În sfîrșit, în dimineața zilei de 27 iunie, după ce am îngropat în pămînt diferite medalii și, într-o sticlă, o hîrtie pe care scrisesem data sosirii noastre, am ridicat pînzele. Vîntul se schimbase la sud ; am navigat de-a lungul coastei, la depărtare de două treimi de leghe, avînd tot timpul adîncimea de 40 de brațe, fund de mîl nisipos ; eram destul de aproape pentru a putea distinge chiar și gurile celor mai neînsemnate pîraie. Astfel am parcurs 50 de leghe, pe un timp mai frumos decît și l-ar putea dori orice navigator.

Pînă la 4 iulie, ceața și lipsa de vînt ne-au cam supărat. În acest răstimp am prins peste 800 de bacaleari. Am dat ordin să se săreze și să se pună în butoaie tot peștele care prisosea. Cu draga, am scos și o cantitate destul de mare de stridii, ale căror scoici aveau atît de mult sidef, încît s-ar putea să fi avut și mărgăritare, deși noi n-am găsit decît două, de-abia pe jumătate formate. Acest fapt confirmă relatarea iezuiților, care spun că la gurile mai multor râuri de pe coasta orientală a Tartariei se pescuiesc perle ; credeam însă că faptul se petrece mai la sud, în apropierea Coreei.

ESCALĂ ÎN GOLFUL SUFFREN

În ziua de 4 iulie, la ora trei după miezul nopții, cerul se luminează. Astfel am putut releva uscatul pînă la nord-est cart la nord. Ne aflăm la traversul unui mare golf situat la două mile în vest-nord-vest și în care se vărsa un fluviu lat de vreo 15-20 de stînci. Fiecare fregată a armat cîte o barcă pentru recunoașterea golfului : adîncimea mării scădea treptat pînă la țărm și debarcarea se putea face ușor. Aspectul ținutului aduce cu cel al golfului Ternai, și cu toate că se află cu trei grade mai la nord, atît produsele solului cît și compoziția acestuia sînt asemănătoare. Pe aici, urmele omenești erau mai proaspete. Erau poate chiar urmele unor vînători care se refugiaseră în pădure de frica noastră. Raportul ofițerilor și al naturaliștilor noștri nu m-a putut însă convinge să-mi prelungesc scala în acest golf, căruia i-am dat numele de golful Suffren.

Ajutați de o ușoară briză de nord-est, am părăsit coasta sperînd că ne vom putea îndepărta cu ușurință. Dar ceața și atmosfera calmă m-au obligat să ancorez la o leghe mai în larg, pe fund de nisip mîlos, la o adîncime de 40 brațe. În sfîrșit, în ziua de 5 iulie, în ciuda ceții, am putut ridica pînzele, deoarece briza de sud-vest se întărise.

NE DĂM SEAMA CĂ NAVIGĂM ÎNTR-UN CANAL

În ziua de 6 iulie am avut de luptat cu un vînt puternic și potrivnic. Hotărîsem să fac recunoașteri pe coasta Tartariei pînă la 50 de grade latitudine, iar după aceea voiam să mă întorc spre Jesso și Oku-Jesso, iar în cazul cînd acestea s-ar fi vădit inexistente, să ajung cel puțin în dreptul insulelor Kurile, înaintînd spre est. Dar în dimineața de 7 iulie am observat în dreapta noastră o insulă ce părea a fi destul de întinsă. N-am putut distinge nici un cap, în schimb am zărit piscurile munților, ce se întindeau pînă în sud-est, ceea ce dovedea că intraserăm de-a binelea în canalul care desparte insula de continent. La început am crezut că era Sahalin a cărui parte sudică fusese fixată de geografi cu două grade la nord de poziția reală ; de aceea am socotit că mergînd mai departe pe canal, voi fi silit să urmez acest drum pînă la ieșirea lui în Marea Ohotsk, căci vîntul dinspre sud, atît de constant în acest anotimp, domină permanent în regiunea în care ne aflam. Astfel de împrejurări ar fi putut să pună un obstacol de neînvins în calea dorinței mele de a explora în întregime această mare. Întocmisem o hartă cît se poate de exactă a coastei Tartariei, așa încît pentru a-mi îndeplini planul nu-mi mai rămînea decît să cobor la paralela 44 ; mă îndreptai deci spre sud-est.

Înfățișarea acestui uscat se deosebește mult de cea a Tartariei. N-am observat aci decît stînci golașe cu numeroase văgăuni care mai păstrau urme de zăpadă. Eram însă la prea mare depărtare pentru a vedea șesurile care ar fi putut să fie, la fel ca și cele de pe continent, acoperite cu arbori și verdeață. Celui mai înalt dintre acești munți, cu piscul asemenea unui coș de furnal, i-am dat numele de piscul Lamanon, din cauza formei sale vulcanice precum și pentru faptul că fizicianul cu acest nume făcuse un studiu special asupra diferitelor materii pe care focul vulcanilor le aducea în stare de fuziune.

Am fost siliți apoi să navigăm la nimereală prin acest canal învăluit într-o ceață atît de deasă încît orizontul nostru se întindea doar cît o bătaie de pușcă. Așteptam cu cea mai mare nerăbdare un moment de înseninare pentru a vedea încotro s-o apuc. La ora 11 înainte de amiază, ceața se risipi. Numai în aceste ținuturi cețoase se pot vedea – e drept

că foarte arareori – orizonturi atît de vaste, de parcă natura ar fi dorit să compenseze oarecum, prin momente de vizibilitate desăvîrșită, cețurile adînci și eterne răspîndite pe toate aceste mări. La ora două după-amiază, perdeaua se ridică, îngăduindu-ne să relevăm uscatul.

ESCALĂ ÎN GOLFUL DE LANGLE. MORAVURILE ȘI OBICEIURILE BĂȘTINAȘILOR

Cînd am văzut pentru prima dată această coastă eram la o depărtare care m-a indus în eroare ; apropiindu-mă mai mult, am văzut însă că era tot atît de împădurită ca și cea a Tartariei.

În sfîrșit, în seara zilei de 12 iulie briza de sud căzu, îngăduindu-ne să debarcăm. Am ancorat pe o adîncime de 14 brațe, fund de nisip mîlos, la două mile depărtare de un golfuleț în care se revărsa un rîu. D. de Langle, care ancorase cu un ceas înaintea mea, veni îndată la bordul meu. Lăsase la apă bărcile mari și mici ale fregatei sale și-mi propuse să debarcăm înainte de a se înnopta, pentru a recunoaște terenul și a ne da seama dacă există vreo posibilitate de a culege unele informații de la băștinași. Cu ajutorul ochanelor, observasem cîteva colibe și doi insulari care voiau să se refugieze în pădure. Am fost de acord cu propunerea domnului de Langle. Singurele două colibe din acest golf fuseseră părăsite în momentul debarcării oamenilor de pe „L'Astrolabe” ; focul ardea încă, nici un obiect nu fusese ascuns ; lîngă una din colibe am găsit mai mulți căței care nu făcuseră încă ochi, iar cățeaua se auzea lătrînd în pădure, ceea ce însemna că proprietarii nu erau prea departe.

D. de Langle dăduse ordin să se lase în preajma colibelor cîteva topoare, diferite unelte de fier, mărgеле și alte obiecte care puteau să fie de folos și să placă insularilor. Era convins că după ce marinarii vor reveni pe vase, oamenii se vor întoarce la casele lor, iar darurile lăsate le vor arăta că nu le eram dușmani.

SOSIREA A ȘAPTE INSULARI

În momentul cînd d. de Langle voia să plece spre fregată, văzu venind o pirogă cu șapte oameni care nu păreau de fel speriați de numărul mare al străinilor ce debarcaseră pe uscat. Își aduseră mica barcă pe plajă și se așezară pe niște rogojini în mijlocul mateloților noștri, cu un aer liniștit care ne-a făcut o impresie din cele mai bune. Printre ei erau și doi moșnegi cu barbă albă, lungă, înfășurați într-o

țesătură făcută din scoarță de copac, foarte asemănătoare cu pagnele¹ din Madagascar. Alți doi insulari purtau haine de nanghin albastru, vătuite, a căror formă nu se deosebea mult de aceea a chinezilor. Toți erau cu capul gol ; doi sau trei dintre ei aveau însă în jurul capului o fișie de blană de urs. Toți aveau cizme din piele de lup de mare, cu căputa lucrată foarte artistic, după moda chinezească. Armele lor se compuneau din arcuri, sulite și săgeți cu vârful de fier. Purtarea lor era gravă, nobilă și foarte prietenoasă. D. de Langle le-a împărțit câteva daruri și le-a explicat prin semne, că din pricina întunericului trebuia să se întoarcă la bord, dar că dorea mult să-i revadă a doua zi pentru a le dărui și alte lucruri. Ei, la rîndul lor, îi răspunseră tot prin semne că dormeau prin apropiere și că a doua zi vor fi punctuali la întîlnire. Bărcile sosiră la bord abia la ora 11. Raportul ce l-am primit mi-a stîrnit curiozitatea. Am așteptat așadar cu multă nerăbdare zorile și înainte de a se lumina de ziuă eram la uscat cu două bărci mari. Insularii sosiră curînd în micul golf ; veneau dinspre nord, unde presupun că se află satul lor ; îndată după ei sosi o a doua pirogă. În total, erau 21 de băștinași. Printre ei se aflau și proprietarii colibelor unde d. de Langle lăsase darurile spre a-i convinge de intențiile noastre pașnice ; dar nu-i însoțea nici o femeie, ceea ce ne face să credem că acești oameni sînt foarte geloși.

D. de Langle, împreună cu întregul său stat-major, sosi curînd după mine. Înainte de începutul convorbirii, el oferî insularilor felurite daruri. Se părea că nu-i interesează decît obiectele folositoare ; fierul și pînzeturile le plăceau mai mult ca orice. Ei cunosc metalele la fel ca și noi, căutînd mai degrabă argintul decît arama, și mai curînd arama decît fierul. Erau foarte săraci. Trei sau patru numai dintre ei aveau cercei de argint împodobiți cu mărgеле albastre, aidoma celor pe care le-am găsit în mormîntul din golful Ternai și pe care eu le socotisem a fi brățări. Celelalte mici podoabe ale lor erau de aramă, ca și cele din mormîntul amintit ; scăpărătoarele și lulelele lor păreau chinezești sau japoneze și erau din aramă albă, perfect lucrate. Arătînd cu mîna spre apus, ne dădură de înțeles că nanghinul albastru cu care erau înveșmîntați, mărgелеle și scăpărătoarele veneau din Manciuria ; pronunțau acest nume exact ca noi. Avem motive să credem că ei cunosc scrisul și că au despre furt aceleași idei ca și noi ; toți mi s-au părut atît de cinstiți încît le-aș fi încredințat fără teamă paza efectelor noastre. În cele din urmă izbutirăm să le explicăm că doream să ne deseneze țara lor și țara manciurienilor.

¹ *Pagne* : țesătură prinsă în brîu și care ajunge pînă la genunchi ; pe vremuri singurul veșmînt al unor triburi din Africa și America. — N. R.

INFORMAȚIILE PRIMITE DE LA EI NE CONVING
SĂ NAVIGĂM MAI DEPARTE SPRE NORD

Unul din moșnegi se ridică în picioare și cu vârful sulitei sale desenă pe nisip, spre vest, coasta Tartariei îndreptată de la nord la sud. Spre est, în fața acestei coaste desenă insula lui ; apoi, ducând mâna la piept, ne-a dat a înțelege că desenase propria lui țară. Între Tartaria și insulă lăsase o trecătoare și, întorcându-se spre vasele noastre care puteau fi văzute de la țărm, ne arată printr-o linie că am putea trece prin ea. Ceva mai la sud desenă o altă insulă, despărțită de aceasta printr-o trecătoare, și ne făcu să înțelegem că o puteam străbate. Bătrînul ghicea perfect întrebările noastre, dar un alt insular, cam de vreo 30 de ani, se dovedi încă și mai isteț : văzînd că figurile desenate în nisip se ștergeau, a luat creionul unuia dintre noi și, pe o bucată de hîrtie, ne desenă insula lor, spunîndu-ne că numele ei este Tchoka. Cu o linie reprezintă pîrîul pe malul căruia ne aflam și pe care-l așeza la două treimi din lungimea insulei, de la nord la sud. Apoi, desenă țara manciurienilor, însemnînd – după cum făcuse și bătrînul – o strîmtoare în capătul pîlniei formate de continent și de insula lor. Spre marea noastră mirare, adăugă pe schița lui și fluviul Sahalin, al cărui nume îl pronunța ca și noi. Gura fluviului o desenă puțin mai la sud de colțul nordic al insulei lor și prin niște linii – șapte la număr – ne arată în cîte zile pirogile lor pot ajunge din locul în care ne aflam, pînă la gura rîului Sahalin. Știînd că pirogile acestor băștinași nu se îndepărtează niciodată de coastă la mai mult de o bătaie de pistol și urmărind conturul insulei, am ajuns la concluzia că ele nu pot parcurge mai mult de nouă leghe pe zi. Coasta permițînd pretutindeni debarcarea, este probabil că fac mai multe popasuri în călătoria lor. Deci, după aprecierea noastră, eram la cel mult 63 de leghe de extremitatea insulei. Toți ceilalți insulari erau martorii acestei bizare convorbiri și aprobau prin gesturi expunerea compatriotului lor. Vrînd să aflăm dacă trecătoarea era largă, am încercat să-i punem și această întrebare. El a priceput-o ușor. Așeză mîinile sale în poziție perpendiculară, lăsînd între ele o depărtare de două trei degete și ne dădu să înțelegem că aceasta reprezenta lățimea pîrîului din care noi ne aprovizionasem cu apă de băut ; pe urmă își îndepărtă palmele mai mult, arătîndu-ne astfel lățimea rîului Sahalin ; în sfîrșit le îndepărtă și mai mult, pentru a exprima lățimea strîmtoarii ce despărțea țara lui de Tartaria. Mai trebuia să aflăm adîncimea apei, dar în această privință ne-a fost cu neputință să obținem date precise. D. de Langle și cu mine am socotit ca fiind de primă importanță să cercetăm dacă nu cumva insula unde ne aflam era chiar aceea pe care geografii o numi-

seră Sahalin, fără a bănuî lungimea ei spre sud. Am dat ordin să se ia toate măsurile pentru ca fregatele noastre să poată pleca a doua zi. Golful în care ancorasem l-am numit de Langle, după numele căpitanului care îl descoperise și acostase primul în el.

Restul zilei l-am petrecut cutreierînd țara și vizitînd locuitorii. De cînd am plecat din Franța n-am întîlnit un ținut care să ne trezească mai mult interes și mai multă admirație. Oamenii nu se mirau prostete de prezența noastră ca indienii din Port des Français ; meșteșugurile noastre îi interesau, pînzeturile le întorceau pe toate fețele, vorbind între ei și căutînd să descopere cum anume fuseseră făcute. Ei cunosc suveica și se pricep să țasă, din fire pe care le scot din scoarța sălciilor, stofe perfect asemănătoare cu ale noastre. Deși nu-și cultivă pămîntul, știu să profite în mod inteligent de produsele lui spontane. Am găsit în colibe lor multe rădăcini dintr-un soi de crini ; naturalistii noștri au constatat că sînt crini galbeni sau *sarane din Kamciatka*. Insularii le usucă și-și fac astfel provizii pentru iarnă. Neaflînd nimic despre forma de guvernămînt a insulei, nu putem face decît presupuneri în această privință. Nu încapе îndoială că bătrînii se bucură de multă considerație și că, în general, oamenii sînt blînzi. Dacă acești insulari ar fi fost păstori și ar fi avut turme, desigur că ar fi corespuns pe deplin imaginii pe care o aveam despre viața patriarhală. Cei mai mulți dintre ei sînt bine făcuți, au o constituție viguroasă, o fizionomie cît se poate de plăcută, iar îmbrăcămintea lor este foarte originală. Toți sînt mici de statură.

Am motive să cred că în munții lor nu se găsește minereu. Toate bijuteriile de argint ale insularilor nu cîntăreau nici două uncii, așa încît o medalie de argint pe care am prins-o cu un lanț de gîtul unui bătrîn – deoarece am avut impresia că el este mai marele lor – li s-a părut un dar nespus de valoros.

Chinezii de la bordul vaselor noastre nu pricepeau nici o vorbă din limba insularilor ; în schimb se înțeleseră bine cu cei doi tătari din Manciuria, veniți de pe continent de 15-20 de zile, probabil pentru a cumpăra pește pe această insulă.

Convorbirea celor doi manciurieni cu chinezii noștri a decurs în chipul cel mai firesc. Datele privitoare la geografia ținutului erau identice, numai denumirile erau schimbate, probabil pentru că diferă de la o limbă la alta. Manciurienii spuneau că locuiesc mai sus de rîul Sahalin, la o depărtare de opt zile. Toate aceste informații, adăugate la observațiile efectuate de vasele noastre pe cînd navigam aproape de coastele Tartariei, ne fac să credem că începînd de la 42 de grade latitudine, sau de la limitele Coreei și pînă la fluviul Sahalin, coasta acestei părți a Asiei este aproape nelocuită și că teritoriul maritim este

despărțit de restul Tartariei prin niște munți, foarte greu accesibili, de care nu te poți apropia decît venind pe mare și intrînd pe văile rîurilor – deși noi n-am observat nici un rîu mai însemnat.

Colibele insularilor sînt construite cu dibăcie și cu toate precauțiile împotriva frigului : sînt făcute din bîrne și îmbrăcate cu un fel de mesteacăn ; acoperișul este tot din bîrne, peste care sînt așternute paie, ca la casele țărănești din Franța ; ușa este foarte mică și așezată în coama casei ; la mijlocul încăperii se află cuptorul, sub o deschizătură a acoperișului, pe unde iese fumul ; de jur împrejur sînt mici lavițe sau scînduri înalte de opt sau zece degete, iar pe jos rogojini care n-au decît un singur neajuns : un miros urît de pește și untură de pește.

NAVIGĂM DE-A LUNGUL INSULEI. ESCALĂ ÎN GOLFUL D'ESTAING

A doua zi, am plecat în zori și pînă la 12 iulie am bîjbîit prin ceață. În aceeași zi, la ora două după-amiază, am ancorat pe coasta occidentală a insulei de-a lungul căreia navigam. Golful pe care l-am ales era cel mai bun dintre toate în care am ancorat de la plecarea din Manila. I-am dat numele de golful d'Estaing. Este situat la $48^{\circ}59'$ latitudine nordică și $140^{\circ}32'$ longitudine orientală. Bărcile noastre acostară la ora patru după-amiază lîngă 12 colibe aflate abia la vreo sută de pași de malul mării.

Cîțiva ofițeri au întîlnit două femei care, văzîndu-i, au luat-o la fugă și s-au ascuns în iarbă. Ofițerii s-au străduit să le potolească spaima. Fizionomia lor este destul de neobișnuită, dar plăcută : ochi mici, buze cărnoase, iar buza de sus, vopsită sau tatuată, e de culoare albastră. Noi n-am putut desluși cum anume căpătase culoarea aceasta. Umblau desculțe, înveșmîntate într-un halat lung. După ce se întinseră la pămînt, în iarba umezită de rouă, halatul lor se udă și li se lipi de corp, așa încît li s-au putut vedea toate formele – de altfel puțin plăcute. Femeile purtau părul lung și nu erau rase în creștet ca bărbații.

D. de Langle, care debarcase înaintea mea, îi găsi pe insulari în jurul a patru pirogi încărcate cu pește afumat, pe care se căzneau să le împingă în apă. El află că cei 24 de oameni care formau echipajul pirogilor erau manciurieni veniți de pe malurile fluviului Sahalin pentru a cumpăra pește. Prin intermediul chinezilor de pe vasele noastre d. de Langle avu cu ei o îndelungă convorbire ; ne confirmară toate informațiile date de ceilalți doi manciurieni despre geografia acestor ținuturi.

Produsele și compoziția solului din golful d'Estaing aproape nu se deosebesc de cele din golful de Langle.

În sfârșit, seara la ora opt, după ce îi copleșisem cu daruri pe tătari și pe insulari, bărcile noastre porniră spre fregate. Am poruncit de îndată să se ia toate măsurile necesare pentru a pleca chiar a doua zi. La 20 iulie vremea a fost foarte frumoasă ; am putut vedea foarte bine coasta spre nord și spre sud și am navigat de-a lungul ei la depărtare de o leghe ; seara fiind învăluiți de o ceață deasă, am ancorat pe o adâncime de 37 brațe, fund mîlos cu pietriș mărunt. Aci, coasta era mult mai muntoasă și abruptă decît înspre sud. N-am zărit nici un foc și nici așezări omenești. Deoarece noaptea se apropia, n-am trimis pe uscat nici o barcă.

Siliți fiind să navigăm de-a lungul unei singure coaste, am preferat coasta insulei pentru a da de strîmtoare, dacă exista. Bănuielile mele că eram aproape de coasta Tartariei erau atît de întemeiate încît de îndată ce orizontul nostru se lărgi, am putut-o vedea perfect. Pe la 50° latitudine, canalul începu să se strîmteze, ajungînd la o deschidere de numai 12 sau 13 grade.

În seara zilei de 22 iulie am ancorat la o depărtare de o leghe de uscat, pe o adâncime de 37 de brațe, fund mîlos. Mă aflam în fața unui rîu ; la trei leghe spre nord se zărea un pisc cu totul deosebit : baza lui se afla pe malul mării, iar vîrful, din oricare parte l-ai fi privit, păstra o formă regulată ; era acoperit cu arbori și verdeață pînă sus de tot. I-am dat numele de piscul La Martinière, deoarece oferea un vast domeniu cercetărilor botanice, care au constituit preocuparea principală a savantului cu acest nume. Navigînd pe lîngă coasta acestei insule, de la golful d'Estaing nu zărisem încă nici o așezare omenească ; am decis atunci să mă lămuresc pe deplin : pentru această am ordonat domnului Clonard să plece în recunoaștere la golful unde se vărsa un rîuleț a cărui vale o putusem observa. Seara la ora opt d. Clonard se întoarce și-mi raportă că debarcase la gurile unui rîu plin cu somoni, lat de cel mult patru stînjeni, a cărui adâncime nu depășea un picior ; vegetația era acolo mai viguroasă decît în golfurile unde acostasem pînă atunci, iar pomii aveau dimensiuni mai mari. Botanicii au cules o mulțime de plante destul de rare, iar litologii au adunat multe cristale, spat și alte pietre neobișnuite, dar nimic care ar fi trădat existența vreunei mine metalifere.

În timp ce echipajele bărcilor noastre culegeau această bogată recoltă de pe uscat, cei de la bord prinseră o mulțime de bacaleari, astfel încît această ancorare de cîteva ore ne îngădui aprovizionarea cu carne proaspătă pe o săptămînă. Am dat pîrîului numele de pîrîul

Somonului, deoarece mateloții noștri pescuiseră într-însul mulți pești de acest fel.

În ziua de 23 iulie, observațiile ne-au dat $50^{\circ}54'$ latitudine nordică ; longitudinea era aproape neschimbată de când plecasem din golful de Langle. Am socotit că nu era cazul să fac recunoașteri amănunțite în acest golf, căruia i-am dat numele de La Jonquière ; l-am traversat însă în toată lățimea. De când ajunsesem la 50° latitudine nordică, revenisem la părerea mea de la început : nu mă mai îndoiam că insula de-a lungul căreia navigam de la 47° în sus și care, după referințele băștinașilor, se prelungea mult spre sud, era insula Sahalin al cărei cap sudic fusese determinat de ruși la 54° , una din cele mai lungi insule din lume, orientată de la nord spre sud. Așadar pretinsa strîmtoare Tessoy n-ar fi decît strîmtoarea care separă insula Sahalin de Tartaria, cam pe la 52° latitudine.

Eram prea aproape de ea pentru a nu o recunoaște și a constata dacă este sau nu navigabilă. Începusem să mă tem că nu este, deoarece adîncimea mării scădea extrem de iute pe măsură ce înaintam spre nord, iar uscatul insulei Sahalin nu mai era format decît din niște dune foarte puțin ridicate deasupra nivelului mării, întocmai ca bancurile de nisip. După cum se va vedea, este vorba de o bază de nisip acoperită cu un strat subțire de apă ; aceasta închide complet strîmtoarea, nelăsînd nici un canal și nici o altă trecătoare. Într-o bună zi, desigur, bancul de nisip se va înălța și va uni insula de continentul Tartariei.¹

ESCALĂ ÎN GOLFUL CASTRIES. DESCRIEREA GOLFULUI. MORAVURILE ȘI OBICEIURILE BĂȘTINAȘILOR

În timpul nopții marea deveni atît de agitată încît ne-au trebuit patru ore pentru a ne ridica ancora ; turnavira și margarita, instalate ca să ajute cabestanul, se rupseră și chiar cabestanul se sfărîmă. În acest accident trei oameni fură grav răniți. Am fost siliți să ridicăm la ambele fregate atîtea vele cît puteau suporta catargele și să pornim la drum în ciuda vîntului rece și puternic. Din fericire vîntul ne-a fost prielnic și în 24 de ore am parcurs vreo cinci leghe.

În seara de 28 iulie, ceața risipindu-se, ne găsirăm pe coasta Tartariei, în dreptul deschiderii unui golf ce părea a fi foarte adînc și a oferi

¹ La Pérouse comitea o eroare geografică, socotind că Sahalinul ar fi o „peninsulă” legată de continent la nord, printr-un istm.

Ulterior, explorările cercetătorului rus Nevelskii au stabilit în mod definitiv că este vorba de o insulă, despărțită de continent printr-o strîmtoare îngustă de 7,4 km. Mai târziu această strîmtoare a primit numele de Nevelskii. — N. R.

un ancoraj sigur și comod. Lemnele noastre se isprăviseră și rezervele de apă erau pe sfârșite, de aceea am hotărât să fac escală. I-am semnalat fregatei „L'Astrolabe” să meargă înainte făcând sondaje. După-amiază, la ora cinci am ancorat lângă capul de nord al golfului pe o adâncime de 11 brațe, fund mîlos. D. de Langle îmi raportează că locul cel mai bine adăpostit se afla în spatele celor patru insule care opresc vînturile dinspre larg și că el debarcase într-un sat din Tartaria unde fusese foarte bine primit. După acest raport am ordonat să se ia toate măsurile pentru ca în zori să intrăm în golf, iar la ora opt dimineața am ancorat pe o adâncime de șase brațe, fund mîlos. Acestui golf i-am dat numele de Castries.

Față de imposibilitatea de a debarca în nordul insulei Sahalin, s-au pus în fața noastră probleme noi. Micul golf Castries în care ancora-seam, se afla în fundul unui golf mare, la depărtare de 200 de leghe de strîmtoarea Sangaar, singura trecătoare prin care eram sigur că vom putea ieși din mările Japoniei. Am fi putut aștepta musonul de nord, care putea întârzia pînă în noiembrie, dar eu nu m-am oprit nici o clipă la această soluție. Dimpotrivă, am socotit că trebuie să ne mărim efortul, aprovizionîndu-ne cît mai repede cu apa și lemnele necesare. De aceea am anunțat că escala noastră nu va dura decît cinci zile. Astronomii își instalaseră instrumentele pe o insulă de care vasele noastre erau foarte aproape și căreia i-am dat numele de Insula Observatorului. Tot de acolo dulgherii noștri urmau să-și adune lemnele de care duceau lipsă. Din nefericire, un dulgher neîndemînat dobori un copac peste instrumentele astronomilor, sparse luneta cadranului de înălțimi și dereglă pendula de comparație, zădărnîcînd aproape complet munca celor două zile premergătoare.

Dintre toate golfurile vizitate pe coastele Tartariei, golful Castries este singurul care merită această denumire. El oferă vaselor adăpost cînd vremea e urîtă, îngăduindu-le să petreacă iarna aici ; dar debarcarea, chiar cu barca, este extrem de anevoioasă în timpul refluxului. De altfel barcagiii au de luptat cu ierburile care se ridică pînă la două, trei picioare peste nivelul apei, opunîndu-le o rezistență de neînvins. Nu există o mare mai bogată în diferite soiuri de fucus, mai verzi și mai deși decît vegetația celor mai mînoase pășuni din țara noastră.

Am debarcat lângă satul în care fusese d. de Langle înaintea noastră ; grație darurilor împărțite de el, băștinașii s-au arătat de îndată foarte prietenoși. Nicăieri pe lume nu poți întîlni oameni mai buni decît aceștia. Căpetenia, sau cel mai bătrîn dintre ei, însoțit de alți băștinași, ne întîmpină pe plajă, se înclină pînă la pămînt, salutîndu-ne după obiceiul chinezesc, apoi ne conduse în colibă, unde se aflau soția, surorile, copiii și nepoții lui. Porunci să se întindă pe jos o rogojină

curată și ne pofti să ne așezăm pe ea ; apoi ne spuse prin semne că ei făceau parte din neamul orotchișilor și că străinii pe care-i văzuserăm în pirogi erau din neamul bitchișilor. Aceștia veniseră de la râul Sahalin și se întorceau în țara lor.

Satul orotchișilor se compunea din patru colibe solid construite din trunchiuri de brad, așezate în toată lungimea lor, bine dăltuite și împreunate, semănând foarte bine cu colibele de pe insula Sahalin. Aveam motive să credem că acele patru case aparțineau unor familii diferite, care trăiau în bună înțelegere și desăvârșită încredere reciprocă. Orotchișii sînt de o cinste și de o simplitate atît de mare încît am plecat din acest golf convinși că ei nici nu știu ce este furtul.

Băștinașii se hrănesc cu pește, pe care după ce l-au afumat îl atîrnă pe niște prăjini, la soare, unde arșița îl întărește ca lemnul. I-am văzut mîncînd pește crud, cu o lăcomie respingătoare : botul, cartilajele, oasele și uneori pielea întreagă a unui somon, constituie după cît se pare, mîncarea cea mai aleasă.

Satul este așezat pe o limbă de pămînt joasă și mlăștinoasă. La marginea pădurii se află un al doilea sat, mai mare, format din opt colibe mult mai bine construite decît celelalte. Mai sus, la o foarte mică distanță, am vizitat trei iurte sau bordeie subterane, semănînd cu cele ale kamciadalilor, descrise în volumul al patrulea din jurnalul ultimei călătorii a căpitanului Cook.

La sfîrșit, într-o margine a acestui sat, am văzut mai multe morminte bine construite, de mărimea caselor : în fiecare mormînt se aflau trei, patru sau cinci coșciuge îngrijit lucrate, împodobite cu țesături chinezești, dintre care unele erau de brocart. Aceste monumente erau împodobite și cu arcuri, săgeți, plase de prins pește și alte obiecte prețioase ; ușa se închidea printr-un drug sprijinit în două reazime.

Casele erau pline cu obiecte asemănătoare celor din morminte ; toate obiectele de uz obișnuit, îmbrăcăminte, blănuri, arcuri, săgeți etc. rămăseseră în case, deși băștinașii locuind aci numai în timpul iernii. satele erau pustii. Ei își petrec vara în cealaltă parte a golfului, unde se aflau de altfel în acel moment și de unde ne vedeau intrînd în colibele lor și deschizîndu-le mormintele, fără a manifesta nici cea mai mică teamă. Echipajele și ofițerii noștri s-au dovedit la înălțimea încrederii ce li se arăta ; oricum, n-am fi putut resimți decît dispreț pentru omul care ar fi fost atît de josnic încît să săvîrșească un furt cît de neînsemnat.

N-am observat nici o deosebire aparentă între băștinași. La morți, situația e alta ; osemintele acestora sînt păstrate în condiții mai mult sau mai puțin mărețe, după bogăția fiecăruia. Este foarte probabil că munca depusă de-a lungul vieții abia ajunge să acopere cheltuielile

unui asemenea mormînt somptuos – de o somptuozitate bineînțeleasă relativă, căci cititorul ar greși, desigur, dacă le-ar compara cu monumentele popoarelor mai civilizate.

S-ar părea că acești băștinași, ca și cei din insula Sahalin, nu recunosc nici un șef și nu sînt supuși nici unei autorități. Blîndețea lor, respectul pentru bătrîni, pot face ca lipsa de organizare în care trăiesc să nu le tulbure relațiile dintre ei. N-am asistat la nici o ceartă, fie cît de mărunță. Afecțiunea reciprocă, dragostea față de copiii lor, ne-au oferit un spectacol impresionant. Înălțimea acestor oameni este sub media normală, iar constituția lor este firavă. Au glasul stins și subțire ca de copil, pomeții proeminenți, ochii mici și oblici, gura mare, nasul teșit, bărbia scurtă, aproape inexistentă și pielea măslinie îmbîcsită de fum și grăsime. Își lasă părul să crească, împletindu-l aproape ca europenii. Femeile îl poartă despletit pe umeri, iar portretul pe care l-am dat mai sus este deopotrivă valabil pentru femei și pentru bărbați. Femeile par să se bucure de multă considerație ; băștinașii n-au încheiat cu noi nici un tîrg fără consimțămîntul nevestelor lor. Bărbații și copiii poartă camizole, fie de nanghin, fie din piele de cîine sau de pește, croite în formă de bluze largi și scurte. Costumul femeilor este întrucîtva deosebit : ele poartă o rochie largă de nanghin sau de piele de somon, pe care o lucrează și o croiesc cu dibăcie, făcînd-o extrem de suplă.

Am avut impresia că băștinașii ne luau drept vrăjitori. Cînd făceam însemnări pe hîrtie, ei păreau a considera mișcările mîinilor noastre drept semne magice și refuzau să răspundă la întrebări, dîndu-ne să înțelegem că ar săvîrși o faptă rea. Toată purtarea lor arăta însă că în alte privințe erau un popor foarte evoluat. Cred că civilizația unui popor care n-are nici agricultură, nici cirezi de vite nu se poate ridica la un nivel mai înalt.

Străinii din cele patru pirogi trase pe uscat ne-au trezit curiozitatea și am fi dorit să căpătăm informații despre ei și despre țara lor, a bitchişilor, situată în nordul golfului Castries. Folosind toată iscusința de care eram capabili, am încercat să-i întrebăm despre geografia ținutului : am desenat pe hîrtie coasta Tartariei, rîul Sahalin, insula cu același nume, pe care și ei o numeau Tchoka, față în față cu coasta Tartariei, și am lăsat o trecătoare între ele. Ei ne-au luat creionul din mînă și au legat printr-o linie insula de continent ; apoi împingînd o pirogă pe nisip ne-au dat să înțelegem că după ce ieșiseră de pe rîul Sahalin, au împins în același fel pirogile lor pe bancul de nisip ce leagă insula de continent și pe care ni-l indicaseră prin linia trasată pe desen. Apoi, smulseră din mare plantele, care, după cum am spus, umpleau golful și le înfipseră în nisipul plajei pentru a

ne arăta astfel că bancul de nisip era acoperit cu ierburi marine. În sfârșit, d. de Langle și cu mine făcurăm apel la d. Lavaux, care avea un dar deosebit în a pricepe și a vorbi o limbă străină, pentru a cere probe noi : informațiile primite de la bitchiși confirmau cele înțelese de noi. Atunci am renunțat la planul de a-mi trimite barca mare pînă în fundul golfului, care ar fi trebuit să se găsească la 10-12 leghe de golful Castries. De altfel acest plan prezenta mari neajunsuri, căci la cel mai mic vînt marea devenea foarte agitată, primejduind astfel întoarcerea grabnică a bărcii mari.

În mijlocul cețurilor care ne învăluiră atîta amar de vreme, doar sondajele ne-au putut călăuzi. Am dat dovadă de multă răbdare și n-am lăsat nici un punct de pe ambele coaste fără a-i determina poziția prin relevmente. Un singur punct interesant ne mai rămăsese de stabilit : extremitatea sudică a insulei Sahalin, pe care n-o cunoșteam decît pînă în dreptul golfului de Langle, pe $47^{\circ}49'$ latitudine. Trebuie să mărturisesc că aș fi lăsat poate altor navigatori această sarcină dacă aș fi avut o altă posibilitate de ieșire din canalul în care intrasem ; căci vremea se înrăutățea și-mi dădeam bine seama de greutatea ce le prezintă un drum de 200 leghe cu vîntul în față, într-un canal atît de îngust, plin de ceață și în care vînturile dinspre sud n-au variat niciodată mai mult de două carturi la est sau la vest.

PRODUSELE GOLFULUI CASTRIES.

SCOICILE, PATRUPEDELE, PĂSĂRILE, PIETRELE, PLANTELE

Aveam impresia că nimic nu mai putea schimba orientarea vînturilor o dată ce se porniseră, ceea ce mă făcu să grăbesc și mai mult plecarea fregatelor noastre, fixată irevocabil pentru data de 2 august. Am folosit timpul ce ne rămînea pînă la plecare pentru a face recunoașteri prin golf, ca și în diferitele insule din jur. Naturaliștii n-au găsit nimic interesant în afară de cîteva materii vulcanice provenite dintr-o erupție foarte veche. Dar n-au putut descoperi substanța din care erau formate, culegerea datelor necesare acestui studiu necesitînd o muncă de mai multe săptămîni. Vegetația se afla aproape la nivelul vegetației din împrejurimile Parisului în jurul datei de 15 mai.

Naturaliștii noștri specializați în studiul scoicilor au fost mai norocoși. Au găsit stridii foarte frumoase, ale căror scoici se cojeau ; erau negre sau de culoarea vinului roșu, dar aderau într-atîta de stîncă, încît trebuia multă îndemînare pentru a le dezlipi ; fiind foarte subțiri, n-am putut păstra nici una întreagă.

Vînătorii noştri au împuşcat mai multe ierunci, raţe sălbatice, corbi de mare, un soi de pelicani, codobaturi albe şi negre, precum şi o mică vrabie cu pene albastre azurii, mîncătoare de muşte, vrabie pe care n-o văzusem descrisă de nici un ornitolog. Toate aceste făpturi vii poartă pecetea climei aproape întotdeauna foarte rece şi familiile lor sînt puţin numeroase.

Sînt îndemnat să cred că pămîntul este îngheţat şi în timpul veriî pînă la o anumită adîncime, deoarece apa pe care am adunat-o n-avea nici măcar temperatura de un grad şi jumătate. Mercurul în schimb se menţinea tot timpul la 15°, chiar şi în aer liber. Această căldură trecătoare nu pătrunde în pămînt, ci grăbeşte vegetaţia care se naşte şi moare în mai puţin de trei luni.

Indigenii nu cultivă nici o plantă ; totuşi mi s-a părut că se hrănesc bucuros cu produse vegetale. Apreciau îndeosebi grăunţele manciurilor, care seamănă cu seminţele noastre de mei.

Grădinarul nostru suferi un accident destul de grav : prins de ploaie în pădure pe cînd semăna nişte seminţe din Europa a vrut să aprindă un foc ca să-şi usuce hainele ; folosi în acest scop, cu multă neîndemînare, praf de puşcă ; focul cuprinse de îndată şi cornul de pulbere pe care îl ţinea în mîna iar explozia îi rupse osul degetului mare, rănindu-l grav. Braţul îi fu salvat numai datorită priceperii chirurgului şef, d. Rollin ; de altfel întreg echipajul este mîndru de doctorul nostru.

D. Rollin a observat la mulţi mateloţi un început de scorbut, care ar fi dispărut dacă am fi făcut o escală de trei săptămîni în golful Castries. Lucrul acesta însă nu-l puteam face. Speram că un decoct de hamei şi malt sau o infuzie de muguri de brad şi de chinchină, amestecate în apa de băut, ar înlătura aceste vagi simptome pînă la sosirea într-un loc unde să putem face o escală mai îndelungată.

PLECAREA DIN GOLFUL CASTRIES

În ziua de 2 august, după cum anunțasem, am plecat cu o briză ușoară de vest, care nu bătea decît în fundul golfului. La început vremea a fost frumoasă, îngăduindu-ne să cercetăm coastele Tartariei¹ pînă la piscul Lamanon ; de aici încolo timpul s-a înrăutățit mult și am navigat pe vînt, ploaie și ceață, într-un canal ale cărui coaste nu le vedeam, ceea ce era pe puțin foarte obositor. În ziua de 8 august, se porniră vînturile dinspre nord ; ne aflam în sudul canalului, unde observarăm o mică insulă plată la vreo șase leghe de insula cea mare. I-am dat numele de insula Monneron, după numele inginerului nostru. Luărăm drumul între cele două insule și în curînd se ivi un pisc înalt de 1200 de stînji ; părea să fie format din stînci, fără copaci și fără iarbă ; prin văgăuni se mai vedeau încă urme de zăpadă. I-am dat numele de vîrful de Langle. În același timp se zăreau și șesuri mai joase. Coasta insulei Sahalin se termina cu un cap ascuțit. Nu mai vedeam șiruri duble de munți ; toate semnele anunțau că ne apropiem de extremitatea sudică a insulei și că piscul pe care-l zăream se afla pe o altă insulă.

ESCALA ÎN GOLFUL CRILLON

A doua zi, lipsa de vînt ne sili să ancorăm în capul sudic al insulei Sahalin, situat pe 45°34' longitudine est, căruia i-am dat numele de capul Crillon. Aici se termină această insulă, una din cele mai lungi de pe glob ; ea se întinde de la nord spre sud și este despărțită de Tartaria printr-un canal ce se sfîrșește la nord în bancuri de nisip, printre care vasele nu pot naviga. Noi ne aflam în dreptul insulei Oku-Jasso, iar insula Chica, care se găsea la traversul nostru, era

¹ Eroare în textul original, unde este scris „Barbariei“. — N. R.

despărțită de Sahalin printr-un canal de 12 leghe și de Japonia prin strâmtoarea Sangaar ; la sudul ei se afla Strâmtoarea Japonezilor. Lanțul insulelor Kurile se întinde mai departe spre răsărit și formează cu insulele Jessa și Oku-Jesso o a doua mare, care comunică cu Marea Ohotsk. De acolo nu se poate ajunge la coasta Tartariei decât trecînd prin strâmtoarea descoperită de noi la 45°40', ori prin strâmtoarea Sangaar, după ieșirea din insulele Kurile. Ne-am dat multă osteneală pentru a lămuri acest capitol de geografie, cel mai important dintre cele pe care navigatorii moderni le lăsaseră nerezolvate. Trebuia să fim deosebit de atenți, deoarece navigația era foarte anevoioasă din pricina cetii.

AMĂNUNTE ASUPRA SATULUI ȘI A BĂȘTINAȘILOR

La capul Crillon insularii au venit pentru prima dată pe bordul nostru. Pînă atunci, atît pe o coastă cît și pe cealaltă, ei primiseră vizitele noastre fără nici o urmă de curiozitate și fără dorința de a ne vedea fregatele. La început păreau cam bănuitori, dar destul de curînd se liniștiră. Se urcară pe vasele noastre ca și cum ar fi venit la cei mai buni prieteni ai lor și se așezară în cerc, pe punte, fumînd lulele. Dintre darurile noastre le plăcură cel mai mult rachiul și tutunul. Chipul insularilor din golful Crillon este frumos, cu trăsături foarte regulate ; sînt bine făcuți și au o constituție viguroasă. Poartă bărbi lungi pînă la piept, iar brațele, pieptul și spatele le sînt păroase. Statura lor e mijlocie și pielea negricioasă ca aceea a algerienilor sau a celorlalte popoare de pe coasta Barbariei¹.

Purtarea lor e plină de demnitate, iar mulțumirile și le exprimă prin gesturi foarte alese. Toată îmbrăcămintea acestor insulari este țesută de ei, casele lor sînt curate și rînduite mult mai frumos decît cele de pe continent ; obiectele lor mărunte sînt lucrate artistic. Ei posedă o marfă foarte importantă pentru comerț, și anume grăsimea de balenă, necunoscută în canalul Tartariei ; în schimbul ei își pot procura toate bunurile ce le sînt necesare. În general, trăiesc din vînat și mai ales din pescuit.

Pămîntul cel mai roditor este lăsat în paragină, probabil pentru că n-au vrut niciodată să se ocupe cu creșterea vitelor, îndeletnicire pe care ar fi putut-o învăța de la băștinașii din susul fluviului Sahalin sau din Japonia.

¹ *Barbaria* : denumire dată în trecut regiunilor din nordul Africii, cuprînzînd Marocul, Algeria, Tunisia, Tripolitania. — N. R.

Primele noastre întrebări s-au referit la geografia insulei, deși o cunoșteam în parte chiar mai bine decât ei înșiși. Informațiile lor corespundeau adevărului cu cele pe care le căpătaserăm înainte, și cu toate că se aflau la mai mult de 50 de leghe de fluviul Sahalin, au dovedit că-și cunosc perfect insula. Când le-am cerut să deseneze coasta răsăriteană a insulei, n-au mai fost atât de pricepuți : trăgeau mereu o linie de la nord spre sud. Păreau să nu știe că orientarea coastei este alta. Totuși în primul moment noi am crezut că în dosul capului Crillon se ascunde un golf adânc, dincolo de care insula Sahalin se prelungește spre sud. Această idee părea însă destul de neverosimilă. Curentul puternic ce venea dinspre est prevestea o deschidere spre larg, dar cum era calm plat, am socotit că ar fi mai cuminte să nu ne lăsăm derivați de acest curent. De aceea d. de Langle și cu mine am hotărât să trimitem la țărm o barcă sub comanda domnului de Vanjuas. I-am dat ordin să se urce pe capul Crillon și să ia relevmente la toate punctele de pe uscat ce intrau în câmpul său vizual. În aceeași seară ofițerul se întoarse. Raportul său confirma prima noastră ipoteză ; astfel ne-am convins încă o dată că omul nu este niciodată destul de circumspect, destul de atent la greșeli, când vrea să dea informații despre o țară întinsă, bazându-se pe date atât de vagi și atât de puțin întemeiate ca cele primite de noi. Am impresia că aceste popoare nu țin seama în navigația lor de schimbarea direcției pământului. O adâncitură lungă de câteva picioare li se pare un port uriaș, iar o apă de un braț li se pare de o profunzime aproape incomensurabilă. Băștinașii ne-au convins așadar, să trecem de-a lungul capului Crillon și să facem escală într-un golfuleț pe care ni l-au desenat ; ei îl numeau Tabauoro, ; dar, de fapt, era golful Aniva.

Din cele de mai sus se vede limpede că pe coasta răsăriteană a Tartariei populația este mai rară chiar decât pe coasta nordică a Americii. S-ar putea spune că este despărțită de continent atât prin fluviul Sahalin, care curge aproape paralel cu orientarea ei, cât și prin munți inaccesibili ; de aceea n-a fost vizitată nici de chinezi, nici de japonezi decât la margine, adică pe malul mării. Eu socotesc că populația totală, formată din diferite triburi, nu depășește trei milioane de suflete, începînd din punctul unde acostaserăm, pe 42° latitudine, și pînă la golful Castries, aproape de gurile fluviului Sahalin. Acesta primește toate apele ce curg pe panta vestică a muntelui, iar cele ce curg spre est se împart în pîraie și coboară prin toate văile ; de aceea nu există pe lume o țară cu irigație naturală mai bună, nici cu vegetație mai abundentă în timpul verii.

Ar fi o eroare să se creadă că se poate pătrunde în această țară prin văile ce vin din interior și că chinezii au legături comerciale cu băștinașii. Noi am navigat foarte aproape de coastă, adeseori la o depărtare doar de o bătaie de tun, fără să fi observat măcar un singur sat. Golful Suffren era tot atît de pustiu. Tribul din golful Castries pare să numere vreo 25 sau 30 de oameni, deși locul ar fi putut adăposti ușor zece mii de locuitori. Așadar, nici tătarii, nici insularii nu exploatează solul care, bine cultivat, ar putea fi desigur foarte fertil. Adevărul este că hrana principală a băștinașilor este peștele proaspăt sau uscat, după cum a francezilor este grîul.

Pirogile lor sînt făcute dintr-un brad scobit și pot cuprinde șapte pînă la opt persoane ; vîslele sînt foarte ușoare. Pe aceste ambarcații atît de nesigure, indigenii întreprind călătorii de 200 de leghe, de la extremitatea sudică a insulelor Oku-Jesso și Jesso, la 42° latitudine, pînă la fluviul Sahalin, la 53° latitudine. Ele nu se îndepărtează însă niciodată de pămînt mai mult decît bătaia unui pistol, afară de cazul cînd trec de la o insulă la alta, dar aceasta nu se întîmplă decît atunci cînd vremea este absolut calmă. Vîntul bate întotdeauna în direcția canalului și nu aruncă niciodată talazuri la mal, așa încît se poate acosta în cele mai mici golfuri ca în radele cele mai bine adăpostite ; pe aici navigația este tot atît de sigură ca și în canalul Languedoc.

Pe Oku-Jesso am remarcat o diferențiere socială pe care n-am întîlnit-o în Tartaria : în fiecare pirogă se afla un bărbat cu care nimeni nu vorbea și care nu mîncă împreună cu ceilalți, arătîndu-li-se cu desăvîrșire supus. Presupunerea noastră că ar fi fost vorba de un sclav nu pare cu totul lipsită de temei, întrucît omul era desigur de rang inferior față de ceilalți.

Proprietarul uneia dintre pirogi, pe care le-am întîlnit în golful Crillon și căruia îi dădusem o sticlă cu rachiu înainte de a pleca, a aruncat cîteva picături în mare, arătîndu-ne că aceasta era o libațiune plăcută ființei supreme. Cred că pe aici bolta templului e alcătuită chiar de cer și că fiecare cap de familie este și un preot.

Din această descriere se poate înțelege ușor că europenii n-au nici un interes comercial să navighe în aceste mări. Puțină untură de balenă, pește uscat sau afumat, cîteva piei de urs sau de cerb sînt mărfuri neînsemnate și nu acoperă cheltuielile unei călătorii atît de lungi. Dar trebuie să mai adaug un principiu valabil în mod general : nu se poate face un comerț important decît cu un popor mare.

Citind diferitele descrieri pline de idei greșite despre țara întinsă pe ale cărei coaste am făcut recunoașteri, găsim însă și destule informații valabile, amestecate cu multe erori dintre care e greu să le alegi. Părintele Des Anges a cunoscut desigur aceste popoare, iar

descrierea dată de el este exactă. Dar cum a trăit în extremitatea sudică a insulei Jesso, față-n față cu Japonia, el n-a putut nici să cunoască toată această țară, nici măcar să bănuiască cât este de întinsă ; iar strîmtoarea Tessoy, pe care o situează atît de aproape de continent și despre care insularii spun că este plină de ierburi marine, nu se află decît în fundul golfului în care pătrunseserăm noi. De acolo observasem capul Boutin aflat pe insula Oku-Jesso, care se ridică spre continent și se termină în mare sub forma unui banc de nisip înalt doar de unul sau doi stînjeni.

Jurnalul lui Kaempfer și scrisorile părintelui Gaubil conțineau de asemenea cîteva adevăruri. Atît unul cît și celălalt reproduceau spusesele tătarilor și ale japonezilor, însă amîndoi avuseseră de-a face cu oameni mult prea ignoranți pentru a putea da informații exacte. Eu socotesc că se apropie momentul cînd se vor ridica toate vălurile ce acoperă navigațiile diferitelor popoare. În cîrînd geografia nu va mai fi o știință cu probleme nerezolvate ; toate popoarele vor cunoaște atît întinderea mărilor ce le înconjură, cît și aceea a pămîntului pe care-l locuiesc. Deși mările explorate de noi se află la marginea continentului cu cele mai vechi așezări omenești, ele erau tot atît de necunoscute ca și strîmtoarea Anian sau arhipelagul Saint-Lazare.

Iezuiții, după ale căror scrieri am putut cunoaște atît de bine China, n-au izbutit să dea nici o lămurire asupra părții răsăritene a imperiului, pentru că cei ce au călătorit în Tartaria n-aveau voie să se apropie de malul mării. Această măsură de precauție luată de chinezi, precum și porunca împăratului Japoniei care interzicea orice navigație pe coasta statelor sale, ofereau motive să se creadă că această parte a Asiei conținea bogății pe care politica japoneză și chineză le ascundeau față de europeni. Astăzi toate aceste himere au dispărut. Informațiile precise despre această parte a continentului, pe care noi le-am procurat Franței și celorlalte națiuni europene prin munca depusă în această campanie, ar putea fi foarte utile rușilor. Poate că într-o bună zi ei vor avea o vastă navigație în Marea Ohotsk și vor face să înflorească artele și științele Europei în ținuturile locuite azi de cîteva triburi de tătari nomazi, dar mai ales de urși și alte animale sălbatice.

PLECAREA DIN GOLFUL CRILLON

Se ridicase o ușoară briză de nord-est ; am dat semnalele de plecare și am luat mai întîi drumul la sud-est pentru a trece la larg de capul Crillon, care se termină cu o mică insulă sau o stîncă, spre care marea ne împingea cu cea mai mare violență. De îndată ce am dublat-o, am

observat din vârful catargelor o a doua stîncă situată spre sud-est, cam la patru leghe de cap. I-am dat numele La Dangereuse (Primejdioasa), pentru că abia se ridică deasupra apei și se prea poate ca fluxul să o acopere cu totul. Am făcut drum în așa fel încît s-o dublez pe sub vînt și la depărtare de o leghe. Valuri mari se spărgeau de jur împrejurul ei. Pînă în punctul acela, avuseserăm de luptat, în canal, cu curenții de maree mai puternici decît cei de la Four sau Raz de Brest ; de fapt ele sînt mai puțin puternice pe coasta meridională, spre insula Chicha. În timpul nopții, deși era calm plat, furăm balansați de o hulă puternică, care ne puse în mare primejdie de a ne lovi de „L'Astrolabe“.

STRÎMTOAREA LA PÉROUSE

În sfîrșit, a doua zi ne aflam la coasta insulei Chicha, în nord de satul Acqueis, astfel numit de navigatorii de pe vasul olandez „Kastricum“. Trecuserăm printr-o strîmtoare de 12 leghe, care desparte insula Jesso de Oku-Jesso¹ : nici un vas european nu mai trecuse pe aici înaintea noastră. Această strîmtoare importantă le scăpase celorlalți navigatori ; chiar și olandezii de pe „Kastricum“ au înscris pe hartă coasta în continuare, chiar prin locurile pe unde navigasem noi ; în traversada de la Acqueis la Aniva ei trecuseră în dreptul strîmtorii fără a o bănuî. Poate n-au observat-o din pricina ceții și de aceea cînd au ancorat la Aniva, nu și-au dat seama că se aflau pe o altă insulă ; de altfel, aspectul exterior, obiceiurile și felul de viață al acestor popoare se aseamănă mult.

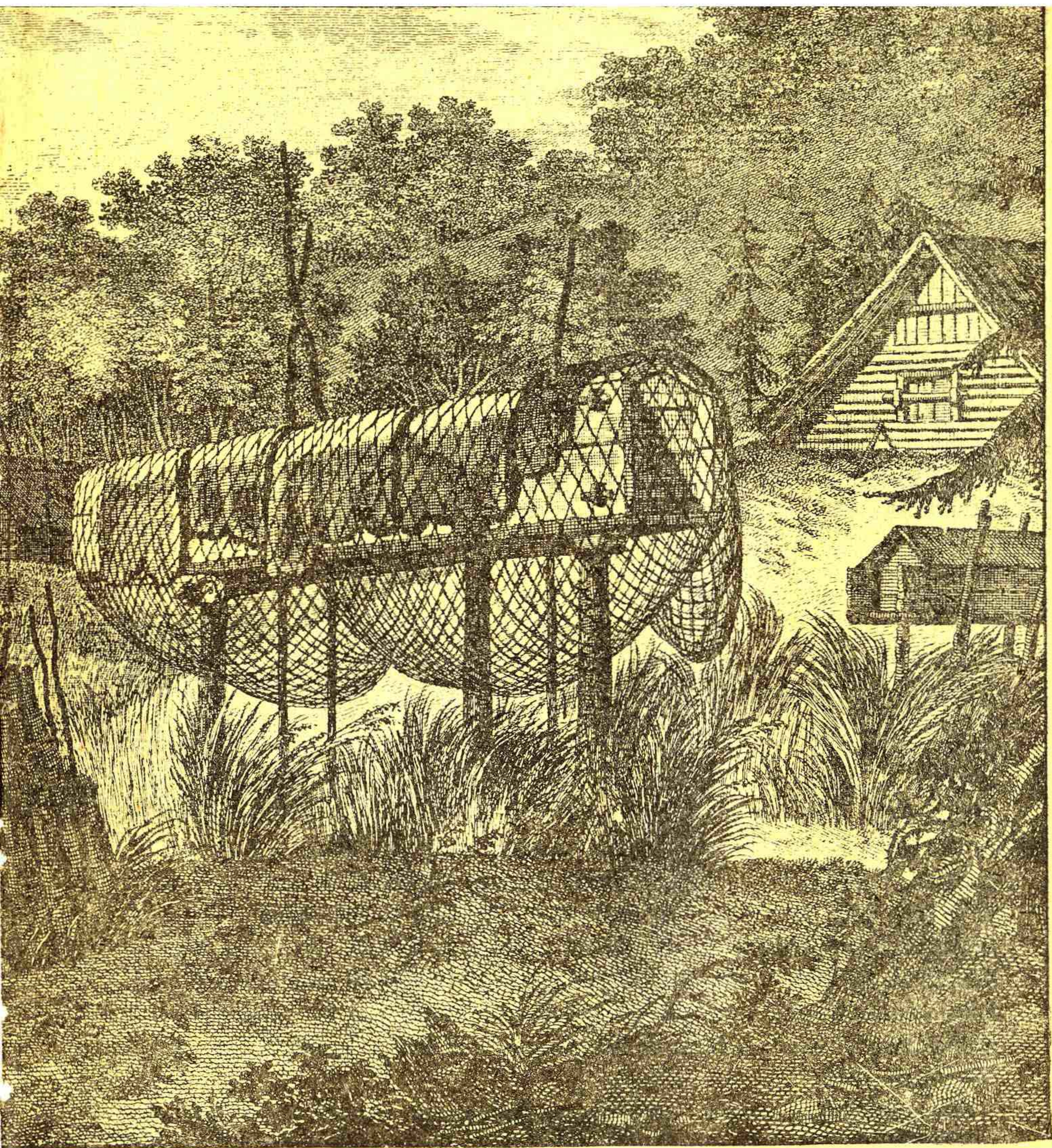
În ziua următoare vremea a fost foarte frumoasă, îngăduindu-ne să vedem capul Aniva în nord-vest și coasta orientală ce se ridică spre nord pînă la capul Patience. În ziua de 20 august am observat insula Companiei și am recunoscut strîmtoarea Uriès, deși era învăluită în ceață. Apoi am navigat la depărtare de trei sau patru leghe de-a lungul coastei sudice a insulei Companiei : este stearpă, fără verdeață și ni s-a părut a fi nelocuită și nelocuibilă. La ora șase seara ne aflam în dreptul capului nord-est al acestei insule, un cap foarte abrupt, căruia i-am dat numele de capul Kastricum, după nava care descoperise insula. Mai departe am observat patru mici insulițe, iar în nord un

¹ D. Millet-Mureau, redactorul jurnalului de călătorie al lui La Pérouse, publicat în anul 1798 din ordinul guvernului, a dat acestei strîmtori numele de La Pérouse. A fost un act de dreptate care nu poate stîrni invidia nimănui. — *Nota ediției franceze.*

canal lat, care părea deschis la est-nord-est. Acest canal despărtea insulele Kurile de insula Companiei.

În zilele de 21, 22 și 23 august ceața a fost atît de deasă încît ne-a fost cu neputință să ne continuăm drumul printre insulele Kurile, pe care nu le-am fi putut vedea decît dacă ne apropiam de ele la mai puțin de două cabluri. Pînă în ziua de 29 august am navigat în condiții foarte grele și obositoare. Apoi cerul se însenină și puturăm recunoaște insula Marikan, pe care eu o consider ca fiind insula din extremitatea sudică a Kurilelor. Lungimea ei este de vreo 12 leghe și are în ambele capete cîte un munte masiv, iar la mijloc se înalță un pisc sau mai degrabă un vulcan, judecînd după forma lui. Cum planul meu era să ies dintre Kurile prin strîmtoarea pe care o bănuiam la nordul insulei Marikan, m-am îndreptat spre acest punct. Vîntul de nord mă sili însă să-mi schimb planul și să trec prin strîmtoarea din sudul insulei. Capul sud-estic l-am numit capul Rollin, după numele chirurgului nostru șef, iar strîmtorii i-am dat numele de canalul „La Boussole”. Cred că acesta este cel mai frumos canal din regiunea insulelor Kurile ; are o lărgime de aproximativ 15 leghe.

SOSIREA ÎN KAMCIATKA

Pe aici, ceața era și mai constantă decît pe coasta Tartariei. Vreme de zece zile n-am avut cer senin decît timp de 24 de ore. Am hotărît să renunț la explorarea celorlalte insule Kurile, al căror aspect este oribil, și să fac drum spre Kamciatka. În consecință, am pus capul compas la est-nord-est. Pînă la 5 septembrie ceața a devenit și mai deasă decît fusese înainte, dar cum navigam la larg, am mers înainte ; la ora șase seara ceața se ridică, îngăduindu-ne să vedem coasta Kamciatkăi. Munții pe care-i revelasem erau cu siguranță munții Sf. Petru și Pavel, dar ne aflam la depărtare de peste 55 de leghe, deoarece eram abia pe latitudinea de $51^{\circ}30'$. Întreaga coastă părea hidoasă ; ochiul nu se putea odihni nicăieri, dimpotrivă privea aproape cu frică acele mase enorme de stînci acoperite cu zăpadă încă la începutul lunii septembrie și care păreau să nu fi fost acoperite niciodată cu vreun fel de vegetație.

Ne îndreptarăm spre nord. În timpul nopții, vîntul se schimbă la nord-vest. A doua zi cerul se menținu senin. Ne-am apropiat de uscat : de aproape înfățișarea coastei era plăcută ; la poalele munților uriași, încununați cu ghețuri eterne, era un covor minunat de iarbă verde, în mijlocul căruia se ridicau mai multe boschete de arbori.

În seara zilei de 6 septembrie am recunoscut intrarea în golful Avatscha sau Sf. Petru și Pavel¹. În ziua de 7 septembrie, la ora 2 după-amiază, am intrat în golf. Guvernatorul ne ieși în cale cu piroga lui, întâmpinându-ne la cinci leghe de coastă. Ne spuse că eram anunțați de multă vreme și că guvernatorul general al peninsulei, pe care-l aștepta să sosească la Sf. Petru și Pavel, aducea scrisori pentru noi.

Abia ancorasem, când apăru la bordul nostru preotul din Paratunka împreună cu soția și cu toți copiii săi. Din primul moment ne-am dat seama că vom putea întâlni și identifica o parte din personajele despre care vorbește Cook în ultimul său jurnal de călătorie.

Curînd după aceea ne-a vizitat căpetenia satului sau toyonul, împreună cu mai mulți săteni, aducîndu-ne mici daruri : somoni și calcani. Locotenentul Kaborov, comandantul portului Sf. Petru și Pavel, a fost extrem de prietenos, punîndu-ne la dispoziție casa, soldații lui și tot ceea ce doream.

Astronomii noștri își instalează observatorul, iar naturaliștii, tot atît de plini de zel, voiau să viziteze neîntîrziat vulcanul, cu toate că trebuiau să meargă pe jos mai multe leghe și să urce pînă în vîrfurile muntelui unde se afla craterul.

Din gura aceluia crater, îndreptată spre golful Avatscha², vedeam ieșind în continuu vîrtejuri de fum, iar în timpul nopții am zărit o singură dată flăcări albastre și galbene ce nu se ridicau prea sus.

Îndrăzneții noștri exploratori porniră, așadar, sperînd să înfrîngă aceste obstacole. Cazacii, care-i însoțeau din ordinul domnului Kaborov, le duceau bagajele, compuse dintr-un cort, diferite blănuri și hrană pentru patru zile. Naturaliștii își purtau singuri instrumentele lor fragile, necesare observațiilor.

Primul popas l-au făcut în pădure ; pînă acolo merseseră pe un drum destul de ușor, printre ierburi și arbori, mai ales din soiul mestecenilor ; brazii erau sfrijiți, aproape pitici, unii dintre ei cu niște gogoși ale căror semințe, ca niște nuci mărunte, sînt comestibile. Din scoarța de mestecăn curge un lichid foarte sănătos și bun la gust. Kamciadalii îl adună vara și-l folosesc în alimentație. Struguri albi și negri de diferite soiuri și nuanțe se găsesc la fiecare pas ; sînt cam acri, dar cu zahăr sînt foarte gustoși. La apusul soarelui oamenii noștri întinseră cortul, aprinseră un foc și luară toate măsurile pentru a petrece noaptea acolo. A doua zi, în zori, plecarăm mai departe. În timpul nopții ninsese mult, dar mai neplăcută decît zăpada era ceața.

¹ Sf. Petru și Pavel — Petropavlovsk-Kamciatsk — era pe atunci principală așezare rusească în Kamciatka, situată la extremitatea de sud a acestei peninsule. — N. R.

² În transcripție actuală : Avacin. — N. R.

ce învăluia muntele pe care se afla vulcanul. Abia la ora trei după-amiază fizicienii noștri ajunseră la poalele lui. De îndată ce ieșiră din zona cu vegetație, călăuzele se opriră, își întinseră corturile și aprinseră un foc. Trebuia să se odihnească o noapte înainte de a porni la drumul ce-i aștepta a doua zi. Domnii Bernizet, Mongès și Receveur începură urcușul la ora șase dimineața și nu se opriră decât la ora trei după-amiază pe marginea craterului. Adeseori au fost siliți să se sprijine în mâini pentru a nu aluneca pe stîncile măcinate, printre care se aflau prăpăstii înspăimîntătoare.

Acest munte este format din roci vulcanice, mai mult sau mai puțin poroase, aproape ca piatra ponce ; în vîrf se găsesc de asemenea ghips și cristale de sulf, dar mult mai puțin frumoase decât cele din insula Tenerife. Turmalina neagră și toate celelalte pietre sînt inferioare ca frumusețe celor din vulcanul amintit care nu mai intrase în erupție de un secol, spre deosebire de cel de aci care mai aruncase materii vulcanice și în anul 1778, cînd căpitanul Clerke făcuse escală în golful Avatscha. Naturaliștii noștri au adus totuși cîteva bucăți de crizolit destul de frumoase. Vremea se înrăutățise ; ninsese atît de mult, încît se văzură siliți să se întoarcă mai curînd decât plănuiseră.

În timp ce naturaliștii și astronomii își foloseau în mod atît de util timpul, noi ne ocupam de aprovizionarea fregatelor. Băștinașii sînt, din păcate, atît de indiferenți față de creșterea vitelor, încît ele sînt foarte rare în sudul acestei peninsule, deși cu puțină grijă ar putea atinge numărul celor din Irlanda.

O iarbă deasă și de bună calitate crește mai înaltă de patru picioare, formînd pășuni naturale ; de aici s-ar putea cîsi o cantitate imensă de fîn pentru vremea de iarnă, care ține prin aceste tărîmuri cîte șapte-opt luni. Dar kamciadalii sînt incapabili să ia asemenea măsuri, care ar necesita construcția unor hambare și grajduri, adăpos-tite de frig ; de aceea le este mai comod să trăiască din produsele vînatului și mai ales din pescuit ; somonii vin în fiecare an la aceeași dată, ca mana din pustiu, să le umple năvodurile, asigurîndu-le astfel hrana pentru întreg anul. Cazacii și rușii, mai mult soldați decât agri-cultori, au adoptat același regim de viață.

În cele din urmă sosi și d. Kasloff, guvernatorul peninsulei ; ca maniere și fel de a fi, era ca oricare european, vorbea limba franceză, era informat despre toate problemele ce formau obiectul cercetărilor noastre, atît în domeniul geografiei, cît și al științelor naturii. Am rămas mirați cum de-au putut trimite rușii la capătul pămîntului, într-o țară sălbatică, un ofițer atît de capabil, care s-ar fi remarcat și în mijlocul celor mai civilizate popoare.

În ziua următoare, guvernatorul dădu în cinstea noastră un bal la care pofti toate doamnele atît kamciadale cît și rusoaice din Sf. Petru și Pavel. Nu era lume multă ; în schimb era o lume ieșită din comun. Treisprezece femei îmbrăcate în rochii de mătase, dintre care zece kamciadale cu față mare, ochi mici, nas teșit, erau așezate pe scaune în jurul sălii. Atît ele cît și rusoaicele aveau capul învăluit în basmale de mătase, în genul femeilor mulatre. La început s-au dansat dansuri rusești, după o muzică foarte plăcută, asemănătoare cu melodiiile căzăcești după care se dansează adeseori la Paris.

ȘTIRI DIN EUROPA. LA PÉROUSE ÎNAINȚAT CONTRAAMIRAL

Abia se terminase dansul, cînd un strigăt de bucurie anunță sosirea unui curier care aducea corespondența din Europa. Veștile au fost bune pentru noi toți, dar mai ales pentru mine, care nu îndrăzneam să sper o atît de mare cinste : fusesem înaintat la gradul de contraamiral. D. Kasloff sărbători acest eveniment prin focuri de tun trase de toată artileria din localitate ; am să țin minte, cu caldă emoție, cît voi trăi, dovezile de prietenie și afecțiune ce mi-au fost date cu acel prilej. D. Kasloff ne oferi de asemenea diferite daruri, știind cum să ne facă să le primim. Noi i-am oferit în schimb jurnalul celei de-a treia călătorii a căpitanului Cook și cred că i-am făcut o mare plăcere. De altfel, în suita sa se aflau toate personajele pe care editorul le pusese în scenă : d. Schmaleff, bunul preot din Paratunka, și nefericitul Ivașkin. D. Kasloff le-a tradus toate capitolele privitoare la ei și de fiecare dată ei repetau că totul corespundea cu adevărul.

Ivașkin a avut bunătatea să ne ducă la mormîntul domnului de La Croyère, la a cărui înmormîntare în Kamciatka asistase, în anul 1741. Noi am adăugat, gravată pe o placă de aramă, următoarea inscripție concepută de d. Dagelet, membru al Academiei de Științe, ca și decedatul :

„Aici zace Louis de l'Isle de La Croyère, de la Academia de Științe din Paris, mort în 1741, la reîntoarcerea dintr-o expediție efectuată din ordinul țarului pentru a face recunoașteri pe coastele Americii ; astronom și geograf, cel mai distins între doi frați celebri în știință, a binemeritat regretele patriei sale. În anul 1786 d. conte de La Pérouse, comandantul fregatelor regelui «La Boussole» și «L'Astrolabe», i-a consfințit memoria, dînd numele său unei insule din ținuturile unde acest savant debarcase“.

Am cerut domnului Kasloff permisiunea de a grava pe o placă din același metal o inscripție și pe mormîntul căpitanului Clerke, al cărui nume era scris doar cu pensula pe lemn, material ce se distruge prea ușor pentru a putea păstra memoria unui navigator atît de merituos. Guvernatorul a fost atît de bun, încît la permisiunile acordate nouă, a adăugat și făgăduiala de a ridica neîntîrziat un monument așa cum se cuvine acestor doi oameni celebri, care au murit ducînd o muncă grea departe de patria lor. De la el am aflat că d. de La Croyère se căsătorise la Tobolsk și că urmașii săi se bucurau de mare considerație. Noi am întocmit planul golfului Avatscha, sau mai bine zis am verificat planul englezilor, care este făcut exact.

Acest golf este desigur cel mai frumos, cel mai ușor accesibil și cel mai sigur dintre toate porturile de pe glob ; intrarea este strîmtă, așa încît vasele ar trebui să intre pe sub tunurile forturilor ce s-ar ridica pe coastă ; posibilitățile de ancorare pe fundul mîlos sînt excelente ; două porturi vaste : unul pe coasta de est, celălalt pe cea de vest, ar putea adăposti toate navele marinelor Franței și Angliei. Rîurile Avatscha și Paratunka se varsă în golf, dar gurile lor sînt pline de bancuri de nisip, așa încît nu se poate pătrunde în ele decît în orele de flux. Satul Sf. Petru și Pavel este așezat pe o limbă de pămînt asemănătoare unui dig făcut de mîna omului și care, în dosul satului, formează un mic port circular, în care s-ar putea adăposti, pentru iernare, trei-patru bastimente dezarmate. Deschiderea acestui bazin este mai mică de 20 de stînjei, așa încît natura nu poate oferi un adăpost mai sigur și mai comod.

Pe pămîntul de lîngă bazin, d. Kasloff a plănuit construirea unui oraș, care va fi într-o zi capitala peninsulei Kamciatka și poate un mare centru comercial, pentru relațiile cu China, Japonia, insulele Filipine și America. În nordul terenului unde urmează a se construi orașul, se află un lac întins, iar la depărtare de 300 de stînjei curg diferite pîraie, care ar putea fi ușor reunite pentru a procura apa necesară unui mare oraș. D. Kasloff cunoștea valoarea acestei condiții naturale, dar : *înainte de orice* – ne repeta el de sute de ori – *ne trebuie pîine și brațe de muncă ; de acestea ducem lipsă.*

Preotul din Paratunka ne dădu diferite detalii privitoare la insulele Kurile, pe care le vizitează o dată pe an, îndeplinind funcția de preot și în aceste insule.

Rușii au socotit că este mai comod să înlocuiască cu numere vechile nume ale insulelor asupra cărora specialiștii n-au prea fost de acord. Așadar, rușii numesc insulele Kurile : prima, a doua, ș.a.m.d., pînă la a 21-a.

După relatările preotului, aceasta ar fi insula Marikan, dar eu nu sînt prea sigur de acest lucru.

Am socotit că este bine să trimit în Franța jurnalul călătoriei noastre prin t n rul interpret de limba rusă, d. de Lesseps. Desigur că aveam încredere în d. Kasloff  i în guvernul Rusiei  i n-a  ti avut nici o grijă dacă ar fi trebuit să trimit corespondența noastră prin po t , dar am crezut că este în folosul patriei mele să-i ofer domnului de Lesseps prilejul de a cunoaște nemijlocit diferitele provincii ale imperiului rus, fiind foarte probabil că într-o bună zi va lua locul tatălui său, consulul nostru general la Petrograd. D. Kasloff a avut bunătatea să-mi spună că-l va lua pe d. de Lesseps ca aghiotant p n  la Ohotsk, de unde  i va înlesni călătoria până la Petrograd,  i că din acel moment t n rul ofițer face parte din familia lui. Polite ea, prietenia  i bunăvoința de care a dat dovadă d. Kasloff nu se pot exprima prin cuvinte ; ele se adresează de-a dreptul inimii.

PLECAREA DIN GOLFUL AVATSCHA

 ntre timp frigul ne anun   că trebuie să ne g ndim la plecare : am dat ordin să se ia toate măsurile  i la 29 septembrie am ridicat pînzele. D. Kasloff a venit să- i ia rămas bun de la noi. Din pricina calmului am fost obliga i să ancorăm în radă, iar d. Kasloff a rămas să cineze la bordul nostru.  n sf r it, ne-am desp r it, cu destul de multă emo ie. Ne părea rău mai ales de d. de Lesseps, pe care-l  ndr giser m pentru calit  ile sale alese  i pe care-l lăsam printre străini, avînd în fa   perspectiva unei călătorii pe cât de lungi pe at t de grele.

Astfel am plecat din această  ar  cu cele mai frumoase amintiri  i cu convingerea că în nici o altă parte a lumii ospitalitatea nu se poate manifesta cu mai multe aten ii  i mai multă bunăvoință.

V nturile de nord, at t de prielnice pentru a ne scoate din golful Avatscha, ne părăsiră la zece leghe în larg  i ne stabilizar  la vest cu at ta îndărătnicie  i violență,  nc t nu am mai putut să-mi urmez planul, adică să fac recunoașteri  i să ridic harta insulelor Marikan.  n consecință, am luat drumul astfel  nc t să tai paralela 37 30', la longitudinea de 165  unde mai mul i geografi au situat o mare insulă bogată  i cu popula ie densă, ce fusese descoperită, după c t se spune, în anul 1620, de către spanioli.  n volumul al patrulea din colec ia Academiei se găsește un memoriu cuprinz nd c teva amănunte despre această insulă.  n ziua de 14 septembrie văzurăm așezate pe grementul nostru ni te mici p   ri de uscat, din soiul pietro eilor, iar

în jurul nostru zburau cîrduri de rațe sălbatice și cormorani, păsări care niciodată nu se îndepărtează de coastă. Navigam spre est, exact pe paralela atribuită insulei. Timpul era foarte senin și pe ambele fregate veghile stăteau tot timpul în vîrful catargelor. Se făgăduise o recompensă însemnată primului om care va zări uscatul, dar aceasta nu constituia un stimulent deosebit. Un alt considerent mult mai puternic îi însuflețea pe mateloți ; le făgăduisem că pămîntul descoperit va purta numele primului care-l va vedea.

Cercetările noastre continue nu avuseră însă, pînă în ziua de 22 septembrie, nici un rezultat. Am mai văzut păsări ; una dintre ele mai mică decît o pitulice se așezase pe fuga zburătorului mare. Insula exista desigur prin preajma drumului parcurs de noi, pe o longitudine de peste 15° ; semnele de pămînt erau prea frecvente și prea deslușite pentru a ne îndoii de existența ei. Sînt înclinat să cred însă că noi am navigat pe o paralelă situată mai la nord de insulă. Dacă ar fi să reîncep căutarea, aș naviga pe paralela de 35° sau pe cea de 36° . De la Kamciatka înapoi drumul a fost foarte obositor și mai mult chiar, ni s-a întîmplat o nenorocire : un matelot de pe bordul fregatei „L'Astrolabe“ a căzut în mare și n-a mai reapărut. Toată strădania mea de a-l salva a fost de prisos.

După această căutare zadarnică a insulei, am luat drumul spre emisfera de sud, care oferă un domeniu vast descoperirilor și unde căile urmate de Quiros, Mendana, Tasman etc. se încrucișează în lung și în lat cu cele ale navigatorilor moderni. Astfel fiecare dintre ei a adăugat cîteva insule noi la cele cunoscute, dar informațiile date de primii navigatori în jurnalele lor de călătorie nu sînt suficiente pentru a mulțumi curiozitatea europenilor dornici de date mai complete. Se știe că în această vastă regiune a oceanului ecuatorial există o zonă de aproximativ $12-15^{\circ}$ de la nord spre sud, și cam de 140° de la est la vest, presărată cu insule răzlețe care reprezintă oarecum pe globul pămîntesc ceea ce este calea lactee pe bolta cerească. Instrucțiunile ce mi s-au dat pentru al treilea an al campaniei mele prevedeau să explorez : partea occidentală a Noii Caledonii, a cărei coastă orientală fusese descoperită de căpitanul Cook în a doua expediție a lui ; insulele din sudul arhipelagului Arsacidelor, întrucît cele din nord fuseseră cercetate de Surville ; partea sudică a Luisiadei, pe care d. de Bougainville n-a putut-o explora, și altele. Toate aceste puncte interesau guvernul Franței și de aceea mi s-a ordonat să le determin limitele, să fac măsurători precise asupra latitudinii și longitudinii lor. Insulele Societății, Insulele Amiciției, Hebridele etc. erau cunoscute, dar pentru că ofereau posibilități de aprovizionare aveam permisiunea de a face escală pe ele. Guvernul prevăzuse foarte just

că la plecarea din Kamciatka proviziile mele de hrană proaspătă se vor reduce simțitor, și se știe că ele sînt cele mai necesare pentru menținerea sănătății marinarilor.

În ziua de 29 octombrie am ajuns la 30° latitudine, navigînd cu vînt foarte variabil și în mări foarte agitate.

Dar în curînd cerul se însenină și la 5 noiembrie tăiarăm din nou paralela pe care navigasem de la Monterey la Macao. În ziua de 9 noiembrie am trecut prin locul atribuit de unele hărți bancului de nisip de la Villa Lobos, dar nu observăm nici un semn de pămînt. Dacă acest banc există într-adevăr el trebuie să se afle mai în apus ; de altfel toate descoperirile spaniolilor în Oceanul cel Mare sînt indicate greșit pe hărți, și anume, prea aproape de coastele Americii.

Cînd am atins paralela 10° latitudine nordică, am dat de ploi dese cu nopți totuși destul de senine ; căldura era înăbușitoare și umezeala excesivă. Aerul pe care-l respiram era sufocant. Am luat toate măsurile posibile pentru a menține sănătatea echipajelor în timpul acestei crize, apărute din pricina trecerii prea bruște de la frig la căldură și umezeală. Am dat oamenilor în fiecare zi cafea la dejun, am ordonat să se aerisească și să se usuce aerul dintre punți și să se spele cămășile mateloților în apă de ploaie. Spre 15 noiembrie, cînd am ajuns pe 5° latitudine nordică, ploile, furtunile și valurile agitate se potoliră. Cerul se însenină, atmosfera se liniștește și vremea frumoasă ne însoțește pînă dincolo de ecuator, pe care-l traversăm pentru a treia oară de la plecarea din Brest, la 21 noiembrie.

Pe măsură ce înaintam în emisfera sudică, vasele noastre fură înconjurate de un soi de pelicani, fregate, rîndunele de mare și phae-toni, încît ne crezurăm foarte aproape de o insulă. Aceste păsări, care pe la 4° latitudine sudică se înmulțesc foarte mult, ne dădeau speranța că dintr-un moment într-altul vom întîlni uscatul. Dar deși orizontul era cît se poate de întins, nu zăream nici o insulă. Adevărul este că nici viteză nu aveam. În sfîrșit, cu ajutorul vînturilor de vest-nord-vest, m-am ridicat puțin spre est, de teama ca nu cumva să cad sub vîntul Insulelor Amiciției.

După ce am trecut paralela de 6° , vîntul de vest și o hulă puternică au început să ne îngreueze foarte mult navigația. Parîmile noastre, putrezite de umezeala de pe coastele Tartariei, se rupeau în fiecare clipă și nu le înlocuiam cu altele noi decît cînd nu se mai puteau repara, de teamă ca nu cumva să ni se termine rezerva. În ziua de 2 decembrie am trecut prin locul atribuit insulelor Danger de Byron (Primejdia lui Byron), fără să fi observat vreun semn care să prevestească vecinătatea uscatului. Comodorul Byron, care naviga după metodele puțin precise ale estimei, s-a înșelat probabil. Așadar am

socotit că trebuie să profităm de vîntul dinspre vest pentru a ajunge la Insulele Navigatorilor descoperite de francezul Bougainville, unde puteam spera să găsim cîteva provizii proaspete de care duceam mare lipsă.

În ziua de 6 decembrie, la ora trei după-amiază, am recunoscut insula din extremitatea orientală a acestui arhipelag și ne-am îndreptat spre ea. A doua zi am recunoscut și capul meridional, situat pe $14^{\circ}8'$ latitudine sudică.

Abia cînd am intrat în canal, am observat niște pirogi ; pe coastă, sub cocotieri, se aflau așezați în cerc destul de mulți indieni, care priveau nepăsători la spectacolul oferit de fregatele noastre, fără a încerca să se apropie de noi. Această insulă, înaltă de vreo sută de stînji și foarte povîrnită, este acoperită pînă în vîrf cu arbori înalți. Casele băștinașilor sînt clădite cam pe la jumătatea coastei. Am observat în apropierea lor cîteva pămînturi cultivate, dar în general solul pare puțin fertil.

Merserăm mai departe pentru a dubla un cap, în spatele căruia speram să găsim un adăpost, dar insula n-are lățimea indicată în planul domnului de Bougainville, dimpotrivă, se termină în formă ascuțită, diametrul ei fiind de cel mult o leghe. N-a fost chip să găsim un loc de ancorare, așa încît ne-am urmat calea astfel ca să ieșim din canal cu intenția de a naviga de-a lungul celor două insule de la vest, care, la un loc, au cam aceeași întindere ca și insula din extremitatea orientală. Aceste două insule sînt despărțite printr-un canal de cel puțin o sută stînji. În extremitatea lor occidentală am observat o insuliță pe care aș fi numit-o mai curînd o stîncă mare, dacă n-ar fi fost acoperită cu arbori.

A doua zi întîlnirăm o insulă mai întinsă. Era insula Mauna¹. Deși ne aflam la trei leghe de uscat, trei sau patru pirogi veniră în aceeași seară la bordul nostru aducîndu-ne porci și fructe, ceea ce ne-a făcut să bănuim că insula era bogată. Într-adevăr este foarte mare, foarte populată și cu pămînt roditor. Văzînd atîtea condiții prielnice, n-am șovăit să ancorăm. Am lăsat de îndată bărcile la apă și în aceeași zi d. de Langle, însoțit de mai mulți ofițeri, porni cu trei bărci și debarcă în sat, unde băștinașii îl primiră cît se poate de prietenos. Bărcile se întoarseră la bord un ceas mai tîrziu încărcate cu alimente, cu fructe și porci și cu toate cele trebuincioase. Totuși, nu mă simteam prea liniștit în această radă foarte puțin adăpostită, cu atît mai mult cu cît se pornea o furtună de la nord, de unde vînturile suflară

¹ Este vorba despre o insulă din arhipelagul Samoa : Tutuila. — N. R.

cu violență toată noaptea ; din fericire însă briza de uscat a fost mai puternică.

A doua zi, răsăritul soarelui anunța vreme frumoasă. Am folosit-o pentru a cunoaște ținutul, a observa viața de toate zilele a băștinașilor ; mi-am reînnoit proviziile de apă și m-am pregătit de plecare deoarece prudența nu-mi îngăduia să petrec o a doua noapte în acest loc. D. de Langle era de aceeași părere : locul unde ancorasem era prea expus pentru o escală mai lungă.

Așadar ziua întreagă a fost ocupată cu aprovizionarea și strângerea apei. Din nefericire d. de Langle porni în plimbare cu barca spre un golfuleț, așezat la vreo leghe de cel unde ne aflam. Dar această plimbare, din care se întoarse încântat de frumusețea satului vizitat, a fost, după cum se va vedea, cauza unei nenorociri de neînchipuit.

Un mare număr de indieni, bărbați și femei de toate vîrstele, se grămădiră pe coastă propunîndu-ne tot felul de schimburi. Unii ne ofereau găini, alții fructe sau papagali, dar cum toți voiau să vîndă deodată, se produse oarecare învălmășeală.

MORAVURILE, OBICEIURILE, MEȘTEȘUGURILE ȘI DEPRINDERILE BĂȘTINAȘILOR DN MAUNA

Femeile, unele chiar foarte frumoșele, ofereau farmecele lor, pe lîngă fructe și găini, tuturor celor care le puteau da mărgelile ; erau de obicei blînde, vesele și îmbietoare. Europeanii care au făcut ocolul lumii și mai ales francezii nu se pot apăra față de asemenea atacuri : femeile izbutiră, fără prea multă osteneală, să subjuge echipajele noastre. Dar cînd bărbații lor se apropiară învălmășeala crescîu. Între timp, un indian se urcă pe pupa bărcii noastre, puse mîna pe ciocanul de lemn și trase cîteva lovituri pe brațele și spatele unuia dintre mateloți. Am dat imediat ordin ca patru din cei mai vînjoși marinari să se repeadă la el și să-l azvîrle în mare : ordinul fu executat întocmai. Ceilalți insulari păreau a dezaproba purtarea compatriotului lor și incidentul nu avu urmări,

Femei, bătrîni și copii mă însoțiră la colibezele lor. Am intrat într-una din ele, aparținînd, după cît se pare, căpeteniei satului. Mare mi-a fost mirarea pășind într-o încăpere spațioasă din împletitură de papură executată tot atît de bine ca cele din vecinătatea Parisului. Cel mai priceput arhitect n-ar fi putut da o arcuire mai elegantă extremității elipsei prin care sfîrșea coliba ; un șir de coloane, așezate la cîte cinci picioare depărtare o înconjurau. Coloanele erau foarte bine lucrate din trunchiuri de copac și erau legate între ele prin

rogojini fine, așezate artistic una peste alta ca solzii de pește, care se ridicau și se coborau cu niște sfori, întocmai ca jaluzelele noastre. Restul casei era împodobit cu frunze de cocotier.

Această insulă fermecătoare se bucură de două binefaceri : pământ fertil care nu cere muncă și o climă care nu cere îmbrăcăminte. Arborii de pîine, cocotierii, bananierii, portocalii le oferă acestor oameni norocoși o hrană abundentă. Ne-au vîndut peste 200 de porumbei sălbatici domesticiți, care nu mîncău decît din mîna omului, precum și cele mai frumoase turturele și cei mai încîntători papagali, blînzi ca și porumbeii. Orice minte și-ar putea imagina fericirea unei atît de plăcute poposiri !... Totuși trebuie să spun că aceste frumoase meleaguri nu păreau a adăposti o inocență întru totul fără de prihană. De fapt, nu observasem nici o armă, dar trupurile indienilor, acoperite cu cicatrice, dovedeau că se războiau sau se certau adeseori între ei, iar trăsăturile lor trădau o cruzime pe care femeile nu o aveau.

În răstimp, mateloții făceau, după cum am spus, provizii de alimente și de apă. D. de Langle îi conducea. Din păcate, făcuse recunoașteri în acest golf cînd marea era la flux. Nu putea concepe ca marea să se poată ridica în jurul acestor insule pînă la cinci sau șase picioare ; de aceea în fața faptului concret, i s-a părut că-l înșeală ochii. Se gîndi întîi să plece în golful de unde adunaserăm apă cu cîteva zile în urmă și unde condițiile de aprovizionare erau tot atît de bune. Dar blîndețea și bunătatea băștinașilor care-l așteptau pe coastă cu o mulțime de fructe și de porci, femeile și copiii care aveau grijă să gonească pe insulari cînd observau în ochii lor priviri dușmănoase, l-au convins să renunțe la planul său mai prudent, destinul împiedicîndu-l parcă să urmeze primul său gînd. Debarcă așadar liniștit butoaiele de apă de pe cele patru bărci, iar soldații săi făcură ordine pe coastă și împrejmuiră un loc pentru a lăsa spațiu liber muncitorilor noștri. Dar calmul acesta n-a fost de lungă durată. Mai multe pirogi care-și vînduseră proviziile pe bordul fregatelor noastre se întoarseră la mal și toate acostară în locul unde oamenii noștri voiau să ia apă. Astfel, în loc de 200 de oameni, se adunaseră mai mult de 1 000.

D. DE LANGLE ESTE OMORÎT ÎMPREUNĂ CU ALTE UNSPREZECE PERSOANE

Situația domnului de Langle devenea din clipă în clipă mai grea. În cele din urmă, cu ajutorul domnilor Vanjuas, Boutin, Colinet și Gobinet, izbuti să încarce butoaiele cu apă, dar marea retrăgîndu-se,

golful rămăsese aproape uscat, așa încât bărcile sale nu se mai putură urni din loc. Totuși, detașamentul se imbarcă pregătindu-și armele. D. de Langle interzise să se tragă fără ordinul său, dar foarte curînd își dădu seama că va fi silit să deschidă focul : pietrele zburau spre ambarcații, iar indienii, în apă pînă la genunchi, le înconjurau la mai puțin de un stînjén. Soldații din bărci făceau eforturi zadarnice pentru a-i îndepărta. Dacă teama de a începe ostilitățile și de a fi învinuit de barbarie nu l-ar fi oprit, d. de Langle ar fi ordonat să se tragă asupra indienilor și astfel mulțimea s-ar fi împrăștiat. Dar el spera să-i potolească fără vărsări de sînge. Deodată o ploaie de pietre, pornite de la o depărtare foarte mică și parcă țîșnite din praștii, lovi pe aproape toți cei din barca mare. D. de Langle avu doar timpul să tragă două focuri de pușcă : se prăbuși, din nefericire, lîngă babordul bărcii, unde peste 200 de indieni îl omorîră pe loc. După ce-l văzură mort, îl legară de un braț la un cui de strapazan¹ al bărcii. Barca mare a fregatei „La Boussole“, comandată de d. Boutin, era împotmolită la o depărtare de doi stînjénii de acea a vasului „L Astrolabe“. Între ele se formase un mic canal neocupat de indieni, pe unde fugiră înot răniții din prima ambarcație care avură norocul să nu cadă în partea dinspre larg. Astfel ajunseră la bărcile mici, care, fiind încă pe apă, au putut salva 49 de oameni din cei 60 care plecaseră în expediție. D. Boutin făcuse aceleași mișcări și luase aceleași măsuri ca d. de Langle : butoaiele de apă, detașamentul și toți oamenii săi fuseseră imbarcați în același timp și așezați în același fel, iar el ocupă același post în prova bărcii sale. Deși socotise că răbdarea domnului de Langle ar fi putut avea urmări nefaste, nu îngăduise să se tragă și nu ordonă foc decît după comandantul său. Desigur că la o depărtare de patru sau cinci pași, fiecare foc de pușcă a omorît un indian, însă oamenii n-au mai avut timpul să-și încarce armele din nou. D. Boutin a fost și el doborît de o lovitură de piatră, dar din fericire căzu între cele două bărci mari. În mai puțin de cinci minute nu mai rămăsese nici un om în ambarcațiile eșuate ; cei care scăpaseră înot spre cele două bărci mici erau toți răniți, mai ales la cap, iar cei care au avut nefericirea să cadă în partea unde se aflau indienii au fost uciși pe loc. Insularii se repeziră la bărci în număr de peste 300 și se suiră în ele, rupînd băncile și zdrobind tot ce întîlneau în cale. În acest răstimp nu s-au mai ocupat de bărcile noastre mici, astfel încît domnii de Vanjuas și Mouton au reușit să salveze restul echipajului, asigurîndu-se că nu mai rămăseseră în mîinile indienilor

¹ *Cui de strapazan* : cui de lemn sau de fier înfîpt în copastia unei bărci și de care se leagă rama cu ajutorul unui colac de parîmă. — N. R.

decît cei ce fuseseră omorîți. Domnii de Lamanon, de Langle, Talin și alți nouă oameni din cele două echipaje căzură victime. Insularii încercară de asemenea să împiedice retragerea răniților, repezindu-se în număr mare la stîncile ce străjuiau intrarea în golf și pe lîngă care bărcile noastre erau silite să treacă la o depărtare de două picioare. Puținele muniții rămase au fost folosite împotriva indigenilor și bărcile izbutiră în cele din urmă să iasă din această capcană.

Ajunși la bord, ne povestiră cu de-amănuntul nefericita întîmplare. Chiar atunci, în jurul fregatelor noastre se aflau o sută de pirogi cu băștinași care ne vindeau provizii cu o liniște care dovedea nevino-văția lor ; dar aceștia erau frații, copiii și compatrioții acelor care omorîseră și trebuie să mărturisesc că am făcut un mare efort de voință pentru a-mi stăpîni mînia și pentru a împiedica echipajele să-i masacreze. Soldații se și repeziseră la bărci, cu armele în mînă ; le-am oprit avîntul și am ordonat în schimb să se tragă o lovitură de tun numai cu pulbere pentru a îndemna pirogile să plece. În mai puțin de o oră toate se risipiseră.

La început hotărîsem să trimit o nouă expediție pentru a răzbuna pe nefericiții noștri tovarăși de călătorie și pentru a căuta rămășițele bărcilor noastre, dar d. Boutin îmi arăta că situația acestui golf este de așa natură încît, dacă bărcile noastre ar avea nenorocul să eşueze – ceea ce era foarte probabil – nici un om de pe ele nu s-ar mai întoarce la bord. D. de Vanjuas fu de aceeași părere. Dar – lucru neînchipuit – acești indieni au avut nemaipomenita îndrăzneală să se apropie de fregatele noastre pînă la depărtarea unui foc de pușcă, oferindu-ne alte mărfuri. Ei nu cunoșteau puterea tunurilor noastre, și cum simțeam că în curînd nu mă voi mai putea stăpîni, am ordonat să se tragă un foc de tun în mijlocul pirogilor. Ordinul a fost executat cît se poate de precis. Apa ridicată de ghiulea pătrunse în pirogi, care în aceeași clipă porniră în grabă la mal luînd cu ele și pe cele care tocmai porniseră de la țărm.

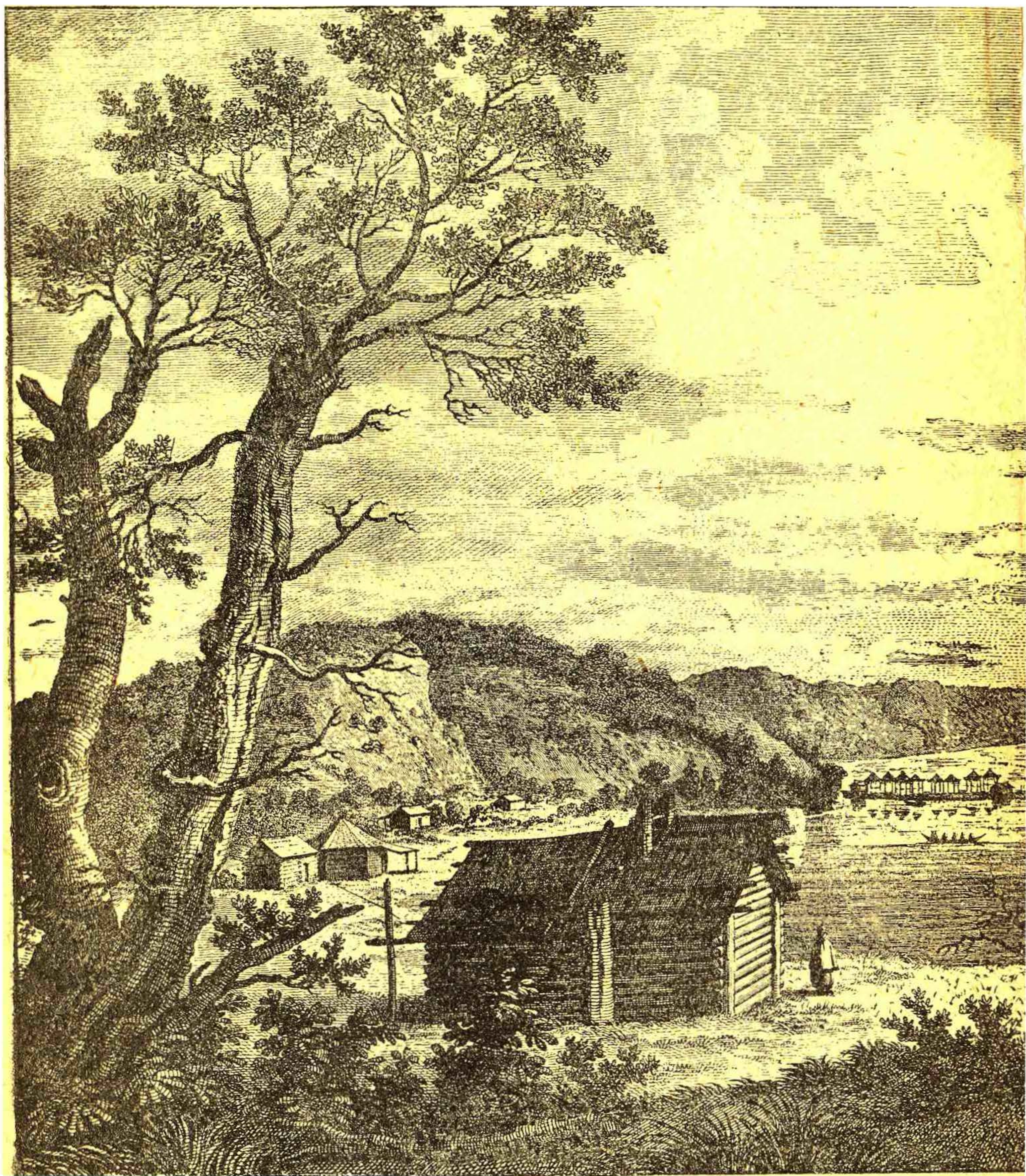
Echipajele noastre indignate erau dornice de răzbunare ; dar noi ne socoteam fericiți că am putut salva, în aceste împrejurări înspăimîntătoare, majoritatea celor ce fuseseră pe uscat. În ceea ce mă privește, am pierdut un vechi prieten, om sclipitor, înțelept și foarte învățat, unul dintre cei mai buni ofițeri ai marinei franceze. În afară de aceste victime, mai aveam la bord încă 20 de oameni grav răniți, astfel încît pierdusem în această nefericită întîmplare 32 de persoane și două bărci mari, singurele ambarcații cu rame în care încăpea un număr suficient de oameni înarmați pentru a încerca o debarcare.

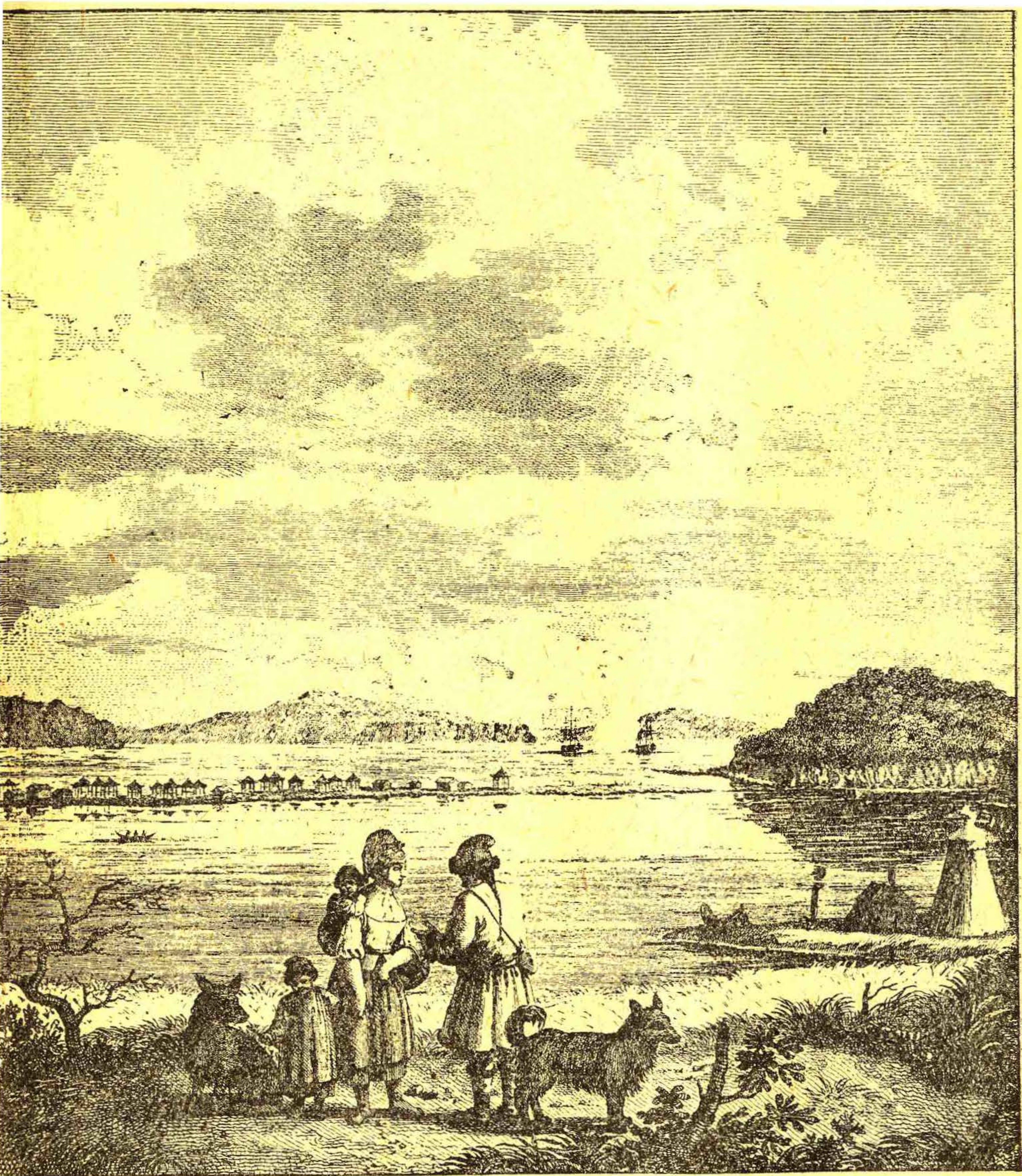
Aceste pierderi influențară acțiunile mele viitoare, căci cel mai mic eșec m-ar fi silit să dau foc uneia dintre fregate, pentru a putea arma pe cealaltă. Mai aveam, ce-i drept, o barcă mare de rezervă, desfăcută în bucăți, dar n-o puteam monta decât la prima escală. Dacă în mînia mea aș fi simțit nevoia să măcelăresc cîțiva indieni, aș fi avut prilejul să distrug, să scufund și să zdrobesc o sută de pirogi cu peste 500 de oameni ; dar mă temeam să greșesc, alegîndu-mi victimele la întîmplare ; glasul conștiinței mele le-a salvat viața. Cititorii cărora această relatare le trezește amintirea catastrofei căpitanului Cook nu trebuie să uite că bastimentele lui erau ancorate în golful Karakakova, că tunurile de care dispunea îl făceau stăpînul coastei, că puterea lor era în măsură să facă dreptate, amenințînd cu distrugerea pirogile rămase la țărmul mării precum și satele ce se întindeau de-a lungul coastei. Noi, dimpotrivă, eram în larg, dincolo de bătaia tunurilor, și eram siliți să ne îndepărtăm de coastă, temîndu-ne de calmuri ; în sfîrșit hula era suficientă pentru a rupe parîmele ancorelor, expunînd fregatele noastre la un pericol permanent. Am ținut seama de toate aceste circumstanțe cînd am hotărît să părăsesc această insulă funestă unde avusesem dovada că nu se poate ancora și că orice expediție ar fi din cale afară de temerară fără ajutorul fregatelor. De altfel, chiar dacă am fi izbutit să debarcăm a doua oară, izbînda ar fi fost fără urmări, căci nici un om nu rămăsese viu dintre cei care încăpuseră pe mîna indienilor, bărcile noastre erau sfărîmate și eșuate, iar pe bord nu mai aveam cu ce să le înlocuim pentru moment. Așadar, în ziua de 14 decembrie am pornit spre a treia insulă, pe care am observat-o la nord-vest și pe care d. de Bougainville n-o zărise decât din vîrfurile catargelor. Cinci zile mai tîrziu, am ancorat lîngă ea. D. de Bougainville făcuse recunoașteri în partea sudică a insulei și o înscrisese în planul acestui arhipelag. De insula Mauna sau insula Masacrului o desparte o strîmtoare de aproximativ nouă leghe. Este atît de frumoasă, de întinsă și de bogată, populația ei este atît de numeroasă, încît nici măcar insula Tahiti nu i se poate compara. Cînd am ajuns la trei leghe de capul ei de nord-est, am fost înconjurați de o mulțime de pirogi încărcate cu fructe ale arborelui de pîine, cu nuci de cocos, banane, trestie de zahăr, porumbei, găini sultane¹ etc. Băștinășii semănau mult cu cei de pe insula Mauna, care ne înșelaseră atît de cumplit. Trăsăturile feței și îmbrăcămintea erau aceleași. Totuși

¹ Găină-sultană, nume popular al unor păsări din genul *Porphyrio*. — N. R.

în negoț erau mai calmi și păreau mai cinstiți ; cele mai mici nelegiuiri erau pedepsite de către șefii lor prin bătaie sau oprite prin vorbe și gesturi amenințătoare. La ora patru după amiază am ancorat în fața unui sat foarte întins, cum nu există poate un al doilea în nici o insulă din mările Sudului, și care ne apărea ca o cîmpie nesfîrșită acoperită cu case pînă pe malul mării.

Cîteva pirogi se apropiară și înconjurară navele noastre, părăind a nu dori altceva decît să se bucure de spectacolul pe care-l ofeream. Aveam însă motive foarte puternice să nu ne încredem în aparențe și eram hotărîți să respingem cel mai mic act de ostilitate, în așa fel încît pe viitor insularilor să le fie frică de navigatori. Eram fără îndoială primii străini cu care acești oameni intrau în legătură : ei nu cunoșteau fierul și preferau o mărgea unui topor. Natura le dăruise atît belșug încît, în schimbul mărfurilor lor, nu cereau decît lucruri cu totul de prisos și obiecte de lux. Printre numeroasele femei am observat vreo două-trei cu înfățișare plăcută, care semănau cu modelul desenului „Femeia cu daruri“ din a treia călătorie a căpitanului Cook. Purtau părul împletit cu iarbă și mușchi, împodobit cu flori și legat cu o panglică verde așezată ca o diademă ; trupul lor era svelt, brațele rotunde și bine proporționate ; ochii, fizionomia, gesturile lor trădau multă blîndețe și gingășie, în timp ce bărbații păreau vicleni și feroși.

Dacă aș fi vrut să ancorez, aș fi găsit probabil un foarte bun adăpost în partea vestică a insulei, dar în general, în regiunea tropicelor, navigatorii nu trebuie să ancoreze aproape niciodată sub vîntul insulelor. Ziua următoare, am stat pe loc din cauza calmului plat și am fost vizitați de foarte puține pirogi, ceea ce ne-a făcut să presupunem că băștinașii de la Oyolava aflaseră de cele petrecute pe insula Mauna. În ziua de 17 decembrie, am navigat de-a lungul insulei Pola, puțin mai mică decît Oyolava și tot atît de frumoasă și fertilă. Aceste două insule sînt despărțite doar printr-un canal de vreo patru leghe, în mijlocul căruia se află două insule destul de mari, dintre care una plată și foarte împădurită părea să fie locuită. Coasta nordică a insulei Pola este inabordabilă navelor, cum este de altfel coasta nordică a tuturor insulelor din acest arhipelag. În schimb, după ce se dublează capul vestic al insulei, marea devine liniștită și fără valuri brizante ; se pot deci găsi în partea aceea rade excelente.

Insularii din Mauna ne spusese că arhipelagul Navigatorilor¹ se compune din zece insule și anume : Opoun, în extremitatea estică, Leone, Fanfoue, Mauna, Oyolava, Calinasse, Pola, Shika, Assano și Ouera. Nu cunoaștem poziția ultimelor trei.

¹ Nume dat de Bougainville insulelor Samoa.

Opoun se află cel mai la sud și cel mai departe spre est, pe $14^{\circ}7'$ latitudine sudică și $171^{\circ}27'7''$ longitudine estică. Mai mulți geografi atribuie descoperirea acestor insule navigatorului Roggevein, care le-ar fi dat în 1712 numele de insulele Bauman ; dar nici informațiile istorice asupra acestor popoare, nici poziția geografică atribuită insulelor de către cel care a întocmit istoricul călătoriei lui Roggevein nu confirmă această teză.

Oricum, socot necesar să se păstreze denumirea de Insulele Navigatorilor dată de d. de Bougainville, pentru a înlătura ivirea unor eventuale confuzii ce ar fi foarte dăunătoare progresului geografiei. Aceste insule, situate pe la 14° latitudine sudică și între 171–175 longitudine vestică, formează unul dintre cele mai frumoase arhipelaguri din mările Sudului, tot atât de interesante – prin meșteșuguri, produse și populație – ca și Insulele Societății sau Insulele Amiciției. Descrierea lor, dată de navigatorii englezi, este foarte exactă.

După observațiile mele, localnicii din aceste insule sînt cei mai înalți și cei mai bine făcuți dintre toți cei pe care i-am întîlnit. Dar mai mult decît înălțimea, proporțiile colosale ale capului lor sînt uimitoare. Deosebirea dintre ei și europeni s-ar putea compara cu aceea dintre caii normanzi și caii celorlalte regiuni ale Franței. Bărbații au corpul atât de vopsit sau de tatuat încît par îmbrăcați, deși sînt aproape goi : poartă doar în jurul soldurilor o cingătoare de ierburi de mare care le ajunge pînă la genunchi și se aseamănă cu rîurile din basme despre care se spune că sînt acoperite cu trestii. Părul le este foarte lung, adeseori răsucit în jurul capului, ceea ce dă chipului lor un aspect și mai fioros.

Femeile au aceeași înfățișare ca bărbații ; sînt înalte, zvelte și mlădioase, dar o dată cu vîrsta pierd blîndețea expresiei și grația trupului.

Aceste popoare se îndeletnicesc cu anumite meșteșuguri pe care le practică cu multă pricepere. Mă refer mai ales la înfățișarea plăcută a colibelor. Insularii disprețuiesc uneltele noastre de fier și au oarecum dreptate, deoarece reușesc să cioplească la perfecție felurite obiecte, cu ajutorul unor topoare făcute dintr-un bazalt foarte fin și foarte compact, și avînd forma unei tesle. Ne-au vîndut, în schimbul cîtorva cioburi de sticlă, niște tablale mari cu trei picioare, lucrate dintr-o singură bucată de lemn și atât de bine lustruite încît păreau date cu lacul cel mai fin. Un bun meșteșugar european ar fi putut lucra o asemenea piesă în cîteva zile, dar ei, din lipsă de unelte, lucrează la ea cîteva luni. Știu să fabrice de asemenea rogojini foarte fine și țesături de hîrtie și de pînză pe care șefii acestor triburi le poartă în chip de fustă. Femeile preferă rogojinile pînzei subțiri.

N-am observat nici o asemănare între limba băştinaşilor şi cea vorbită în Insulele Societăţii şi Insulele Amiciţiei, al cărei vocabular îl cunoşteam ; dar o cercetare mai atentă ne-a dovedit că vorbeau de fapt un dialect al aceleiaşi limbi. Un argument în favoarea acestei presupuneri – care întăreşte de altfel şi părerea englezilor asupra originii acestor popoare – ne-a fost dat de un servitor al nostru, născut în provincia Tagayan, în nordul insulei Manila, care înţelegea şi ne tâlmăcea cele mai multe cuvinte ale insularilor. Se ştie că dialectul tagayan este foarte răspândit în mările Sudului şi derivă din dialectul malaiez.

După părerea mea, nu încapă îndoială că diferitele naţiuni de pe aceste insule provin din coloniştii malaiezi care au pus stăpînire pe ele în vremuri foarte îndepărtate ; şi se prea poate ca egiptenii şi chinezii, despre a căror vechime se face atîta caz, să fie popoare moderne în comparaţie cu aceştia. Oricum, sînt convins că indigenii din insulele Filipine, din Formoza, din Noua Guinee, din Noua Britanie, din insulele Hebride, din Insulele Amiciţiei – în emisfera sudică – precum şi cei din insulele Caroline, din insulele Mariane şi Sandwich – în emisfera nordică – făceau parte din rasa oamenilor cu păr creţ care se mai pot întîlni şi azi în interiorul insulelor Luzon şi Formoza. În Noua Guinee, în Noua Britanie şi în insulele Hebride, băştinaşii n-au putut fi supuşi, dar în insulele situate mai la răsărit au fost învinşi deoarece acestea nu sînt destul de întinse pentru a le fi permis să se retragă în interior ; astfel, s-au amestecat cu popoarele coto-pitoare şi a rezultat o rasă de oameni cu pielea foarte neagră. Totuşi unii dintre ei au o culoare de piele ceva mai deschisă, făcînd probabil parte din familiile a căror mîndrie i-a împiedicat să se amestece cu coto-pitorii. Aceste două rase, foarte deosebite una de alta, ne-au atras în special atenţia în Insulele Navigatorilor şi cred că originea lor este cea arătată mai sus.

Urmaşii malaiezilor au căpătat în aceste insule o vigoare, o forţă, o înălţime şi proporţii pe care desigur nu le deţin de la strămoşii lor. Aceste însuşiri sînt, fără îndoială, rezultatul hranei îmbelşugate, al climei blînde şi, în general, al influenţei exercitate de diferiţi factori fizici care au acţionat neîntrerupt asupra multor generaţii. Meşteşugurile pe care poate le-au introdus aci s-au pierdut, fie din lipsă de materii prime, fie din lipsă de unelte potrivite pentru practicarea lor ; dar identitatea limbii vorbite permite observatorului să pătrundă în toate colţurile acestui labirint, călăuzit parcă de firul Ariadnei. Organizarea feudală a fost de asemenea păstrată. Or, regimul feudal – pe

care mulți tirani mărunți îl mai regretă, care a fost veacuri de-a rîndul ca o pată asupra Europei și ale cărei rămășițe gotice se mai regăsesc și azi în legile noastre, ca niște medalii ce stau mărturie barbariei noastre din trecut — acest regim este, după cum am mai spus, cel mai nimerit pentru a menține cruzimea moravurilor¹. Interese din cele mai josnice, dezlănțuite, între diferitele state, războaie duse fără mărinimie și fără curaj, șiretlicuri și trădări sînt folosite de o parte și de alta.

Printre cei 1500 sau 1800 de insulari pe care am avut prilejul să-i vedem, cel puțin 30 ni s-au prezentat în calitate de șefi. Ei încercau de altfel să stabilească un fel de ordine, împărțind în dreapta și în stînga strașnice lovituri de ciomag : dar regula pe care se străduiau s-o impună era încălcată în mai puțin de o clipă. Nu-mi închipui să fi existat vreodată suverani mai puțin respectați, precum cred că lipsa de supunere și anarhia n-au creat nicicînd mai mari dezordini. D. de Bougainville a avut dreptate cînd a dat acestor insule numele de Insulele Navigatorilor. Băștinașii nu merg niciodată pe jos dintr-un sat într-altul, ci călătoresc numai în pirogi. De altfel, toate satele se află la malul mării, în mici golfuri, iar cele cîteva drumea-guri duc numai spre interiorul nelocuit al insulei.

Insulele pe care le-am vizitat în acest arhipelag ni s-au părut vulcanice ; toate pietrele de pe coastele lor, în care valurile se sparg cu atîta violență încît apa se ridică la o înălțime mai mare de 50 de picioare, sînt bucăți de lavă, de bazalt măcinat sau de mărgean ; de altfel, acesta din urmă înconjură întreaga insulă. Băștinașii dorm pe rogojini foarte subțiri, foarte curate, care îi feresc de umezeală. Am văzut și un morai, însă n-aș putea da nici o informație despre ceremoniile religioase ale localnicilor.

De teamă să nu comit vreo imprudență, am hotărît să nu ancoriz decît în golful Botany, iar în interiorul acestor arhipelaguri să mă mărginesc doar a naviga în diferite direcții, cu speranța că voi face noi descoperiri.

INSULA POLA. INSULA COCOS ȘI INSULA TRĂDĂTORILOR

Am văzut de aproape întinsa și frumoasa insulă Pola², dar fără a lua contact cu băștinașii. Trecînd în partea occidentală a acestei insule, am dat de o mare liniștită, care ne-ar fi oferit bune condiții

¹ Nu trebuie pierdut din vedere că d. La Pérouse a scris în anul 1787. — *Nota ediției franceze.*

² Denumirea actuală : Sawai. — N. R.

de ancorare, cel puțin atît timp cît vînturile ar fi bătut din nord spre sud, prin est ; dar spiritele erau încă prea agitate la bordul fregatelor noastre pentru ca să mă pot hotărî să ancoriez. După cele întîmplate, prudența mă obliga să nu trimit pe uscat nici un matelot fără armă și nici o barcă fără un tun mic. Dar atunci oamenii mei, conștienți de forța lor și dornici de răzbunare, ar fi putut pedepsi prin focuri de pușcă cea mai mică greșeală săvîrșită de insulari. De altfel, condițiile de ancorare sînt atît de grele prin aceste locuri, încît bastimentul care nu dispune de o barcă capabilă să-i ducă la larg o ancoră pe care să se poată trage la nevoie, riscă să naufragieze.

După ce am dublat coasta occidentală a insulei Pola, n-am mai observat nici un alt uscat. La început, vînturile de est-sud-est mi-au bătut în față. Apoi, se schimbă la nord și încetul cu încetul la nord-vest, îngăduindu-mi să pun capul spre est. Așadar în ziua de 20 am văzut o insulă rotundă, la sud de Oyola și cam la 40 de leghe depărtare de aceasta. A doua zi, m-am apropiat de ea la două mile și am văzut în sud alte două insule, pe care le-am recunoscut a fi insula Cocos și Insula Trădătorilor, descoperite de Schouten. Insula Cocos are forma unei căpățîni de zahăr foarte țuguie, este acoperită pînă în vîrf cu arbori și are un diametru de aproape o leghe. O desparte de Insula Trădătorilor un canal lat de vreo trei mile, în mijlocul căruia se află o insuliță, pe care am zărit-o spre nord-est. Este joasă și plată, avînd doar la mijloc un munte destul de înalt. Un canal lat de 50 de stîneni o împarte în două. Schouten n-a putut-o observa, deoarece ea nu poate fi văzută decît dacă navigatorul se află în zona unde se deschide canalul. Nici noi nu i-am fi bănuit existența dacă n-am fi navigat foarte aproape de coastă. Așadar sîntem convinși că cele trei insule, dintre care numai două merită această denumire, fac parte dintre cele zece care, după spusele indigenilor, formează arhipelagul Navigatorilor.

Am pus în pană în vest-sud-vest și ne-am oprit la două mile depărtare de un golf mare, nisipos, situat în partea occidentală a Insulei Trădătorilor, unde eram sigur că se poate ancora la adăpost de vînturile de est. În cîteva minute se apropiară de fregatele noastre 20 de pirogi pentru a ne oferi mărfuri de schimb ; erau încărcate cu cele mai frumoase nuci de cocos din cîte am văzut vreodată, și cu alte alimente indigene. Se vedea de îndată că acești insulari mai făcuseră comerț cu europenii.

Am înconjurat Insula Trădătorilor pentru a face recunoașteri și a-i ridica planul exact. La amiază, d. Dagelet făcu foarte bune observații de latitudine. Cum în cursul dimineții determinase longitudinea ambelor insule, a putut rectifica poziția ce le fusese atribuită de către

căpitanul Wallis. La ora patru după amiază, am pornit spre sud-est de Insulele Amiciției ; aveam de gînd să recunosc insulele pe care căpitanul Cook nu le putuse explora și care, după jurnalul său, ar fi trebuit să se găsească la nord de Inahomooka.

PLECAREA DIN INSULELE NAVIGATORILOR. INSULA VAVAO ȘI DIFERITE ALTE INSULE GREȘIT ÎNSCRISE ÎN HĂRȚI

Noaptea ce urmă plecării de la Insula Trădătorilor a fost îngrozitoare ; vînturi violente băteau dinspre vest, însoțite de ploi torențiale. Toți cei care prezentau simptome de scorbut sufereau cumplit din pricina umezelii. Nici un om din echipaj nu era încă lovit de această boală, dar ofițerii și mai ales ordonanțele începuseră să o capete sub forme tot mai grave. După părerea mea, principala cauză a bolii era lipsa de alimente proaspete, resimțită mai puțin de mateloți decît de ordonanțele ofițerilor, care nu navigaseră niciodată și nu aveau obiceiul unor asemenea privațiuni. David, bucătarul ofițerilor, muri la 10 decembrie de hidropizie scorbutică. De cînd plecasem din Brest, nici un om de pe fregata „La Boussole“ nu murise de moarte bună și dacă am fi făcut o simplă călătorie în jurul lumii, ne-am fi putut întoarce în Europa fără să fi pierdut un singur om. De fapt, ultimele luni ale unei campanii sînt cele mai grele, căci rezistența corpului scade cu timpul și proviziile de alimente se alterează. Dar, deși călătoriile de explorare prezintă, prin lungimea lor, greutăți inevitabile, este important să fie cunoscute neajunsurile ce ar putea fi înlăturate și cred că, după experiența noastră, vom putea duce în Europa date complete în această privință. Dintre toate mijloacele cunoscute pentru prevenirea scorbutului, socotesc că cele mai eficace sînt melasa și sprucebeer¹. În zonele cu climă caldă, echipajele noastre le-au consumat permanent : li se distribuia zilnic o rație de cîte o sticlă de persoană, împreună cu vreo jumătate litru de vin și puțin rachiu, dizolvate în multă apă ; astfel puteam mîncea și celelalte alimente. Porcii pe care-i procurasem în Mauna reprezentau o resursă trecătoare, deoarece fiind prea mici nu-i puteam pune la sare și nici vii nu-i puteam ține din lipsă de nutreț. De aceea am hotărît să le dau oamenilor din echipaj de două ori pe zi carne și de îndată dispărură umflăturile de la picioare și toate celelalte simptome de scorbut. Acest nou regim alimentar a avut asupra sănătății noastre efectul unei lungi

¹ În limba engleză în text. *Sprucebeer* : băutură pe bază de frunze și crengi de brad macerate. — N. R.

escale, ceea ce dovedește că marinarii au mai mare nevoie de o alimentație igienică decât de aerul de uscat.

În ziua de 27 decembrie, după câteva zile de navigație foarte oboșitoare, în timpul cărora am avut de îndurat ploi torențiale și vânturi violente dinspre nord-nord-vest, am descoperit insula Vavao. Ne găseam la latitudinea $18^{\circ}34'$ și capul nordic al insulei se afla, la amiază, exact în vest. Această insulă, pe care căpitanul Cook nu apucase să o viziteze, dar despre care aflase câte ceva de la localnicii din Insulele Amiciției, este una dintre cele mai întinse ale acestui arhipelag. Este aproape egală ca suprafață cu insula Tonga-Tabu, dar are față de aceasta un mare avantaj : fiind mai înaltă, nu-i lipsește apa dulce. Este așezată în mijlocul mai multor altor insule, ale căror nume se află pe lista dată de căpitanul Cook, dar pe care ne-ar fi greu să le identificăm. Nu ni se cuvine nouă cinstea de a le fi descoperit ; aceasta revine întru totul pilotului Maurelle, care a adăugat la arhipelagul Amiciției un număr de insule tot atât de mare ca și cele explorate de căpitanul Cook.

Îmi procurasem în China extrasul unui jurnal de călătorie al acelui căpitan spaniol, care, în anul 1781, plecase de la Manila spre a îndeplini o misiune în America. Acest navigator nu cunoștea noile metode de determinare a longitudinilor și nici nu citise un jurnal de călătorie al exploratorilor moderni ; naviga doar după vechile hărți franceze întocmite de Bellin, dar prin extrema precizie a estimei sale, înlătura o parte din insuficiențele metodelor, instrumentelor și hărților pe care le folosea. Ocolise Noua Irlandă ca și d. de Surville – zăbind câteva insule mici cunoscute domnilor Bougainville, Carteret și Surville – și descoperise trei sau patru insule noi. Crezând că se află în apropierea insulei Salomon, întâlni mai întâi la nord de Vavao o insulă căreia îi dădu numele de Margura, deoarece nu găsi acolo provizii de care începuse să ducă lipsă. Nu avusese prilejul să zărească spre răsărit o a doua insulă, pe care noi am făcut recunoașteri și care nu poate fi văzută decât de la trei, patru leghe, deoarece este foarte plată. Sosise în sfârșit la Vavao și ancorase într-un port natural destul de bun, unde se putuse aproviziona cu apă și cu o cantitate considerabilă de alimente. Informațiile date în acest jurnal de călătorie erau atât de precise încât este cu neputință, citindu-le, să nu recunoști Insulele Amiciției.

Nu voi stărui asupra acestei călătorii, pe care am menționat-o doar dintr-un sentiment de echitate față de meritele pilotului Maurelle. El a dat grupului de insule de la Vavao numele de insulele Majorca, după viceregele Noii Spanii, iar grupului de la Hapae cel de insulele Galves, după numele fratelui ministrului Indiilor. Dar fiind convins

că este cu mult mai nimerit să le păstrez numele originale, le-am înscris ca atare în harta întocmită de d. Bernizet. Acest plan a fost ridicat după latitudinile și longitudinile determinate de d. Dagelet, cu mult mai exacte decât cele ale navigatorului spaniol, care situase aceste insule cu vreo șase grade mai spre est decât poziția lor reală. Această eroare, transmisă de la un secol la altul și consfințită de geografi, ar fi dat naștere unui nou arhipelag, care n-ar fi existat decât pe hărți.

În ziua de 27 decembrie am navigat în volte pentru a ne apropia de insula Vavao, de care vânturile de vest-nord-vest ne cam îndepărtau. În timpul nopții, prelungind volta spre nord, pentru a putea explora marea pe o întindere de 12 sau 15 leghe dincolo de Vavao, am putut zări insula Margura, a lui Maurelle, care-mi rămânea în vest. Apropiindu-mă de ea, am descoperit o a doua insulă, foarte plată, acoperită cu arbori, față de care Margura pare destul de înaltă. Ambele sînt, foarte probabil, locuite. Către amiază ne aflam la intrarea portului natural unde ancorase navigatorul Maurelle ; acest port este format de mici insule destul de muntoase, care lasă între ele trecători înguste cu o mare foarte adîncă, oferind astfel vaselor un bun adăpost față de vânturile de larg. În acest port, mult superior celui de la Tonga-Tabu, mi-ar fi convenit să petrec cîteva zile, dar ancorajul nu era decât la două cabluri de coastă și, în această situație, o barcă este adesea necesară ca să ducă oricînd o ancoră la larg spre a te putea trage pe ea la nevoie.

Noaptea ce urmă fu îngrozitoare ; întunericul care ne înconjura era atît de dens încît nu puteam distinge nimic în jurul nostru. În zori m-am îndreptat spre insula Lattée, dar grenurile ne aruncau înapoi și încolo, printre aceste insule, mai întîi spre insula Lattée, apoi spre insulele Kao și Tofoa. Insula Kao are forma unui con foarte înalt ce poate fi observat de la 30 de leghe cînd cerul este foarte senin. A doua zi, m-am apropiat la o jumătate de leghe de insula Tofoa, care este locuită. Foarte muntoasă, abruptă și acoperită cu arbori pînă la vîrf, are un perimetru cam de vreo patru leghe. Navigînd mai departe spre cele două insule mici, Honga-Tonga și Honga-Hapae, ne-am găsit așezați în așa fel încît insula Kao se situa pe mijlocul insulei Tofoa, iar prima părea a fi vîrfurile celei de-a doua. Le-am relevat la nord 27° est. Insula Kao este cam de trei ori mai înaltă decât cea-laltă și seamănă cu gura unui vulcan.

În după-amiaza aceleiași zile, am recunoscut insulele Honga-Tonga și Honga-Hapae, trecute pe harta Insulelor Amiciției, cu prilejul celei de-a treia călătorii a căpitanului Cook. În această hartă nu figurează însă un banc de stînci foarte primejdios, lung de vreo două

leghe, orientat cam spre nord-nord-vest și sud-sud-vest. Extremitatea lui nordică este la cinci leghe spre nord de Honga-Hapae, iar cea sudică la trei leghe spre nord de Honga-Tonga, astfel încît împreună cu aceste două insule formează o strîmtoare lată de trei leghe. Noi am navigat de-a lungul lui la o depărtare de mai bine de o leghe în vest, de unde am zărit brizantii izbindu-se de stînci și ridicîndu-se ca niște munți ; se poate însă ca pe vreme mai calmă acest banc să se zărească mai puțin și deci să fie mult mai primejdios.

LOCUITORII DIN TONGA-TABU¹ VIN LA BORD PENTRU A INTRA ÎN RELAȚII CU NOI

Cele două mici insule Honga-Tonga și Honga-Hapae nu sînt decît niște stînci foarte mari, nelocuite, dar destul de înalte pentru a putea fi observate de la 15 leghe. Sînt situate la zece leghe în nord de insula Tonga-Tabu care este însă atît de joasă încît trebuie să te afli la jumătatea acestei distanțe pentru ca să o poți vedea. Noi o zărirăm în ziua de 31 decembrie, la ora 6 dimineața, din vîrfurile catargelor. La început nu distingeam decît coroanele copacilor ce păreau a se ridica din mare. Pe măsură ce ne apropiam, uscatul se înălța, dar nu cu mai mult de doi-trei stînceni ; în curînd am recunoscut însă capul Van-Diemen și bancul Brizanților, aflat în largul acestui cap. Către amiază insula rămase în est, la două leghe. Cum vînturile băteau de la nord, am cîrmit spre coasta sudică a insulei, de care te poți apropia pînă la depărtare de trei bătaii de pușcă. Marea izbea puternic tot țărmul ; stîncile erau foarte aproape de coastă și dincolo de ele am putut vedea minunate livezi. Întreaga insulă părea cultivată ; verdele cîmpiilor, mărginite de lungi șiruri de arbori, era încîntător. E drept că ne aflam în anotimpul ploilor și, în ciuda tabloului fermecător ce se așternea în fața noastră, este foarte probabil că, pe o insulă atît de plată, să domnească în tot restul anului o secetă cumplită. N-am văzut nici un deal, ținutul fiind neted ca o mare liniștită.

Colibele insularilor nu erau îngrămădite în sate, ci risipite pe cîmp, așa cum sînt casele de țară pe șesurile cele mai bine cultivate. Am făcut cîteva schimburi cu ei și foarte curînd o încredere reciprocă se stabili între noi. Insularii se îndeletniceau mai mult cu agricultura

¹ În transcripție actuală : Tongatabu. Face parte din grupul insulelor Tonga.

decît cu pescuitul ; înălțimea lor este obișnuită ; în general, nu păreau mai voinici decît mateloții noștri, dar nici mai mărunți. Evident, deosebirea de înălțime dintre acest popor și cel din arhipelagul Navigatorilor este determinată numai de ariditatea pămîntului locuit de ei și de celelalte cauze fizice provenind din solul și climatul arhipelagului Amiciției.

Din cele 150 de insule care formează acest arhipelag, majoritatea sînt stînci nelocuite și nelocuibile. Cred că nu mă înșel afirmînd că, din punct de vedere al populației și al fertilității, insula Oyolava le depășește pe toate celelalte, deoarece locuitorii ei sînt nevoiți să ude cu sudoarea lor cîmpul care le produce cele necesare traiului și că, tocmai datorită necesității de a se îndeletnici cu agricultura, și-au dezvoltat gradul de civilizație și au realizat progrese în anumite meșteșuguri, ceea ce compensează lipsa lor de forță dîndu-le posibilitatea să se apere împotriva invaziei vecinilor.

Relațiile noastre cu băștinașii din Tonga-Tabu s-au mărginit la o simplă vizită, de altfel greu de repetat la o asemenea depărtare. Ni s-au oferit doar cîteva gustări, puțin deosebite de cele pe care și le oferă vecinii pe la țară. D. Dagelet a putut însă verifica cronometrele noastre. Numeroasele observații făcute la Tonga-Tabu de către căpitanul Cook asupra înălțimii acestui loc erau exacte, măsurătorile noastre indicînd o diferență mai mică de șapte minute. Datele noastre corespundeau atît de bine cu cele ale căpitanului Cook încît chiar de n-am fi avut nici o informație despre călătoriile lui, poziția geografică a arhipelagului Navigatorilor și a insulelor Vavao, determinate de noi, ar fi fost înscrisă pe hartă doar cu o diferență de cinci sau șase minute.

ANCORĂM LA INSULA NORFOLK. DESCRIEREA INSULEI

În ziua de 1 ianuarie 1788, pierzînd nădejdea de a-mi mai procura alimentele necesare consumului nostru, am decis să vin spre vest-sud-vest și să pun capul pe golful Botany-Bay, pe un drum pe care nu-l urmase nici un navigator înaintea mea. În dimineața de 2 ianuarie am observat insula Plistard, a cărei lățime maximă atinge un sfert de leghe. Este foarte povîrnită, are doar cîteva copaci pe coasta nord-vestică și nu poate oferi adăpost decît păsărilor de mare.

Vreme de trei zile am rămas în vederea acestei insule. Soarele se afla la zenit și întreținea un calm desăvîrșit ; cu acest prilej am constatat că vînturile alizee sînt în general mai puțin stabile prin aceste părți. Temperatura se schimbase de asemenea mult, termometrul

scăzînd cu șase grade, fie pentru că nu mai aveam soarele la zenit, fie că – mai verosimil – vîntul puternic de est și cerul acoperit îi opreau influența. Soarele era doar la patru grade de zenitul nostru și razele lui aveau o oblicitate redusă. În ziua de 13 ianuarie am văzut insula Norfolk și două insule mai mici situate lîngă coasta ei sudică. Marea era atît de agitată încît nu speram să mă pot adăposti pe coasta nord-estică, deși în momentul acela vîntul bătea de la sud. Totuși, la depărtare de o milă, am dat de o mare liniștită și am ancorat pe o adîncime de 24 de brațe, fund de nisip aspru, amestecat cu urme de corali. Singurul meu scop era de a trimite pe naturaliștii și botaniștii noștri să studieze solul și produsele insulei. Marea izbea cu violență coasta, dar speram totuși ca bărcile noastre să găsească un adăpost în dosul stîncilor masive ce înconjurau țărmul. Cum învățasem însă pe socoteala noastră că este bine să fii întotdeauna prevăzător, am dat domnului de Clonard, căpitan de vas, ofițer secund al expediției, comanda celor patru bărci ale ambelor fregate, ordonîndu-i să nu încerce debarcarea sub nici un motiv dacă biscaienele noastre ar fi riscat cît de puțin să fie răsturnate de talazuri. Fregatele ancoraseră la travers cu cele două capuri din extremitatea nordică a coastei de nord-est a insulei, în fața locului unde cred că debarcase căpitanul Cook. Bărcile noastre făcură o jumătate de leghe fără a găsi un loc de acostare. Însula era înconjurată de un zid de lavă scursă din vîrfurile muntelui și răcită în timpul căderii, formînd în mai multe locuri un fel de streășină lată de cîteva picioare, ce înainta pe coastă. În locurile unde debarcarea ar fi fost posibilă, nu se putea pătrunde în interiorul insulei decît urcînd pe văile foarte înclinate ale unor torente ce-și săpaseră drum printre rîpe. Dincolo de aceste bariere naturale, insula era acoperită cu pini, iar pe pămînt se așternea o iarbă minunată, ceea ce spori curiozitatea noastră de a vizita un uscat pe care căpitanul Cook debarcase atît de ușor. De pe bord, urmăream cu ocheanul mișcările bărcilor și, văzînd că nu găsește nici un loc prielnic debarcării, le-am dat semnalul să se întoarcă, ordonînd imediat după aceea să se înceapă manevra de plecare.

În timp ce luam măsuri pentru ridicarea velelor, „L'Astrolabe” îmi semnaliză că un incendiu izbucnise la bord, ceea ce m-a speriat peste măsură. Am expediat pe loc o barcă în ajutorul său, dar aceasta nu ajunsese nici la jumătatea drumului cînd un al doilea semnal mă anunță că focul fusese stins. O ladă cu acid se aprinsese de la sine. Oamenii izbutiseră s-o azvîrle în mare și accidentul n-a avut alte urmări.

Insula Norfolk, cu coaste foarte abrupte, se ridică la 70 sau 80 de stînji deasupra nivelului mării. După spusele căpitanului Cook ar fi

trebuit să se găsească acolo o mulțime de *verze de palmieri*¹. Dar palmierii care produc aceste „verze” sînt pesemne mai puțin înalți, deoarece n-am observat nici un arbore din această speță. Această insulă ne locuită este în schimb plină cu păsări de mare și mai ales cu un soi de phaetoni care au o lungă pană roșie în coadă. La nord și la est de insulă se întinde un banc de nisip acoperit cu apă avînd 20–30 de brațe adîncime ; s-ar putea ca acest banc să înconjure întreaga insulă. La ora opt seara, eram sub vele ; am plecat spre vest-nord-vest, trecînd încetul cu încetul pînă la sud-vest și sondînd mereu bancul de nisip în căutarea unei ape mai puțin adînci, dar solul era uniform, contrar așteptărilor noastre, iar marea se adîncea pas cu pas, pe măsură ce ne îndepărtam de insulă. Vînturile se stabilizaseră de la est-sud-est, cu grenuri însoțite de ceață, cerul fiind foarte senin între aceste grenuri. Cînd se luminează de ziuă, am forțat pînzele spre Botany-Bay, care se afla la 300 de leghe depărtare. În seara zilei de 14 ianuarie, după apusul soarelui, am dat semnalul de punere în pană și am ordonat să se facă sondaje, filînd 200 de brațe de saulă. Platoul insulei Norfolk mă făcuse să cred că fundul nisipos putea continua pînă la Noua Olandă², dar bănuiala mea se dovedi a fi neîntemeiată, și astfel ne continuă drumul, după ce îmi alungasem din minte o idee greșită, la care ținusem foarte mult. Vînturile de la est-sud-est la nord-est s-au menținut pînă la Noua Olandă. Ziua parcurgeam distanțe mari, iar noaptea mult mai mici, pentru că nici un navigator nu mai trecuse pe drumul acela.

SOSIREA LA BOTANY-BAY

În ziua de 17 ianuarie, la 31°28' latitudine sudică și 159°19' longitudine estică, am fost înconjurați de nenumărate rîndunele de mare, ceea ce ne-a făcut să presupunem că trecem prin apropierea vreunei insule sau vreunei stînci. Păsările ne-au însoțit pînă la 80 de leghe de Noua Olandă. Este foarte probabil că am lăsat în urma noastră o insuliță sau o stîncă, loc de adăpost al acestor păsări, deoarece numărul lor este mult mai mic în preajma unui ținut locuit. De la insula Norfolk și pînă în momentul cînd am zărit Botany-Bay, am făcut sondaje seară de seară, filînd cîte 200 de brațe, dar abia la opt leghe de coastă am dat de fund la 90 de brațe adîncime. În ziua de 23 ianuarie am recunoscut coasta golfului foarte puțin ridicată deasupra

¹ Palmierii din genul *areca* poartă în vîrf un mugur uriaș, denumit varză de palmier. — N. R.

² Denumirea dată în trecut de europeni Australiei. — N. R.

nivelului mării, și de aceea greu de observat de la mai mult de 12 leghe. Vânturile deveniseră foarte variabile și am fost, ca și căpitanul Cook, tîrîți de curenți care în fiecare zi ne derivau cu cîte 15' la sud de estima noastră așa încît ziua de 24 ianuarie am petrecut-o navi-gînd în volte în fața golfului, fără a putea dubla capul Solander, aflat la o leghe spre nord. Vîntul bătea puternic din partea aceea și bastimentele noastre erau prea rele veliere¹ pentru a putea birui de-odată și forța vîntului și cea a curenților.

În aceeași zi, am avut o priveliște cu care nu ne mai întîlnisem de cînd părăsisem Manila : o flotă engleză ancorată în Botany-Bay, ale cărei flamuri și pavilioane le-am putut distinge cu de-amănuntul. Atît de departe de țara lor, toți europenii se simt compatrioți. Așteptam deci cu mare nerăbdare să putem ancora în golf. Dar a doua zi ceața a fost atît de deasă încît n-am putut recunoaște coasta și deci n-am ajuns la locul de ancorare decît în ziua de 26 ianuarie, la ora nouă dimineața.

Cînd am apărut la intrare, un locotenent și un aspirant de marină sosiră la bordul meu. Erau trimiși de căpitanul Hunter, comandantul fregatei engleze „Sirius“ și îmi oferiră în numele lui toate serviciile ce depindeau de el, adăugînd însă că fiind pe punctul de a pleca spre nord, împrejurările nu-i îngăduiau să ne dea nici alimente, nici muniții, nici vele, serviciile lor reducîndu-se astfel la bune urări pentru succesul expediției noastre. Am trimis un ofițer să-i mulțumească din partea mea căpitanului Hunter. I-am trimis vorbă că n-aveam nevoie decît de apă și de lemne, de care fără îndoială că nu vom duce lipsă în acest golf ; știam de asemenea că bastimentele trimise să pună bazele unei colonii la distanță atît de mare de Europa nu pot fi de nici un ajutor navigatorilor.

Locotenentul ne spuse că flota engleză era comandată de comandorul Philipp, care plecase în ajun din Botany-Bay pe corveta Spey, împreună cu patru vase de transport, pentru a căuta spre nord un loc mai bun pentru cantonamentul său. Ni se păru că locotenentul englez dorea să învăluie în mister țelul comandorului Philipp, așa încît nu ne-am permis să-i punem nici o întrebare asupra planului acestuia. Am rămas însă convinși că baza proiectată era foarte aproape de Botany-Bay, deoarece mai multe bărci mari și mici se aflau cu pînzele ridicate, gata să plece într-acolo ; distanța trebuie să fi fost foarte mică, de vreme ce nu le îmbarcaseră la bord. Dar mateloții bărcii engleze, mai puțin discreți decît ofițerii lor, le spuseră marinarilor

¹ Aveau prea puține vele (termen de marină). — N. R.

noștri că mergeau la portul Jackson, la 16 mile în nordul capului Banks, unde însuși comandorul Philipp făcuse recunoașteri și găsisse un port foarte bun pe o coastă ce forma o curbă de zece mile spre sud-vest. Acolo bastimentele puteau ancora la depărtare de un foc de pistol, iar marea era liniștită ca într-un bazin. În zilele ce urmară, am avut nenumărate prilejuri să primim vești de la așezarea engleză, ai cărei dezertori ne-au pricinuit atâtea griji și supărări¹.

¹ Aici se încheie jurnalul de călătorie al lui La Pérouse. Cititorul nu se va mira de lipsa amănunțelor cu privire la escala din Noua Olandă, știind că La Pérouse avea obiceiul să-și redacteze jurnalul după ce pornea la drum și se afla în largul mării. — *Nota ediției franceze.*

APENDICE

SCRISOARE DE RECOMANDAȚIE DATĂ DE LA PÉROUSE

Avatscha, 27 septembrie 1787

Stimate domn,

D. de Lesseps, însărcinat să ducă corespondența mea, este un tânăr a cărui purtare s-a dovedit desăvârșită în tot timpul campaniei noastre și numai prietenia ce i-o port mi-a dictat sacrificiul de a mă lipsi de el, trimițându-l în Franța. Dar, cum este probabil menit să ocupe în viitor postul tatălui său în Rusia, am socotit că o călătorie prin acest vast imperiu îi va oferi prilejul de a dobândi cunoștințe folositoare comerțului nostru, care vor fi binevenite pentru strângerea legăturilor cu acest imperiu, ale cărui produse sînt atît de necesare marinei noastre.

Am impresia că d. de Lesseps vorbește limba rusă la fel de bine ca și franceza. În Kamciatka ne-a adus servicii din cele mai însemnate, iar dacă va dobândi cîndva postul de consul general al Franței la Petersburg, pe care astăzi îl ocupă tatăl său, ca o răsplată a călătoriei sale în jurul lumii, pe uscat și pe apă, voi socoti această favoare drept o dovadă că ați fost mulțumit de activitatea noastră.

SUPLIMENT LA „GAZETA“

de marți 28 octombrie 1788

Versailles, 27 octombrie 1788

Domnul de Lesseps, viceconsul la Kronstadt, care a luat parte la expediția contelui de La Pérouse în calitate de interpret de limba rusă, a sosit la Versailles în ziua de 27 a lunii curente și a avut cîntea de a fi prezentat maiestății sale, de către contele de La Luzerne, ministru și secretar de stat la departamentul Marinei ; d. de Lesseps fusese

însărcinat să aducă la Paris mesajele, jurnalele și hărțile ce i se încredințaseră la 30 septembrie 1787 de către contele de La Pérouse în portul Avatscha sau Sf. Petru și Pavel, situat în extremitatea sudică a peninsulei Kamciatka. Deoarece corabia pe care Rusia o trimite în fiecare an de la Ohotskoi la Avatscha, n-a întreprins anul trecut această călătorie, d. de Lesseps hotărîse să înconjure pe uscat toată Marea Ohotsk sau Pengina, pentru a pătrunde în marele continent al Asiei. Dar vremea urîță și frecventele uragane îl reținură în peninsula pînă în ziua de 27 ianuarie a anului următor. Abia atunci și-a putut începe călătoria de-a lungul coastei peninsulei Kamciatka. Ajuns la istmul care unește Kamciatka cu continentul, a mers mai departe pe coasta orientală a Mării Pengina, a trecut prin Ingina și, după multe greutăți și pericole, a sosit la 5 mai în Ohotskoi. Această parte a călătoriei sale a făcut-o în sânni trase de cîini sau de reni, după obiceiul ținuturilor prin care trecea.

Revărsarea rîurilor în epoca dezghețului l-a silit să rămînă la Ohotskoi pînă la 8 iunie. De îndată ce Lena a devenit navigabilă, s-a imbarcat ajungînd la Irkutsk în primele zile ale lunii august. În ziua de 11 și-a urmat drumul. A trecut prin Tomsk, Tobolsk, Katherinenburg, Kazan, Nijni-Novgorod, Moscova, Tver, Novgorod-Velikoi, traversînd toate marile fluvii ale Siberiei. Acest drum l-a parcurs în kibitkă, trăsură rusească fără arcuri. La 21 septembrie a sosit la Sf. Petersburg de unde a plecat în ziua de 26, la ora două noaptea, însărcinat și cu corespondența contelui de Ségur, ministru plenipotențiar al regelui pe lîngă împărăteasa Rusiei. Tinerețea și zelul domnului de Lesseps l-au susținut pînă la capăt, în ciuda oboselii și pericolelor inerente unei călătorii de 4 000 de leghe, prin țări puțin locuite și puțin umblate. În sfîrșit la 17 octombrie, ora trei după-amiază, a sosit cu bine la Versailles. Este peste măsură de încîntat de tot sprijinul și ajutorul primit din partea comandanților ruși în toate împrejurările în care i-au fost necesare.

EXTRASE DIN SCRISORILE CONTELUI DE LA PÉROUSE, ADUSE DE D. DE LESSEPS

Fregatele regelui, „La Boussole” și „L’Astrolabe”, prima comandată de contele de La Pérouse, căpitan de vas, comandant șef al expediției, iar a doua sub comanda vicontelui de Langle, căpitan de vas, au plecat din rada portului Brest la 1 august 1785, într-o călătorie

de explorare. După ce au făcut escală la insulele Madeira și Tenerife pentru a-și completa proviziile de vin, la insulele Martin-Vas și Trinité pentru a le stabili pozițiile geografice și la Sfânta Ecaterina, în Brazilia, pentru a-și procura alimente, contele de La Pérouse a făcut câteva recunoașteri în Oceanul Meridional, a trecut prin strâmtoarea lui Le Maire la 25 ianuarie 1786, 69 de zile după plecarea sa din ultima insulă, iar la 9 februarie naviga în Oceanul cel Mare, numit Marea Sudului sau Marea Pacifică. În a 24-a zi a aceleiași luni, a făcut escală în golful Concepción din Chile, de unde a plecat la 19 martie. La 8 aprilie a văzut Insula Paștelui, unde a și debarcat. La 28 mai, a văzut Owhyhee, una dintre insulele Sandwich, unde căpitanul Cook și-a încheiat atât de nefericit glorioasa-i carieră, după ce a reușit să lărgască orizontul lumii cunoscute. Contele de La Pérouse a făcut îndeosebi recunoașteri pe insulele rămase neexplorate de celebrul navigator. La 1 iunie a plecat de la aceste insule și s-a îndreptat spre America de Nord, unde acostă la 23 iunie, în dreptul muntelui Saint-Elie, pe 60° latitudine. A făcut recunoașteri și măsurători pe coasta cuprinsă între punctul său de acostare și portul Monterey, pe 30°40' latitudine. Din pricina vînturilor contrare, căpitanul Cook nu izbutise să facă recunoașteri decît pe câteva porțiuni izolate și nu ajunsese decît pînă la 43°. Contele de La Pérouse a legat descoperirile sale de cele ale navigatorului englez și de recunoașterile făcute pe uscat și pe mare de către spaniolii din California. În ziua de 24 septembrie a plecat de la Monterey și a traversat Oceanul cel Mare pentru a ajunge la continentul Asiei și a descoperi, în acest drum, câteva insule nelocuite. La 15 decembrie, recunoscî Assonson, una dintre insulele Mariane, iar la 3 ianuarie 1787 ancoră la Macao, de unde plecă la 6 februarie. La 28 februarie a făcut escală la Cavite, în golful Manila, unde s-a aprovizionat cu hrană și cu toate cele necesare pentru restul călătoriei. La 9 aprilie a plecat prin Manila și după ce a trecut la est de Formoza s-a îndreptat spre insulele Japoniei și spre Coreea. A făcut recunoașteri și a vizitat coastele orientale ale acestei peninsule, apoi a navigat spre nord pînă pe 52° latitudine, printr-un canal destul de îngust, ~~necunoscut~~ navigatorilor europeni și format pe de o parte de coastele Tartariei orientale și pe de alta de două mari insule pe care le-a vizitat parțial, făcînd însă toate măsurătorile cuvenite. Extremitatea nordică a canalului fiind închisă de bancuri ce împiedică trecerea oricărui bastiment¹, contele de La Pérouse a revenit spre sud și, continuîndu-și explorarea, a descoperit pe 46° latitudine o

¹ Aici se repetă greșeala semnalată mai sus, de a considera că Sahalinul este o peninsulă, nu o insulă. — N. R.

strâmtoare prin care a navigat pînă la vest de insulele Kurile, între care a găsit o trecătoare. Pornind pe această cale, a ajuns la portul Avatscha, în partea sudică a peninsulei Kamciatka, unde a ancorat la 6 septembrie. Navigația, vreme de 5 luni, într-o mare necunoscută, în mijlocul unor cețuri aproape neîncetate, a fost pe atît de grea pe cît de periculoasă ; ea s-a dovedit de folos pentru a lămuri o problemă interesantă de geografie și ne va aduce informații asupra unui ținut întins, iar descoperirile sale se vor adăuga la cele făcute de ruși în acea parte nordică a globului. Popoarele băștinașe din insulele vizitate de d. de La Pérouse, de altfel ca și ceilalți locuitori de pe marele continent, nu văzuseră niciodată europeni. Ei sînt omenoși și ospitalieri, dar pămîntul lor nu produce nimic din ce ar putea atrage națiunile dornice de a face comerț.

La plecarea domnului de Lesseps, la 30 septembrie 1787, ofițerii și echipajele fregatelor „La Boussole“ și „L'Astrolabe“ erau în perfectă sănătate și cu toate că bastimentele țineau marea de mai bine de doi ani, scorbutul nu se manifestase încă. Grija părintească și neîncetată a contelui de La Pérouse și a vicontelui de Langle pentru păstrarea sănătății tovarășilor lor de muncă ne face să sperăm că aceștia vor fi feriți pînă la sfîrșitul călătoriei de bolile care constituie și ele un pericol în lungile expediții pe mare.

Contele de La Pérouse urma să-și facă cîteva provizii la Avatscha și-și propusese să plece la 1 octombrie pentru a explora mările din emisfera australă. Se crede că se va întoarce în Franța în luna iulie sau august 1789.

EXTRAS DINTR-O SCRISOARE A LUI LA PÉROUSE

Botany-Bay, 5 februarie 1788

Domnule,

Cînd această scrisoare vă va parveni, sper că veți fi primit și jurnalul călătoriei mele de la Manila la Kamciatka, pe care am avut cîns-tea să vi-l trimit prin d. de Lesseps, plecat din portul Sf. Petru și Pavel spre Paris la 1 octombrie 1787. Această parte a expediției, fără îndoială cea mai grea, a fost totuși singura în care nu ni s-a întîmplat nici o nenorocire ; dezastrul cel mai îngrozitor ne aștepta în emisfera sudică. Aceste rînduri n-ar putea decît să repete ceea ce veți citi cu mai multe amănunte în jurnalul meu. Domnii de Langle și Lameron, împreună cu alte zece persoane au fost victimele omeniei lor ;

dacă și-ar fi permis să tragă asupra insularilor înainte de a fi împresurați de ei, bărcile noastre n-ar fi fost zdrobite și regele n-ar fi pierdut pe unul dintre cei mai buni ofițeri ai armatei sale.

Cu toate că această întâmplare a redus cu mult echipajele celor două fregate, nu m-am socotit îndreptățit să schimb cu nimic planul călătoriei ; dar am fost silit să explorez mai în grabă diferite insule interesante din mărilor Sudului, pentru a avea timpul să construiesc două bărci mari la Botany-Bay și a putea face recunoașteri la principalele puncte indicate în instrucțiunile ce am primit, înainte de a se fi schimbat direcția musonului, schimbare care ar fi zădărnicit cu desăvârșire această explorare.

Am sosit în Noua Olandă fără un singur bolnav pe cele două bastimente ; 18 dintre cei 20 de răniți cu care plecaserăm de la Mauna erau cu desăvârșire vindecați, iar d. Lavaux, chirurgul șef de pe fregata „L'Astrolabe“, precum și un matelot de pe același bastiment, care suferiseră o trepanație, erau în afară de orice pericol...

EXTRAS DINTR-O ALTĂ SCRISOARE A LUI LA PÉROUSE

Botany-Bay, 7 februarie 1788

...Mă voi întoarce la Insulele Amiciției și voi executa absolut tot ce mi s-a ordonat prin instrucțiunile date în legătură cu partea sudică a Noii Caledonii, cu insula Santa-Cruz descoperită de Mendana cu coasta sudică a Arsacidelor descoperite de Surville și cu Luisiada descoperite de Bougainville, încercând să determin dacă aceasta din urmă face parte din Noua Guinee sau este despărțită de ea. Pe la sfârșitul lui iulie, voi trece între Noua Guinee și Noua Olandă, nu prin canalul Endeavour ci prin altul, dacă există. În luna septembrie și o parte a lunii octombrie, voi vizita golful Carpentarie și toată coasta occidentală a Noii Olande, pînă la ținutul descoperit de Diemen, dar voi proceda în așa fel încît să pot naviga spre nord, destul de curînd pentru a sosi la începutul lunii decembrie 1788 la Ile de France.

Documentul ce urmează pare de o importanță atît de covîrșitoare încît ne uimește faptul că nici unul dintre cei care au vorbit despre naufragiul lui La Pérouse nu l-au menționat. Este extras dintr-un volum în 8° intitulat : *Descoperiri în Marea Sudului. Știri despre d. de La Pérouse pînă în anul 1794*, Paris, Everat, tipograf-librar, strada Montorgueil nr. 3.

La 11 mai 1794 am zărit mai multe insule mărunte risipite pe toată întinderea orizontului, ceea ce ne îngreua foarte mult navigația ; unele dintre ele erau atât de mici încît perimetrul lor abia atingea o milă. N-am observat nici una la care s-ar fi putut aborda, deoarece coasta era extrem de înaltă. Unele erau înconjurate de stînci mari, care se ridicau aproape perpendicular sau foarte înclinate, deasupra unei resace grozave care se izbea cu furie la poalele lor.

În seara aceleiași zile am trecut cu bine de aceste insule. Într-o mare cu desăvîrșire liberă n-am întîlnit absolut nimic a doua și a treia zi, în afară de stoluri de goelanzi, de fregate și de petreli zburînd pe lîngă vasele noastre. Dar în ziua de 14 martie, la ora 10 dimineața, am observat în fața noastră, spre nord, o insulă. La amiază eram atât de aproape de ea încît am văzut deslușit pe vîrfurile unei stînci, un om care alerga de colo-colo făcîndu-ne semn să ne apropiem.

Cum nu voiam să ne oprim, n-am dat atenție la început apelurilor sale ; dar el a continuat cu atîta stăruință și cu gesturi atât de expresive încît am trimis o barcă pentru a afla ce dorește. Barca se întoarse spunîndu-ne că era un francez care ne ruga să-i îngăduim să vină la bord.

Am trimis din nou barca, pentru ca să-l aducă. Omul s-a prezentat domnului de Grîsalva. A declarat că se numește *Lepaute d' Orgelet*¹, că este astronom și că a făcut parte din expediția domnului de La Pérouse. În ziua de 16 martie 1792 a izbucnit un incendiu pe vasul „La Boussole“, comandat de d. de La Pérouse, în timp ce acesta se afla în recunoaștere pe o insulă. Echipajele s-au văzut deci silite să se refugieze la țărm, unde au fost mai întîi foarte bine primite de către băștinași, cu care au trăit în bună înțelegere vreme de trei luni ; dar armonia a fost tulburată din pricină că echipajele au tăiat lemne din pădure pentru a termina construcția unui bastiment cu care sperau să se întoarcă în Europa. Au avut loc multe lupte, în care europenii s-au dovedit la început superiori insularilor datorită armelor de foc, dar mai tîrziu, cînd praful de pușcă le-a lipsit au fost cu toții exterminați. D. de La Pérouse a pierit în timpul uneia din aceste lupte².

¹ Este vorba despre Lepaute Dagelet, de la Academia de Științe, nepotul celebrului astronom Lalande. — *Nota ediției franceze.*

² Tăcerea desăvîrșită a tuturor marinarilor cu privire la această informație ar putea trezi anumite bănuieli față de primul care o menționează. Ar putea să pară ciudat că printre epavele adunate de căpitanul Dillon și Dumont d'Urville, nici una nu provenea din vasul „La Boussole“, pe care navigase La Pérouse. Toate aparțineau fregatei „L'Astrolabe“. Aceste prețioase rămășițe sînt depuse în Muzeul Marinei din Paris. — *Nota ediției franceze.*

În ceea ce îl privește, Lepaute d'Orgelet afirmă că a reușit să scape într-o barcă împreună cu alți opt francezi, fără alimente, fără arme, fără provizii, singura lor avere fiind hainele de pe ei. După ce au plutit pe mare vreme de trei zile, expuși să naufragieze sau să moară de foame, acostaseră în sfârșit pe insula unde îl găsisem.

Această insulă era nelocuită, mlăștinoasă, nesănătoasă și bîntuită de furtuni ; refugiații nu găsiră nici un adăpost și nici una din posibilitățile de trai pe care le află în mod obișnuit pe insulele din această parte a lumii. Nenumărate insecte, supărătoare sau răufăcătoare, îi chinuiau ; căldura era excesivă, de neîndurat, așa încît pentru a scăpa de dogoarea soarelui ce-i pîrjolea, au fost siliți să trăiască sub stînci, singurul loc unde se găsea puțină umbră pe această insulă. Solul era arid, nisipos, sterp pe alocuri și lipsit de orice arbori fructiferi ; nu creșteau în insulă decît niște arbuști sălbatici, din bobitele cărora gustau uneori, hrana lor principală fiind însă midiile, stridiile și alte scoici pe care le adunau pe mal sau pe stînci.

D. d'Orgelet mai povestește că trecuse vreun an și jumătate de cînd debarcaseră pe acest pămînt necunoscut, unde rînd pe rînd i-au murit toți camarazii. Fiind siliți să doarmă sub cerul liber, expuși la ploi, la vînt și la toate nenorocirile pricinuite de o climă neîndurătoare, precum și la miasmele ce se ridicau din fundul mlaștinilor, contractară reumatisme și alte boli îngrozitoare, așa încît cei mai mulți muriseră paralizați sau cu trupul acoperit de supurații dureroase.

El însuși se afla într-o mizerie de nedescris și avea o înfățișare respingătoare. Hainele îi erau zdrențuite și putrezite ; ochii lui cercănați erau livizi și roșii, pielea aspră și fierbinte, iar corpul în întregime acoperit de paraziți și buboae din care se scurgea un puroi verzui cu miros de cadavru.

Acest nefericit francez stîrnea compătimirea tuturor. Chirurgii noștri care l-au examinat au constatat că suferea de o boală de pe urma căreia corpul îi putrezea ; erau de părere că nu va mai scăpa. Noi i-am dat toate îngrijirile cu putință, i-am procurat haine, o cămașă, încălțăminte și alimentele cele mai potrivite pentru starea în care se afla. Doream să-l salvăm, cu atît mai mult cu cît speram să obținem de la el informații prețioase asupra călătoriei domnului de La Pérouse. Picioarele lui erau crăpate în mai multe locuri, iar crăpăturile pline de murdărie : călcîiul stîng era despicat și amîndouă gleznelor umflate : abia se mai putea ține pe picioare.

După ce chirurgii i-au pansat rănilor, l-am trimis la culcare. A dormit adînc, dar a doua zi nu s-a simțit mai bine decît în ajun și n-a avut puterea să se ridice din pat.

Am încercat să-i cerem câteva informații despre activitatea domnului de La Pérouse ; ne-a confirmat toate evenimentele cunoscute nouă din prima parte a călătoriei, pînă la debarcarea în golful Botany. A adăugat însă câteva amănunte, desigur cunoscute în Europa. Astfel, am aflat că după plecarea din Noua Olandă, d. de La Pérouse trecuse pe la Insulele Amiciției și Insulele Societății, traversase marea dintre insula Hervey și Noua Zeelandă, descoperind alte cinci insule mărunte ; băștinașii îi vorbiseră despre multe altele aflate la sud, dar el socotise că nu era cazul să le viziteze. Navigînd spre Insula Paștelui, a căutat zadarnic insulele despre care ne spunea că fuseseră descoperite de spanioli în anul 1773. S-ar părea că după multe greutăți și primejdii a fost silit să se reîntoarcă la insulele Sandwich, unde făcu o lungă escală vizitînd de data aceasta insula Owhyhee unde a fost bine primit. Pe la 40° latitudine australă a făcut recunoașteri într-un grup de insule, dintre care cea mai mare avea un perimetru de 150 de leghe, făcînd acolo o escală de patru luni. Apoi, ne spuse bolnavul, d. de La Pérouse plecase în recunoașterea insulei unde își găsisse moartea.

Voiam să-i cerem informații și despre fregata „L'Astrolabe“, dar curînd n-a mai fost în stare să răspundă. Avea neîncetat febră ; deși temperatura aerului era foarte ridicată, un tremur îi scutura tot trupul. Boala lui s-a menținut în ciuda tuturor îngrijirilor date și în ziua de 24 mai 1794 a murit.

Deoarece insula în care, după spusele lui, pierise d. de La Pérouse era în vedere, ne-am apropiat de coastă și, în ziua de 25 mai, am intrat într-un frumos golf, la sud. Mulți băștinași adunați pe coastă ne făceau semne să acostăm, dar după nenorocirea întîmplată domnului de La Pérouse eram foarte prevăzători : observasem de altfel că insularii aveau arme, printre care spade, săbii și chiar baionete, pe care le purtau în vîrfurile unor ciomege mari.

D. de La Pérouse botezase această insulă : Insula Nenorocirii. Nici nouă nu ne-a adus noroc, deoarece n-am putut obține nici un ajutor cît de mic de la băștinași, care păreau de altminteri foarte tulburați și nemulțumiți de venirea noastră.

Am căutat în zadar să-i convingem să vină pe bord pentru a face câteva schimburi. Am încercat în cele din urmă să trimitem barca cea mare pentru a cerceta îndeaproape intențiile lor. Ei au făcut oamenilor noștri noi semne, chemîndu-i să debarce, dar desigur fără intenții bune, deoarece am putut zări cu ochenele destul de mulți băștinași ascunși în pădure, pregătindu-și arcurile și săgețile. Astfel am fost siliți să-i dăm bărcii semnalul de întoarcere și am fi plecat în aceeași

zi, dacă lipsa de vînt nu ne-ar fi ținut parcă ținuiți în acest golf, vreme de o săptămînă.

Zilele petrecute acolo au fost cu atît mai neplăcute cu cît ne găseam în permanentă stare de alarmă. Pe bord, serviciul se făcea ca în timp de război, cu o atenție deosebită : eram hotărîți să tragem la primul gest amenințător, nelăsînd să se apropie de bordajul vaselor noastre decît băștinașii care s-ar fi prezentat fără arme.

N-am fost însă siliți să recurgem la măsuri extreme. Indigenii văzînd că nu aveam de gînd să debarcăm se săturară de așteptare și se retraseră în păduri. Am încercat să profităm de absența lor pentru a strînge ceva iarbă și a spori nutrețul vitelor noastre, însă iarba aceea era atît de mică și de rară încît am renunțat. Pe o porțiune mare din jurul coastei, pămîntul era pîrjolit de soarele extrem de arzător.

În ziua de 4 iunie se porni un vînt prielnic de care am profitat, părăsind bucuroși acest pămînt neprimitor.

Insula Nenorocirii, așa cum a numit-o d. de La Pérouse, părea fertilă și bine împădurită ; am observat în interiorul ei munți destul de înalți, acoperiți pînă în vîrf cu arbori. Este aproape rotundă, putînd avea o lățime de 20 de leghe și cam aceeași lungime. Coasta este pe alocuri foarte povîrnită și nu permite acostarea, dar la sud este frumoasă și fără stînci, cu numeroase porturi și golfuri mărunte care oferă vaselor cele mai sigure adăposturi.

Cred că insula are o populație considerabilă ; am văzut pe țărm un mare număr de băștinași și, cu ajutorul ocheanelor, am observat în interior mulți oameni care umblau înapoi și încolo fără a părea prea ocupați, ceea ce m-a făcut să presupun că pămîntul este roditor și produce ușor cele necesare pentru traiul locuitorilor.

Băștinașii au o înălțime mijlocie. În afară de un petic de pînză trecut printre picioare și prins cu o sfoară de brîu, restul corpului lor este cu desăvîrșire gol. Poate că ceea ce ni s-a părut un petic era doar o simplă frunză, dar cum nu ne-am apropiat destul, nu ne putem pronunța. Insularii au părul scurt, negru ; nu mi-am putut da seama dacă era și creț sau lînos, însă presupun că da. Culoarea pielii este gălbuie. Femeile sînt mici, cu pîntec mare și sîni care atîrnă pînă la buric. Acești oameni mi s-au părut în general foarte urîți și cu totul diferiți de cei din rasa *meie*.

Mi-a părut rău că nu am putut lua legătură cu ei. Aș fi putut obține desigur informații prețioase și aș fi avut ocazia să-i observ mai bine ; dar se țineau atît de departe de noi încît nu i-am putut vedea decît din mers. Este probabil că apariția celor trei vase ale noastre

i-a speriat : și-au închipuit desigur că venisem într-o expediție militară, pentru a răzbuna moartea domnului de La Pérouse.

Omorîrea acestui ofițer și a echipajului său nu dăduse oamenilor noștri o părere prea bună despre băștinași, pe care îi considerau cruzi și sălbatici. S-ar putea totuși să fie blînzi, omenoși și primitivi. Jucînd după cele spuse de nefericitul francez în ultimele clipe ale vieții lui, nenorocirea se produsese în urma unui conflict : europenii ar fi voit să le taie pădurile și pomii fructiferi, iar băștinașii s-ar fi opus ; la violența primilor, au răspuns prin forță. Nu este oare firesc să rezisti oricui ar încerca să te asuprească ? Cu ce drept, noi străinii, putem tulbura liniștea unui popor care trăiește atît de departe de noi ? Cu ce drept îndrăznim să-i ruinăm avutul, să-i pustiim pămîntul și să-i răpim singura avere, singurele resurse care-i asigură traiul ? (Vezi lucrarea citată mai sus).

ALTE INDICII ALE URMELOR LUI LA PÉROUSE

Căpitanul englez Dillon, comandantul vasului „Saint-Patrick“, avînd prilejul să debarce în 1826 pe insula Ticopia a adus de acolo garda de argint a unei spade găsite la insulari, și care părea a fi de fabricație franceză. O mărturie atît de importantă, adăugată la cîteva informații culese de căpitanul Dillon și comunicate la Compania Indiilor din Calcutta, a convins pe conducătorii acesteia să trimită, într-un scop cu totul filantropic, vasul „Research“ – a cărui comandă i-a fost încredințată tot căpitanului Dillon – cu misiunea de a întreprinde cercetări cît se poate de exacte pentru a descoperi în sfîrșit locul unde ar fi putut pieri expediția franceză și a-i salva pe naufragiați, dacă mai existau. În această călătorie, căpitanul Dillon a fost însoțit de compatriotul nostru d. Chaigneau, aflat pe atunci în misiune în India.

Iată cîteva fragmente dintr-o scrisoare a căpitanului Dillon, publicată de ziarul „Morning Chronicle“ din 21 ianuarie 1829 și de „Analele maritime“ din luna februarie a aceluiași an :

„În luna mai 1826 am trecut prin apropierea insulei Mannicolo (numită și Vanicolo), una din insulele arhipelagului Salomon sau Regina Charlotta, cunoscută în trecut ca insula Pitt, după denumirea ce i-o dăduse fregata „Pandore“ ; această insulă nu are nimic comun cu insula Mannicolo descoperită de căpitanul Cook. Or, informații primite de la Martin Busshart și de la insularii din Ticopia m-au făcut să cred că expediția lui La Pérouse a naufragiat pe insula Mannicolo.

Întors în Bengal, am comunicat aceste informații Societății Asiatice, într-una din ședințele noastre. La cererea mea – sprijinită de recomandarea acestei distinse asociații – guvernul Indiei mi-a încredințat comanda unei expediții menite să aducă lămuriri asupra sortii nefericitului navigator francez.

Această expediție a vizitat insulele Ticopia și Mannicolo, în septembrie 1827. Am găsit, atât pe bancurile ce înconjură această insulă cât și pe la băștinași, numeroase obiecte dintre care majoritatea împodobite cu flori de crin, care aparțineau desigur expediției lui La Pérouse. Această concluzie era confirmată de faptul că nici un vas francez, căruia i-ar fi putut aparține aceste obiecte, nu pierise în partea occidentală a Oceanului Pacific.

Piciorul unui sfeșnic argintat ce mi l-am procurat acolo, aducându-l apoi la Londra, purta o stemă care, în urma cercetărilor făcute asupra blazoanelor din Europa, s-a dovedit a fi aceea a naturalistului îmbarcat pe bordul vasului lui La Pérouse¹.

CĂLĂTORIA CĂPITANULUI DILLON, ÎNSĂRCINAT DE CĂTRE COMPANIA INDIILOR DE LA CALCUTTA SĂ CAUTE URMELE NAUFRAGIULUI LUI LA PÉROUSE

(Extras din al 73-lea buletin al Societății de Geografie)

Am plecat din portul Jackson la 4 iunie 1827 și am ancorat în golful insulelor Noii Zeelande la 1 iulie.

În dimineața zilei de 24 iulie am ridicat velele cu destinația fluviului Thames și în timpul nopții, mă aflu în dreptul gurii lui. Vântul nu mi-a îngăduit să pătrund în aceeași dimineață în interior, și cum nu voiam să pierd vremea, m-am îndreptat spre insula Tonga-Tabu, din arhipelagul Amiciției, pentru a mă aproviziona cu apă, alimente și altele. Un alt motiv mă mai îndemna să mă îndrept spre Tonga-Tabu : doream să-l întâlnesc pe căpitanul Dumont d'Urville, comandantul navei „L'Astrolabe“, corvetă de război a maiestății sale prea creștine² care plecase din Noua Zeelandă cu vreo două luni înainte de sosirea mea.

În ziua de 15 august am ancorat în rada insulei Tonga-Tabu și după puțin timp am primit vizita unui francez de pe „L'Astrolabe“, și a

¹ Naturalistul despre care se pomenește este fără îndoială d. Colignon, grădinar botanic. Dar acesta nu putea fi titularul blazonului descoperit în urma cercetărilor întreprinse asupra stemelor nobiliare din Europa. — *Nota ediției franceze.*

² Titlu pe care și-l dădeau regii Franței. — N. R.

unui englez care făcuse parte din echipajul vasului „Port-au-Prince“, corsar englez cu 32 de tunuri care a pierit pe una din aceste insule în decembrie 1806¹.

Francezul mi-a spus că „L'Astrolabe“ plecase de la Tonga-Tabu să viziteze insulele Fiji către mijlocul lunii iunie a anului trecut, după ce suferise numeroase avarii în escala făcută pe această insulă.

O dată intrată în portul Tonga-Tabu, „L'Astrolabe“ fusese aruncată pe țărm și rămăsese astfel vreme de opt zile expusă celor mai mari primejdii, deoarece își pierduse contrachila, două ancore și i se rupseseră parîmele.

În cele din urmă, un flux cu maree înaltă o scoase din această situație periculoasă și o puse din nou în stare de plutire. La un moment dat situația fusese însă atît de gravă încît căpitanul se gîndise să părăsească corabia în mîna insularilor. De aceea își trimisese vesa, bagajele și banii la baza engleză a misiunilor, aflată în apropierea locului unde ancorase. După ce „L'Astrolabe“ a fost readusă în stare de plutire, a intrat în port unde a stat ancorată timp de o lună, pentru a repara avariile suferite.

Cîteva zile înainte de plecarea vasului se iscase o neînțelegere între băștinași și echipaj ; în ciocnirea ce urmă, au fost uciși un marinar și trei insulari².

A doua zi am primit vizita mai multor prieteni ; unul dintre ei mi-a oferit o țeavă de pușcă dublă de fabricație franceză, cu percutor dublu, precum și un ceas de argint. Aceste obiecte fuseseră luate de la ofițerii de pe „L'Astrolabe“. Francezul de pe bordul meu a cumpărat ceasul, iar eu pușca, cu intenția de a le restitui proprietarilor pe care speram să-i întîlnesc în curînd pe vreuna din acele insule.

În afară de aceste informații, am căpătat și unele știri cu privire la soarta vasului american „Ducele de Portland“, distrus la Tonga.

În scopul de a preîntîmpina vreo surpriză, mi-am împărțit echipajul în trei carturi, desemnînd cîte un ofițer în fruntea fiecărui cart ; și, după ce le-am amintit soarta compatrioților noștri, i-am sfătuit să fie cît se poate de vigilenți.

Cu părere de rău trebuie să recunosc însă că în ciuda ordinelor mele categorice, și spre marea mea surprindere, în zorii zilei de 20

¹ Acest bastiment a fost răpit de băștinașii uneia dintre insulele Hapai, situate la mică distanță de nordul insulei Tonga-Tabu. — *Nota ediției franceze.*

² Cu privire la această întîmplare nefericită, relatată aici cu oarecare inexactitate, a se vedea raportul căpitanului Dumont d'Urville, datat din Amboine, 7 octombrie 1827 și apărut în „Analele Maritime și Comerciale“, publicate de d. Bajot („Buletinul Societății de geografie“, nr. 73). — *Nota ediției franceze.*

august am găsit dormind atît pe ofițerii cît și pe toți oamenii din al doilea cart.

În ziua aceea am fost trezit din somn de un zgomot înăbușit care se auzea sub pupă ; ieșind la fereastră, am observat o barcă mare cu vreo 60 de oameni care se apropia de noi și, urmînd-o de aproape, alte zece bărci de aceeași mărime.

Înspăimîntat de această vizită neașteptată, mi-am dat seama că vasul era pe punctul de a fi luat cu asalt. Aveam în camera mea două pistoale și o flintă, toate încărcate ; dar din pricina întunerii n-am găsit decît un pistol ; l-am luat și m-am repezit pe dunetă, unde l-am văzut pe ofițerul secund cufundat într-un somn adînc ; apoi am alergat la pupă și am descărcat pistolul asupra insularilor.

Cîteva clipe mai tîrziu, mi se alătură un băștinaș de pe această insulă, vechi matelot pe bordul meu, care trecuse la religia creștină ; el strigă insularilor să se retragă, anunțîndu-i că altfel tunurile vasului vor trage în ei și-i vor scufunda pe toți. În răstimp, echipajul intrase în stare de alarmă și toți oamenii erau la posturile lor.

Vasul „Research“ a scăpat numai datorită acestei acțiuni. Dacă aș fi întîrziat cîteva minute, el ar fi avut fără îndoială soarta bastimentelor „Port-au-Prince“ și „Ducele de Portland“.

Întrebați a doua zi asupra motivului ce-i adusesese atît de aproape de vas în timpul nopții, insularii au răspuns că voiau să facă schimb de mărfuri. Oricum, ei urmăresc întotdeauna două scopuri : mai întîi de a face comerț, dar și de a lua eventual vasul prin surprindere, căci nu li se întîmplă niciodată să plece neînarmați.

După ce mi-am reînnoit proviziile de alimente proaspete și de apă, am părăsit Tonga-Tabu în ziua de 26 august, luînd cu mine trei insulari pentru a-mi sluji de tîlmaci.

La 1 septembrie, am ancorat în apele insulei Rothuma. Îndată s-au prezentat în fața mea cîteva băștinași și doi marinari englezi care se aflau pe coastă.

Cu toții mi-au afirmat că „L'Astrolabe“ nu se apropiase de insulă. Le-am lăsat o scrisoare¹ adresată căpitanului Dumont d'Urville, în care-i expuneam motivul călătoriei mele și-l îndemnam să urmeze vasul „Research“ la Ticopia, unde i-aș fi putut da informații mai complete.

La 5 septembrie am zărit insula Ticopia și am trimis pe uscat pe Martin Busshart, pentru a găsi interpreți și a-l aduce pe bord pe marinarul indian care vizitase insula Mannicolo. Spre seară, barca

¹ D. căpitan Legoarant de Tromelin, comandantul corvetei „La Bayonnaise“, a găsit această scrisoare la Rothuma și a păstrat-o. — *Nota ediției franceze.*

se întoarce cu marinarul indian și cu un șef – nu prea important de altfel – numit Rathea ; el se bucura, pe insulă, de un rang asemănător cu cel de scutier al unui nobil, în Anglia. Ne-a oferit serviciile sale ca pilot și tălmaci în Mannicolo.

Mi-am dat toată osteneala să-l conving pe marinarul indian să mă însoțească, dar a fost în zadar. Așa cum făcuse și cu prilejul primei mele călătorii, a refuzat cu îndârjire să-și părăsească soția, prietenii și patria sa adoptivă.

Acest indian se născuse la Surata. La prima noastră întâlnire, nu ne putusem de loc înțelege : vorbea o limbă formată din cuvinte engleze, bengaleze și împrumutate dialectelor din insulele Fiji și Ticopia.

Am aflat de la el că, cu șase ani în urmă, plecase într-o barcă din Ticopia în insula Mannicolo. Acolo trăiau pe atunci doi albi bătrâni care făcuseră parte din echipajele vaselor naufragiate pe acea coastă. Indianul văzuse câteva rămășițe ale vaselor naufragiate : bucăți de fier, tunuri de aramă etc.

Deoarece începuse să se întunece, m-am mulțumit a naviga în volte pînă în dimineța zilei de 7 septembrie, cînd am trimis în insulă pe Martin Busshart împreună cu desenatorii și cu încă un om, pentru a aduna toate obiectele ce aparținuseră vaselor naufragiate la Mannicolo și care se mai aflau încă în mâinile insularilor.

După-amiază, bărcile se întoarseră cu toate obiectele pe care și le putuseră procura. Printre ele se afla mînerul unei spade, a cărei gardă o dusesem la Calcutta după călătoria mea cu vasul „Saint-Patrick”. Ambele purtau aceleași inițiale și aceeași stemă.

Am lăsat pe această insulă o a doua scrisoare adresată căpitanului Dumont d'Urville, arătîndu-i unde mă putea întîlni ¹.

După ce am terminat tot ce aveam de făcut la Ticopia, am pornit în seara aceleiași zile spre Mannicolo, pilotul meu călăuzindu-se după o stea strălucitoare din vest. A doua zi, la ora zece dimineța, eram la jumătatea drumului spre insulă.

La prînz ne aflam la depărtare de trei sau patru leghe de ea. Am putut observa că împrejurimile insulei erau extrem de primejdioase din pricina bancurilor de nisip și a numeroaselor stînci, dintre care unele abia ieșeau din apă, iar celelalte erau acoperite, aflîndu-se la o adîncime de numai două sau trei brațe.

¹ Căpitanul Dumont d'Urville a găsit această scrisoare la Ticopia, dar în ea nu i se spunea decît că-l putea întîlni pe căpitanul Dillon în portul Santa-Cruz. („Buletinul Societății de geografie” nr. 73). — *Nota ediției franceze.*

Fiind prea târziu, pentru a trimite bărcile să caute un loc de ancorare, am petrecut noaptea navigând în volte în fața insulei.

A doua zi, la opt septembrie, de cum se luminează de ziuă, am trimis pe uscat două bărci armate. Într-una din ele se afla d. Busshart ; ajutat de Rathea, trebuia să caute un port și să stabilească legături prietenești cu insularii. Un ceas după ce se înnoptase de-a binelea, el se întoarce și-mi aduse la cunoștință că descoperise un port în care intrarea nu era prea anevoioasă.

Ofițerul pe care-l trimisesem în această misiune mă informă de asemenea că bărcile, după ce au dublat un cap al insulei, se găsiră pe neașteptate în fața unui sat al cărui locuitori, văzându-i, dădură de îndată alarma de război, se năpustiră spre țărm înarmați cu arcuri și săgeți și începură dansurile lor războinice.

Rathea ticopianul le-a vorbit însă în limba din Mannicolo ; pentru a-i liniști, le-a spus că el a îndrumat spre insula lor un vas încărcat cu mărgelile și cuțitărie ; în fine, îi îndemnă să-și potolească teama de albi, aceștia nefiind duhuri rele, ci locuitori de prin alte țări, obișnuți să împartă daruri șefilor tuturor triburilor cu care intră în legătură.

Aceste cuvinte îi liniștiră într-atâta, încît porniră cu toții să-și cheme nevestele, copiii și bătrânii, pe care-i ascunseseră în păduri pentru a-i păzi de cei care păreau a veni să le cotopească țara. L-au poftit pe Rathea să debarce, primindu-l călduros ; apoi l-au rugat să debarce și un matelot, pentru a se asigura că aveau de-a face cu un om ca și ei.

Spre a-i convinge pe deplin, Martin Busshart se avîntă pe mal fără nici o teamă. Insularii îl primiră prietenește, examinându-i trupul cu de-amănuntul ; în cele din urmă, nu se mai îndoieră că aveau într-adevăr în fața un om.

Daruri mărunte – șiruri de mărgelile și nasturi – fură împărțite insularilor care făgăduiră să vină a doua zi să ne viziteze vasul.

Pînă la 12 septembrie am căutat un adăpost mai bun, dar negăsindu-l am ancorat, în ziua de 13 septembrie, tot în primul port natural pe care-l întîlnisem.

Anotimpul ploilor începuse și clima era foarte nesănătoasă. Mai mulți europeni de pe bord sufereau de o febră care nu scăzu decît după plecarea noastră din Noua Țară a Galilor de Sud.

Am pus băștinașilor mai multe întrebări cu privire la cei doi albi rămași la Mannicolo, iar cei mai bătrîni dintre insulari ne-au dat următoarele informații despre acești oameni și despre vasele care-i aduseseră pe insulă.

Pe vremea cînd bătrînii erau încă copii, se pornise într-o noapte un uragan năprasnic care a smuls acoperişul colibelor şi a rupt pomii fructiferi, făcînd prăpăd mare pe insulă. Pe coasta sud-vestică a insulei, în apropierea satelor Wannow şi Priow, au naufragiat două vase mari. Unul dintre ele a fost înghiţit de valuri, celălalt s-a zdrobit de stînci. Duhurile care fuseseră îmbarcate pe ultimul vas au adunat la ţarm, lîngă Priow, mai multe obiecte şi materiale ce le-au folosit la construirea unei corăbii mici cu două catarge pe care s-au îmbarcat, lăsînd însă pe insulă doi dintre tovarăşii lor. Eu însumi am fost pe locul unde se construise corabia.

Insularii le ziceau celor doi albi „Mara“. Unul dintre ei murise cu trei ani şi jumătate înainte de venirea mea, celălalt locuia la una din căpeteniile tribului paweori şi-l însoţise pe protectorul său la război. Fiind învins, acesta s-a văzut silit să se refugieze într-o insulă învecinată, iar omul alb, prietenul său, îl urmase.

Faptele acestea se petrecuseră cu un anotimp şi jumătate, înainte de venirea mea, adică acum un an şi jumătate, deoarece ei măsoară anul după schimbarea celor două anotimpuri ale lor : cel rece şi cel cald. De atunci nici nu s-a mai vorbit despre tribul paweori.

Băştinaşii din Mannicolo ne-au povestit că între albi şi locuitorii de pe coasta de vest şi sud-vest a insulei avuseseră loc lupte mari, şi că în timpul acestor lupte cinci căpetenii şi 40 de oameni din tribul wannow fuseseră ucişi.

Am ancorat apoi în golful W. B. Bayley, în partea de răsărit a insulei, unde am aflat că triburile de acolo erau aproape tot timpul în război cu cele din partea de sud-vest a insulei, că ele nu interveniseră în conflictele dintre duşmanii lor şi albi, şi că nu văzuseră pe nici unul dintre naufragiaţi.

Indigenii de pe coasta în faţa căreia ancorasem ne dădeau cu plăcere toate informaţiile pe care le aveau despre nenorocirea întîmplată, spre deosebire de cei din partea unde avusese loc naufragiul. Aceştia erau mult mai puţin doritori să răspundă la întrebările noastre, invocînd scuza că toţi cei care şi le-ar fi putut aminti erau morţi. Dar acest răspuns era vădit nesincer, deoarece debilitatea şi părul alb al celor ce recurgeau la un asemenea şiretlic îmi dovedeau că ei înşişi erau destul de bătrîni pentru a fi fost martorii oculari ai acestei întîmplări.

Fapt este că locuitorii din Wannow şi Priow mă priveau cu neli-nişte şi neîncredere : se temeau probabil ca nu cumva să venim cu

intenția de a le cere socoteală pentru cruzimile săvârșite față de nefericiții naufragiați.

În ziua de 8 octombrie am plecat de la Mannicolo spre insulele ce se află în fața ei, pentru a-l căuta pe francezul fugit cu tribul paweori.

Insula cea mai apropiată de Mannicolo este Ourry, sau Noua Alderney, descoperită de căpitanul Carteret în anul 1767. El menționase cinci insule prin aceste locuri, dar azi nu mai există decât una, numită de băștinași Otoboa.

Plecând de la Mannicolo, luasem cu mine un indigen din Otoboa pe care, a doua zi de dimineață, l-am trimis la uscat împreună cu două bărci armate. Se întoarse pe înserate fără să fi putut căpăta vreo informație despre francezi. Bărcile îmi aduseră însă doi ticopieni.

În dimineața zilei de 10 octombrie m-am îndreptat spre insula vecină, numită de spanioli, Santa Cruz, de căpitanul Carteret insula Lord Egmont și de băștinași Indenny.

Noaptea am petrecut-o între ea și Tinnacoraw, numită de Carteret Insula Vulcanului. Aceasta era toată în flăcări ; o lavă aprinsă, care curgea ca un torent pe coastele ei, țîșnea de pretutindeni.

În dimineața zilei de 11 octombrie am intrat în golful Graziosa de pe insula Indenny sau Santa Cruz și în curînd am fost înconjurat de 175 bărci cu cîte trei sau cinci oameni în fiecare.

Nici nu apucarăm să ancorăm, cînd ne atacară, trăgînd în noi cu săgeți otrăvite. Drept răspuns, am descărcat nouă flinte, lămurindu-le prin semne că deși aveam intenții pașnice, nu eram dispuși să ne lăsăm atacați fără a-i pedepsi pe făptuitori. Singura victimă a acestor descărcări a fost un insular rănit în partea cărnoasă a brațului.

Am aruncat ancora la intrarea în golf, aproape de locul unde amiralul spaniol Mendana pusese bazele unei colonii pe care a părăsit-o însă cam cu 232 ani înainte de venirea mea ; cred că de atunci n-a mai intrat nici un vas afară de „Research“ în golful Graziosa.

Rathea, talmaciul meu ticopian, nu pricepea limba vorbită de insulari, așa încît ceilalți doi ticopieni l-au înlocuit în funcția de interpret.

I-am întrebat pe băștinași dacă șeful tribului paweori, venit de la Mannicolo împreună cu un alb, se oprise vreodată la Indenny. Aceștia îmi răspunseră că nu i-au văzut nicicînd.

În timp ce eram ancorați în golful Graziosa, am ținut o consfătuire cu ofițerii mei, conform ordinelor primite, pentru a discuta dacă mai era cazul să continuăm cercetările spre a-l căuta pe singurul

supraviețuitor dintre naufragiați. Părerea unanimă a fost că orice cercetare n-ar mai putea duce la nici un rezultat, iar starea proastă a echipajului meu m-a făcut să mă pronunț și eu în acest sens.

Rathea și Martin Busshart mi-au cerut atunci să-i duc înapoi la Ticopia, după cum ne învoisem înainte de a părăsi acea insulă. În asemenea împrejurări mi-era greu să hotărâsc singur. Am convocat așadar un nou consiliu, iar ofițerii mei au hotărât că trebuie să-i debarcăm pe oameni la Ticopia, respectând învoiala în baza căreia ei își părăsiseră căminul pentru a ne însoți într-o expediție în care nu aveau nici un interes personal.

Am plecat în ziua de 14 octombrie spre Indenny sau Santa Cruz. A doua zi francezul de pe bordul meu, desenatorii și un ofițer se îmbolnăviră, iar la 18 octombrie aceeași boală mă doborî și pe mine, făcînd apoi ravagii în rîndurile echipajului.

Nu mai rămăsese decît o singură persoană pentru a comanda manevrele și doar cîțiva marinari europeni pentru a le executa. În infirmerie se aflau 22 de bolnavi.

La 30 octombrie, medicul mi-a trimis un raport scris, prin care mă sfătuia să mă îndrept cît mai grabnic spre un port din Noua Țară a Galilor de Sud sau din Noua Zeelandă, căci în zona tropicală, cu atîția bolnavi pe bord, epidemia se putea întinde expunînd la pericole grave atît vasul cît și viața întregului echipaj.

Dat fiind că nu mai rămăsese decît un singur ofițer pentru a conduce vasul, și că acesta putea să cadă și el la pat, am socotit mai cuminte să accept propunerea medicului și am dispus să ne îndreptăm spre insulele Noii Zeelande, unde am sosit în ziua de luni 6 noiembrie.

A doua zi medicul îmi dovedi necesitatea de a ne procura o cabană pe uscat, pentru a organiza acolo un spital și a debarca cît mai curînd posibil pe oamenii ce se aflau înscriși pe lista lui. Fără a zăbovi o clipă mi-am procurat o cabană și am debarcat toți bolnavii.

Eu însumi mă simțeam foarte rău și-mi dădeam seama că va trece multă vreme pînă să pot din nou naviga în zona tropicală, mai cu seamă că întreg echipajul se afla într-o stare atît de jalnică. Cuge-tînd la toate primejdiile care puteau amenința vasul nostru pe o mare presărată cu stînci, la prețioasele rămășițe ale vaselor naufragiate ce le aveam pe bord și mai ales la faptul că proviziile erau pe sfîrșite, am studiat cu toată seriozitatea problema itinerariului ce-l aveam de urmat în aceste împrejurări critice.

Eram convins în primul rînd că echipajul meu nu ar fi fost în stare să părăsească Noua Zeelandă decît peste o lună sau chiar șase săptămîni, în cel mai bun caz ; ne trebuiau apoi două luni pentru a ajunge la Ticopia, de acolo urma să mergem la portul Jackson, unde

ne-am fi aprovizionat cu alimente, deoarece vremea rea se apropia și nu mai aveam timpul necesar pentru a ne întoarce în India pe drumul obișnuit, adică prin sudul Noii Olande ; de altfel vremea era destul de rea pentru a nu ne mai îngădui să navigăm pe la nord, trecînd prin strîmtoarea Torres sau Canalul Sf. Gheorghe. Așadar, în nici un caz nu puteam sosi la Calcutta înainte de începutul lunii iulie a anului următor.

După ce m-am sfătuit cu ofițerii asupra celor ce aveam de făcut într-o asemenea situație, am ajuns la concluzia că trebuia să facem rost de o corabie mai mică, spre a-i trimite pe interpreți acasă.

Curînd după ce luarăm această hotărîre, căpitanul Kent, comandorul bricului „Governor Macquarie“ din portul Jackson, s-a oferit să-i ducă pe interpreți la Ticopia, pe bordul vasului său. Această propunere a fost discutată într-un consiliu cuprinzînd pe d. Chaigneau, pe d. Russel și pe mine. Am hotărît în unanimitate să primim propunerea căpitanului Kent. D. Russel s-a îmbarcat împreună cu interpreții noștri pe vasul „Governor Macquarie“ și peste scurt timp porni spre Tonga-Tabu și Ticopia.

Eu am părăsit acest golf la 13 decembrie și am sosit la portul Jackson, în Noua Țară a Galilor de Sud, pe ziua de 29 a acestei luni.

La sosirea mea în portul Jackson am auzit că la 19 decembrie corveta franceză „L'Astrolabe“ făcuse escală la insula Van Diemen și că d. Dumont d'Urville, comandantul său, aflase la Amboine despre informațiile culese de mine cînd navigam pe bordul vasului „Saint-Patrick“.

Tot atunci mi s-a spus că plecase de la Van Diemen spre insula Mannicolo, descoperită de căpitanul Cook ; speram că vestea succesei mele pe coasta Noii Zeelande îl va aduce în portul Jackson în jurul zilei de 27 ianuarie. De aceea l-am așteptat pînă la 31 ianuarie ; atunci văzînd că sosirea lui devenise puțin probabilă, la 1 februarie am ridicat pînzele și m-am îndreptat spre Calcutta.

PIERRE DILLON

Un decret al Adunării Constituante din 28 februarie 1791 făgăduise o recompensă primului marinar francez sau străin care va descoperi urmele naufragiului lui La Pérouse ¹. În urma acestui decret, căpitanul Pierre Dillon a primit

¹ Obiectele adunate de căpitanul Dillon sînt depuse la Muzeul Național. Printre atîtea rămășițe se remarcă o piatră de moară a cărei formă și răzături dovedesc că făcea parte din moara de vînt construită și așezată pe bordul fregatei „L'Astrolabe“ de către inventatorul ei, d. de Langle, căpitanul vasului. (*Notă ediției franceze din 1834*). În prezent aceste rămășițe pot fi văzute la Muzeul Marinei din Paris. — N. R.

din partea guvernului francez o indemnizație de 10 000 *de franci*, pentru compensarea cheltuielilor personale făcute în timpul expediției, și o pensie viageră de 4 000 franci.

Totodată căpitanul Dillon a fost numit cavaler al Legiunii de Onoare.

CĂPITANUL DUMONT D'URVILLE AFLĂ DESPRE DESCOPERIRILE CĂPITANULUI DILLON

„L'Astrolabe“ se afla ancorată la 20 decembrie 1827 sub zidurile orașului de curînd întemeiat Hobart-Town, capitala guvernământului din Tasmania.

Sosind în acest port, căpitanul d'Urville avea intenția să continue, după o scurtă escală, explorările sale în Noua Zeelandă. Aci află însă pentru prima oară unele amănunte în legătură cu descoperirile căpitanului Dillon.

În afară de scopul științific al expediției întreprinse de nava „L'Astrolabe“, d. d'Urville primise și însărcinarea de a căuta urmele naufragiului lui La Pérouse. La plecarea sa din Toulon, în luna aprilie 1826, nu se cunoșteau încă în Franța comunicările făcute la Calcutta de căpitanul Dillon asupra celor descoperite la Ticopia și Mannicolo. Se răspîndise doar zvonul că un căpitan american ar fi văzut o „Cruce a Sfîntului Ludovic“, în mîinile unui indigen dintr-o insulă aflată în spațiul ce desparte Noua Caledonie de Luisiana, și se presupunea că această decorație ar fi aparținut lui La Pérouse sau vreunui ofițer de sub ordinele sale.

Iată cîteva fragmente dintr-o scrisoare pe care căpitanul d'Urville o adresează Ministerului Marinei. Scrisoarea trimisă de la Horbart-Town (Insula Van Diemen) la 4 ianuarie 1828, a sosit la Paris în ziua de 23 august 1828.

„Căpitanul Dillon, pe vasul său «Research», a apărut acum trei sau patru luni în această colonie unde a făcut o lungă escală. Nu vă repet istoricul interesantelor sale descoperiri din insulele Ticopia și Mannicolo, dar vă pot spune că cele mai respectabile persoane din Horbart-Town, cu care m-am sfătuit, socotesc informațiile d-sale ca perfect valabile.

Am avut de asemenea o lungă întrevvedere cu un căpitan care l-a văzut în repetate rînduri cu prilejul ultimei sale escale, și care-l cunoaște de multă vreme. Acesta nu șovăie o clipă să-și exprime cea mai desăvîrșită încredere în descoperirile făcute de căpitanul Dillon.

Și pe această cale am cules informații prețioase asupra unor împrejurări puțin cunoscute pînă în prezent.

Fără a mai sta pe gînduri, m-am hotărît ; am cerut alimentele necesare, ancorele și celelalte obiecte mărunte care-mi lipseau. Totul mi-a fost acordat cu o rapiditate ce răspundea întru totul grabei mele. Nădăjduiesc deci că mîine, în ziua de 5 ianuarie 1828, «L'Astrolabe» va lua marea¹.

Într-adevăr căpitanul d'Urville a ridicat pînzele după cum anunțase, pentru a îndeplini o nouă misiune. Raportul său, pe care-l reproducem aproape în întregime, îi va îngădui cititorului să-l urmărească pe savantul navigator în timpul interesantelor sale cercetări.

EXTRAS DIN RAPORTUL ADRESAT EXCELENȚEI SALE MINISTRUL
MARINEI, ÎN LEGĂTURĂ CU OPERAȚIUNILE CORVETEI
„L'ASTROLABE“ DE LA PLECAREA SA DIN HORBART-TOWN
PÎNĂ LA SOSIREA LA BATAVIA

Ianuarie 1828

Rada Batavia, la bordul corvetei „L'Astrolabe“

31 august 1828

Am părăsit Horbart-Town în dimineața zilei de 5 ianuarie, fiind toți perfect sănătoși și însuflețiți de cele mai mari speranțe. Alimentele excelente, toate parîmele și ancorele înlocuite, ne garantau o bună navigație chiar și prin insulele cele mai nesănătoase, chiar și pe mările al căror fund era cel mai primejdios. În sfîrșit, moralul echipajului – profund zguduit de încercările grele din care nu scăpasem decît printr-un miracol – părea să se restabilească încetul cu încetul, astfel încît eram aproape sigur de succes. Este adevărat că nu am putut evita vînturile năprasnice care, într-o anumită perioadă a anului, răscolesc valurile Mării Antarctice, domnind mai ales în canalul ce separă Noua Olandă de Noua Zeelandă. N-am suferit însă nici o avarie grea și, cu toate că am întîrziat din pricina vînturilor puternice de nord-nord-est, am ajuns cu bine în regiuni mai temperate, iar la 20 ianuarie am recunoscut insula Norfolk. De atunci am întîlnit zilnic straturi imense de bacilari (corpuscule marine ce par a fi în aceeași măsură vegetale și animale)¹ care acopereau valurile mai liniștite ale mării și ne speriau uneori din pricina asemănării lor surprinzătoare cu efectul produs în mod obișnuit de bancurile de nisip cu fund mic, sau de ape puțin adînci.

¹ Este vorba despre alge brune (familia Diatomeelor). — N. R.

Vasul „La Coquille“ nereușind să vadă stînca Matthewa, am căutat să ajung cît mai devreme pe latitudinea ei. Astfel, în ziua de 26, am trecut la una sau două mile depărtare de ea. Această mică insulă, avînd o circumferință de mai puțin de două mile, era un adevărat vulcan în erupție. Pe coastele ei neregulate, calcinate, uneori acoperite cu cristale de sulf, nu se vedea nici urmă de iarbă, în timp ce din creștetul ei ieșeau neîncetat vîrtejuri de fum ce răspîndeau vapori sulfuroși pînă la mari depărtări. După ce am plecat din preajma acestei stînci neobișnuite, am socotit nimerit să mă abat din drum pentru a face recunoașteri pe insula Erronan. Pe cît îmi stătea în putință, eram dornic să adaug cercetările vasului „L'Astrolabe“ la prețioasele lucrări ale domnului d'Entrecasteaux, cu atît mai mult cu cît trecusem cu un an mai înainte în dreptul acestei insule. În ziua de 28 ianuarie am navigat foarte aproape de insulă, care rămase în cîmpul nostru vizual pînă în seara zilei de 29.

M-am îndreptat apoi fără zăbavă spre Ticopia, navigînd însă cît mai mult spre est, pentru a vedea și recunoaște insulele Mitre și Cherry, a căror poziție fusese destul de greșit determinată. Totuși calmurile și vînturile slabe de la est spre nord ne-au încetinit mersul ; astfel, abia în ziua de 9 februarie am trecut la două sau trei mile de insula Mitre, zărint ceva mai tîrziu insula Cherry la o distanță mai mare (acestea sînt insulele Fataka și Anouda, după denumirile date de insulari). În seara zilei de 10 februarie am sosit în fața insulei Ticopia, și am stabilit de îndată legături cu indigenii. Prusianul Buchert,¹ întors la Ticopia abia de trei săptămîni și devenit un personaj istoric în urma rapoartelor domnului Dillon, ne spuse că era dispus să se îmbarce pe vasul nostru dacă-i permitem să-și aducă soția, de origine din Noua Zeelandă. I-am acceptat propunerea, deși nu-mi convenea de loc. Am trimis într-o barcă pe naturaliști și cîțiva ofițeri pentru a vizita insula și pe indigeni. Noaptea am petrecut-o în pană, foarte aproape de țarm, iar a doua zi, l-am așteptat pe Buchert pentru a pleca mai departe. Dar peste noapte acesta s-a răzgîndit și a refuzat categoric să meargă la Vanikoro, pretextînd că aerul de acolo este foarte rău și că toți străinii mureau de febră. Marina-rul indian nici n-a vrut să audă de o asemenea propunere, iar toți indigenii pe care Buchert mi-i recomandase ca fiind cei mai indicați să mă ajute, datorită experienței și prestigiului lor, au refuzat de asemenea să mă însoțească, arătîndu-mi prin gesturi precise că febra și frigurile de acolo omorau pe toată lumea. Aceste mărturii unanime, adăugate la cele scrise de Dillon despre Noua Zeelandă, ne convin-

¹ În rapoartele căpitanului Dillon apare sub numele de Busshart. — N. R.

seră de pericolul la care ne expuneam ; totuși acest motiv nu mă putea opri atunci când datoria și mai ales onoarea îmi porunceau să mă îndrept spre aceste coaste înspăimântătoare.

În cele din urmă, am fost silit să mă mulțumesc cu doi englezi, dezertori de pe balenieră, care locuiau la Ticopia de vreo opt-nouă luni, și cu cinci indigeni ale căror pirogi plecaseră și care n-aveau nici un alt mijloc de a se întoarce pe insulă. Aceștia, oameni de rînd, lipsiți de inteligență, nu-mi puteau fi de nici un folos, dar un sentiment de omenie m-a silit să-i păstrez pe bord și să-i hrănesc pînă la prima insulă întîlnită în drum. Unul dintre cei doi englezi, numit *Hambitton*, vorbea destul de bine limba acestor insulari și părea dispus să-mi facă toate serviciile ce-i stăteau în putere. Astfel, m-am împăcat cu gîndul de a mă lipsi de Buchert, care ar fi ridicat desigur pretenții absurde și m-ar fi incomodat foarte mult cu prezența zeelandezei lui.

După indicațiile date de indigenii din Ticopia, m-am îndreptat spre vest-nord-vest. Deși calmul ne-a întîrziat, am putut observa foarte precis chiar de a doua zi, pe la apusul soarelui, vîrful insulei Vanikoro. La 14 februarie de dimineață, ne aflam la patru-cinci mile de coasta orientală. M-am apropiat cît am putut mai mult de stîncile care înconjură întreaga coastă de sud, căutînd cu atenție o trecătoare prin care am putea pătrunde spre insulă. Dar în ziua aceea strădania noastră a fost zadarnică, deoarece vîntul se schimbase spre vest ; am profitat de ocazie pentru a mă întoarce pe unde venisem și a naviga la est de insulă. A doua zi am trimis o barcă mare, comandată de d. Lotin, spre o adîncime destul de mare a coastei orientale. Cu ajutorul lui Hambitton, ofițerul află că Dillon sosise prin est și ieșise pe la nord din apele ce înconjură Vanikoro. Insularii îi arătară chiar locurile unde acesta ancorase. Tot de la ei a aflat că stîncile de care se sfărîmaseră cele două vase *wacu mara* (*mara* este numele dat de indigeni francezilor) se aflau în partea cealaltă a insulei.

Vîntul suflînd de la vest nu mi-a îngăduit să pătrund în golf, din pricina stîncilor ce-l înconjură din toate părțile ; am vrut așadar să profit de această întîrziere pentru a căuta insula Taumaka, cunoscută în urma călătoriei lui Quiros, dar a cărei poziție n-a mai putut fi regăsită nici de geografi, nici de navigatori. Ticopienii mi-au semnalat-o la nord-vest de insula lor, iar cei din Vanikoro în nord-nord-est de a lor, afirmîndu-mi și unii și alții că ea se află la depărtare de două sau trei zile de drum de pirogă. În sprijinul informației lor, mi-au citat amănunte atît de precise încît nu m-am putut îndoii de realitatea lor. Mai mulți dintre ei fuseseră chiar pe insulă și ceca

ce-mi povesteau dovedea fără îndoială că este vorba de aceea unde Quiros aflate despre existența insulei Vanikoro, al cărui nume îl scria *Mannicolo*, după pronunțarea greșită a unor indigeni. Aș fi dorit foarte mult să găsesc un loc atât de important din punct de vedere geografic și unde, după raportul lui Quiros, mi-aș fi putut procura apă și alimente proaspete. Dar am navigat zadarnic înspre locul indicat prin cele două direcții sus-amintite : n-am zărit nimic, iar în ziua de 19 mă aflu din nou în fața insulei Vanikoro. După ce am trimis să se mai exploreze o dată golful din est, pe care-l voi numi golful Tevai, am hotărât, în ziua de 25 februarie, să pătrund în el. În seara aceleiași zile, corveta a ancorat într-un mic port natural, între stînci. Portului i-am dat numele de Docil. Acest golf, expus din plin vîntului și hulei de est, era departe de a ne oferi un adăpost sigur, dar n-am luat în seamă decît importanța motivelor ce mă aduseseră aici, și de aceea am nesocotit primejdiile de care era amenințată „L'Astrolabe“. Din fericire vremea a fost frumoasă în tot timpul escalei și n-am avut nici cel mai mic prilej de îngrijorare.

În ziua de 23 februarie l-am trimis pe d. Gressien împreună cu mai mulți ofițeri spre stîncile de la Vanu și Paiu. Barca mare cu care pleaseră era armată ca de război ; ofițerii își luaseră cu ei hrană pe trei zile pentru cazul cînd indigenii ar fi încercat să-i atace sau vîntul i-ar fi silit să-și amîne reîntoarcerea. D. Gressien s-a reîntors a doua zi la prînz, după ce a făcut înconjurul insulei, procurîndu-și prin schimburi cîteva obiecte neînsemnate rămase în urma naufragiului. Peste tot, indigenii se arătau mai mult speriați decît agresivi ; răspundeau vag și evaziv la toate întrebările privind vasele dispărute pe coasta insulei lor și refuzau să arate locul unde se mai puteau vedea urmele naufragiului.

Descoperirea locului unde a avut loc naufragiul

Această încercare mi s-a părut nesatisfăcătoare, cu atît mai mult cu cît – prin întrebările puse chiar de mine indigenilor din satele Tevai și Manevai în preajma cărora ancorasem – eram din ce în ce mai convins că vasele pieriseră aproape de Paiu și că urmele lor mai există. Așadar, în ziua de 26 februarie, la ora trei dimineața, barca cea mare, cu d. Jacquinet și patru persoane din statul-major al navei, plecă din nou la Vanon de unde se întoarse seara la ora 11. După cîteva încercări zadarnice, își atinseseră țelul : unul dintre indigeni a fost atît de încîntat de o bucată de pînză roșie, încît n-a mai șovăit să conducă barca spre locul unde naufragiasse una din nenorocitele nave. Oamenii noștri au văzut, risipite pe fundul mării la o adîncime

de trei sau patru brațe, ancore, tunuri, ghiulele, bucăți de fier brut etc., și mai ales o cantitate imensă de plăci de plumb. Erau singurele mărturii trainice ale acestei catastrofe fatale, căci lemnul dispăruse cu desăvârșire, iar obiectele mai mici, din aramă sau fier, fuseseră mîncate de rugină ori cu totul strîmbate. D. Jacquinet a încercat să ridice una din ancore, dar mărgelanul, care vreme de 40 de ani construise un zid în jurul ei, o țintuia puternic de fundul mării. Ar fi fost cu neputință s-o smulgă fără a provoca grave avarii ambarcației în care se afla.

Am decis deci să trimit chiar barca cea mare pentru a scoate la suprafață cel puțin o ancoră și un tun, pe care să le pot aduce în Franța ca o mărturie netăgăduită a strădaniei noastre cît și a naufragiului bieților noștri compatrioți. Dar înainte ca barca să plece de la bord, am vrut să ancorez corveta într-un loc ferit, la adăpost de orice primejdie. Am ales golful interior pe care-l numisem Manevai, deoarece el singur îmi putea oferi această siguranță. Dar pentru a-mi putea ajunge scopul, trebuia să trec printr-un canal îngust și atît de înțesat de corali încît pe alocuri nu era nici cît lungimea vasului „L'Astrolabe”. Marea izbindu-se puternic de malurile canalului, manevra era grea și periculoasă.

Cît am fost ancorați în acest golf, nu ne-am irosit vremea : cu toată dogoarea soarelui, ale cărui raze cădeau vertical, ne-am completat rezervele de apă și de lemne, iar bărcile noastre au cutreierat în fiecare zi golfurile Tevai și Manevai, pentru a le ridica planul cît mai exact. Deși se muncea în condiții grele, toți oamenii din echipaj erau sănătoși ; chiar și d. Sainson și șeful de echipaj, singurii noștri bolnavi în momentul sosirii noastre aici, se însănătoșiră. Începusem chiar să ne batem joc de spaima copilărească a prusianului și a tuturor băștinașilor de la Ticopia. Totuși nimeni nu dormea pe uscat ; n-am îngăduit decît domnului Gaymard și englezului Hambitton să rămînă la Nama pentru a intra în legături mai strînse cu indigenii, a le pune mai ușor întrebări și a culege informații cît de precise despre timpul petrecut de francezi la Vanikoro, precum și despre urmele rămase după naufragiu.

În zorii zilei de 29 februarie am plecat din portul Docil spre a ancora la Manevai. Am muncit două zile fără întrerupere, de la cinci dimineața la opt seara, fiind siliți să prelungim parîmele, să fundarisim și să ridicăm mai mult de 40 de ancore, atît mari cît și mici, la adîncimi de 25-30 de brațe, pentru a putea găsi un loc de ancorare ; toate aceste operații erau însoțite de cele mai mari pericole. De 20 de ori, corveta noastră a fost pe punctul de a fi luată de valuri și izbită de stînci ; în acest caz singura speranță ce ne-ar mai fi rămas

era să ne refugiem pe plajă, rămînînd la discreția celei mai sălbatice populații din Polinezia. Nu am putea măcar spera să beneficiem de rămășițele vasului nostru naufragiat, deoarece în preajma acelor stînci nefaste marea are o adîncime de opt pînă la zece brațe, și bastimentul ar fi fost înghițit de valuri fără ca nici o părticică a epavei să mai apară la suprafață.

În sfîrșit, în ziua de 2 martie, „L'Astrolabe“ a ancorat în dreptul satului Manevai, în fața unui rîu frumos cu apă dulce. În locul acela golful oferă un port natural foarte bun, la adăpost de vînt, unde toate tipurile de nave ar avea posibilitatea să ancoreze, putîndu-se chiar eșua pentru carenare fără nici un risc. Țărmul acestui frumos bazin este acoperit cu arbori și felurite plante și ar putea fi foarte roditor, judecînd după rezultatele obținute în urma neînsemnatelor eforturi ale băștinașilor.

Rămășițe scoase din mare

După ce am adăpostit corveta, în ziua de 3 martie la ora trei și jumătate dimineața, am trimis la țărm barca cea mare armată ca de război și baleniera mare, una sub comanda domnului Gressien, cealaltă sub comanda domnului Guilbert. Primul avea misiunea să recunoască cît mai precis stîncile de la Paion și Vanu ; celălalt urma să adune obiectele mai importante rămase în urma naufragiului, ca de pildă : ancore, tunuri etc. Amîndoi au lipsit de pe bord timp de două zile și s-au întors la 5 martie, ora cinci și jumătate. În ciuda vremii urîte, d. Gressien a făcut recunoașterile necesare, iar d. Guilbert, după multă trudă și cu mari greutăți care au avariat și barca, a izbutit să scoată o ancoră cîntărind 1800 de livre și un tun scurt, de fontă, calibru 8, ambele mîncate de rugină și acoperite cu o scoarță groasă de corali, apoi o bucată de plumb și două tunuri mici de aramă.

Acestea din urmă sînt mult mai bine conservate și deosebit de prețioase, mai ales prin faptul că poartă numerele de ordine și greutatea înscrise pe țeavă. Cel mai mare dintre ele are numărul de ordine 584, iar cifra 144 arată greutatea ; celălalt are numărul de ordine 286 și greutatea 94. Cu ajutorul acestor date, consultîndu-se arhivele parcului de artilerie de la Brest, se va putea stabili ușor nu numai că piesele sînt rămase de pe urma expediției lui La Pérouse, dar și cărei fregate anume îi aparținuseră : „La Boussole“ sau „L'Astrolabe“. Eu nu mă îndoiesc că sînt de fabricație franceză și am convingerea fermă, sprijinindu-mă pe tot ceea ce am văzut și aflat la Vanikoro, că bastimentele dispărute acolo erau cele comandate de La Pérouse : recu-

nosc însă că numerele acestor două piese sînt singurele dovezi concrete în această privință. Am fost mai puțin norocos decît Dillon, întrucît nici unul din obiectele pe care mi le-am putut procura nu purtau emblema cu flori de crini¹. Adevărul este că acest navigator, sosind aici cu trei luni înaintea noastră, a putut aduna de la indigeni toate obiectele ce purtau aceste peceti atît de interesante, lăsîndu-ne nouă numai cele mai puțin importante.

Cenotaf construit pe o stîncă

De îndată ce am ajuns la convingerea nestrămutată că bastimentele lui La Pérouse pieriseră la Vanikoro, și după ce m-am asigurat că toți ofițerii de pe corveta „La Astrolabe“, fără excepție, împărtășeau această părere, le-am adus la cunoștință planul ce-l făcusem de multă vreme, de a ridica în apropierea locului unde ancorasem, în memoria nefericiților noștri compatrioți, un monument modest dar totuși suficient pentru a dovedi trecerea noastră pe la Vanikoro și a sta mărturie regretelor noastre. Această propunere a fost primită cu entuziasm de către tovarășii mei de călătorie. Am coborît fără zăbavă, împreună cu mai mulți dintre ei, pe o stîncă nu prea înaltă care iese în mare și înconjură portul Mangadey. Am ales, pentru a ridica cenotaful, un loc împrejmuit de manglieri înverziți. Rădăcinile acestor pomi, împletite între ele, consolidaseră îndeajuns terenul pentru a suporta baza monumentului, a cărui parte superioară urma să se sprijine pe patru pari înfipti în pămînt. L-am însărcinat pe d. Lottin să supravegheze munca dulgherilor și ridicarea monumentului. Lucrările au început în dimineața zilei de 6 martie.

Eu nu mai doream decît să merg personal la stîncile unde avusese loc naufragiul. Însoțit de Hambitton și încărcat cu daruri, aveam de gînd să debarc în satul Paion, unde se pare că locuiseră francezii, iar acolo, prin cercetări și întrebări, să culeg informații mai precise decît acele pe care le promisem pînă atunci, cu privire la timpul petrecut de ei acolo și la relațiile lor cu indigenii. Apoi speram să găsesc un om care să mă ducă la locul unde pierise celălalt vas, pentru a mă convinge că într-adevăr nu se găsea nici o urmă a naufragiului, după cum afirmau băștinașii. Aceasta trebuia să fie ultima mea încercare la Vanikoro. Îmi consideram misiunea îndeplinită și eram hotărît să plec de îndată ce mausoleul va fi terminat.

Dar norocul – care ne ajutase să împlinim toate planurile noastre pînă la întoarcerea bărcii – ne părăsi deodată, și fel de fel de piedici

¹ Floarea de crin era emblema monarhiei franceze. — N. R.

ne apărură în cale. D. Gaymard nu putu să obțină la Nama informațiile pe care le aștepta. A plecat de acolo cu sănătatea zdruncinată, iar în seara întoarcerii sale o febră mare îl obligă să stea în pat. Nădăjduiam însă că această stare nu va avea urmări, ci că era doar determinată de oboseala călătoriei și de lipsurile suferite pe insulă.

Pe de altă parte, timpul care se menținuse permanent senin și uscat de când sosisem la Vanikoro, se schimbă cu desăvîrșire. Vîntul începu să bată de la nord-vest la sud-vest, însoțit de rafale destul de puternice, de furtuni și vîrtejuri supărătoare. Ploi torențiale căzură neînterupt timp de opt zile, învăluindu-ne într-o atmosferă caldă și umedă care probabil a fost cauza bolii ce ne copleși.

În dimineața zilei de 6 martie m-am simțit foarte rău : în aceeași seară se manifestă febra, cu frisoane și o temperatură, care se ridică și mai mult în zilele următoare. În timp de trei-patru zile s-au îmbolnăvit de-a rîndul șapte sau opt persoane, de aceeași boală.

Aș fi vrut să pornesc la drum, dar îmi era cu neputință înainte de a fi făcut recunoașteri în trecătoarea dinspre nord, iar timpul era prea urît pentru ca să ne putem gândi la o asemenea operație.

În ciuda bolii ce se întindea, oamenii munceau din greu la construirea cenotafului, așa încît în dimineața zilei de 24 martie, monumentul era terminat.

Mistuit de febră, eram cu desăvîrșire sleit de puteri și abia mai puteam sta pe punte. De aceea l-am delegat pe d. Jacquinet să inaugureze mausoleul, în fruntea unei delegații a echipajului. Un detașament de zece oameni înarmați a defilat, înconjurînd de trei ori monumentul și a descărcat trei salve de flintă, în timp ce 21 de lovituri de tun, trase de la bord, făcură să răsune munții de pe insula Vanikoro. Indigenii fugiră din toate colțurile insulei și se refugiară în sate ; încremeniți de spaimă, stăteau la pîndă ca să vadă ce aveam de gînd să mai facem. După o așteptare de vreo jumătate de ceas cele două principale căpetenii ale insulei hotărîră să vină pe bordul nostru. Le-am făcut o primire prietenoasă și le-am explicat, prin intermediul lui Hambitton, scopul ceremoniei ce avusese loc. Le-am oferit de asemenea numeroase daruri, pentru a-i convinge să respecte mausoleul nostru ca pe un lăcaș al lui Dumnezeu (*fare atua*). Ei mi-au dat toate asigurările în această privință, făcînd totodată cele mai fierbinți declarații de respect și considerație față de Dumnezeul francezilor.

Am construit mausoleul din piatră dîndu-i forma unui cub. Fiecare muchie are cîte șase picioare, iar deasupra lui se află un obelisc cu baza pătrată și cu muchiile tot de cîte șase picioare. Obeliscul este confecționat din scînduri pe care le cumpărasem în Noua Zeelandă.

Pe una din fețele lui se află o placă de plumb în care am gravat inscripția de mai jos, cu litere ce se pot citi ușor. De altminteri frumosul desen în care d. Sainson a reprezentat atât monumentul cât și inaugurarea, la care a asistat, va da o idee mai exactă despre acest cenotaf.

ÎN MEMORIA LUI LA PÉROUSE ȘI A TOVARĂȘILOR SĂI

— „L'Astrolabe“ 14 martie 1828 —

Între timp, frigurile bîntuiau din ce în ce mai mult. În ziua de 14 martie, aproape 25 de oameni de pe bordul corvetei „L'Astrolabe“ sufereau de friguri și erau incapabili de muncă. Cerul se înseninase puțin, așa încît l-am trimis pe d. Gressien să caute trecătoarea cea mai puțin primejdioasă, prin labirintul de stînci care înconjură nordul insulei Vanikoro. El a făcut această grea explorare cu tot zelul și precizia ce-l caracterizează ; totuși i-au trebuit trei încercări ca să poată descoperi un canal practicabil, prin care „L'Astrolabe“ să treacă nevătămată.

În ziua de 15 martie am plecat din portul Mangadey, îndreptîndu-ne spre trecătoarea de la nord, dar calmul și vîntul potrivnic ce urmărea ne siliră să ancorăm iarăși în mijlocul golfului. După un timp, vîntul ne împinse din nou spre țărm și ancora goni, așa încît ne regăsirăm foarte aproape de stîncile de care marea se izbea în spatele nostru. În ziua de 16, condițiile fiind aceleași, n-am reușit să schimbăm poziția vasului din lipsă de oameni.

În sfîrșit, la 17 martie am profitat de o briză slabă de sud la sud-est și am ridicat pînzele. Această manevră s-a executat extrem de încet, deoarece în momentul acela aveam la bord peste 40 de oameni bolnavi, incapabili de a munci. Slăbiciunea noastră le dădu atîta curaj indigenilor încît spre dimineață veniră spre noi înarmați, desigur pentru a vedea dacă nu cumva ar putea să ne atace prin surprindere și să pună mîna pe vas. Eu m-am mărginit să le interzic venirea pe bord și am ordonat să li se arate armele noastre de foc, pe care de obicei le țineam închise. Acest spectacol i-a speriat și s-au îndepărtat în grabă de corvetă.

Atunci ne-am îndreptat spre trecătoare. Abia mai aveam puterea să stau în picioare pentru a comanda manevra. Am însărcinat pe d. Gressien să conducă vasul și el ne-a pilotat cu atîta sînge rece și îndemînare încît corveta a parcurs fără accident strîmtoarea îngustă și periculoasă prin care putea ieși la larg. În acel moment se hotăra soarta expediției noastre : cea mai mică greșeală de manevră ar fi izbit bastimentul de stînci și nimic nu l-ar mai fi putut salva. Dar mai mult decît atîta :

dacă vremea urâtă ne-ar mai fi ținut câteva zile în rada Manevai, frigurile ar fi cuprins desigur majoritatea oamenilor care mai rămăseseră pe picioare și atunci pieirea noastră ar fi fost inevitabilă. De aceea, când ne-am văzut scăpați dintre stîncile acestei insule funeste, am resimțit cu toții, în ciuda stării noastre mizerabile, o bucurie asemănătoare celei pe care o cunoaște un deținut când scapă de groaza celei mai crunte captivități.

Înainte de a citi mai departe jurnalul călătoriei noastre, excelența voastră va fi desigur nerăbdătoare să afle rezultatul informațiilor culese în legătură cu naufragiul francezilor și cu timpul petrecut de ei la Vanikoro.

Din momentul sosirii noastre, indigenii mi-au făcut impresia că se învoiseră să răspundă negativ la orice întrebare, așa încît nu ne spuneau altceva decît : *Nu știm ; n-am văzut nimic ; lucrurile s-au petrecut de foarte multă vreme ; despre asta i-am auzit vorbind numai pe părinții noștri.* Nu încapă îndoială că purtarea lor față de nefericiții supraviețuitori ai naufragiului fusese cît se poate de puțin prietenoasă, și acum se temeau desigur de răzbunarea noastră, mai ales după ce aflaseră de la englezii și ticopienii de pe bordul nostru că eram din neamul *mara*. Totuși, după ce se convinseră că n-aveam intenții dușmănoase, ci dimpotrivă, că eram prietenoși și le adusesem daruri, spaima li se potoli încetul cu încetul. Unii dintre ei deveniră mai comunicativi și începură să răspundă mai deschis la întrebările pe care le repetam neîncetat. Eu m-am apropiat mai mult de bătrînii care ar fi putut fi martori oculari ai acestui eveniment nefast, și de tinerii care-mi păreau mai inteligenți, cu memoria mai limpede, și deci în stare să țină minte cele auzite din gura părinților lor. Printre primii, îl voi cita pe Valiko, contemporanul naufragiului și căpetenia principală a satului Vanikoro ; acesta mi-a dat întotdeauna răspunsuri sigure și precise ; apoi un alt șef foarte bătrîn de la Manevai și Moiniba, primul șef religios din același sat, cu care m-am împrietenit. Printre cei mai tineri voi menționa pe Tangavoa și pe Kavaliki, șefi tineri și foarte inteligenți, care amîndoi erau mîndri că se născuseră din tată ticopian și mamă din Vanikoro, ceea ce îi apropia de adevărata rasă polineziană. Din comparația, analiza și discuția diferitelor relatări, iată care mi se pare istoricul cel mai verosimil al celor întîmplate.

Noi amănunte privitoare la naufragiu

Într-o dimineată, după o noapte foarte întunecoasă în timpul căreia vîntul de sud-est bătuse cu violență, insularii văzură deodată pe coasta sudică, în fața ținutului Tanema, o imensă pirogă aruncată

printre stînci, unde într-o clipă fu zdrobită și dispăru cu desăvîrșire, fără să se fi putut salva ceva din ea. Dintre oamenii aflați la bord, numai vreo 30 au scăpat într-o barcă ce acostă pe insulă. În ziua următoare, băștinașii observară încă o pirogă asemănătoare cu prima, împotmolită în fața satului Paion ; aceasta se afla la adăpostul insulei și era mai puțin zdruncinată de vînt și de valuri ; de altfel, fiind așezată pe un fund plat, cu apă de la 15 pînă la 18 picioare, rămăsese multă vreme în acel loc fără a fi distrusă. Toți cei ce se aflau pe ea au debarcat la Paion, unde se stabiliră împreună cu cei de pe cealaltă corabie și începură să muncească pentru a-și construi un mic bastiment din rămășițele celui care nu se scufundase. Francezii, pe care ei îi numeau *mara*, au fost, *după spusele lor*, tot timpul respectați de indigeni, care nu se apropiau de ei decît sărutîndu-le mîinile (ceremonial pe care îl practicau adeseori și față de ofițerii de pe „L’Astrolabe”). Totuși, între ei au avut loc numeroase ciocniri și într-una din ele indigenii au pierdut cinci oameni, printre care trei căpetenii, în timp ce dintre francezi au căzut doi. În cele din urmă, după o muncă de șase sau șapte luni, micul bastiment fu terminat și toți străinii părăsiră insula. Aceasta este părerea cea mai răspîndită printre ei. Unii afirmă că doi albi au rămas pe loc, dar că n-au mai trăit mult. În această privință nu încapе nici o îndoială : declarațiile lor unanime dovedesc că nu mai poate exista vreun francez nici la Vanikoro, nici în insulele Query și Edgiasmeba (Tupua, pe limba lor), nici chiar pe insula Santa Cruz (Indenny), sau pe celelalte insule învecinate. La Santa Cruz nu se află decît un singur alb, pe care acum cîțiva ani îl lăsase acolo o balenieră. Indigenii din Nitardi își mai aminteau de vasele lui d’Entrecasteaux, care trecură pe lîngă coastele insulei lor.

Desigur că d. La Pérouse, după ce a făcut recunoașteri în Noua Caledonie, a plecat spre nord îndreptîndu-se către Santa Cruz, după cum prevedeau instrucțiunile primite de el și după cum o spune el însuși în ultimul său raport către ministrul Marinei. A dat pe neașteptate de stîncile îngrozitoare de la Vanikoro, a căror existență îi era cu desăvîrșire necunoscută. Este probabil că fregata care naviga în frunte s-a lovit de ele fără să mai poată scăpa, pe cînd cealaltă a mai avut timp să vină în vînt și să iasă la larg. Dar ideea înspăimîntătoare de a-i lăsa pe tovarășii lor de călătorie – poate chiar pe comandantul lor – la discreția unui popor barbar, fără vreo speranță de a se întoarce în patrie, nu le-a îngăduit celor ce scăpaseră din prima primejdie să se îndepărteze de această insulă funestă și au făcut desigur tot ce le-a stat în putință pentru a-i scăpa pe compatrioții lor de soarta

ce-i amenința. Noi nu ne îndoim că aceasta a fost cauza naufragiului celui de al doilea vas. Chiar și aspectul locului unde s-au împotmolit reprezintă un argument în plus, în sprijinul acestei păreri ; întrucît la prima vedere s-ar putea crede că există o trecătoare printre stînci, este foarte probabil că cei de pe al doilea vas au încercat să pătrundă pe acolo și că nu și-au dat seama de greșeala lor decît în momentul naufragiului.

Și acum, fie-mi îngăduit să-mi spun părerea despre soarta lor după plecarea de la Vanikoro. Eu cred că s-au îndreptat spre Noua Irlandă, pentru a ajunge la insulele Moluca sau Filipine prin nordul Noii Guinee, mergînd pe drumul parcurs de Carteret sau de Bougainville ; ceea ce înseamnă că s-ar putea descoperi unele indicii cu privire la trecerea lor pe coasta occidentală a insulelor Salomon. Starea în care se aflau nu le îngăduia, desigur, să încerce trecerea prin strîmtoarea Torres, deoarece este natural să fi fost slăbiți de boli și de luptele cu indigenii.

Rezumat topografic

Grupul Vanikoro se compune din patru insule, dintre care două destul de mari și foarte înalte, iar celelalte două foarte mici. La prima vedere, toate la un loc par a forma o singură insulă, înconjurată de o stîncă imensă avînd o circumferință de 30 pînă la 40 de mile.

Se pare că acest pămînt a fost văzut pentru prima dată în anul 1791 de către căpitanul Edwards, comandantul fregatei „Pandora“, care i-a dat numele de Pitt ; este desigur aceeași insulă pe care generalul d'Entrecasteaux a numit-o insula Recherche, în anul 1793, apreciînd-o la dimensiuni mult mai mici decît este în realitate, din pricina distanței mari (12 la 15 leghe) la care vîntul îl silise să navige.

Dar, în anul 1823, noi înșine n-am trecut cu nava „La Coquille“ decît la *cinci sau șase leghe* de insulă : nu este oare un fel de fatalitate legată de urmele ilustrului nostru La Pérouse, ca două expediții franceze să fi trecut atît de aproape de locul nenorocirii sale, fără a ști ce i se întîmplase, și ca a treia expediție să nu se fi putut apropia decît cu riscul de a avea o soartă asemănătoare ?

Băștinașii de la Vanikoro nu văzuseră nici un vas european înainte de cele ale lui La Pérouse ; al doilea pe care îl putură privi a fost al lui Dillon și al treilea al nostru.

Produsele insulei Vanikoro sînt identice cu cele din insulele vecine : Santa Cruz, Noile Hebride, Noua Irlandă etc. Locuitorii fac parte din aceeași rasă neagră și probabil au fost în trecut mult mai muncitori decît sînt azi. Corabia eșuată în fața satului Paion a devenit pentru ei

o sursă bogată de comori. De 40 de ani, indigenii de pe insulele învecinate le aduc produsele muncii lor, pe care le dau în schimbul unor bucăți de fier ; iar cei de la Vanikoro și-au procurat în acest mod arme, rogojini, brățări, șiraguri de mărgelă etc. fără a se mai osteni să le fabrice. Iar când au secătuit această mină de bogății au venit cele două expediții – a lui Dillon și a corvetei „L'Astrolabe“ – și au reîmprospătat-o, aducându-le o mulțime de topoare, cuțite, foarfeci, mărgelă etc. De altfel, toate aceste obiecte sînt destul de puțin prețuite de ei și îndrăznesc să afirm că ar fi mai rentabilă vînzarea lor în Franța, deoarece pe de o parte fierul a devenit un metal obișnuit la băștinași, iar pe de alta ei nu pot oferi decît puține alimente...

DUMONT D'URVILLE

TABEL DE ILUSTRAȚII

<i>Costume ale locuitorilor din Concepción. Desen de Duché de Vancy și J. M. Moreau, membri ai expediției . . . . .</i>	24-25
<i>Oameni și monumente din Insula Paștelui. Desen de Duché de Vancy</i>	40-41
<i>Unele detalii geometrice asupra monumentelor din Insula Paștelui. Desen de Bernizet, membru al expediției. A. Îngrămădire de pietre servind la ridicarea monumentelor ; B. Înălțimea moraiului (raport de 1 deget pentru 20 de picioare) . . . . .</i>	54
<i>Pirogă din Insula Paștelui. Desen de Blondela, membru al expediției</i>	58
<i>Cele două fregate în apropiere de Insula Movée. Desen de Blondela membru al expediției . . . . .</i>	72-73
<i>Pirogă construită de locuitorii din Port des Français. Desen de Blondela</i>	82
<i>Locuitori din Port des Français, în sezonul pescuitului. Desen de Blondela</i>	88-89
<i>Naufragiul celor două bărci în Port des Français. Desen de Ozanne . .</i>	104-105
<i>Vedere din Portul Macao. Desen de Duché de Vancy . . . . .</i>	120-121
<i>Plută construită de pescarii din Manila. Desen de Duché de Vancy . .</i>	124
<i>Costume ale locuitorilor din Manila. Desen de Duché de Vancy . . .</i>	126
<i>Vas navigînd pe coastele Taivanului. Desen de Blondela . . . . .</i>	131
<i>Vas japonez. Desen de Blondela . . . . .</i>	137
<i>Costume ale locuitorilor de pe coastele golfului De Langle. Desen de Duché de Vancy . . . . .</i>	152-153
<i>Morminte pe țărmul golfului de Castries. Desen de Duché de Vancy</i>	168-169
<i>Vedere din portul Petropavlovsk. Desen de Blondela . . . . .</i>	184-185

C U P R I N S

<i>Ceva despre La Pérouse și vremea lui</i>	5
PRIMUL AN DE CĂLĂTORIE	15
August 1785 — Motivul călătoriei	15
Colaborarea cu savanții și artiștii	17
Șederea la Brest	19
Plecarea de la Tenerife	21
Septembrie 1785	22
Octombrie 1785	26
Căutarea zadarnică a insulei Asunción	28
Furtuni și focurile Sfântului Elm	28
Noiembrie 1785 — Sosirea la Sfânta Ecaterina	28
Descrierea insulei Sfânta Ecaterina	29
Cum ne-au primit portughezii	30
Frumusețea țării și bunătatea locuitorilor	31
Decembrie 1785 — Zadarnice căutări ale insulei Grande de la Roche	32
Vânătoare în largul mării	33
Ianuarie 1786 — Coasta patagonezilor	33
Strîmtoarea lui Le Maire	34
Capul Horn	35
Insula Drake nu există	36
Intrarea în golful Concepción	37
Noul oraș Concepción	39
Fertilitatea ținutului Chile	39
Călugări a căror viață e scandaloasă	43
Balul și costumul doamnelor	43
Locuitorii țării	44
Martie 1786	45
Aprilie 1786	46
Populația	49
Mausoleele	51
Produsele insulei	53
Mai 1786	60
Sosirea pe insulele Sandwich	62
Debarcarea și primirea	66
Banc de pești care parcurg 1 500 leghe în urma fregatelor	69
Întîlnim coasta de nord-vest a Americii	74
Golful Monti	75

Portul capătă numele de Port des Français	78
Întâmplare zguduitoare	83
Douăzeci și unu de francezi pier în naufragiu	86
Satele	93
Portul femeilor	95
AL DOILEA AN DE CĂLĂTORIE	98
AUGUST 1786 — Plecarea din Port des Français	98
Intrarea în Cross-Sound. Recunoașterea unui mare golf	98
Sosirea la Monterey	100
Descrierea golfului Monterey	101
Amănunte istorice despre cele două Californii	202
Zadarnice căutări ale insulei Nostra Senora de la Gorta	109
Descoperirea insulei Necker	110
Primejdie mare. Basse des Frégates Françaises	111
Descrierea și poziția reală a insulei Assomption din Mariane. Determinarea insulelor Bashee	113
Sosirea la Macao	115
Descrierea orașului Macao	116
Frecvente atacuri din partea maorilor	119
Sosirea la Cavite. Felul în care am fost primiți de comandantul orașului	122
Descrierea Manilei și a împrejurimilor	123
Întâlnire cu două bastimente franceze. Plecarea din Cavite	129
Un banc de nisip în mijlocul canalului Formozei	130
Flota chineză	133
Insulele Pescadores. Recunoașterea insulei Botol Tabaco-Xima	133
Insula Kumi	135
Fregatele intră în Marea Japoniei și merg de-a lungul coastei chineze	136
Drumul spre insula Quelpart	138
Coasta Coreei	139
Insula Dagelet	140
Întâlnirea cu mai multe bastimente japoneze și chineze	141
Coasta Tartariei	142
Golful Ternai	143
Un mormânt tătareasc	145
Escală în golful Suffren	146
Ne dăm seama că navigăm într-un canal	147
Escală în golful De Langle. Moravurile și obiceiurile băștinașilor	148
Sosirea a șapte insulari	148
Informațiile primite de la ei ne conving să navigăm mai departe spre nord	150
Navigăm de-a lungul insulei. Escală în golful d'Estaing	154
Escală în golful Castries. Descrierea golfului. Moravurile și obiceiurile băștinașilor	156
Produsele golfului Castries. Scoicile, patrupedele, păsările, pietrele, plantele	160
AL TREILEA AN DE CĂLĂTORIE	162
Plecarea din golful Castries	162
Escala în golful Crillon	162
Amănunte asupra satului și a băștinașilor	163
Plecarea din golful Crillon	166

Strîmtoarea La Pérouse	167
Sosirea în Kamciatka	170
Știri din Europa. La Pérouse înaintat contraamiral	173
Plecarea din golful Avatscha	175
Moravurile, obiceiurile, meșteșugurile și deprinderile băștinașilor din Mauna	179
D. de Langle este omorît împreună cu alte unsprezece persoane	180
Plecarea din Mauna. Descrierea insulei Oyolava	183
Insula Pola. Insula Cocos și insula Trădătorilor	189
Plecarea din insulele Navigatorilor. Insula Vavao și diferite alte insule greșit înscrise în hărți	191
Locuitorii din Tonga-Tabu vin la bord pentru a intra în relații cu noi	194
Ancorăm la insula Norfolk. Descrierea insulei	195
Sosirea la Botany-Bay	197
APENDICE	201
Scrisoare de recomandatie dată de La Pérouse	203
Supliment la „Gazeta“	203
Extrase din scrisorile contelui de La Pérouse aduse de d. de Lesseps	204
Alte indicii ale urmelor lui La Pérouse	212
Călătoria căpitanului Dillon, însărcinat de către Compania Indiilor de la Calcutta să caute urmele naufragiului lui La Pérouse	213
Povestirea insularilor	218
Căpitanul Dumont d'Urville află despre descoperirile căpitanului Dillon	222
Extras din raportul adresat excelenței sale ministrul Marinei în legă- tură cu operațiunile corvetei „L'Astrolabe“ de la plecarea sa din Horbart-Town pînă la sosirea la Batavia	223
Descoperirea locului unde a avut loc naufragiul	226
Rămășițe scoase din mare	228
Cenotaf construit pe o stîncă	229
Noi amănunte privitoare la naufragiu	232
Rezumat topografic	234

Redactor resp. de carte : C. BOICO
Tehnoredactor : GH. POPOVICI

*Dat la cules 22.01.1962. Bun de tipar 19.03.1962.
Tiraj 23.000+100 ex. broșate și 7.045 ex. legate.
Hîrtie semivelină 65 g/m². Format 61×86/16. Coli
editoriale 15,75. Coli tipar 15. A. 03571/1961. Indici
de clasificare zecimală : pentru bibliotecile mari 910,
pentru bibliotecile mici 910.*

Tiparul executat sub comanda nr. 20.138 la
Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Piața Scînteii, 1,
București—R.P.R.

Lei 8,75

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ